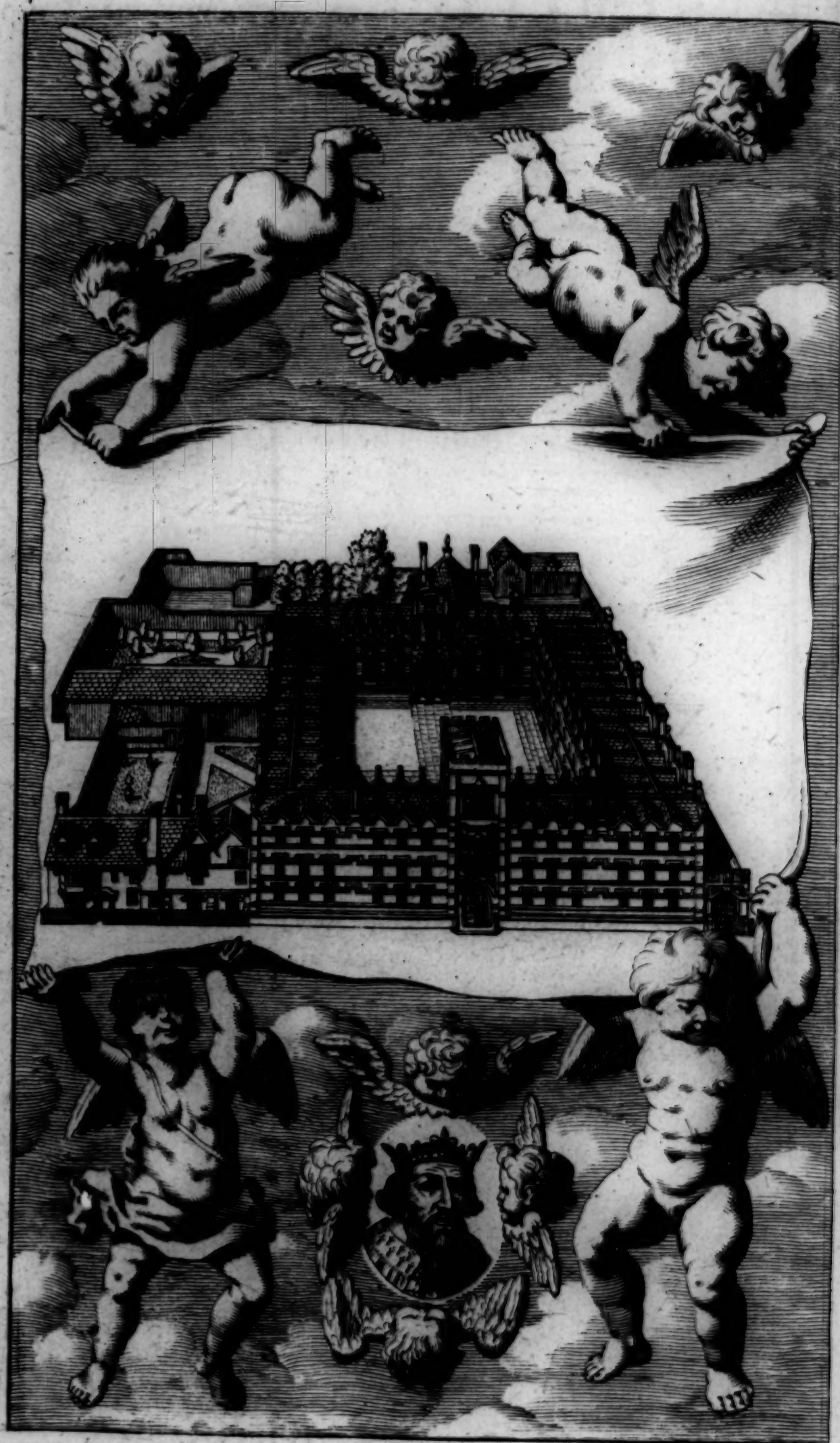
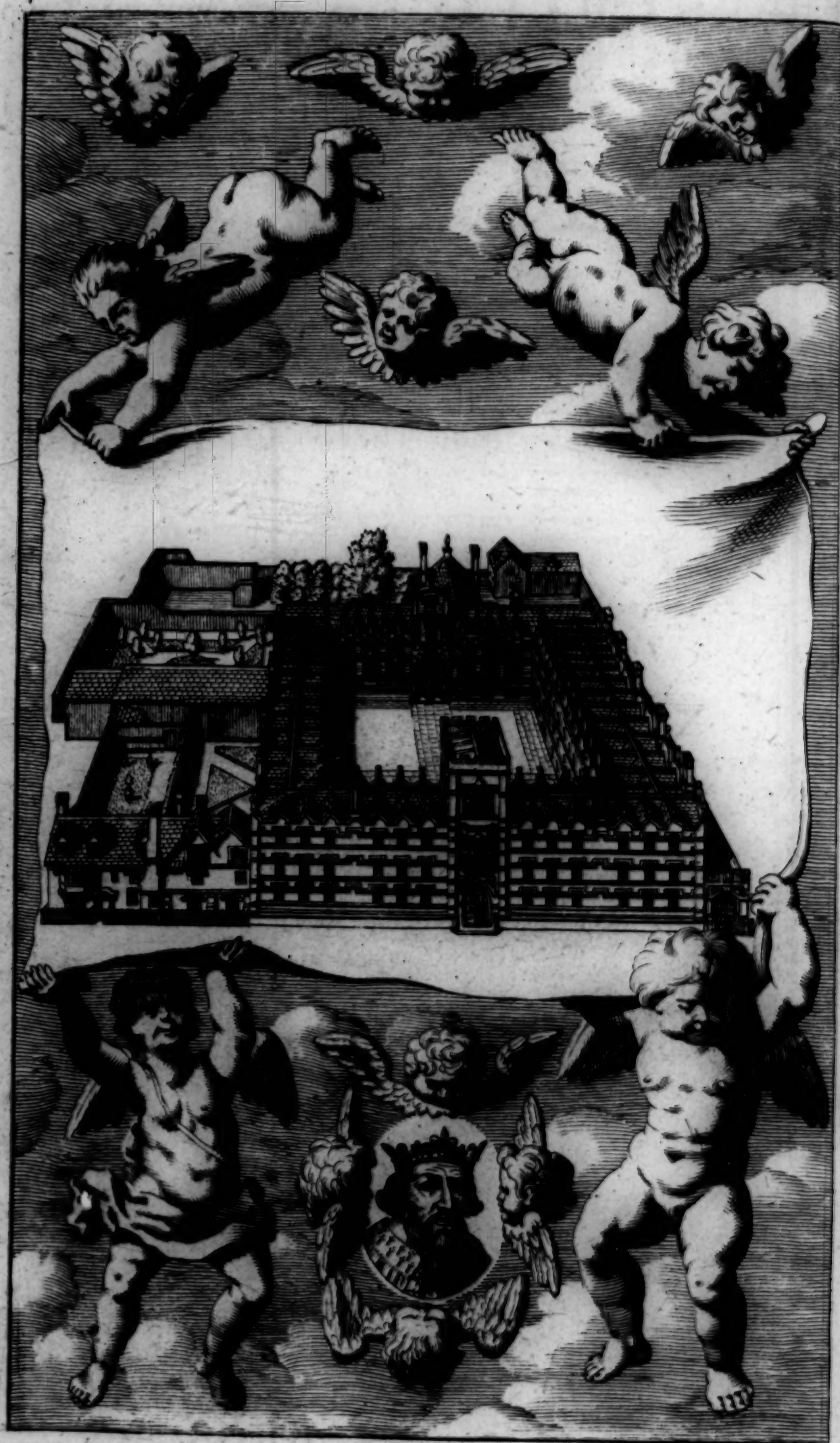

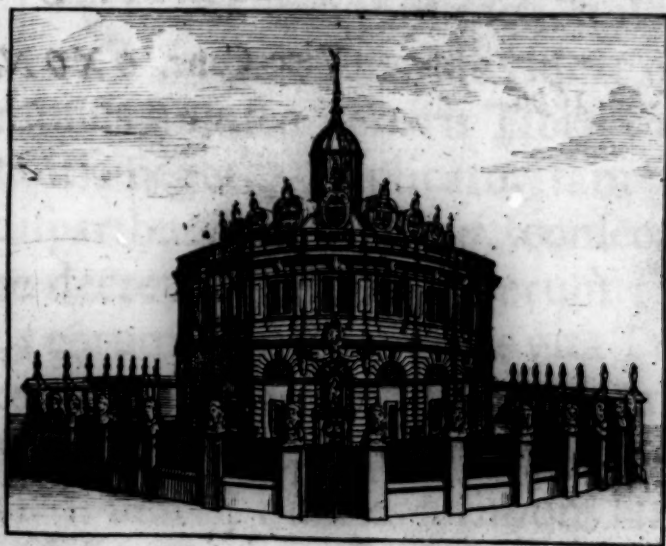

M. TULLIUS C_{ICERO}
DE
ORATORE
AD
Q. FRATREM.

Ex MSS. recensuit THO. C_{OCKMAN}
è Coll. Univ. A. B.

EDITIO SECUNDA.

O X O N I Æ,
E THEATRO SHELDONIANO,
Impensis JO. STEPHENS; & prostant venales apud
JA. KNAPTON ad Insigne Coronæ in Cæmeterio
D. Pauli LOND. 1706.

LC 39.248*

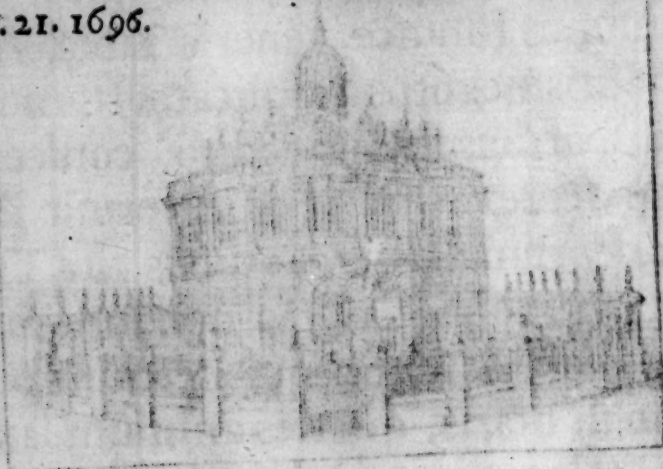
Harvard College Library
Bowle Collection
Gift of
Mrs. E. D. Brandegee
Nov. 9, 1908.

Imprimatur,

FITZHERB. ADAMS

Vice-Canc. OXON.

Apr. 21. 1696.

DOMINO

D^{no} JOANNI RADCLIFFE M.D.

Coll. Univ. olim Socio,

Nunc patrono munificentissimo.

NON dubito fore plerosque,
Vir Insignissime, quibus
importunus esse videar, qui
munus hujusce generis Tibi, Viro
tantis negotiis implicato, tamque
disparibus studiis dedito, consecra-
re decreverim. Sed hi erunt fere
ex eorum numero, quibus vita Tua,
morumque suavitas nondum satis
explorata sunt: qui nesciunt otio
quali utaris, quoties animum laxa-
re soles; cum posita Medici solici-
tudine, gravioribusque curis omis-
sis, ad sales Tuos & elegantias,
quales olim *Tullius* amabat, & quo-

rum in his libris præcepta tradidit,
animum liberum revocasti. Hi, si
didicerint quam singulari affectu
litteras nostras ames, quamque ele-
ganter asperioribus Artis Tuæ stu-
diis illarum gratiores amœnitates
interponas; si sciverint quantus
sis, non Medicinæ solum, (cujus
gloria cunctis præluces) sed alio-
rum liberalium studiorum, omni-
que politioris doctrinæ & fautor,
& admirator; una mecum sen-
tient, Te, si quis alius, dignissi-
mum videri, cui *Ciceronis* illud
opus, quod præ cæteris politum,
perfectumque reddidit, inscribere-
tur. Sed quamquam illa quæ dixi,
Vir Colendissime, talia sint, ut ve-
re magna esse nemo non fateatur:
tamen alia quædam nobis propiora
sunt, quibus ad hoc officium, vel
potius pietatem, prorsus impulsi
sumus; nempe tot illa, tamque
præclara beneficia liberalitate Tua
hunc

hunc in locum collata; quem, si-
cut olim suavissima Tua præsentia
ornasti, ita nunc singulari munifi-
centia pergis ornare. Quantum
Tibi debeat hæc Musarum sedes,
abunde testantur æterna plenissi-
mæ Tuæ benignitatis, propensique
in meliores disciplinas animi mo-
numenta, quibus eam non minus
splendide, quam libenter excolui-
sti; quæque usque adeo ubique
apparent, ut quoties ad ipsam do-
mum, quoties ad ejus Alumnos
oculos convertimus, toties Tua
beneficia videamus. Cum vero
plurima Tuæ erga nos voluntatis
testimonia sint, tum nulla magis
re cunctos Tibi conciliasti, quam
Patronatu Beneficiorum, quo no-
strum Collegium tam studiose ex-
auges. Hoc omnes ordines & æta-
tes simul plenissime demereris:
Sociis enim (peracto disciplinæ A-
cademicæ studio) recessum paras,
ecclesiæ

ecclesiæ utilem, illis jucundum;
adeoque nobis adolescentibus emo-
lumenta Collegii relinquuntur,
quibus otium hoc litterarium ho-
nestius tueamur. Hunc igitur li-
brum Tibi, Vir Ornatissime, in-
primis dico, qualemcumque meæ,
nostrumque omnium gratitudinis
testem; quem si solito, hoc est
benigno vultu accipere dignabe-
ris, novo beneficio devinctiorem
Tibi reddes

Tui observantissimum

O XON è Coll, Univ.

II. KAL. Maii 1696.

THO. COCKMAN.

LECTORI

S.

HABES hic, amice Lector, alteram
M. Tullii Ciceronis operum partem,
mea qualicumque cura recensitam, &
ad MSS. Codd. fidem diligenter recognitam.
Quid sit nobis in his libris edendis præcipue pro-
positum, non est ut nunc te pluribus doceam;
cum id satis (ut arbitror) fecerim in præfatio-
ne libro De Officiis præmissa, quem non ita
pridem in publicum emisi; quod consilium in hoc
etiam opere visum est sequi. Ne tamen pror-
sus insalutatus abeas, quibus adjumentis in hac
editione adornanda usus sim, non abs re duxi
paucis exponere. Textum igitur (quem vocant)
exhibui nuperæ Leidensis editionis, quam re-
cognovit & accuravit vir orbi litterario notissi-
mus Jacobus Gronovius J. Fr. F. Ex notis
eidem subjectis omnes MSS. Codicum variatio-
nes excerpti, rejecta illa reliqua, plerumque ina-
ni, verborum farragine; & Criticismis, si non
sæpe ineptis, at à nostro tamen instituto quam
b maxime

*maxime alienis: quippe enim id præcipue spectabamus, ut de genuina Ciceronis lectione quam paucissimis verbis constaret. Sex præterea Manuscriptos Codd. cum summa cura & diligentia perlegi; quibus cum prædicta Gronovii editione collatis, omnes vel minutissimas varietates, præsertim si plurium librorum auctoritate niterentur, fideliter & religiose exinde depromsi: quod si cui nimis delicatulo & fastidioso lectori minus arrideant hujusmodi minutiae, illas prorsus negligere licebit; nec est ut mihi succenseat, si ego meo labore fruor, ille suis deliciis. Quatuor codices mihi, cum primum huic operi me accingerem, nostrum suppeditabat Oxonium: quorum unum, nempe Joan. usque ad sexagesimum caput libri secundi, cum Oxonii degeret, evoluit Cl. Gronovius; in quo tamen revolvendo me non omnino operam lusisse, facile deprehendet non oscitans lector: alios tres adhibui ex Bibliothecis Bodleiana, Balliolensi, Magdalenensi. Reliqui duo codices, quorum alterum praeiit Bibliotheca Coll. Nov. alterum mecum perhumaniter communicavit vir ornatissimus D. Wagstaffe, non nisi opere jam longius pro-
vecto manus in meas pervenerunt: quare brevem appendicem libro subijcere coactus sum, in qua variantes quaedam horum codd. lectiones ad suum quæque locum referuntur. Denique, ne quid desit elegantissimo libello, novum Rerum & Verborum Indicem locupletissimum, non sine magno*

magno labore, forsan inexpertis dulci, concin-
nandum curavi; qui quanto tibi adjumento sit fu-
turus, penes te judicium esto. Hæc habui, lector
benevole, de hac nostra editione dicenda; in qua
si quid recte præstitum sit, ejus gratia præcipue
debetur illi summo liberalium studiorum, omnis-
que politioris doctrinæ fautori, D. Arthuro
Charletto, S. Th. P. dignissimo Coll. Univ.
Magistro; quo hortante primò susceptum est
hoc opus, quoque adjuvante provectum, tan-
demque pro mea virili absolutum. Si tandem
nostros conatus tyronibus utiles esse constiterit,
nec doctioribus interim displicere; forsan sum-
mis viris, quibus auctoribus hæc suscepimus,
alia videbuntur edenda; certe nobis ad ea di-
ligentius exsequenda addetur animus. Vale.

M. T. CICERONIS
DE
ORATORE
AD
Q. FRATREM
DIALOGUS, seu LIBER I.

I. **C**OGITANTI mihi sæpenumerò, & memoria vetera repetenti, perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent, qui in optima Republica, ¹ cum & honoribus, & rerum gestarum gloria florerent, eum vitæ cursum tenere potuerunt, ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possent. ² Ac fuit tempus illud, cum mihi quoque initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrum præclara studia referendi, fore justum, & propè ab omnibus concessum, arbitrarer; si ³ infinitus forensium rerum labor,

¹ Quoquomodo Pall. aliquot, & Mem. quomodo Pith Joan. & alii. quom Mag. pro quom. ² Ac fuit cum mihi, Pal. pr. nec aliter sec & terr. à primâ manu, cum Joan. probatque Gruter. Ac mihi fuit quoque, Pith. Ac nunc quidem quoque mihi, Pal. nonus, cum ed. Venetâ anni 178. Ac fuit temp. cum Bal. ³ Finitus Lambin. contra MSS.

bor, ¹ & ambitionis occupatio, ² decursu honorum, etiam ætatis ³ flexu constitisset. Quam spem cogitationum & consiliorum meorum, cum graves ⁴ communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt. Nam, qui locus quietis, & tranquillitatis ⁵ plenissimus fore videbatur, in eo maximæ ⁶ moles molestiarum, & turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque verò nobis cupientibus atque exoptantibus, fructus otii datus est ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas, interque nos recolendas. Nam prima ætate incidimus in ipsam perturbationem disciplinæ veteris: & consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen, atque discrimen: & hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui per nos ⁷ à communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum, vel angustiis temporis, obsequar studiis nostris: & quantum mihi vel fraus inimicorum, vel causæ amicorum, vel Resp. tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam. Tibi vero, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quisquam apud me plus te valere potest, neque voluntate.

2. Ac mihi repetenda est veteris cuiusdam memoriæ non sanè satis explicata recordatio, sed, ut arbitror, apta ad id quod requiris, ut cognoscas, quæ viri omnium eloquentissimi, clarissimique senserint de omni ratione dicendi. Vis enim, ut mihi sæpè dixisti; quoniam ⁸ quæ pueris, aut adolescentulis

¹ Ut ambit. emendat Hotoman. l. 2. observ. c. 5. placebatq; Guliel.
² Cursu Pal. pr. & sec. item Pith. & Mem. cum Joan. & Mag. ³ Fluxus Bod. à prima manu. ⁴ Omnium Bal. ⁵ Plenus Pal. pr. & sec. Pith. Mem. cum C. Gulielmii & Mag. ⁶ Molas abest à plurimis MSS. & edd. est in Bal. & Bod. ⁷ A communi pectore dep. aut simile quid, respondendum censet Gruter. vel potius totum eradicandum, ut volebat Lambin. ⁸ Quadam pueris Victor, quem Lambin. sequitur.

tulis nobis ex commentariolis nostris inchoata, ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, & hoc usu, quem ex causis, quas diximus, tot, tantisque consecuti sumus; aliquid iisdem de rebus politius à nobis, perfectiusque proferri: solesque nonnumquam hac de re à me in disputationibus nostris dissentire: quod ego ¹ prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam; tu autem illam ab elegantia doctrinæ segregandam putes, & in quodam ingenii, atque exercitationis genere ponendam. Ac mihi quidem sæpenumero in summos homines, ac summis ingeniis præditos intuenti, quærendum esse visum est, quid esset, cur plures in omnibus ² rebus, quam in dicendo admirabiles existissent. Nam quocumque te animo, & cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, sed prope maximarum. Quis enim est, qui, si clarorum hominum scientiam rerum gestarum vel utilitate, vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate præstantissimos penè innumerabiles; in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus? Jam vero consilio, ³ ac sapientia qui regere, ac gubernare Remp. possent, multi nostra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exstiterunt: cum boni per diu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, ne quis fortè cum aliis studiis, quæ reconditis in artibus, atque in quadam varietate literarum versentur, magis hanc dicendi rationem, quam cum imperatoris laude, aut cum boni senatoris

A 2

ris

¹ Eruditissimorum Bal. & Bod. in textu, cum vulg. ² Artibus Bal. Bod Mag. ³ Ac sententiâ Pall. aliquot, placuitque Wouverio.

¹ Compa-

ris prudentia ¹ comparandam putet; ² convertat animum ad ea ipsa artium genera, circumspiciatque qui in iis floruerint, quamque multi; sic facillimè quanta oratorum sit, semperque fuerit paucitas, judicabit.

3. Neque enim te fugit laudatarum artium omnium procreatricem quandam, & quasi parentem, eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, ³ ab hominibus doctissimis judicari; in qua difficile est enumerare quot viri, quanta scientia, quantaque ⁴ in suis studiis varietate, & copia fuerint, qui non una aliqua in re separatim elaborarint, sed omnia, ⁵ quaecumque possent, vel scientiæ peruestigatione, vel ⁶ describendi ratione comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obscuritate rerum, & quam recondita in arte, & multiplici, subtilique versentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exstiterunt, ut nemo ferè studuisse ei scientiæ vehementius videatur, quin, quod voluerit, consecutus sit. Quis musicis, quis huic studio literarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus se dedit, quin omnem illarum artium penè infinitam vim, & materiam ⁷ scientiæ cogitatione comprehenderit? Verè mihi hoc videor esse dicturus; ex omnibus iis, qui in harum artium studiis liberalissimis sūt, doctrinisque versati, minimam copiam poetarum egregiorum exstitisse: atque in hoc ipso numero, in quo petraro exoritur aliquis excellens, si diligenter, & ex nostrorum, & ex Græcorum copia comparare voles,

¹ Comparandum ed. Gruteri. ² Qui con. an. &c. quamque multi sint, facillime. Bal. con. ani. & ad ea &c. circumspicias, quisque in iis Bod. ³ Ab omnibus doctiss. Bod. Joan. ⁴ In his studiis Joan. ⁵ Quaecumque essent Bod. cum vulgg. quod retinendum putabat Guliel. ⁶ Describendi Bal. & Bod. in textu Mag. ⁷ Scientia & cogitas. Bal. & cognitione edd. Scientiam, cognitionem olim Bod.

voles, multo tamen pauciores oratores, quàm poëtæ boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius ¹ debet videri, quia cæterarum artium studia ferè reconditis, atque abditis è fontibus hauriuntur: dicendi autem omnis ratio in medio posita, ² communi quodam in usu, atque in hominum more & sermone versatur: ut in cæteris id maxime excellat, quod longissimè sit ab imperitorum intelligentia, sensuque disjunctum: in dicendo autem vitium vel maximum est à vulgari genere orationis, atque à consuetudine communis sensus abhorrere.

4. Ac ne illud quidem verè dici potest, aut plures cæteris ³ artibus inservire, aut majore delectatione, aut spe uberiore, aut præmiis ad perdiscendum amplioribus commoveri. Atque ut omittam Græciam, quæ semper ⁴ eloquentiæ princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi ⁵ vis, & inventa est, & perfecta: in hac ipsa civitate ⁶ profecto nulla umquam vehementius, quàm eloquentiæ studia viguerunt. Nam posteaquam, imperio omnium gentium constituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo ferè laudis cupidus adolescens non sibi ad dicendum studio omni enitendum putavit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ⁷ ullam viam, neque aliquod præceptum artis esse arbitrarentur; tantum, quantum ingenio, & cogitatione poterant consequebantur. Post autem, auditis oratoribus Græcis, ⁸ cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili

¹ Solet videri Bod. ² Com. quodammodo in usu Bod. ³ Artibus abest à Joan. cum melioribus Pall. & Pith. ⁴ Eloquentiâ Joan. Mem. ⁵ Vis à librar. esse putabat Guliel. ⁶ Profecto eloquentia, intermediis omissis, Joan. Mag. ⁷ Ullam vim Joan. Mag. ⁸ Cognitisque doctoribus, incred. Joan.

dibili quodam nostri homines dicendi studio flagrant. Excitabat eos magnitudo, & varietas, multitudoque in omni genere causarum; ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio¹ affecutus esset, adjungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum præcepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quæ nunc quoque sunt,² exposita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero (ut multis rebus possumus judicare) nostrorum hominum multum cæteris hominibus omnium gentium præstiterunt. Quibus de causis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus est hoc quiddam, quam homines opinantur, & pluribus ex artibus, studiisque collectum.

5. ³ Quis enim aliud in maxima discentium multitudine, summa magistrorum copia, præstantissimis hominum ingeniis, infinita causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propositis præmiis, esse causæ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis, atque irridenda est: & ipsa oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscenti, quod omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut sedandis, aut excitandis exprimenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiæque, & eruditio libero digna, celeritasque & brevitās, & respondendi,

&

¹ Consecutus esset vulgati. ² Proposita al. ³ Quid enim quis aliud
Toscan. Pich. Mem. Pall. pr. & sec. Bod. Jean. Mag.

& laceffendi, subtili venustate, atque urbanitate conjuncta. Tenenda præterea est omnis antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut juris civilis scientia¹ negligenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quæ motu corporis, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda est: quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars, & scena declarat: in qua cum omnes in oris & vocis, & motus moderatione elaborent, quis ignorat, quam pauci sint, fuerintque, quos animo æquo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium memoria? quæ nisi custos inventis,² cogitatisque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus omnia, etiamsi³ præclarissima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari definamus, quæ causa sit eloquentium paucitatis: cum ex illis rebus universis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est: hortemurque potius liberos nostros, cæterosque quorum gloria nobis, & dignitas chara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis, aut præceptis, aut magistris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam,⁴ se id, quod expetunt consequi posse confidant.

6. Ac mea quidem sententia nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum, atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat, & redundet oportet oratio; ⁵ quæ, nisi subest res ab oratore percepta, & cognita, inanem quandam habet elocutionem, & pene puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, nostris præsertim oratoribus

¹ Concedenda est lib. Langii. ² Cognitisque Bal. ³ Præclariss. fuerint memorare, peritura Joan. ⁴ Sed defunt in Joan. supra nuperâ manu in Bod. ⁵ Quæ nisi sit ab, Joan. Pall. aliquot. Pich. Mem.

bus in hac tanta occupatione urbis ac vitæ, nihil ut iis putem licere nescire : quamquam vis oratoris professioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere, ac polliceri videtur, ut omni de re, quæcumque sit ¹ proposita, ab eo ornatè, copioseque dicatur. Sed quia non dubito, quin hoc plerisque immensum, infinitumque videatur, & quod Græcos, homines non solum ingenio & doctrina, sed etiam otio, studioque abundantes, partitionem quandam artium fecisse video; neque in universo genere singulos elaborasse, sed seposuisse à cæteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forensibus disceptationibus judiciorum, aut deliberationum versaretur; & id unum genus oratori reliquisse; non complectar in his libris amplius, quam quod huic ² generi, re quæsitæ, & multum disputata, summorum hominum propè consensu est tributum: repetamque non ab incunabulis nostræ veteris puerilisque doctrinæ quendam ordinem præceptorum; sed ea, quæ quondam accepi in nostrorum hominum eloquentissimorum, & omni dignitate principum, disputatione esse versata: ³ non quod illa contemnam, quæ Græci dicendi artifices, & doctores reliquerunt; sed, cum illa pateant, in promptuque sint omnibus, neque ea interpretatione mea, aut ornatius explicari, aut planius exprimi possint; ⁴ dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus summa dicendi laus à nostris hominibus concessa est, auctoritatem Græcis anteponam.

7. Cum igitur vehementius inveheretur in causam principum consul Philippus, Drusi que tribunatus pro senatus auctoritate susceptus, infringi jam, debili-

¹ *Tertia Gallicani duo, quod placuit Guliel.* ² *Generi requisitum & multum disputatum* Bal. Mag. ³ *Non quo illa* Bod. Joan. ⁴ *Ergo dabis* Joan. nec improbat Gronov.

debilitarique videretur, ¹ dici memini, ludorum Romanorum diebus L. Crassum, quasi colligendi sui causa, se in Tusculanum contulisse; venisse ² eodem, focer ejus qui fuerat, Q. Mucius dicebatur, & M. Antonius, homo & consiliorum in Rep. focius, & summa cum Crasso familiaritate conjunctus. Exierant autem cum ipso Crasso adolescentes, & Drusi maximè familiares, & in quibus magnam tum spem majores natu dignitatis suæ collocarant, C. Cotta, qui tum ³ tribunatum pl. petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur. Hi primo die de temporibus illis, deque universa Rep. quam ob causam venerant, multum inter se usque ad extremum tempus diei collocuti sunt; quo quidem in sermone multa divinitus à tribus illis consularibus Cotta deplorata, & commemorata narrabat; ut nihil incidisset postea civitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidissent. Eo autem omni sermone confecto, tantam in Crasso humanitatem fuisse, ut, cum lauti accubissent, tolleretur omnis illa superioris tristitia sermonis; eaque esset in homine jucunditas, & tantus in jocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuisse videretur, convivium Tusculani. Postero autem die, cum illi majores natu satis quiescent, & ⁵ in ambulationem ventum esset; dicebat tum Scævola, duobus spatiis, tribusve factis, dixisse, Cur non imitamur, Crasse, Socratem illum, qui est in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non minus ⁶ ad opacandum hunc locum patulis

B est

¹ Dicitur mihi mem. nost. omn. ² Eodem focerum ejus, qui fuisse Q. Mut. Bal. Socrum Bod. ³ Tribunus pleb. petebatur Bal. Joan. ⁴ Loquendo Pall. duo. & Gall. duo, accedit Joan. ⁵ In amb. ventum esse dicebat; tum, omisso & Bal. & Bod. cum vulgg. ⁶ Ad pacandum Joan. placandum Pith. & Mem. occupandum al. opacandum al.

est diffusa ramis, quàm illa, cujus umbram secutus est Socrates, quæ mihi videtur non tam ipsa aquula, quæ describitur, quàm Platonis oratione crevisse: ¹ & quod ille durissimis pedibus ² fecit, ut se abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philosophi divinitus ferunt esse dicta, loqueretur; id meis pedibus certè concedi est æquius. Tum Crassum, Imo vero ³ commodius etiam; pulvinosque poposcisse, & omnes in iis sedibus, quæ erant sub platano, confedissee dicebat.

8. Ibi, ut ex pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare, Crassum sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui cum ita esset exorsus, Non sibi cohortandum Sulpicium, & Cottam, sed magis utrumque collaudandum videri, quod ⁴ tantam jam essent facultatem adepti, ut non æqualibus suis solum anteponerentur, sed cum majoribus natu compararentur. Neque vero mihi quidquam, inquit, præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quo velit; unde autem velit, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquillisque civitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum existere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm sapientibus sententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & ⁵ polita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, senatus gravitatem,

¹ Sed quod edd. ² Fecit abest à Bal. ³ Commodius; etiam pulvinos pop. Bod. ⁴ Tanta jam esset facultatum ad. Bod. ⁵ Perpolita Bal.

tem, unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel provocare¹ integros, vel te ulcisci laceffitus? Age vero, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere, quid esse potest in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quam sermo facetus, ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præstamus vel maximè feris, quod colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut² quo uno homines maximè bestiis præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut vero jam ad illa summa veniamus; quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare, aut à fera, agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, confectè, comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione, & sapientia, non solum ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reipublicæ salutem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut & vobis honori, & amicis, utilitati, & Reipublicæ emolumento esse possitis.

9. Tum Scævola comiter, ut solebat, Cætera, inquit, assentior Crasso, ne aut de C. Lælii soceri
B 2 mei,

¹ Improbos Bal. Bod. cum aliis MSS. ² Quo n. max. best. præstat.

mei, aut de hujus generi, aut arte, aut gloria detrahā; sed illa duo, Crasse, vereor ut tibi possim concedere; Unum, quod ab oratoribus civitates, & ab initio constitutas, & sæpè conservatas esse dixisti; Alterum, quod remoto foro, concione, judiciis, senatu, statuisti oratorem in omni genere sermonis, & humanitatis esse perfectum. Quis enim tibi hoc concesserit, aut initio genus hominum in montibus, ac sylvis dissipatum, non prudentium consiliis compulsū potius, quam disertorum oratione delinitum, se oppidis, mœnibusque sepsisse? aut vero reliquas utilitates, ¹ aut instituendis, aut conservandis civitatibus, non à sapientibus, & fortibus viris, sed à disertis, & ornatè dicentibus, esse constitutas? An vero tibi Romulus ille, aut pastores, & convenas congregasse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio, & sapientia singulari? Quid enim? in Numa Pompilio, quid? in Servio Tullio, quid? in cæteris regibus, quorum multa sūnt eximia ad constituendam Rempublicam, num ² quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid? exactis regibus (tametsi ipsam exactionem mente, non lingua, perfectam L. Bruti esse cernimus) ³ sed deinceps omnia, nonne plena consiliorum, inania verborum videmus? Ego vero, si velim & nostræ civitatis exemplis uti, & aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus, quam adjumenta per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobus, eloquentissimos audisse T. & C. Sempronios; quorum pater homo prudens

&

¹ Aut in constit. aut in conserv. Bal. Joan. Mag. ² Quod non exstat in Bal. nec Joan. nisi ad marg. nec requiri videtur Gronov. ³ Sicut deinceps Joan. quod Gronov. probat.

& gravis, haudquaquam eloquens, & sæpè aliàs, & maximè censor, salutis Reipublicæ fuit; atque is non accurata quadam orationis copia, ¹ sed nutu atque verbo, libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, Rempublicam, quam nunc vix teneamus, jam diu nullam haberemus. At vero ejus filii disertissimi, & omnibus, vel naturæ, vel doctrinæ præfidiis ad dicendum parati, cum civitatem, vel paterno consilio, vel avitis armis florentissimam accepissent, ista præclara gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentia, Remp. ² dissipaverunt.

10. Quid? leges veteres, moresque majorum: quid? auspicia, quibus & ego, & tu, Crasse, cum magna Reipublicæ salute præsumus: quid? religiones, & ceremoniæ: quid? hæc jura civilia, quæ jam pridem in nostra familia sine ulla eloquentiæ laude versantur, num aut inventa sunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem & Ser. Galbam, memoriâ teneo, divinum hominem in dicendo, & M. Æmilium Porcinam, & Cn. ipsum Carbonem, quem tu adolescentulus percussisti, ignarum legum, hæsitantem in majorum institutis, rudem in jure civili: & hæc ætas nostra, præter te, Crasse, qui tuo magis studio, quàm proprio munere aliquo disertorum, jus ³ à nobis civile didicisti, quod interdum pudeat, juris ignara est. Quod vero in extrema oratione quasi tuo jure sumfisti, oratorem ⁴ in omnis sermonis disputatione copiosissimè posse versari, id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem, multisque ⁵ præessem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex jure manu

¹ Sed nudâ Bal. Joan Mag. ² Disparuerunt Pith. desperaverunt conjicit Guliel. ³ A nostris Bod. ⁴ In omni sermone Lambin. ⁵ Præessem Bod. cum Pall. aliquot. Præsto essem legendum putavit J. Fr. Gronov.

manu confertum vocarent, quod in alienas possessiones tam temere irruisses. Agerent enim tecum ¹ lege primum Pythagorei omnes, atque Democritici, ceterique in ² suo genere physici; ³ vindicarentque ornati homines in dicendo, & graves, quibuscum tibi iusto sacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philosophorum greges, jam ab illo fonte, & capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi per-motionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didicisse, nihil omnino quæsisse, nihil scire convincerent; &, cum universi in te impetum fecissent, tum singulæ familiæ litem tibi intenderent. Instaret Academia, quæ, quicquid dixisses, id ⁴ te ipsum scire negaret. Stoici vero nostri disputationum suarum, atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipsa, quæ propria oratorum putas esse, adjuncta, atque ornamenta dicendi, ab se peti vincerent oportere; ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem, Theophrastumque de his rebus, quam omnes dicendi magistros scripsisse ostenderent. Missos facio Mathematicos Grammaticos, Musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis, ne minima quidem societate contingitur. Quamobrem ista tanta, ⁶ tamque multa profutenda, Crasse, non censeo: satis id est magnum, quod ⁷ potes præstare, ut in judiciis, ea causa, quam-

¹ *Lege* non reperitur in Bal. ² *Illud genere non agnoscunt* Bal. Bod. Joan. cum Pith. & sex Pall. *jure suo* ed. Lamb. quomodo Pal. quin. ad marg. ³ *Spernuntque nati homines* Pal. pr. ac sec. accedente Joan. *vindicarent ornati omnes* mallet Gruter. ut est ad oram Pal. pr. ⁴ *Te ipsum negare cogeret* Bal. & Bod. nec aliter Pal. pr. Mem. & vest. edd. id. *te ipsum necaret* Joan. sed *te* duobus punctis, ut delendum, notatur. ⁵ *Conjungitur* Bal. Bod. Mag. & al. ⁶ *Tamque præclara* Bal. ⁷ *Totus* Joan. & alii MSS. nec ab eo abhorret Gruter.

tumque tum dicis, melior, & probabilior esse videatur: ut in concionibus, & sententiis dicendis, ad persuadendum tua plurimum valeat oratio: denique ut prudentibus diserte, stultis etiam vere dicere videaris. Hoc amplius si quid poteris, non id mihi videbitur orator, sed Crassus sua quadam propria, non communi oratorum facultate posse.

II. Tum ille, Non sum, inquit, nescius, Scævola, ista inter Græcos dici, & disceptari solere. Audiavi enim summos homines, cum quæstor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, quod eam Carneades, & Clitomachus, & Æschines obtinebant: erat etiam Metrodorus, qui cum illis unà ipsum illum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ¹ ut ferebant, acerrimum, & copiosissimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus, & Peripatetici ² Critolaus, & Diodorus: multi erant ³ præterea præclari in Philosophia, & nobiles, à quibus omnibus una pene repelli voce oratorem à gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina, rerumque majorum scientia, ac tantum in judicia, & conciunculas, tanquam in aliquod pistrinum, detrudi, & compingi videbam. Sed ego neque illis assentiebar, neque harum disputationum inventori, & principi longe omnium in dicendo gravissimo, & eloquentissimo Platoni, cujus tum Athenis cum Carneade diligentius legi Gorgiam: quo in libro, hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi ⁴ in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videbatur. Verbi enim controversia jam diu torquet Græculos, homines contentionis cupidiores,

¹ Ut ferebatur Bal. ut ferebat Joan. ² Critolai Diodorus Pall. duo, tres Guliel. Joan. Cris. & Diodorus Mag. ³ Præterea clari Bal. & Joan. ut Lambin. ⁴ 71 id non legitur in Joan. Pal. sec. Pith.

pidiores, quàm veritatis. Nam si quis hunc statuet esse oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in senatu copiose loqui; tamen huic ipsi multa tribuat, & concedat necesse est: neque enim sine multa pertractatione omnium rerump. neque sine legum,¹ morum, juris scientia, neque natura hominum incognita, ac moribus, in his ipsis rebus satis calide versari, & perite potest: qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quisquam recte tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia? Sin oratoris nihil vis esse, nisi composite, ornate, copiose eloqui; quæro, id ipsum qui possit² assequi sine ea scientia, quam ei non conceditis? dicendi enim virtus,³ nisi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta sint, exstare non potest. Quamobrem si ornate locutus est,⁴ sicut fertur, & mihi videtur, physicus ille Democritus; materies illa fuit⁵ physici, de qua dixit; ornatus vero ipse verborum, oratoris putandus est. Et si Plato de rebus à civilibus controversiis remotissimis divinitus est locutus, quod ego concedo: si item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus iis, de quibus disputaverunt, eloquentes, & in dicendo suaves, atque ornati fuerunt: sint hæc res, de quibus disputant, in aliis quibusdam studiis; oratio quidem ipsa propria est hujus unius rationis, de qua loquimur, & quærimus. Etenim videmus iisdem de rebus jejune quosdam, & exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum, disputavisse, neque ob eam rem philosophiæ non satisfecisse,

¹ *Moris vulgg.* ² *Assequi non est in Joan.* ³ *Nisi & qui dicit, & ea de q. dicit, Joan. dicit etiam Bal.* ⁴ *Sicut & fertur (& ferunt Bal.)* ⁵ *W. v. Joan.* ⁶ *Physica Joan.*

isfecisse, quod non habuerit hanc dicendi in arte aliena facultatem.

12. Quid ergo interest? aut qui discernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate, & elegantia non utuntur? Unum erit profecto, quod ii, qui bene dicunt, afferunt? proprium; compositam orationem, & ornatam, & artificio quodam, & expolitione distinctam. Hæc autem oratio, si res non subest ab oratore percepta, & cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quam verborum vel optimorum, atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subjecta sententia, nec scientia? Quicquid erit igitur, quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si, tamquam clientis causam, didicerit, dicet melius, & ornatus, quam ille ipse ejus rei inventor, atque artifex. Nam si quis erit, qui hoc dicat, Esse quasdam oratorum proprias sententias atque causas, & certarum rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam; fatebor equidem in his magis assidue versari hanc nostram dictionem: sed tamen in his ipsis rebus permulta sunt, quæ isti magistri, qui Rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim nescit maximam vim existere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hisce iisdem per motionibus ad lenitatem, misericordiamque revocandis? quæ, nisi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis,

C

tatis,

In hac d. a. alienam fac. Ioan. In hac a. alienam d. fac. M g hanc d. ex arte (vel in arte) alienam fac. Pall. quomodo Bod 2 P opt m, comp. Bbl. Joan. Mag. 3 Et dispositione. Bal. 4 Maxime vim Bod Ioan. 5 Quare nisi Lambin. ex conjectura Passerat. 6 Hominum deest in Ioan. probante Gronov.

1 Philos.

tatis, causasque eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus ¹Philosophorum proprius videtur, neque orator, me auctore, umquam repugnabit: sed, cum illis cognitionem rerum concesserit, quod in ea solum illi voluerint elaborare, tractationem orationis, quæ sine illa ²scientia nulla est, sibi assumet. Hoc enim est proprium oratoris, quod sæpe jam dixi, oratio gravis, & ornata, & hominum sensibus, ac mentibus accommodata.

13. Quibus de rebus Aristotelem, & Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit à me. Nam ego, quæ sunt ³oratori cum illis communia, non mutuor ab illis; isti, quæ de his rebus disputant, ⁴oratorum esse concedunt. Itaque ceteros libros, artis isti suæ nomine, hos Rhetoricos & inscribunt, & appellant. Etenim, cum illi in dicendo inciderint loci (quod persæpè evenit) ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia, atque omnes Philosophorum scholæ, sua hæc esse omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere: quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis consumendi otii causa differant, cum concessero, illud tamen oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam ⁵exfanguique sermone disputant, hic cum omni gravitate, & jucunditate explicet. Hæc ego cum ipsis Philosophis tum Athenis

¹ Philos. proprius putatur Bod. cum vulgatis. ² Scientiam nullam firi aff Joan. scientiâ nullam habet, aff Mag. ³ Oratoris Bal. Bod. ⁴ Hic aff Joan. Mag. ⁵ Et exiguo nost. omn. cum pluribus al.

nis differebam : cogebat enim me Marcus Marcellus hic noster, qui nunc *Ædilis* curulis est, & profecto, nisi ludos nunc faceret, huic nostro sermoni interesset ; ac jam tum erat adolescentulus his studiis mirificè deditus. Jam vero de legibus ¹ instituentis, de bello, de pace, de sociis, de vectigalibus, de jure civium generatim ² in ordines, ætatesque descripto, dicant vel Græci, si volunt, Lyncurgum, aut Solonem (quamquam illos quidem censemus in numero eloquentium reponendos) scisse melius, quàm Hyperidem, aut Demosthenem, perfectos jam homines in dicendo & perpolitos : vel nostros decemviros, qui XII. tabulas perscripserunt, quos necesse est fuisse prudentes, antepōnant hoc genere, & Ser. Galbæ, & socero tuo C. Lælio, quos constat dicendi gloria præstitisse. Numquam enim negabo esse quasdam artes proprias eorum, qui in his cognoscendis, atque tractandis studium suum omne ³ posuerunt ; sed oratorem plenum, atque perfectum ⁴ esse eum ⁵ dicam, qui de omnibus rebus possit variè, copioseque dicere.

14. Etenim sæpe in iis causis, quas omnes proprias esse oratorum confitentur, est aliquid, quod non ex usu forensi, quem solum oratoribus conceditis, sed ex obscuriore aliqua scientia sit promendum, ⁶ & assumendum. Quæro enim, num possit aut contra imperatorem, aut pro imperatore dici, sine rei militaris usu, aut sæpe etiam sine regionum terrestrium aut maritimarum scientia ; num apud populum de legibus jubendis, aut vetandis ; num in senatu de omni Reipublicæ genere dici, sine summa rerum civilium cognitione & prudentia :

C 2

tia :

¹ Tuendis Joan. & unus Lamb. ² In ordinem ætatis descrip. Bal. ³ Deposuerunt Bal. Joan. Mag. ⁴ Est deest in Mag. ⁵ Dicam non agnoscit Bal. nec Joan. ⁶ Atque sumendum Bal. Joan. Mag.

1 Dubi-

tia; num admoventi possit oratio ad sensus animorum, atque motus vel inflammandos, vel etiam extinguendos, (quod unum in oratore dominatur) sine diligentissima peruestigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis, ac moribus à Philosophis explicantur? Atque haud scio an minus hoc vobis sim probaturus; equidem non ¹ dubitabo, quod sentio dicere. Physica ista ² ipsa, quæ paulo ante, & Mathematica, & ceterarum artium propria posuisti, scientiæ sunt eorum, qui illa profitentur. Illustrare autem oratione si quis istas ipsas artes velit, ad oratoris ei confugiendum ³ est facultatem. Neque enim, si Philonem illum Architectum, qui Atheniensibus armamentarium fecit, constat perdisertè populo rationem operis sui reddidisse, existimandum est Architecti potius artificio disertum, ⁴ quam oratoris, fuisse. Nec, si huic M. Antonio pro Hermodoro fuisset de navaliū ⁵ opera dicendum, non, cum ab illo causam didicisset, ipse ornatè de alieno artificio, copioseque dixisset. Neque verò Asclepiades is, quo nos medico amicoque usi sumus, tum, cum eloquentia vincebat ceteros Medicos, in eo ipso, quod ornatè dicebat, Medicinæ f. cultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud est probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere solebat, Omnes in eo quod scirent, satis esse eloquentes: illud verius, Neque quemquam in eo disertum esse posse, quod nesciat, neque, si ut optimè sciat, ignarusque sit faciundæ ac polirindæ orationis, diserte id ⁶ ipsum posse, de quo sciat, dicere.

15. Quam-

¹ Dubito vulg. ² Ipsa, & Mathematica, & qua paulo ante cat. Bal.
³ Est, tamquam ad Architecti potius (alicuius in marg. Bod.) fac. Bod. Mag.
⁴ Quam oratoris frustra quæras in Joan. ⁵ Opere Bod. Joan.
⁶ Ipsum, de quo sciat, non posse dicere Mag.

15. Quamobrem si quis universam & propriam oratoris vim definire complectique vult; is orator erit, mea sententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, ¹ quaecumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam etiam ² actionis dignitate. Sin cuiquam nimis infinitum videtur, quod ita ³ posui, *quaecumque de re*, licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat, atque amputet: tamen illud tenebo, si, quæ ceteris in artibus, aut studiis si^a sint, orator ignoret, tantumque ea teneat, quæ sint in disceptationibus, aut in usu forense; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quaque re, multò oratorem melius, quam ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum. Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret à C. Mario affini nostro, & cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pænè hic melius, quàm ipse ille, scire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, ⁵ teque hominem prudentissimum, & peritissimum, in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de vitiis ⁶ hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit; forsitan, si ei sit visum (etsi hæc quidem nosse debet orator) cum Sexto Pompeio, erudito homine in Philosophia, communicabit. Hoc profecto efficiet, ut quancumque rem à quoque ⁷ cognoverit, de ea multò dicat ornatus, quàm

¹ *Quaecumque inciderint* Bal. Joan. ² *Actionis* deest Bal. ³ *Proposui* Bal. Bod. Mag. ⁴ *Ipsè, illa scire* Joan. Mag. Pall. & Gall. ⁵ *Tecum* Joan. ut *sin de jure civili tecum communicabit, te hom. legisse* videatur Gronovio. ⁶ *Hominum non est* in Mag. ⁷ Gronovii fidem hic valde desidero, qui se in Oxon. MS. à quoque cognovit perspicue legisse

quàm ille ipse, unde cognorit. Sed si me audierit, quoniam Philosophia in tres partes est distributa, in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam, atque mores; duo illa ²relinquamus, idque largiamur inertiae nostræ: tertium verò, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vita, & moribus, totus est oratori perdiscendus; cetera, si non didicerit, tamen poterit, ³si quando opus erit, ornare dicendo, ⁴si modo erunt ad eum delata ⁵& tradita.

16. Etenim si constat inter ⁶doctos, hominem ignarum Astrologiæ, ornatissimis, atque optimis versibus, Aratum, de cœlo, stellisque dixisse; si de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, ⁷Poëtica quadam facultate, non rustica, scripsisse præclare; quid est, cur non orator de rebus iis eloquentissimè dicat, quas ad certam causam, tempusque cognorit? Est enim finitimus oratori Poëta, numeris adstrictior paulò, verborum autem licentia liberior, multis verò ornandi generibus socius ac penè par; in hoc quidem certè propè idem, nullis ut terminis circumscribat, aut definiat jus suum, quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia, vagari, qua velit. ⁸Namque illud quare, Scævola, negasti te fuisse laturum, nisi in meo regno esses; quod in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum

gisse ait, atque adeo sic edere sustinuit; cum tamen non cognorit, sed cognovit manifeste exhibeat iste codex, nec aliter Mag. Mox idem MS. Si me audiet, non audiat, ut habet ejusdem Gronovii ed. Ne quid tamen dissimulem, reperi à quoquo (non quoque) cognorit in Bal. 2 Relinq. atque largiamur Bal & Joan. 3 Si quando volet, omni. nost. præter Joan. 4 Cum erunt vulgati: neque aliter Bod. 5 Et ei tradita Joan. 6 Doctos homines, ignar. Joan. Mag. 7 Poëtica scripsisse, omisissis mediis. Bod. 8 Nam quod illud, 2. Scævola Tosan.

sectum esse debere? Numquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, me ipsum esse arbitrarer: sed, ut solebat C. Lucilius sæpè dicere, homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minus, quàm volebat, familiaris, sed tamen & doctus, & perurbanus, sic sentio, Neminem esse in oratorum numero habendum; qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt ¹ libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis si in dicendo non utimur, tamen apparet, atque exstat utrum simus earum rudes, an didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: & qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis iudiciorum, concionum, senatus, etiam si propriæ ceteræ non adhibeantur artes, tamen facillè declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accefferit.

17. Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius: id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut & mihi, quæ ego vellem non esse oratoris, concederes, & ea ipsa, nescio quomodo, rursus detorqueres, atque oratori propria traderes. ² Hæc, cum ego prætor Rhodum venissem, & cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio, ea, quæ à Patærio acceperam, contulissem; irrisit ille quidem, ut solebat, Philosophiam, atque contempsit, multaque non tam graviter dixit quam facetè: tua autem

¹ Libero homine Bal. & Mag. cum vulgatis. ² Quæ cum ego &c. Joan. & Mag. duo Memmii, Pall. Pith.

tem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem, doctrinamvè contemneres; sed ut omnes, comites ac ministras oratoris esse diceres; quas ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque si ¹ ad eas facultates istam ornatissimæ orationis adjunxerit, non possum dicere, cum non egregium quendam hominem, ² atque admirandum fore. Sed is, si quis esset, aut si etiam umquam fuisset, aut verò si esse posset, tu esses unus profectò, qui, & meo iudicio, & omnium, vix ullam ceteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquisti. ³ Verum si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus civilibusque versetur, quin scias; neque eam tamen scientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quàm res, & veritas ipsa concedat. Hic Crassus, Memento, inquit, me non de mea, sed de oratoris facultate dixisse. Quid enim nos, aut didicimus, aut scire potuimus? qui ante ad agendum, quàm ad cognoscendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in Republicâ, quos in amicorum negotiis res ipsa antè confecit, quam possimus aliquid de rebus tantis suspicari. Quod si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maxime defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam studium illud ⁴ discendi acerrimum defuit; quid censes, ⁵ si ad alicujus ingenium vel majus, illa, quæ ego non attingi, accesserint? qualem illum, & quantum oratorem futurum?

18. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, ista, Crasse, quæ dicis; nec dubito, quin multo locupletior

¹ Ad eas facultatem ornat. Bal. ² Atque mirandum Bod. cum vulg.
³ Unde si tibi Joan. ⁴ Sic, non dicendi. Bal. Bod. Joan. cum plerisque
 Pall. & libb. Suffridi: quomodo coniec. Hotoman. ⁵ Si alic. ingen.
 vel majus sit, vel illa &c. Mag. ad abest etiam à Joan.

pletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum, atque artium rationem, naturamque comprehenderit. Sed primum id difficile est factu, præsertim in hac nostra vita, nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione, & consuetudine dicendi populari, & forensi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis esse videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixisti, quamvis illi ornate & graviter, aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus est verborum & lætum; sed ¹ palæstræ magis & olei, quam hujus civilis turbæ ac fori. Namque egomet, qui fero, ac leviter Græcas literas attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens, Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi ² difficultatem commoratus: sed cum quotidie mecum haberem homines doctissimos, eos ferè ipsos, qui abs te modo sunt nominati, ³ cumque hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisse, me in causis maioribus, sicuti te, solere versari; ⁴ pro se quisque, ut poterat, de officio ⁵ & ratione oratoris disputabat. Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem: atque ipsam eloquentiam, ⁶ quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quandam esse virtutem; & qui unam virtutem haberet, omnes habere; easque ipsas esse inter se æquales

¹ Et palæstra Joan. Mag. ² Facultatem Tosan. ³ Cum hoc Joan. probatque Gronov. ⁴ Pro se qua quisque poterat ed. vet. & priores Pall. pro se quisque poterat; sine ut. Pal. tert. Memm. & olim Joan. pro se quisque eorum, quantum quisque poterat Pal. quart. quint. &c. Bod. pro se quisque, de officio, sufficere putabar Guliel. ⁵ Et decoratione Joan. unde & de ratione conjicit Gronov. ⁶ Qua ex bene Mag.

& pares : ita qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam & exilis oratio, longeque à nostris sensibus abhorrebat. Carneades verò multo uberius iisdem de rebus loquebatur; non quò aperiret sententiam suam (hic enim mos erat patrius Academicæ, adversari semper omnibus in disputando) ¹ sed tum maxime tamen hoc significabat, eos, qui Rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere; neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui Philosophorum inventa didicisset.

19. Disputabant contra disertis homines, Athenienses, & in Republica causisque versati, in quibus erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus; qui cum diceret esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspicendis rationibus constituendarum ² & regendarum rerum publicarum, ³ excitabatur homo promptus ab homine abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia. Omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse à Philosophia ⁴ docebat, neque ea, quæ statuerentur in Republica de diis immortalibus, de disciplina juventutis, de iustitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteraque, sine quibus civitates aut esse, aut bene moratæ esse non possent, usquam in ⁵ eorum inveniri libellis. Quòd si tantam vim rerum maximarum arte sua Rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de procemiis, & de epilogis, & de ejusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent

¹ Sed cum max. Joan. quòd probandum putat Gronov. ² Augendarum Guliel. sed præter MSS. ³ Excipiebatur Hotoman. l. 1. v. Observ. c. 6. quòd arripuit Lambin. exagrabatur conjicit Guliel. ⁴ Dicebat Mag. ⁵ Eorum libris inveniri Bal. & Bod. cum vulgg.

essent eorum libri : de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de justitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, litera ¹ in eorum libris nulla inveniretur. Ipsa vero præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet, non modo eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi adsciscerent ; sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem, ac viam nosse. Caput enim esse arbitrabatur oratoris, ² ut & ipsis apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur ; id fieri vitæ dignitate, de qua nihil Rhetorici isti doctores in præceptis suis reliquissent : & ³ uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator : quod item fieri nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quamque partem moverentur. Hæc autem esse penitus in media Philosophia retrusa, atque abdita, quæ isti Rhetores ne primoribus quidem labris attigissent. Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis conabatur refellere : memoriter enim multa ex orationibus ⁴ Demosthenis præclare scripta pronuncians, docebat illum in animis, vel judicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuisse ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quæ negaret ille sine Philosophia quemquam ⁵ scire posse.

20. Huic respondebat, non se negare Demosthenem summam prudentiam, summamque vim habuisse dicendi : sed sive ille hoc ingenio potuisset, sive, id quod constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset ; non quid ille potuisset, sed quid isti docerent,

D 2

esse

¹ Illa in eorum libris rescanda purat Gruter. ² Deesse aliquid, aut legendum, & ut ipsa, arbitratur Guliel. ³ Uti ii, qui audirent sic assuerentur animis nost. omn. præter Bal. qui, Uti qui aud. sic aff. animi.

⁴ Demostheni Joan. à pr. manu, cum Pith. ⁵ Nosse posse Joan. Mag.

esse quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, ¹ ut omnino disputaret, nullam artem esse dicendi: idque cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, ut & ² blandiri, & suppliciter insinuare iis, à quibus esset petendum, & adversarios minaciter terrere possemus, & rem gestam exponere, & id, quod intenderemus, confirmare, & id, quod contra diceretur, refellere, & ad extremum, deprecari aliquid, & conqueri, quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas: & quod consuetudo, exercitatioque, & ³ intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur. Nam primum, quasi dedita opera, neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cum repeteret usque à Corace nescio quo, & Tyisia, quos artis illius inventores, & principes fuisse, constaret: eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent, nec omnino scisse curassent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam (sive illi irridens, sive quod ita putaret, atque ita audisset) me in illo numero, qui illa non didicissem, & tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo, proferebat: quorum illi alterum facile assentiebar, nihil me didicisse; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipsum errare arbitrabar. Artem vero negabat esse ullam, nisi quæ cognitis, penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & numquam fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus

¹ Ut omnimodis disp. Joan. quod non contemnendum putat Gronov. omnimode Mag. ² Bland. & subtiliter insinuare Pal. pr. & Mem. nisi quod insinuari. Et supplic. subtiliter his, à quo quid esset al. & suppliciter quibus, omisiss aliis, Pith. blandiri supplic. iis à quibus Pall. aliquot, Bod. ed. pr. nec nimis displicet Grutero: blandi & subtiliter quibus esset Joan. & supplic. iis, à quibus Bal. ³ Intellig. facultatem Bal.

toribus, dubia esse, & incerta; cum & dicerentur ab iis, qui ea omnia non planè tenerent, & audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis, aut falsa, aut certe obscura opinio. Quid multa? sic mihi tum ¹ persuadere videbatur, neque artificium ullum ² esse dicendi, neque quemquam posse, nisi qui illa quæ à doctissimis hominibus in Philosophia dicerentur, cognosset, aut callide, aut copiose dicere. ³ Quibus dicere Carneades solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans, me sibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum.

21. ⁴ Tumque ego hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente, & invito excidit, & pervenit in manus hominum, *Disertos* me cognosse nonnullos, *eloquentem* adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute, atque dilucide, apud mediocres homines ex communi quadam ⁶ hominum opinione dicere; eloquentem vero, qui mirabilius, & magnificentius augere posset, atque ornare quæ vellet, omnesque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria ⁶ contineret. Id si est difficile nobis, ⁷ qui antè quam ad ⁸ discendum ingressi sumus, obruimur ambitione & foro, sit tamen in re positum, atque natura. ⁹ Ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in nostris hominibus esse video, non despero fore aliquem aliquando, qui & studio acriore quam nos sumus, atque fuimus, & otio ac facul-

¹ Persuaderi Joan. ² Esse omittit. ed. Gruteri. ³ Quibus adjicere Carn. Lambin. ex conject. Hotoman. è quibus dicere Carn. malebat Guliel. ⁴ Itaque ego Joan. ⁵ Op. hominum mirabili dic. Bod. Wag. ⁶ Con-
tinere Mag. ⁷ Quod antequam Bal. Joan. olim. Mag. Wag. ⁸ Dicen-
dum vulgg. nec aliter Joan. à prima manu. ⁹ Ego autem Bal.

facultate discendi majore, ac maturiore, & labore atque industria superiore, cum se ad audiendum, legendum,¹ scribendumque dediderit, existat talis orator, qualem quærimus; qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit; qui tamen mea sententia, aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque quam hic, & audierit, & lectitarit, & scripserit, paulum huic aliquid poterit addere. Hoc loco Sulpitius, Insperanti mihi, inquit, & Cottæ, sed valde optanti utrique nostrum cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum satis fore videbatur, si, cum vos de rebus aliis² loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus: ut vero penitus in eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii, vel facultatis disputationem penè intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus essem studio utriusque vestrum,³ Crassi vero etiam amore; cum ab eo nusquam discederem, verbum ex eo numquam elicere potui de⁴ vi ac ratione dicendi, cum & per memetipsum⁵ egissem, & per Drusum sæpe tentassem: quo in genere, tu, Antoni, (verè loquar) numquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid, defuisti, & persæpe me, quæ soleres in dicendo observare, docuisti. Nunc quoniam uterque vestrum patefecit earum rerum ipsarum aditum, quas quærimus, & quoniam princeps Crassus ejus sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini.

¹ Scribendumque majore operâ dediderit nost. quatuor, cum vulgg. scribendumque dederit Joan. Pal. sec. ² Eloqueremini Wag. Idem mox perveniretis. ³ Crasse, tuo vero Bod. Wag. ⁴ Forte viâ Guliel. ⁵ Exegissem Bod.

quamini. Quod quidem si erit à vobis impetratum, magnum habebo, Crasse, huic palæstræ, & Tusculano tuo gratiam, & longè Academiæ illi, ac Lyceo, tuum hoc suburbanum gymnasium antepōnam.

22. Tum ille, ¹ Imo vero, inquit, Sulpiti, rogemus Antonium, qui & potest facere id quod requiris, & consuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem semper à genere hoc toto sermonis refugisse, & tibi cupienti atque instanti sæpiissime negasse, tute paulo ante dixisti: quod ego non superbia, neque inhumanitate faciebam, ² neque quò tuo studio rectissimo, atque optimo non obsequi vellem, præsertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum, aptumque cognossem; sed mehercule istius disputationis insolentia, atque earum rerum, quæ quasi ³ traduntur in arte, inscitia. Tum Cotta, Quoniam, id quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, ⁴ loquerere, assecuti sumus; de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia quæ percunctati erimus, explicaris, dimiserimus. De his credo rebus, inquit, Crassus, ut in ⁵ cætationibus scribi solet, QUIBUS SCIAM, POTEROQUE. Tum ille, ⁶ Namque quod tu non poteris, aut nescies, quis nostrum tam impudens est, qui se scire aut posse postulet? Jam verò ista conditione, dum mihi liceat negare posse, quod non potero, & fateri nescire quod nesciam, licet,

¹ Enimvero Bal. Bod. Mag. ² Neque quod Wag. & al. ne qui tu, & ex correct. nec qui Joan. quam unice veram lectionem putat Gronov. ³ Tradentur Pal. pr. tradentur sec. In arte abest ab altero Mem. recte, ut vult Gruter. ⁴ Eloquentere, omisso Crasse, Wag. ⁵ Critionibus Bal. & 4 Pall. Certioribus Bod. in textu, cum Pall. pr. & sec. istionibus Bod. ad marg. cautionibus Wag. certioribus Pith. conditionibus vulg. unde conditionibus fingeat Rob. Titius. Denique cætationibus aperte Joan. sicut olim coniecit Fr. Duarenus, Disput. Annivers. l. 2. c. 42. ⁶ Nam quæ tu Joan.

licet, inquit Crassus, vestro arbitratu percunctemini.
¹ Atque, inquit Sulpitius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit, quid sentias, quarimus; Existimésne artem aliquam esse dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Græculo otioso & loquaci, & fortasse docto atque erudito, quæstiunculam, de qua meo arbitratu loquar, ² ponitis? Quando enim me ista curasse aut cogitasse arbitramini, & non semper irrississe potius eorum hominum impudentiam, qui cum in schola assedissent, ex magna hominum frequentia ³ dicere juberent, si quis quid quæreretur. Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam, qui permagnum quiddam suscipere ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denunciaret. Postea vero vulgò hoc facere coeperunt, hodièque faciunt; ut nulla sit res, neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, de qua se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos. Quod si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpiti, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, qui nos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu est. Est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo ⁴ hominem ingenio, nostrique cupidissimum, Peripateticus Staseas, homo nobis sanè familiaris, & ut inter homines peritos constare video, in illo suo genere omnium princeps.

23. Quem

¹ Atqui inq. Sulp. hoc ostendi quod modo Ant. ver. ed. cum nonnullis MSS. sed, variante litera, ostende meliores. Atqui, inq. hoc ostende, quomodo Pall. Mem. Bal. Wag. (sed hi duo Sulpicius addunt) nec aliter nunc Joan. qui inq. hoc os ostende quomodo habuit à prima manu. Atqui, inq. Sulp. hoc primum ostende, quod modo Suffridi codd. nec displicet Gruter. ² Imponitur Bal. Bod. Wag. ³ Dicere auderent Mag. ⁴ Posset Joan. Wag. ⁵ Homo inq. n. cupidissimus Joan. cupidissimus etiam Wag.

23. Quem tu, inquit, mihi, Mucius, Staseam, quem Peripatericum narras? Gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse, qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt; sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ, sit consilio linguaque princeps; cujus vestigia qui persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur. Equidem tecum in dicendo semper putavi deum; tum vero tibi nunquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quam humanitatis; qua nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo ¹ excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere. Ego vero, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter, meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, Mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. Nam si ars ita definitur, ut paulo ante ² exposuit Antonius, Ex rebus penitus perspectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiaque comprehensis; non mihi videtur ars oratoris esse ulla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularemque sensum accommodata, omnia genera hujus forensis nostræ dictionis. Sin autem ea, quæ observata sunt in usu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, ³ verbis designata,

E

¹ *Excellentes ingenii* Adol. Pall. pr. sec. Pich. Memmii duo, Joan. probanze Gronov. ² *Deposuit* Joan. ³ *Verbis definita* Joan. Mag.

¹ *Assentiri*

signata, generibus illustrata, partibus distributa sunt, (id quod fieri potuisse video) non intelligo quamobrem non, si minus illa subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed five est ars, five artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda; verum intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora.

24. Tum Antonius vehementer se¹ assentire Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent; neque rursus eam totam, sicut plerique philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus quam ipsam artem posse prodesse. Dicam equidem, quoniam institui, petamque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis; quamquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister atque artifex, sed quasi² unus è togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris; neque omnino rudis, videar, non ipse aliquid à me³ promississe, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse. Equidem cum peterem magistratus, solebam in prensando dimittere à me Scævola, cum ei ita dicerem, Me velle esse ineptum: ⁴id erat petere blandius; quod, nisi inepte fieret, bene non posset fieri: hunc autem esse unum hominem ex omnibus, quo præsentem ego ineptus esse minime vellem; quem quidem nunc mearum ineptiarum testem, & spectatorem fortuna constituit. Nam quid est ineptius, quam de dicendo dicere, ⁵cum id ipsum, dicere, nunquam sit

non
¹ Assentiri al. ² Unus oratorum num. Wag. ex oratorum Joan.
³ Promississe Bal. Joan Wag. & verissimum existimat Gronov. ⁴ Duodecem sequentes voces uncis inclusit Guliel. & abesse posse putat Gruter. ⁵ Cum ipsum dic. quod legitur in Joan. & Wag. multo lenius, iuvantque videtur Gronovio.

non ineptum, nisi cum est necessarium? Perge vero, Crasse, inquit Mucius: istam enim culpam, quam vereris, ego præstabo.

25. Sic igitur sentio, inquit Crassus, Naturam primum, atque ingenium ad dicendum vim asserre maximam: neque vero istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis, rationem dicendi, & viam, sed naturam defuisse. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui ¹ & ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. Et si quis est, qui hæc putet arte ² accipi posse, quod falsum est, (præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoveri arte possint; inseri quidem, & donari ab arte non possunt ³ omnia; sunt enim illa dona naturæ) quid de illis ⁴ dicet, quæ certe cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis? Neque hæc ita dico, ut ars ⁵ aliquid limare non possit; (neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui tamen & corrigi posse) sed sunt quidam, aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absonti, aut ita vultu motuque corporis vasti atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ⁶ ita naturæ muneribus in iisdem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse videantur. Magnum quoddam

E 2

est

¹ Et ad cogitandum Joan. Mag. ² Arte percipi Wag. perrecipi Mag. ³ Illa omnia; sunt &c. à glossa esse suspicatur Gruter. ⁴ Dicam Pall. plures, ed. pr. Bal. Joan. Wag. non male, iudicio Gruteri. ⁵ Aliquos Joan. ⁶ Ita in eisdem rebus habiles, ita natura muneribus ornati Bal. Joan. Mag. Wag. quod in marg. Lambin. notatum habet.

¹ Munus,

est onus atque ¹munus, suscipere atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum ²maximis de rebus, magno in conventu hominum audiendum. Adest enim fere nemo, quin acutius atque acrius ³vitia in dicente, quam recta videat. Ita quicquid est in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, siquid naturale forte non habeant, omnino à dicendi studio deterream. Quis enim non videat, C. Cælio, æquali meo, magno ⁴honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcunque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem? Quis vestrum æqualem meum, Q. Varium, vastum hominem atque foedum, non intelligit illa ipsa facultate, quamcunque habet, magnam esse in civitate gratiam consecutum?

26. Sed quia de oratore quærimus, fingendus est nobis oratione nostra detractis omnibus vitiis orator, atque omni laude ⁵cumulatus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba, & barbaria forensis, dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omitemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur necessaria, sed animi libera quædam oblectatio, quam ⁶diligenter, & quam prope fastidiose judicamus? Nullæ enim lites, neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Est igitur oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciatur, quibus necesse est; sed ut iis ipsis admirabilis esse videatur, quibus libere li-

ceat

¹ Munus, profiteri se &c. Bod. ² Max. de rebus sunt tantum in marg. Bod. ³ Vitia judicet, quam nost. omn. præter Bod. ⁴ Hon. fuisse omnino illam Joan. quod pro verissimo amplectitur Gronov. ⁵ Ita Bod. Mag. Wag. Cumulandus al. ⁶ Indiligenter Bal. Bod. Wag. ⁷ Mihi

ceat judicare. Ac, si quæritis plane quid sentiam, enunciaro apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui, & tacendum putavi, ¹ Mihi etiam quique optime dicunt, quique id facillime atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum ² accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, pene impudentes videntur: tametsi id accidere non potest. Ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, expectationemque hominum pertimescit. Qui vero nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamsi ³ commoveretur in dicendo, tamen impudens videtur. ⁴ Non enim pudendo, sed non faciendo id quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. Quem vero non pudet (id quod in plerisque video) hunc ego non reprehensione solum, sed etiam poena dignum puto. Equidem & in vobis animadvertere soleo, & in me ipso sæpissime experior, ut exalbescam in principiis dicendi, & tota mente, atque omnibus artibus contremiscam. Adolescentulus vero sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo concilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu ⁵ viderit. Hic omnes assensu, significare inter sese, & colloqui cœperunt. Fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen ⁶ non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

27. Tum

¹ Mihi etiam quoque qui opt. Wag. etiam quoque opt. Joan. ² Accedant, & statim perturbentur Wag. ³ Commoveretur Joan. commoveatur Wag. ⁴ Non enim faciendo Joan. ⁵ Vidit Pighius ex MSS. adprobante Gruter. ⁶ Illud non modo non agnoscunt Pall. pr. sec. Pith. accedentibus Joan. & Wag. Alterum vero non respuunt Memm.

3 Eventum

27. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, & te, & cæteros summos oratores, quamquam tibi par, mea sententia, nemo unquam fuit, in dicendi exordio permoveri. Cujus quidem rei cum causam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plurimum esset, ita maxime is pertimesceret, has causas inveniebam duas: Unam, quod intelligerent ii, quos usus ac natura docuisset, nonnumquam summis oratoribus non satis ex sententia ¹ eventum dicendi procedere: ita non injuria quotiescumque dicerent, id quod aliquando posset accidere, ² ne tum accideret, timere: Altera est hæc, de qua queri sæpe soleo; ³ cæterarum homines artium spectati & probati, si quando aliquid minus bene fecerunt, quam solent, aut noluisse, aut valetudine impediti non potuisse consequi, id quod scirent, putantur: Noluit, inquit, hodie agere Roscius; aut, Crudior fuit: oratoris peccatum, ⁴ si quod est animadversum, stultitiæ peccatum videtur. Stultitia autem excusationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, stultus fuisse. Quo etiam gravius iudicium in dicendo subimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: & qui semel in gestu peccavit, non continuo existimatur nescire gestum; ⁵ cujus in dicendo aliquid reprehensum est, aut æterna in eo, aut certe diuturna, valet opinio tarditatis.

28. Illud vero, quod à te dictum est, Esse per multa, quæ orator nisi à natura haberet, non multum

¹ Eventum dicendi sine exitio sententiæ exterminari posse post Guliel. putat Gruter. ² Ne tum illud ipsum acc. Bod. quod in ora Lamb. & ex eo Gothofred. olim notarat. nec aliter Mag. nisi quod omittit tum, Ne illo ipso acc. Joan. ³ De cætera, hom. ars. spectanti & probanti Joan. probati de actu hominum, si quan. Wag. ⁴ Si quidem est Joan. ⁵ Qui autem in dic. quid reprehensus est Joan.

tum à magistro adjuvaretur, valde tibi assentior; inque eo vel maxime probavi summum illum doctorem, Alabandensem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non posse oratores evadere, operam apud sese perdere, dimittebatque; & ad ¹ quamcumque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat. ² Satis est enim cæteris artificijs ³ percipiendis, tantummodo similem esse hominis, & id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, siquis forte sit tardior, posse percipere animo, & memoria custodire. Non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus. In oratore autem acumen dialecticorum, sententiæ philosophorum, ⁴ verba prope poetarum, memoria jurisconsultorum, vox tragicædorum, gestus pene summorum actorum, est requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest: quæ enim singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea, nisi omnia summa sunt in oratore, probari non possunt. Tum Crassus, Atqui vide, inquit, in ⁵ artificio perquam tenui & levi, quanto plus adhibeatur diligentia, quam in hac re, quam constat esse maximam. Sæpe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat, Se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem: non quo non essent quidam probabiles, sed quia si aliquid modo esset vitii, ⁶ id ferre ipse non posset. Nihil est enim
tam

¹ Quamque artem Joan. Bod. Pall. priores, quam quamque art. mauerunt Lambin. & Manut. ² Satis esse enim Joan. ³ Percipiendis Joan. Mag. ⁴ Verba prudentium poetarum Joan. Wag. verba prope prud. poet. Bal. ⁵ Artif. & operâ quam vulg. artif. operâ Bal. Bod. Mag. artif. operam Wag. In Joan. lacuna est usque ad Sect. 34. ⁶ Id facere ipse posset Bod. à pr. manu.

tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ stabile, quam id, in quo aliquid offenderis. Itaque, ut ad hanc similitudinem hujus histrionis oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quam nihil ab eo nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat? nihil nisi ita ut deceat, & uti omnes moveat, atque delectet? Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem perfectionemque in oratore desiderans, à qua ipse longe absum, facio impudenter: mihi enim volo ignosci, cæteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiose facit, quem denique non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere possit, derudendum puto.

29. Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam, jus civile, aut rem militarem, jubes discere? nam quis ad ista summa, atque in omni genere perfecta, potest pervenire? Tum ille, Ego vero, inquit, quod in vobis egregiam quandam, ac præclaram indolem ad dicendum esse cognovi, idcirco hæc exposui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non possent, quam ad vos, qui possentis, exacuendos, accommodavi orationem meam. Et quamquam in utroque vestrum summum esse ingenium, studiumque perspexi; tamen hæc, quæ sunt in specie posita, de quibus plura fortasse dixi, quam solent Græci dicere, in te; Sulpici, divina sunt. Ego enim neminem, nec motu corporis, neque ipso habitu atque forma aptiorem, nec voce plenior, aut suaviorem, mihi videor audisse; quæ quibus à natura minora data sunt, tamen illud assequi possunt, ut is, quæ habeant, modice

1 Tamen qui illud Bal. Bod. Wag.

1 Adversando

& scienter utantur, & ut ne dedeceat. Id enim est maxime vitandum, & de hoc uno minime est facile præcipere, non mihi modo, qui sicut unus paterfamilias his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio, quem sæpe audio dicere, Caput esse artis, decere: quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit. Sed, si placet, sermonem alio transferamus, & nostro more aliquando, non rhetorico, loquamur. Minime vero, inquit Cotta: nunc enim te jam exoremus necesse est, (quoniam retines nos in hoc studio, nec ad aliam dimittis artem,) ut nobis explices, quicquid est, istud, quod tu in dicendo potes. Neque enim sumus nimis avidi; istâ tuâ mediocri eloquentia contenti sumus; idque ex te quærimus, (ut ne plus nos assequamur, quàm quantum tu in dicendo assecutus es,) quoniam, quæ à natura expetenda sunt, ea dicis non nimis deesse nobis, quid præterea esse assumendum putes?

30. Tum Crassus arridens, Quid censes, inquit, Cotta, nisi studium, & ardorem quendam amoris? sine quo, cum in vita nihil quicquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo unquam assequetur. Neque vero vos ad eam rem video esse cohortandos, quos, cum mihi quoque sitis molesti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profecto studia nihil profunt perveniendi aliquo, nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognovis. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, sed de hac mea, quantulacumque est, facultate quæritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem consuetudinis meæ, qua quondam solitus sum
F uti,

uti, cum mihi in isto studio versari adolescenti licebat. Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! Quod enim neque precibus umquam, nec insidiando, nec speculando assequi potui, ut quid Crassus ageret, meditandi, aut dicendi causa, non modo videri mihi, sed ex ejus scriptore, & lectore Diphilo, suspicari liceret; id spero nos esse adeptos, omniaque jam ex ipso, quæ diu cupimus, cognituros.

31. Tum Crassus, Atqui Arbitror, Sulpici, cum audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixerō, quam existimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, causam, cur cuperes, non fuisse. Nihil enim dicam reconditum, nihil exspectatione vestra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod est homine¹ ingenuo, liberaliterque educato dignum, non negabo, me ista omnium communia & contrita præcepta didicisse; Primum oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodate: deinde esse omnem orationem, aut de infinitæ rei quæstione, sine designatione personarum, & temporum; aut de re certis in personis, ac temporibus locata. In utraque autem re, quicquid in controversiam veniat, in eo quæri solere, aut factumne sit; aut, si est factum, quale sit; aut etiam, quo nomine vocetur; aut, quod nonnulli addunt, rectene factum esse videatur. Existere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo, aut ambigue quid sit scriptum, aut contrarie, aut ita, ut à sententia² scriptum dissideat: his autem omnibus partibus subiecta quædam esse argumenta propria. Sed causarum,

¹ *Ingenue liberaliter educ. Nov.* ² *Scriptura dissensiat: his Bal. Nov. Wag. Scriptum dissensiat quaritur: his Bod. Mag. quaritur est etiam in Nov. ut & scriptum, sed à nup. manu.*

farum, quæ sint à communi quæstione sejunctæ, partim in judiciis versari, partim in deliberationibus: esse etiam genus tertium, quod in laudandis, aut vituperandis hominibus poneretur: ¹ certosque esse locos, quibus in judiciis uteremur, in quibus æquitas quæritur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, ² quibus consilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem omnia referrentur. Cumque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes distributa; ut deberet reperire primum, quid diceret; deinde ³ inventa, non solum ordine, sed etiam momento quodam, atque judicio dispensare, atque ⁴ componere; tum ea denique vestire, atque ornare oratione; post, memoria ⁵ sepire; ad extremum, agere cum dignitate, & venustate. Etiam illa cognoram & acceperam, ante quam de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent; deinde rem demonstrandam; postea controversiam constituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; post, quæ contra dicerentur, refellenda; extrema autem oratione, ea, quæ pro nobis essent, amplificanda & augenda, quæque ⁶ essent pro adversariis, infirmenda atque frangenda.

32. Audieram etiam quæ de orationis ipsius ornamentis traderentur; in qua præcipitur primum, ut ⁷ pure & latine loquamur; deinde ut plane, & dilucide; tum ut ornate; post ad rerum dignitatem apte, & quasi decore; singularumque rerum præcepta cognoram. Quinetiam, quæ maxime propria essent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi

F 2

videram:

¹ *Ceterosque etiam locos* Mag. ² *Quibus consuleretur* Mag. ³ *Rem inventam* non Mag. ⁴ *Disponere* vulgg. ⁵ *Sepelire* Wag. ⁶ *Essent* non legitur in Bod. ⁷ *Pure, Latine* Bal.

videram: nam de actione, & de memoria, quædam brevia, sed magna cum exercitatione, præcepta gustaram. In his enim fere rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quo quidque referat, & quo intuens, ab eo, quodcumque sibi ¹ proposuerit, minus aberret. Verum ego hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti oratores eloquentiæ laudem sint adepti; sed, quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque id egisse: sic esse, non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum; quod tamen, ut ante dixi, non ejicio: est enim, etiamsi minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. ² Ea exercitatio ³ quædam suscipienda vobis est; quamquam vos quidem jampridem estis in cursu; sed iis, qui ingrediuntur ⁴ in stadium, quique ea, quæ agenda sunt in foro, tamquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicra prædiscere, ac meditari. Hanc ipsam, inquit Sulpicius, nosse volumus: attamen ista, quæ abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quamquam sunt nobis quoque non inaudita: verum illa mox; nunc de ipsa exercitatione quid sentias, quærimus.

33. Equidem probo ista; Crassus inquit, quæ vos facere soletis, ut causa aliqua posita, consimili causarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem accommodate. Sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, &

vires

¹ *Proposuerat, minus aberit Mag.* ² *Præcepta exercitatio* ed. Lambini. *pius exere.* ed. Manut. & *exerc.* conjectura Guliel. ³ *Quidem al.* ⁴ *Ad studium nostri, cum Pall. omp.*

vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur: in quo fallit eos quod audierunt, Dicendo homines, ut dicant, efficere solere. Vere enim etiam illud dicitur, PERVERSE DICERE HOMINES, PERVERSE DICENDO, FACILLIME CONSEQUI. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius, sumto spatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere. Caput autem est, quod (ut ¹ vere dicam) minime facimus, (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimum scribere. STILUS OPTIMUS ² ET PRÆSTANTISSIMUS DICENDI EFFECTOR AC MAGISTER; neque injuria: nam si subitam, & fortuitam orationem, commentatio, & cogitatio facile vincit; hanc ipsam profecto assidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim sive artis sunt loci, sive ingenii cujusdam, atque prudentiæ, qui modo insunt in ea re, de qua scribimus, ³ anquirentibus nobis, omni-que acie ingenii contemplantibus, ostendunt se & occurrunt; omnesque sententiæ, verbaque omnia, quæ sunt ⁴ cujusque generis ⁵ maxime illustria, sub acumen stili subeant & succedant necesse est: tum ipsa collocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam oratorio, numero & modo. Hæc sunt quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitavit, etiam si vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur; & qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem,

¹ Verum alter Mem. quod præposuerit Gruter. ² Est præstans. Mag. ³ Inquirentibus nost. orn. ⁴ Uniuscujusque Mag. ⁵ Maximeque illust. Bod.

¹ Sustinuerunt

tem, ut etiam subito si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. Ut concitato navigio, cum remiges¹ inhibuerunt, retinet tamen ipsa navis motum & cursum suum, intermisso impetu pulsuque remorum: sic in oratione² perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine, & vi concitata.

34. In quotidianis autem³ cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem, nostrum illum inimicum, solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maxime possem lectis pronunciarem. Sed post animadverti hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quæ maxime cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupasset aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem, aut Gracchus, si ejus orationem mihi forte⁴ proposuissem: ita, si iisdem verbis uterer, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cum minus idoneis uti consuescerem. Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum oratorum Græcas orationes explicarem; quibus lectis hoc assequebar, ut, cum ea, quæ legerem Græce, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer, & tamen usitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando,

¹ Sustinuerunt Lambin. ² Perpetua frustra queras in Mag. ³ Cogitationibus nost. & Pall. omn. cum ed. vet. nec aliter in notis Gruter. ⁴ Posuissim Bod. Wag. ⁵ Quæ legeram Bod. Wag.

quæ nova nostris essent, dummodo essent idonea. Jam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus & exercitationes, non tam artis indigent, quam laboris: quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quamplurimis & nostris scriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione, & umbratili, medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, atque aciem forensem: subeundus usus omnium, & periclitandæ vires ingenii, & illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poetæ, ¹ cognoscenda historia, omnium bonarum artium scriptores, ac doctores, & legendi, & pervolutandi, & exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partes; &, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, ² eliciendum, ³ atque dicendum. Perdiscendum jus civile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina Reipublicæ, jura sociorum, foedera, pactiones, causa imperii ⁴ cognoscenda est. ⁵ Libandus etiam ex omni genere urbanitatis

¹ Cognoscenda historia Joan. Mag. Wag. ² Eligendum Joan. Pall. pr. & sec. Pith. Mem. ³ Atque discendum jus &c. Pall. sext. & oct. atque perdiscendum jus tert. quint. sept. accedunt nost. Bod. & Wag. ⁴ Cognoscenda deest in Bal. ⁵ Liberandus etiam Pal. unus. Lambini quatuor. Libandum est etiam Mag. vñ est habent nost. omn. quorum Bal. Joan. Mag. omittunt etiam.

banitatis facetiarum quidam lepos, quo, tamquam sale, ¹ perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ sentiebam; quæ fortasse, ² quemcumque patrem familias arripissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus respondisset.

35. Hæc cum Crassus dixisset, silentium est consecutum. Sed quamquam satis iis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo, quam ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid est, Cotta? inquit, quid tacetis? ³ nihilne vobis in mentem venit, quod præterea à Crasso requiratis? ⁴ Immo id mehercule, inquit, ipsum attendo: tantus enim cursus verborum fuit, & sic evolavit oratio, ut ejus vim & incitationem adspexerim; vestigia ingressumque vix viderim. Et tamquam in aliquam locupletem, ac refertam domum venerim, non explicata veste, neque proposito argento, neque tabulis & signis propalam collocatis, sed his omnibus multis, magnificisque rebus ⁵ constructis ac reconditis; sic modo in oratione Crassi divitias, ac ornamenta ejus ingenii per quædam involucra atque integumenta perspexi; sed ea cum contemplari cuperem, vix adspiciendi potestas fuit: ⁶ ita neque hoc possum dicere, me omnino ignorare quid possideat, neque plane nosse ac ⁷ vidisse. Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, si in aliquam domum plenam ornamentorum, ⁸ villamque venisses?

¹ Spargitur Wag. ² Si quemcumque Bal. Mag. Nov. Wag. ³ Et nihilne Joan. ⁴ Immo abest à Joan. Mag. Nov. Wag. ⁵ Constructis Lambin. ⁶ Itaque nec hoc ipsum dic. pos. me Wag. Itaque nec hoc ipsum, nec omn. cum possum supra à nup. man. Joan. ⁷ Invidisse Joan. Pith. Mem. Pal. pr. & probat Gruter. introvidisse Guliel. ⁸ Vel villam ed pr. & Nov. in marg. illam al. ullam nost. fere, cum al. quomodo Lambin. applaudente Gronov. dom. & pl. orn. villam olim Joan. Sed copulativa, & in vill. punctis, ut insititia, subnotantur.

venisses? Si ea seposita, ut dicis, essent, ¹ tuque valde spectandi cupidus esses, non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, præsertim si ² esset familiaris: similiter nunc petis à Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum, quam constructam uno in loco, quasi per transfennam, prætereuntes strictim aspeximus, in lucem proferat, & suo quidque loco collocet. Ego vero, inquit Cotta, à te peto, Scævola (me enim, & hunc Sulpicium impedit pudor, ab homine omnium gravissimo, qui genus hujusmodi disputationis semper contemserit, hæc, quæ isti forsitan puerorum elementa videantur, exquirere:) sed tu ³ hoc nobis da, Scævola, & perfice, ut Crassus hæc, quæ coarctavit, & peranguste ⁴ referat in oratione sua, dilatat nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mucius, antea vestra magis hoc causa volebam, quam mea. Neque enim tantopere hanc à Crasso disputationem desiderabam, quantopere ejus in causis oratione delector. Nunc vero, Crasse, mea quoque etiam causa rogo, ut, quoniam tantum habemus otii, quantum jam diu nobis non contigit, ⁵ ne graveris ⁶ exædificare id opus, quod instituisti. Formam enim totius negotii opinione majorem melioremque video, quam vehementer probo.

36. ⁷ Enimvero, inquit Crassus, mirari satis non queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, uti ii qui docent; neque sunt ejus generis, ut, si optime tenerem, digna essent ista sapientia,

G

pientia,

¹ Tu, qui valde Joan. Nov. Wag. nec improbat Gronov. ² *Esses* fam. Bod. Nov. Wag. edd. vet. statim *petes* Wag. edd. ³ *Hanc nobis veniam, Scævola, perfice* Joan. Pall. pr. & sec. Mem. Pich nec displicet Grutero. ⁴ *Referat*, id in orat. Bod. *ref. in orationem suam* Joan. ⁵ *Ne gravare* (*gravare* Gruter. & al.) *exad.* vulg. ⁶ *Exadificari* Joan. Pall. duo priores, Gall. duo, omittuntque id. quod deest etiam in alijs. ⁷ *Tum vero* Mag.

pientia, ac tuis auribus. ¹ An tu, inquit ille, si de
 istis communibus & pervagatis vix huic ætati au-
 diendum putas, etiamne illa negligere possumus,
 quæ tu oratori cognoscenda esse dixisti, ² de natu-
 ris hominum, de moribus, de rationibus iis, qui-
 bus hominum mentes & incitarentur, & reprimeren-
 tur, de historia, de antiquitate, de administratione
 reipublicæ, denique de nostro ipso jure civili?
³ Hanc enim ego omnem scientiam, & copiam re-
 rum, in tua prudentia sciebam inesse; in oratoris
 vero instrumento tam lautam supellectilem num-
 quam videram. Potes igitur, inquit Crassus, (ut alia
⁴ omittam innumerabilia & immensa, & ad ipsum
 tuum jus civile veniam) oratores putare eos, quos
 multas horas ⁵ expectavit, cum in campum prope-
 raret, & ridens, & stomachans Scævola, cum Hy-
 pseus maxima voce, plurimis verbis à M. Crasso
 prætore contenderet, ut ei quem defendebat cau-
 sa cadere liceret: Cn. autem Octavius, homo con-
 sularis, non minus longa oratione recusaret, ne
 adversarius causa caderet, ac ne is, pro quo ipse
 diceret, turpi tutelæ judicio, atque omni molestia,
⁶ stultitiâ adversarii, liberaretur. ⁷ Ego vero istos,
 inquit, (memini enim mihi narrare Mucium) non
 modo oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos
 putarim.

¹ An tu? inquit Læbin. Pal. sept. quin tu Pal. o&. ² De natu-
 ris; quomodo hominum mentes & incitarentur &c. Mem. Pall. pr. & sec.
 nec abeunt Joan. & Wag. nisi quod hic omittit quomodo. ³ Hanc ego
 an (ante conjicit Guliel.) omnem Mem. hanc enim ego meam omnem
 Pal. o&. ⁴ Omittam, qua innum. &c. & ut ad ipsum al. ut pro & ha-
 bet unus Mem. & Pith. omittam, qua sunt immensa, & ut ad nostri
 ferè, cum vulgaris. omittam innum. & immensa, & ut ad Nov. ⁵ Ex-
 spectavi & mox properarem nost. quinque. spectavi al. ⁶ Stultitiâ abest
 à Bal. ⁷ Ego vero istos inquit. (oratores addit Wag.) non puto. nost.
 omn. præter Nov. Statim sed foro quidem dig. vix putari Joan. Mag.
 vix putare Bod. vix putarem Nov. Wag. Ego vero istos, inquit, (memini
 enim &c. dignos) vix putarim. conjectura Gronov.

putarim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Crassus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, sed juris civilis ¹ prudentia: quod alter plus, lege agendo, petebat, quam quantum lex in duodecem tabulis permiserat; quod cum impetrasset, ² causa caderet: alter iniquum putabat plus secum agi, quam quod erat in actione; neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

37. Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris nostri, sedentibus, homo ex numero disertorum postulabat, ut ³ illi, unde peteretur, ⁴ vetus atque usitata exceptio daretur, Cujus PECUNIÆ DIES FUISSET? quod petitoris causa comparatum esse non intelligebat: ut si ille infitiator ⁵ probasset judici, ante petitam esse pecuniam, ⁶ quam esset coepta deberi, petitor, rursus cum peteret, ⁷ exceptione excluderetur, QUOD EA RES IN JUDICIUM ANTEA VENISSET. Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici potest, quam eum, qui hanc personam susceperit, ut amicorum controversias causasque tueatur, laborantibus succurrat, ægris medeatur, afflicto excitet, hunc in minimis tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis irridendus esse videatur? Equidem propinquum nostrum P. Crassum illum Divitem, cum multis aliis rebus elegantem hominem & ornatum, præcipue in hoc ⁸ ferendum & laudandum puto, quod,

G 2 cum

¹ Scientia Joan. Pal. pr. sec. Tos. Pith. Mem. & in marg. Nov.
² Causa caderet Joan. Nov. Wag. ³ Illud Joan. Pal. pr. & sec. Tos. Pith. Mem. ⁴ Proventus atque exceptio dar. Pith. tempus atque except. Mem. & Pal. pr. locus atque exemptio dar. Tos. vetus atque except. Joan.
⁵ Negasset Mag. Statim judicia ante pet. pec. esse Bod. & ad oram Nov.
⁶ Qua esset Bod. ⁷ Ne except. nost. omn. præter Joan. cum vulg. lidem mox Antea non venisset. ⁸ Effendum Bod.

cum ¹ P. Scævola frater esset, solitus ei persæpe dicere, Neque illum in jure civili satis illi arti facere posse, nisi dicendi copiam assumsisset: (quod quidem hic, qui mecum consul fuit, filius ejus est consecutus:) neque se ante causas amicorum tractare atque agere cœpisse, quam jus civile didicisset. Quid vero ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, ² quantam illa tempora, atque illa ætas in hac civitate ³ ferre maximam potuit, & juris civilis omnium peritissimus? Verecundius hac de re jamdudum loquor, quod adest vir in dicendo summus, quem ego unum oratorem maxime admiror: sed tamen ⁴ idem hoc semper jus civile contempsit. Verum, quoniam sententiæ atque opinionis meæ voluistis esse participes, nihil occultabo; &, quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re sentiam.

38. Antonii incredibilis quædam, & prope singularis, & divina vis ingenii, videtur, etiam si hac scientia juris nudata sit, ⁵ posse se facile ceteris armis prudentiæ causas tueri atque defendere: quamobrem hic nobis sit exceptus: ceteros vero non dubitabo primum inertię condemnare sententia mea, post etiam impudentiæ. Nam volitare in foro, hærerere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac jure certetur, jactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum,

¹ P. Scævola frater nost. præter Joan. cum aliis. P. Scævola esset Pal. sec. P. Scævola superesset Tosan. ² Quanta, item maxime. Pal. pr. & sec. Pich. Mem. Joan. placuitque Guliel. ³ Efferre Bod. & Tosan. ⁴ Idem hic semper jus maluit Guliel. quam idem semper hoc jus, quomodo Lambin. ⁵ Se abest à Joan. & mox causas à nost. omn. præter Mag.

mancipiorum, parietum, ¹ luminum, stillicidiorum, testamentorum ² raptorum, ceterarumque rerum innumerabilium jura versentur, cum omnino, quid suum, quid alienum, ³ quare denique civis an peregrinus, servus an liber quispiam sit, ignoret, insignis est ⁴ impudentiæ. Illa vero deridenda arrogantia est, in minoribus navigiis rudem esse se confiteri; quinquereemes, aut etiam majores, gubernare didicisse. ⁵ Tu mihi cum in circulo decipiare adversarii stipulatiuncula; cum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam causam majorem committendam putem? Citius hercule is, qui duorum scalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid si ne parvæ quidem causæ sunt, ⁶ sed sæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili; ⁷ quod tandem os est illius patroni, qui ad eas causas sine ulla scientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur esse causa major, quam illius militis, de cujus morte cum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, & pater ejus, re credita, testamentum mutasset, & quem ei visum esset fecisset hæredem, essetque ipse mortuus; ⁸ res delata est ad centumviros, cum miles domum revenisset, egissetque lege in hæreditatem paternam testamento ex hæres filius. ⁹ Nempe in ea causa quæsitum est de jure

¹ Fluminum Bal. Joan. Nov. Mag. ² Raptorum (raptorum Nov.) aut ratorum Bal. Bod. Mag. & ad oram Nov. tum vulgatis rupt. aut raptorum Joan. Wag. Pal. pr. Tosan. Mem. Solum testament. raptorum Pal. sec. aut nuptiarum conjicit Schelius ³ Quare demum Joan. Gall. & Pall. duo priores. quare abjecit Lambin. ⁴ Ita nost. omn. cum aliis MSS. & edd. Imprudentia al. ⁵ In Nov. notatur alias legi Tum mihi est idcirco destipulari, adversarii stipulatiuncula; cum enim obsignes &c. ⁶ Si sæpe Joan. ⁷ Qui tandem mos Wag. mos etiam Joan. ⁸ Res, & est non reperiuntur in Joan. ⁹ Nempe non apparet in Joan. Pall. & Gall. duobus; & glossam respicere videtur Grutero.

jure civili, Possetne paternorum bonorum exhæres esse filius, quem pater testamento neque hæredem, neque exhæredem scripsisset nominatim.

39. Quid? qua de re inter Marcellos & Claudios patricios centumviri judicarunt, cum Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudii patricii ejusdem nominis hæreditatem gente, ad se rediisse dicerent; nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis, ac gentilitatis jure dicendum? Quid quod item in centumvirali judicio certatum esse accepimus? qui Romam in exilium venisset, cui Romæ exulare jus esset, si se ad aliquem quasi patronum applicavisset, intestatoque esset mortuus; nonne in ea causa ¹ jus applicationis, obscurum sane & ignotum, patefactum ² in judicio atque illustratum est à patrono? Quid? nuper cum ego C. Sergii ³ Auratæ contra hunc nostrum Antonium ⁴ judicio privato causam defenderem, nonne omnis nostra in jure versata defensio est? Cum enim ⁵ Marius Gracidianus ædes Auratæ vendidisset, neque servire quandam earum ædium partem in Mancipii lege dixisset, defendebamus, quicquid fuisset incommodi in Mancipio, id, si venditor scisset, neque declarasset, præstare ⁶ debere. Quo quidem in genere familiaris noster M. Bucculeius, homo neque meo judicio stultus, & suo valde sapiens, & à juris studio non abhorrens, ⁷ simili in re quodammodo nuper erravit. Nam cum ædes ⁸ L. Fufio venderet, in Mancipio lumina, uti tum essent, ita recepit. Fufius autem, simul atque ædificari cœptum est in quadam parte urbis, quæ modo ex illis ædibus

¹ Jus applicationis Joan. Mag. ² In dicendo Nov. ³ Orata Wag. & Nov. ad merg. ⁴ Judici priv. Joan. ⁵ Varius Gracidianus Joan. ⁶ Deberet Bal. Bod. ⁷ Simili quodam modo Bod. sim. jure in re quodammodo Wag. ⁸ Fufio nost. tres. Furfio unus.

ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeio, quod cuicunque particulæ coeli ¹ officeretur, quamvis esset procul, ² mutari lumina putabat. Quid vero? clarissima M' Curii causa, ³ M. que Coponii nuper apud centumviros, quo concursu hominum, qua expectatione defensa est? cum Q. Scævola, æqualis & ⁴ collega meus, homo omnium & disciplina juris civilis eruditissimus, & ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maxime limatus atque subtilis, atque (ut ego soleo dicere) juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex scripto testamentorum jura defenderet, negaretque, nisi posthumus & natus, &, ante quam in suam tutelam veniret, mortuus esset, hæredem eum ⁵ esse posse, qui esset secundum posthumum & natum & mortuum hæres institutus: ⁶ ego voluntatem defenderem; hac eum tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, ⁷ qui in tutelam veniret, M' Curius esset hæres. ⁸ Num destitit uterque nostrum in ea causa, in auctoritatibus, in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio jure civili versari?

40. Omitto jam plura exempla causarum amplissimarum, quæ sunt innumerabilia. Capitis nostri sæpe potest accidere ut causæ versentur in jure. Etenim sic C. Mancinum, nobilissimum atque

¹ Officeretur via (illa Camerar. ita ed. victor.) quamvis Wag. ed. pr. Officeret via (sua Pal. pr.) quamv. Joan. Pall. aliquot. ² Mutata lum. Bod. cum edd. aliquot. ³ M. que Cei Pall. pr. M. que Copii sec. M. que Capi Pith. & M. Quinti Caponis Memmii alter. Marci Q. Copi Joan. ⁴ Collega ejus Pall. priores & Gall. cum Joan. & Nov. in marg. ⁵ Esse non posse nost. quatuor, cum Pall. aliquot. nec aliter ed. Victor. si Camerario fides; qui etiam ratione Græcæ linguæ defendi posse putat. ⁶ Ego autem def. Bod. Mag. Joan. Ego licet def. Wag. Nov. & Bal. quorum hic. def. eum captum tum mente. Consulatur Camerar. ⁷ Qui in tut. ven. absunt à Joan. ⁸ Non destitit Joan. Wag.

que optimum virum, ac consularem; cum ¹ eum propter invidiam Numantini foederis paterpatratus ex senatusconsulto Numantinis ² deditisset, eumque illi non receperissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in senatum introire dubitasset; ³ P. Rutilius M. filius, tribunus plebis, ⁴ de senatu iussit educi, quod eum civem negaret esse; quia memoria sic esset proditum, Quem pater suus, aut populus vendidisset, aut paterpatratus deditisset, ei nullum esse postliminium. Quam possumus reperire ex omnibus rebus ⁵ civilibus causam contentionemque majorem, quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis consularis? præsertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille posset infitiri, sed in civili jure consisteret. Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos servisset ex populo foederato, seseque liberasset, ac postea domum revenisset, quæsitum est apud majores nostros, num is ad suos postliminiū rediisset & amisisset hanc civitatem. Quid? de libertate, quo iudicium gravius esse nullum potest, nonne ex jure civili potest esse contentio, cum quæritur, is, qui domini voluntate census sit, ⁶ continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit? Quid? quod usu memoria patrum venit, ut paterfamiliās, qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem prægnantem in provincia reliquisset, Romæque alteram

¹ Eum deest in nostris. ² Deditisset Wag. Joan. & ad oram Nov. ut etiam infra. ³ P. Rutilius Bal. Bod. Mag. Nov. ⁴ De senatu non legitur in Bal. Joan. & Mag. ut nec in Bod. & Nov. nisi à nupera manu additum. ⁵ Civilibus rejicit Bod. ⁶ Ita restituit Cujacius ex vet. ut ait, membrann. Observ. l. 17. c. 20. continuone, an tibi lustris conditum, liber sit, Joan. Pith. an ubi jam ter lustrum conditum, liber sit, unus Memmii. an tribus lustris conditum, (conditum Bal.) liber sit Bal. alter Mem. Pall. pr. sec. tert. oct. si non sit conditum lustrum, siene liber, Bod. Mag. cum vulgaris: item Nov. & Wag. nisi quod hi subjungunt continuone an tribus lustris conditis, liber sit, cum Pal. nono, & ed. pr.

artem instituere vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum à me esse paulo obscurius: sed experiar, & dicam, si potero, planius.

42. Omnia fere, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerunt: ut in Musicis, numeri, & voces, & modi: in Geometria, lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines: ¹ in Astrologia, cœli conversio, ortus, obitus, motusque siderum: in Grammaticis, poetarum pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam sonus: in hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus, & ² diffusa late videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi totum philosophi assumunt, quæ rem dissolutam, divulsamque conglutinet, & ratione quædam constringeret. Sit ergo in jure civili ³ finis hic, legitimæ atque usitatæ, in rebus, causisque civium, ⁴ æquabilitatis conservatio. Tum sunt notanda genera, & ad certum numerum, paucitatemque revocanda. Genus autem est id, ⁵ quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas, aut plures, complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, subjiciuntur. Omniaque, quæ sunt vel generum, vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendum. Est enim definitio,

¹ In cœli Astrologiâ, conversio, &c. Joan. Mag. ² Diffusa lata Mera. diffuse latere Pith. Pal. sec. unde omnibus diffuse latere vid. conjicit Guliel. omnibus diffuse lato vid. Bal. Joan. ³ Fons ad oram Nov. ⁴ Aequalitatis Bod. Mag. Nov. Wag. ⁵ Aliiter legi quod simili communione quadam adnotatum est in Nov.

tio, Earum rerum, quæ sunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis, & circumscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adjungerem, nisi apud quos hæc haberetur oratio, cernerem; nunc complectar quod proposui, ¹ brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod jam diu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito, occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile in genera ² digerat, quæ perpauca sunt; deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat; tum propriam cujusque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam, atque uberem, quam difficilem, atque obscuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ dispersa sunt, ³ coguntur, vel passim licet carpentem, & colligentem undique, repleti ⁴ justa juris civilis scientia.

⁴³ Nonne videtis, equitem Romanum, hominem ⁵ acutissimo omnium ingenio, sed minime ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit, semperque vixit, ita tenere jus civile, ⁶ ut ei, cum ab hoc discesseritis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur? Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum, atque in foro; neque ita multis literis aut voluminibus magnis continentur. ⁷ Eadem enim sunt elata primum à pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit vero, quo facilius

H 2

percipi

¹ Brevis enim id mihi fac. Nov. ² Davidat al. ³ Colliguntur Nov. ad marg. ⁴ Ista juris civilis scientia nost. tres, cum Pall. posterioribus, & ed. ver. replere istam jur. civ. scientiam, Joan. Wag. priores Pall. Pich. Mem. nec displicuit Guliel. ⁵ Acutissimum omnium ingen. Joan. Wag. ⁶ Sic Joan. Nov. Wag. uti cum vulgo. ⁷ Eadem enim clara sunt primum pluribus. Joan. unde eadem enim sunt, elata primum pluribus, deinde paucis verbis, commutatis, etiam ab iisdem &c. legitur, & interpungit Cl. Gronov.

percipi cognoscique jus civile possit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas & delectatio. Nam, siue quem aliena studia delectant, plurima est & in omni jure civili, & in Pontificum libris, & in duodecem tabulis antiquitatis effigies, quod & verborum ¹ prisca vetustas cognoscitur, & actionum genera quædam majorum consuetudinem vitamque declarant: ² siue quis civilem scientiam contempletur, (quam Scævola non putat oratoris esse propriam, sed cujusdam ex alio genere prudentiæ,) totam hanc descriptis ³ omnibus civitatis utilitatibus ac partibus, duodecem tabulis contineri ⁴ videbitis: siue quem ista præpotens & gloriosa philosophia delectat. (dicam audacius) hosce habet fontes omnium disputationum suarum, qui jure civili & legibus continentur: ex his enim & dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, justus, atque honestus labor, honoribus, ⁵ præmiis, atque splendore decoratur; vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominiiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte mulctantur: & docemur non infinitis, concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate nutuque legum, domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.

44. Fremant omnes licet, dicam quod sentio;

Bibliothecas

¹ *Vetustate prisca* Pith. & alteri præposuerit Gruter. ² *Siue quis* (quid Pall. aliquot. quod Mag.) *civilem scientiam, quam, omisso contempletur*, Bil. Mag. Wag. Pall. omnia. *civili scientia, qua &c.* Joann. contempletur est in Nov. sed à recentiori manu. Hæc Codd. variatio facit, ut hæc, cum præcedentibus, pro inquinatis habeat Gruter. ³ *Illud omnibus civitatis* non exhibent Joann. Pith. Mem. Pall. pr. & sec. ⁴ *Videbit* Joann. quod recipiendum putat Gronov. qui dissimulat in eodem legi *continere*, &, saltem à correctore, *tabulas*. Accedit Bal. nisi quod is *tabulis*. ⁵ *Præmiis, splendore* nost. quatuor.

Bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur duodecem tabularum libellus, si quis legum fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare. Ac si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat, cujus rei tanta est vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis, tamquam nidulum, affixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret; quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primum nobis mens, mos, disciplina nota esse debet; vel quia est patria, parens omnium nostrum; vel quia tanta sapientia fuisse in jure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiā & voluptatem, quod, quantum præstiterint nostri majores prudentia cæteris gentibus, tum facillime intelligetis, si cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quam sit omne jus civile, præter hoc nostrum, inconditum ac pene ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam ceteris ¹ omnibus, & maxime Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.

45. Jam vero ipsa per sese quantum afferat iis, qui ei præsent, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? ² Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, ministros se præbent in judicii oratoribus,

¹ *Hominibus* Nov. cum valg. ² *Itaque non apud Mag.* Itaque non, ut apud Bal. Nov. Reliqua hujus primi libri, cum initio secundi, desiderantur in Joan.

oratoribus, ii, qui apud illos *μεγαλτακοι* vocantur; sic in nostra civitate contra amplissimus quisque & clarissimus vir, ut ille qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus à summo poeta est,

Egregie cordatus homo catus Aeliu' Sextus;

multique præterea, qui cum ingenio ¹ sibi auctore dignitatem reperissent, perfecerunt ut in respondendo jure, auctoritate plus etiam, quam ipso ingenio valerent. Senectuti vero celebrandæ & ornandæ quod honestius potest esse perfugium, quam juris ² interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium jam ab adolescentia comparavi, non solum ad causarum usum forensem, sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis, ut, cum me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpissent, ista ab solitudine domum meam vindicaret. Quid est enim præclarius, quam honoribus & reipublicæ muneribus perfunctum senem posse suo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, Se esse eum, unde sibi, si non populi & reges, at omnes sui cives consilium expetant?

³ *Suarum rerum incerti? quos ego mea ope ex Incertis certos, compotesque consili*

Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.

Est enim sine dubio domus jurisconsulti, totius oraculum civitatis. Testis est hujusce Q. Mucii janua & vestibulum, quod in ejus infirmissima valitudine, affectaque jam ætate, ⁴ maxima quotidie frequentia civium, ac summorum hominum splendore celebratur.

46. ⁵ Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimem publica quoque jura, quæ

¹ Sibi auctoritatem reper. ad marginem Nov. Sibi auctore veritatem reper. Bal. ² Interpretatio non est in Bod. nisi à correctore. ³ Suarum summarum rerum Bal. Bod. Nov. Wag. ⁴ Maxima quotidie Bal. Bod. Wag. ⁵ Jam illa non plerique nost.

quæ sunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum gestarum, & vetustatis exempla, oratori nota esse debere. Nam ut in rerum privatarum causis, atque judiciis, depromenda sæpe oratio est ex jure civili, & idcirco (ut ante diximus) oratori juris civilis scientia necessaria est; ¹ sic in causis publicis judiciorum, concionum, senatus, ² omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici juris auctoritas, & regendæ reipublicæ ratio ac scientia, tamquam aliqua materies iis oratoribus, qui versantur in republica, subjecta esse debent. Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam, hoc sermone nostro conquirimus, sed eum virum, qui primùm sit ejus artis antistes, cujus cum ipsa natura magnam hominī facultatem daret, tamen esse deus putatur; ut & ipsum quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui possit non tam caduceo, quam nomine oratoris ornatus, incolumis vel inter hostium tela versari: tum qui scelus fraudemque nocentis possit dicendo subjicere odio civium, supplicioque constringere: idemque, ³ ingenii præsidio, innocentiam judiciorum poena liberare: idemque languentem labentemque populum, aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare: qui denique, quemcumque in animis hominum motum res & causa postulet, eum dicendo vel excitare possit, vel sedare. Hanc vim si quis existimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione scripserunt, expositam esse, aut à me posse exponi tam brevi, vehementer

¹ Sic hic in Bod. & Wag. ² Omnis hac reipublica ratio, intermediis omissis, Mag. ³ Ingenio præsidio Wag.

menter errat; neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspicit. Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipsa, ita putavi esse demonstranda; non ut ipse dux essem (quod & infinitum est, & non necessarium:) sed ut commonstrarem tantum viam, &, ut fieri solet, digitum ad fontes intenderem.

47. Mihi vero, inquit Mucius, satis superque abs te videtur istorum studiis, si modo sunt studiosi, esse factum: nam, ut Socratem illum solitum aiunt dicere, Perfectum sibi opus esse, ¹ si quis satis esset concitatus cohortatione sua ad studium cognoscendæ percipiendæque virtutis; (quibus enim id persuasum esset, ut nihil mallent se esse quam bonos viros, iis reliquam facilem esse doctrinam) sic ego intelligo, si in hæc, quæ patefecit oratione sua Crassus, intrare volueritis, facillime vos ad ea, ² quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu januaque patefacta. Nobis vero, inquit Sulpicius, ista sunt pergrata, perque jucunda; sed pauca etiam requirimus, inprimisque ea, quæ valde breviter à te, Crasse, de ipsa arte percurta sunt, cum illa te & non contemnere, & didicisse confiterere. Ea si paulo latius dixeris, expleris omnem ³ expectationem diuturni desiderii nostri. Nam nunc quibus studendum rebus esset, accepimus, quod ipsum est tamen magnum; sed vias earum rerum, rationemque cupimus cognoscere. Quid si, inquit Crassus, quoniam ego, quo facilius vos apud me tenerem, vestræ potius obsecutus sum voluntati, quam aut consuetudini aut naturæ meæ, petimus ab Antonio,

¹ Si cui satis esset concitari cohort. Bod. sed ad oram notatur aliàs legi quis & concitatus. ² Qua vultis Wag. ³ Delectationem al

nio, ut ea, quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum sibi excidisse jamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enunciet? Ut videtur, inquit Sulpicius: nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, sentiemus. Peto igitur, inquit Crassus, à te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus id ætatis, oneris ab horum adolescentium studiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas à te quæri vides, sentias.

48. Deprehensum equidem me, inquit Antonius, plane video atque sentio; non solum quod ea requiruntur à me, quorum sum ignarus atque insolens; sed quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt. Verum hoc ingrediar ad ea, quæ vultis, audacius, quod idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla expectetur ornata oratio. Neque enim sum de arte dicturus, quam numquam didici, sed de mea consuetudine: ipsaque illa, quæ in commentarium meum retuli, sunt ejusmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, sed in rerum usu, causisque tractata; quæ si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatote, qui ex me ea quæsieritis, quæ ego nescirem; meam facilitatem laudatote, cum vobis, non meo judicio, sed vestro ¹ studio inductus, non gravate respondero. Tum Crassus, Perge modo, inquit, Antoni; nullum est enim periculum, ne quid tu eloquare, nisi ita prudenter, ut neminem nostrum pœniteat ad hunc te sermonem ² impulsisse. Ego vero, inquit, pergam, & id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo,

I

¹ Studio non reperitur in Wag. ² Impulsus Wag.

I 24

censeo, ut quid illud sit, de quo disputetur, explanetur; ne vagari & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, quo de agitur, intelligent. Nam si forte quæreretur, quæ esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, ¹ quis esset imperator; qui cum esset constitutus, Administrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum ² collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de infidiis faciendis, atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi; quarum qui essent animo & scientia compotes, eos esse imperatores dicerem: utereturque exemplis Africanorum, & Maximorum: Epaminondam, atque Annibalem, atque ejus generis homines nominarem. Sin autem ³ quæreremus, quis esset is, qui ad rempublicam ⁴ moderandam, usum, & scientiam, & studium suum contulisset, definirem hoc modo; Qui quibus rebus utilitas reipublicæ pararetur, augeturque, ⁵ teneret, iisque uteretur, hunc reipublicæ rectorem, & consilii publici auctorem esse habendum: prædicaremque P. Lentulum, principem illum, & Ti. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios cum ex nostra civitate, tum ex ceteris. Sin autem quæreretur, quisnam jurisconsultus vere nominaretur, eum dicerem, Qui legum, & consuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, & ad respondendum, ⁶ & ad agendum, & ad cavendum peritus esset: & ex eo genere

¹ Qui esset imp. Bal. Wag. ² Collocationibus Nov. sed alterum est ad marg. ; Quæremus ed. Gruteri, Lambini, & al. ⁴ Moderandam Bal. Mag. Wag. & ad marg. Bod. ⁵ Teneretur, nost. omn. ⁶ Es agendum, & cav. Bal.

genere Sex. Ælium, M. Manilium, P. Mucium nominarem.

49. Atque, ut jam ad leviora artium studia veniam, si musicus, si grammaticus, si poeta quærat, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quo non amplius ab quoque sit postulandum. Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapientia unus omnia pene profitetur, est tamen quædam descriptio, ut is, Qui studeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene vivendi rationem tenere, ¹ & persequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Crassus, qui mihi visus est omnem omnium rerum atque artium scientiam comprehendere uno oratoris officio ac nomine; atque eum puto esse, ² Qui verbis ad audiendum jucundis, & sententiis ad probandum accommodatis, uti possit in causis forensibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem; eumque esse præterea instructum voce, & actione, & lepore quoddam volo. Crassus vero mihi noster visus est oratoris facultatem non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus, immensis pæne, describere: nam & civitatum regendarum oratori gubernacula sententia sua tradidit: in quo per mihi mirum visum est, Scævola, te hoc illi concedere, cum sæpissime tibi senatus breviter impoliteque dicenti maximis sit de rebus assensus. M. vero Scaurus, quem non longe ruri apud se esse audio, vir regendæ ³ reipublicæ scientissimus, si audierit hanc auctoritatem gravitatis & consilii sui vindicari à te, Crasse, quod

I 2

eam

¹ Et persequi Wag. ² Qui & verbis nostri fere, cum ed. Victorii Stephanica, & al. ³ Reipublica sapientissimus Mag.

eam oratoris propriam esse dicas, jam credo huc veniat, & hanc loquacitatem nostram vultu ipso aspectuque conterreat: qui quamquam est in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quam dicendi arte, nititur. Neque vero, si quis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor, ac senator bonus, ob eam ipsam causam orator est; aut hic disertus atque eloquens, si est idem in procuratione civitatis egregius, ¹ aliquam scientiam dicendi copia est consecutus. Multum inter se distant istae facultates, longeque sunt diversae atque sejunctae; neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Laelius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam, & reipublicae dignitatem exornabant.

50. Neque enim est interdictum, aut à rerum natura, aut à lege aliqua atque more, ut singulis hominibus ne amplius quam singulas artes nosse liceat. Quare non, etsi eloquentissimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate ² plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco ejusdem hominis, atque artis, utraque facultas existimanda est; nec, si P. Crassus idem fuit eloquens, & juris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi ³ juris civilis scientia. ⁴ Nam si quisque, ut in aliqua arte & facultate excellens, aliam quoque artem sibi assumserit, is perficiet, ut, quod praeterea sciet, id ejus, in quo excellet, pars quaedam esse videatur; licet ista ratione dicamus, pila bene & duodecim ⁵ scriptis ludere proprium esse juris civilis, quoniam

¹ Illam scientiam Lambin. contra MSS. aliquam scientiam (scientiam Nov.) dicendi copiam est consec. nost. quatuor, cum Codd. Gruteri.

² Illa plurimos annos non agnoscit Bal.

³ Juris civ. peritia Wag.

⁴ Non, si quisquam, ut Bod. nam si quis, ut Nov.

⁵ Non aliter nost.

omn. cum Pall. & aliis, scrupis vulgati.

quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit: eademque ratione dicantur & quos *quoniam* ¹ Græci nominant iidem poetæ, quoniam Empedocles physicus egregium poema fecerit. ² At hoc ne philosophi quidem ipsi, qui omnia, sicut propria, sua esse atque à se possideri volunt, dicere audent, geometriam, aut musicam ³ philosophi esse, quia Platonem omnes in illis artibus præstantissimum fuisse fateantur. Ac, si jam placet omnes artes oratori subungere, tolerabilius est sic potius dicere, Ut, quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna atque nuda, sed aspersa atque distincta multarum rerum jucunda quadam varietate, sit boni oratoris multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse; neque ea ut sua possedisse, sed ut aliena libasse. Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tironem ac rudem, nec peregrinum atque hospitem in agendo, esse debere.

51. Neque vero istis tragædiis tuis, quibus uti philosophi maxime solent, Crasse, perturbor; quod ita dixisti, Neminem posse eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas restinguere, cum eo maxime vis oratoris magnitudoque cernatur, nisi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perspexerit; in quo philosophia sit oratori necessario percipienda; quo in studio hominum quoque ingeniosissimorum, otiosissimorumque, totas ætates videmus esse contritas; quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis, atque artis, non modo non contemno, sed etiam vehementer admiror: nobis tamen,

¹ Græci vocant Mag. ² Ad hoc Bal. Mov. Wag. ³ Philosophia esse Rod. Mag.

tamen, qui in hoc populo foroque versamur, satis est ea de moribus hominum & scire, & dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim umquam orator magnus & gravis, cum iratum adversario judicem facere vellet, hæsitavit ob eam causam, quod nesciret quid esset iracundia, fervor-
ne mentis, an cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut iudicibus, aut populo, dicendo miscere atque agitare vellet, ea dixit, quæ à philosophis dici solent? qui partim omnino motus negant in animis ullos esse debere, ¹ quique eos in iudicum mentibus concitent, scelus eos nefarium facere: partim, qui tolerabiliores volunt esse, & ² ad veritatem vitæ propius accedere, permediocres, ac potius leves motus debere esse dicunt. Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi vitæ consuetudine mala, ac molesta, & fugienda, multo maiora & acerbiora verbis facit; itemque ea, quæ vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat; neque vult ita sapiens inter stultos videri, uti qui audiant, aut illum ineptum, aut Græculum putent; aut, etiamsi valde probent ingenium oratoris, sapientiam admirentur, se esse stultos moleste ferant: sed ita ³ peragrat per animos hominum, ita ⁴ sensus mentesque pertractat, ut non desideret philosophorum descriptiones, neque exquirat oratione, Summum illud bonum in animone sit, an in corpore; virtute, an voluptate definiatur; An hæc inter se jungi copularique possint; An vero (ut quibusdam visum) nihil certum sciri, nihil plane cognosci & percipi possit; quarum rerum fateor
magnam,

¹ Qui cum eos nost. omn. ² Ad varietatem vitæ Wag. ³ Peragrat animos Lambin. ⁴ Sensus hominum Bal. Bod. Nov. Wag.

magnam, multiplicemque esse disciplinam, & multas, copiosas, variasque ¹ rationes. Sed aliud quiddam, longe aliud, Crasse, quærimus: acuto homine nobis opus est, & ² natura usuque callido, qui sagaciter peruestiget, quid sui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, ³ expectent.

§2. Teneat oportet venas cujusque generis, ætatis, ordinis: & eorum, apud quos aliquid aget, aut erit acturus, mentes sensusque degustet. Philosophorum autem libros reservet sibi ad hujuscemodi Tusculani requiem atque otium, ne, siquando ei dicendum erit de justitia & fide, mutuetur à Platone; qui, cum hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem; usque eo illa, quæ dicenda de justitia putabat, à vitæ consuetudine, & à civitatum moribus abhorrebant. Quod si ea probarentur in populis, atque in civitatibus, quis tibi, Crasse, ⁴ concessisset, clarissimo viro, & amplissimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixisti? ERIPITE NOS EX MISERIIS; ⁵ ERIPITE NOS EX FAUCIBUS EORUM, QUORUM CRUELITAS NOSTRO SANGUINE NON POTEST EXPLERI: NOLITE SINERE NOS CUIQUAM SERVIRE, NISI VOBIS UNIVERSIS, QUIBUS ET POSSUMUS, ET DEBEMUS. Omitto *misérias*, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis esse non potest: omitto *fauces*, ex quibus te eripi vis, ne iudicio iniquo exforbeatur sanguis tuus; quod sapienti negant accidere posse: *servire* vero non modo te, sed universum senatum, cujus tum causam agebas,

¹ Orationes Mag. ² Naturæ usquequaque callido Bod. à pr. manu.

³ Expectent al. ⁴ Concessisset Wag. ⁵ Eripite ex faucibus Bod. Nov. Wag.

agebas, ausus es dicere? Potestne virtus, Crasse, servire, istis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & semper, & sola, libera est; quæque, etiam si corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus, atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ vero addidisti, Non modo senatum servire *posse* populo, sed etiam *debere*, quis hoc philosophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens, probare posset? Senatum *servire* populo, cui populus ipse moderandi & regendi sui potestatem, quasi quasdam habenas, tradidisset?

53. Itaque hæc cum à te divinitus ego dicta arbitraret, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philosophiæ ¹ deditus, non modo parum commode, sed etiam turpiter & flagitiose dicta esse dicebat. ² Idemque Ser. Galbam, quem hominem probe ³ nosse & commeminisse se aiebat, pergraviter reprehendere solebat, quod is, L. Scribonio quæstionem in eum ferente, populi misericordiam concitasset, cum M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aspere ⁴ apud populum Romanum, & vehementer esset locutus; quam orationem in Originibus suis exposuit ipse. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpicii Galli, propinqui sui, Q. pupillum filium ipse pæne in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione & memoria fletum populo moveret; & duos filios suos parvos tutelæ populi commendasset, ac se, tamquam in proximo testamentum faceret, sine libra atque tabulis, populum Romanum ⁵ tutorem instituere dixisset

¹ Deditus respuit Mag. ² Idem Q. Ser. Bal. Wag. ³ Nosse & non reperio in nost. MSS. accedunt Pall. & unus Mem. cum aliquor'edd. ⁴ Apud prætorem Bal. ⁵ Tutorem abest à Bal.

³ Nemo

set illorum orbitati. Itaque cum & invidia, & odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tra-
gœdiis liberatum ferebat; quod item apud Cato-
nem scriptum esse video, Nisi pueris, & lachry-
mis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. Hæc
Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati di-
cebat vel exilium fuisse vel mortem anteponen-
dam. Neque vero hoc solum dixit, sed ipse &
sensit, & fecit: nam cum esset ille vir exemplum,
ut scitis, innocentiae, cumque illo ¹ nemo neque
integrior esset in civitate, neque sanctior; non mo-
do supplex iudicibus esse noluit, sed ne ornatus
quidem, aut liberius causam dici suam, quam ² sim-
plex oratio veritatis ferebat. Paullum huic Cottæ
tribuit partium, disertissimo adolescenti, sororis
suxæ filio. Dixit item causam illam quadam ex par-
te Q. Mucius, more suo, nullo apparatu, pure &
dilucide. ³ Quid si tu tunc, Crasse, dixisses, qui
subsidiū oratori ex illis disputationibus, quibus
philosophi utuntur, ad dicendi copiam ⁴ peten-
dum esse paullo ante dicebas; &, si tibi pro P. Ru-
tilio non philosophorum more, sed tuo liquisset
dicere? quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fue-
runt pestiferi cives supplicioque digni, tamen
omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus
evellisset vis orationis tuæ. Nunc talis vir amissus
est, dum causa ita dicitur, ut si in illa commentit-
ia Platonis civitate res ageretur: nemo ingemuit,
nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam do-
luit, nemo est questus, nemo rempublicam implo-
ravī, nemo supplicavit. Quid multa? pedem ne-

K

mo

¹ Nemo non est in Bod. ² Simplex ratio veritatis vulg. veritatis
desideratur in tert. Pal. ³ Quod si tu, vel tum, vel tunc, Crasse,
nost. omn. ⁴ Parandum Bod. sed ad oram pro varia lectione
petendum.

mo in illo iudicio supposit; credo, ne Stoicis renuntiaretur.

54. Imitatus est homo Romanus, & consularis, veterem illum Socratem, qui, quum omnium sapientissimus esset, sanctissimeque vixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus videretur esse iudicum. ¹Quinetiam, quum ei scriptam orationem disertissimus orator Lyfias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in iudicio uteretur, non invitus legit, & commodè scriptam esse dixit: sed, inquit, ut, si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent viriles; sic illam orationem disertam sibi & oratoriam videri, fortem & virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus est, neque solum primis sententiis, quibus tantum statuebant iudices, damnarent, an absolverent; sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi ²pœnæ æstimatio. Ex sententia, ³cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur: quod cum interrogatus Socrates esset, respondit, Sese meruisse, ut amplissimis honoribus & præmiis decoraretur, & ut ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus haberetur. Cujus responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent: qui quidem si absolutus esset (quod mehercule, etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter

¹ Qui etiam Mag. ² Pœna aut pœna ea æstimatio: ex sent. Bal. Nov. Wag. cum aliis. pœna destinatio unus. pœna: ea æstimatio, & sent. ed. pr. pœna æstimatio: hac sent. Lambin. ³ Cum iudicibus malebat Gronov. ex patris sui conjectura. non iudicibus Wag.

propter ejus ingenii magnitudinem vellem) quoniam modo istos philosophos ferre possemus, qui nunc, cum ille damnatus est nullam aliam ob culpam, nisi propter dicendi inscientiam, tamen à se oportere dicunt peti praecepta dicendi? Quibus cum ego non pugno, utrum sit melius, aut verius; tantum dico, & aliud illud esse atque hoc, & hoc sine illo summum esse posse.

55. Nam quod jus civile, Crasse, tam vehementer amplexus es, video quid egeris; tum, quum dicebas, videbam. Primum Scævolæ te dedidisti, quem omnes amare meritissimo pro ejus eximia suavitate debemus: cujus artem cum indotatam esse¹ atque incommutatam, & incommutam videres, verborum eam dote locupletasti, & ornasti. Deinde, quod in ea tu plus operæ laborisque consumseras, cum ejus studii tibi & hortator & magister esset domi, veritus es, nisi istam artem oratione exagerasses, ne operam perdidisses. Sed ego ne cum ista quidem arte pugno: sit sane² tanta, quantam tu illam esse vis: etenim sine controversia & magna est, & late patet, & ad multos pertinet, & summo in honore semper fuit, & clarissimi cives ei³ studio etiam hodie præsumt. Sed vide, Crasse, ne, dum novo & alieno ornatu velis ornare juris civilis scientiam, suo quoque eam, concessio & tradito, spoliis atque denudes. Nam si ita diceres, Qui jurisconsultus⁴ esset, esse eum oratorem; itemque qui esset orator, juris eundem esse consultum; præclaras duas artes constitueres, atque inter se pares,

K 2

¹ Atque incommutatam hic alienum putant quidam docti, minime probante Grutero. ² Tanti, quantam Mag. ³ Studio & semper præsumunt, & etiam hodie dum MSS. Lambini, ed. P. Victor. & Phil. Merlanth. nec multò secus ed. pr. ⁴ Esset, & esse cum Bal. Nov. Wag.

res, ¹ & ejusdem socias dignitatis: nunc vero juris consultum sine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris esse posse, fuisseque plurimos; oratorem negas, nisi illam scientiam assumerit, esse posse. Ita & tibi jurisconsultus ipse per se nihil, nisi leguleius quidam cætus, & acutus præco actionum, ² cantor formularum, auceps syllabarum. Sed quia sæpe utitur orator subsidio juris in causis, idcirco istam juris scientiam eloquentiæ, tamquam ancillulam pedissequamque, ³ adjunxisti.

56. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva nescirent, magna profiterentur; aut ea, quæ maxima essent in jure civili, tractare auderent in causis, cum ea nescirent numquamque didicissent; utriusque rei facilis est & prompta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, quibus verbis coemptio fiat, nesciat, eundem ejus mulieris, quæ coemptionem fecerit, causam posse defendere. ⁴ Nec si parvi navigii & magni eadem est in gubernando scientia, idcirco qui, quibus verbis erectum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundæ familiæ causam agere non possit. Nam quod maximas centumvires causas in jure positas protulisti; quæ tandem earum causa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissime potuerit dici? quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipsa M' Curii, quæ abs te nuper est dicta, & in ⁵ C. Hostilii Mancini controversia, atque in eo puer-

¹ Et ejusmodi socias dig. nost. tres. ² Ita quatuor nost. cantor formularum Nov. cum aliis nonnullis MSS. & edd. vet. cator emendat Bern. Martinus Var. lect. l. 4. c. 3. præco actionum, cantor formul. maluilset Guliel. ³ Adjunxisse Bod. in ordine verborum; adjunxisti ad marg. pro variante lectione. ⁴ Nam, & si parvi navigii (ingenii Wag.) & mag. nost. omni. sed in Nov. superscribitur nec si &c. ⁵ Ita emendat P. Victorius, Var. lect. lib. 35. cap. 1. alluduntque Pall. & pterique nostri. hercisceri vulgati. ⁶ T. Lucii Mancini nost. quatuor.

ro, qui ex altera natus erat uxore, non remisso nuncio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de jure dissensio. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his causis juris scientia, cum hic jurisconsultus superior fuerit discessurus, qui esset non suo artificio, sed alieno, hoc est, non juris scientia, sed eloquentia, sustentatus. Equidem hoc sæpe audiui, cum ædilitatem P. Crassus peteret, eumque major natu, etiam consularis, Ser. Galba affectaretur, quod Crassi filiam C. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi causa quendam rusticanum; qui cum Crassum seduxisset, atque ad eum retulisset, responsumque ab eo verum magis, quam ad suam rem accommodatum abstulisset; ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit, quælivitque, qua de re ad Crassum retulisset: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suspenso, inquit, animo & occupato Crassum tibi respondisse video. Deinde ipsum Crassum manu prehendit, &, Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita respondere? Tum ille fidenter, homo peritissimus, confirmare, Ita se rem habere, ut respondisset, nec dubium esse posse. Galba autem alludens varie & copiose, multas similitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere; atque illum, cum differendo par esse non posset, (quamquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo) ad auctores confugisse, & id, quod ipse diceret, & in P. Mucii fratris sui libris, & in Sex. Ælii commentariis scriptum protulisse; ac tamen concessisse, Galbæ disputationem sibi probabilem, & prope veram videri.

57. Attamen

1 Video. & heus tu, omittis mediis, Bod. 2 Qui tibi al. 3 Con-
sensisse Wag.

57. Attamen quæ causæ sunt ejusmodi, ut de earum jure dubium esse non possit, omnino in judicium vocari non solent. Num quis eo testamento, quod pater familiæ ante fecit, quam ei filius natus est, hæreditatem petit? nemo: quia constat, agnascendo rumpi testamentum. Ergo in hoc genere juris judicia nulla sunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem juris ¹incontroversi ignorare; quæ pars sine dubio multo maxima est. In eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, ²non esse difficile oratori, ejus partis, quamcumque defender, auctorem aliquem invenire; à quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas oratoris lacertis viribusque torquebit. Nisi vero (bona venia hujus optimi viri dixerim Scævola) tu libellis, aut præceptis foceri tui, causam M' Curii defendisti. Nonne arripuisti patrociniū æquitatis, & defensionem testamentorum, ac voluntatis mortuorum? Ac mea quidem sententia (frequens enim te audiui, atque affui) multo majorem partem sententiarum sale tuo, & lepore, & politissimis facetiis pellexisti; cum & illud nimium acumen illuderet, & admirarere ingenium Scævola, ³qui excogitasset, Nasci prius oportere, quam emori, cumque multa ⁴colligeres ex legibus, & ex senatusconsultis, & ex vita ac sermone communi, non modo acute, sed etiam ridicule ac facete; ubi si verba, non rem sequeremur, confici nil posset. Itaque hilaritatis plenum

Juris in controversiis nost. cum Pall. & edd. omn. ante Lambinum. 2 Non est Lambin. accedit Wag. Orationem hic non esse plenam & integram vidit Gronov. jubetque legere, Liques igitur impune omnem h. p. q. i. ignorare, qua pars sine dubio multo maxima est: in eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, non esse difficile oratori &c. 3 Quod excogitasset Bal. Wag. 4 Coll. & ex leg. nost. fere cum edd. quod Gronovium non observasse misor; præsertim cum hunc ipsum locum ita citet cap 49.

judicium ac lætitiæ fuit: in quo, quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi ¹vis egregia, summa festivitate & venustate conjuncta, profuit. Ipse ille Mucius paterni juris defensor, & quasi patrimonii propugnator sui, quid in illa causa, cum contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuisset imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio versata est in eo, ut scriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magistros exercentur omnes, cum in ejusmodi causis aliàs scriptum, aliàs æquitatem defendere docentur. Et, credo, in illa militis causa, si tu aut hæredem, aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim & oratoriam facultatem contulisses. Tñ vero vel si testamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium testamentorum jus in eo judicio positum videretur; vel si causam ageres militis, patrem ejus, ut soles, dicendo à mortuis excitasses; statuisses ante oculos; complexus esset filium; flensque eum centumviris commendasset; lapides mehercule omnes flere ac lamentari coegisset, ut totum illud, UTI LINGUA NUNCUPASSET, non in duodecim tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed ²in magistri carmine scriptum videretur.

§ 8. Nam quod inertiam accusas adolescentium, qui istam artem primum facillimam non ediscant; (quæ quam sit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantia, quasi difficillima sit, ita ³subnixi ambulant: deinde etiam tu ipse videris, qui eam artem
facilem

¹ Vis, egregia forma, festiva. Bal. ² Magistra carm. Mag. Magistra-
in Bal. Magico carm. ed. Phil Melan&h. Par. anni 1543. ³ Sub-
nixa Mag.

facilem esse dicis, quam concedis adhuc artem omnino non esse, sed aliquando, si quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere possit, ¹ tum esse illam artem futuram :) deinde, quod sit plena delectationis; in qua tibi remittunt omnes istam voluptatem, & ea se carere patiuntur, nec quisquam est eorum, qui, si jam sit ediscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam ² Manilianas venalium vendendorum leges ediscere. Tum autem, quod amore patriæ cenles nos nostrorum majorum inventa nosse debere, non vides, veteres leges ³ aut ipsas sua vetustate consenuisse, aut novis legibus esse sublatas? Quod vero viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus & præmia proposita sint virtutibus, & supplicia vitiis; equidem putabam virruten hominibus (si modo tradi ratione possit) instituendo & persuadendo, non minis & vi ac metu tradi. Nam ipsum quidem illud, etiam sine cognitione juris, quam sit bellum cavere ⁴ malum, scire possumus. De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut sine ulla juris scientia tamen causis satisfacere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, Neque me umquam jus civile didicisse, neque tamen in iis causis, quas in jure possem defendere, umquam ⁵ istam scientiam desiderasse. Aliud est enim esse artificem cujusdam generis atque artis, aliud in communi vita, & vulgari hominum consuetudine, nec hebetem nec rudem. Cui nostrum non licet fundos nostros obire, aut res rusticas vel fructus causa vel delectationis invisere? tamen nemo tam sine oculis, tam sine mente vivit, ut quid sit se-
mentis,

¹ Tum esse illam artem futuram non leguntur in Bal. ² Manilianas nost. omp. Pall. aliquot. & Mem. Manlianas vulg. alii aliās.
³ Aut ipsa sua nost. quatuor. ⁴ Male conjicit Lambin. malum civem
Guliel. ⁵ Istam sententiam Bod.

mentis ac messis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino nesciat. Num igitur, si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginiensis sunt libri perdiscendi? an hac communi intelligentia contenti esse possumus? Cur ergo non iidem in jure civili, præsertim cum in causis, & in negotiis, & in foro conteramur, satis instructi esse possumus ad hoc duntaxat, ne in nostra patria peregrini atque advenæ esse videamur? Ac si jam sit causa aliqua ad nos delata obscurior, difficile, credo, sit cum hoc Scævola communicare; quamquam ipsi omnia, quorum negotium est, consulta ad nos, & exquisita deferunt. An vero, si de re ipsa, si de finibus, cum in rem præsentem non venimus, si de tabulis & ¹ præscriptionibus controversia est, contortas res & sæpe difficiles necessario perdiscimus: si leges nobis, aut si hominum peritorum responsa cognoscenda sunt, veremur, ne ea, si ab adolescentia juri civili minus studuerimus, non queamus cognoscere?

59. Nihilne igitur prodest oratori juris civilis scientia? Non possum negare prodesse ullam scientiam, ei præsertim, cujus eloquentia copia rerum debeat esse ornata; sed multa, & magna, & difficilia sunt ea, quæ sunt oratori necessaria, ² ut ejus industriam in plura studia distrahere nolim. Quis neget opus esse oratori, in hoc oratorio motu statuque, Roscii gestum & venustatem? tamen nemo suaserit studiosis dicendi adolescentibus, in gestu discendo histionum more elaborare. Quid est

L

oratori

¹ *Præscriptionibus* Lambin. quomodo Bod. Nov. Wag. ² *At ejus industriam*, Bal. Bod. Wag.

oratori tam necessarium, quam vox? tamen me auctore nemo dicendi studiosus, Græcorum more, ¹ & tragædorum, voci ferviet; qui & annos complures sedentes declamitant, & quotidie, antequam pronuncient, vocem cubantes sensim excitant, eandemque, cum egerunt, sedentes ab acutissimo sono usque ad gravissimum sonum recipiunt, & quasi quodam modo colligunt. Hoc nos si facere velimus, ante condemnentur ii, quorum causas receperimus, quam toties, quoties perscribitur, Pæanem aut ² Munionem citarimus. Quod si in gestu, qui multum oratorem adjuvat, & in voce, quæ una maxime eloquentiam vel commendat, vel sustinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque assequi possumus, quantum in hac acie quotidiani muneris spatii nobis datur: quanto minus est ad juris civilis perdiscendi occupationem descendendum? quod & summatim percipi sine doctrina potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem, quod vox & gestus subito sumi & aliunde arripi non potest: juris utilitas ³ ad quamque causam, quamvis repente, vel à peritis, vel de libris depromi potest. Itaque illi disertissimi homines ministros habent in causis juris peritos, cum ipsi sint ⁴ peritissimi, & qui, ut abs te paulo ante dictum est, pragmatici vocantur. In quo nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritate leges & jura ⁵ recta esse ⁶ voluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorem ipsum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare.

60. Nam

¹ ~~et~~ delevit Lamb. fide trium MSS. aut Pal. septimus. ² Enionem Mag. minuritionem conjicit Turneb. l. 1. Advers. c. 12. ³ ~~nominationem~~ al. ⁴ Ad quamcumque causam Bod. Mag. Nov. in marg. ⁵ Imperitissimi ed. Lambini. ⁶ Certa esse Wag. ⁷ Noluunt ad dram Nov.

60. Nam quod dicis senectutem à solitudine vindicari juris civilis scientia; fortasse etiam pecuniæ magnitudine: sed nos non quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quærimus: quamquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere, Se, quo plus sibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, & cantus remissiores esse facturum. Quod si ille, adstrictus certa quadam numerorum ¹ moderatione & pedum, tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat; quantò facilius nos non laxare ² modos, sed totos mutare possumus? Neque enim hoc te, Crasse, fallit, quam multa sint, & quam varia genera dicendi, & quod haud sciam an tu primus ostenderis, qui jam diu multò dicis remissius, & lenius, quam solebas; neque minùs hæc tamen tua gravissimi sermonis lenitas, quam illa summa vis & contentio, ³ probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus & Lælium, qui omnia sermone conficerent paulo intentiore, nunquam, ut Ser. Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quod si jam hoc facere non poteris, aut noles; vereris ne tua domus, talis & viri & civis, si à litigiosis hominibus non colatur, à ceteris deferatur? Equidem tantum abssum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer subsidium senectutis in eorum, qui consultum veniant, multitudine esse ponendum; sed tamquam portum aliquem, expectem istam, quam tu times, solitudinem. Subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti, otium. Reliqua vero, etiam si adjuvant, historiam dico, & prudentiam juris publici,

L 2

publici,

¹ Modulatione ad oram Bal. ² Modos, sed (& Bod.) totos multa possumus Bal. Bod. Mag. mod. & totos in vita poss. Wag. modo, & (sed supra) totos multa poss. Nov. ³ Probabatur Mag. Wag. Pall. plures.

publici, & antiquitatis iter, & exemplorum copiam, siquando opus erit, à viro optimo, & istis rebus instructissimo, familiari meo, ¹ Longino mutuabor. Neque repugnabo quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio, atque humanitate versentur: sed mehercule non ita multum spatii ² mihi videtur, si modo ea facere & persequi volent, quæ à te, Crasse, præcepta sunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere visus es huic ætati; sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum prope necessarias. Nam & subitæ ad propositas causas exercitationes, & accuratæ ³ & meditatæ ⁴ commendationes, ac stilus ille tuus, quem tu vere dixisti, Perfectorem dicendi esse ac magistrum, multi sudoris est; & illa orationis ⁵ suæ cum scriptis alienis comparatio, & de alieno scripto subita vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi causa disputatio, non mediocris contentio- nis est, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

61. Illud vero fuit horrible, quod mehercule ve- reor ne maiorem vim ad deterrendum habuerit, quam ad cohortandum: Voluisti enim in suo genere unum- quemque nostrum quasi quendam esse Roscium; dixistisque, Non tam ea, quæ recta essent, ⁶ probari, quam quæ prava sunt, fastidiis adhærescere: quod ego non tam fastidiose in nobis, quam in histrioni- bus spectari puto. Itaque nos raucos sæpe attentissi- me audiri video; tenet enim res ipsa, atque causa; at Æsopum, si paulum ⁷ irrauerit, explodi. A qui-

¹ Longo nost. cum pluribus aliis MSS. & edd. ² Mihi habere vi- dentur Wag. ³ Ac moderata Nov. ⁴ Commendationes Wag. & Nov. in marg. ⁵ Tua Bod. & ad Iarus Nov. ⁶ Illa probari, quam quæ prava sunt respuunt Bod. Nov. & Wag. cum omni Pall. quorum octa- vo adscriptum est aliter legi, quam quæ fastidiis adh. In Nov. habe- rit essent, quam ea, quæ fastidiis adh. sed quam ea, quæ punctis, ut de- lenda, notantur. ⁷ Irraueuerit nost. omni. cum vulgg.

bus enim nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur, simulatque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentia autem multa sunt quæ teneant, quæ si omnia summa non sunt, (& pleraque tamen magna sunt,) necesse est ea ipsa, quæ sunt, mirabilia videri. Ergo, ut ad primum illud ¹ revertar, sit orator nobis is, qui, ut Crassus descripsit, accommodate ad persuadendum possit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ sunt in usu civitatum vulgari, ac forensi; remotisque ceteris studiis, quamvis ea sunt ampla atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes & dies urgeatur; imiteturque illum, cui sine dubio summa vis dicendi conceditur, Atheniensem Demosthenem, in quo tantum studium fuisse, tantusque labor dicitur, ut primum impedimenta naturæ diligentia industriaque superaret; cumque ita balbus esset, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam literam non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur. Deinde cum spiritus ejus esset angustior, tantum continenda anima in dicendo est affecutus, ut una continuatione verborum (id quod ejus scripta declarant) binæ ei contentiones vocis, & remissiones continerentur. Qui etiam (ut memoriæ proditum est) conjectis in os calculis, summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuebat; neque is consistens in loco, sed inambulans, atque ascensu ingrediens arduo. Hisce ego cohortationibus, Crasse, ad studium & ad laborem incitandos ² juvenes vehementer assentior: cetera, quæ collegisti ex variis & diversis studiis & artibus, tametsi ipse es omnia consecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere sejuncta esse arbitror.

62. Hæc

¹ Revertatur Wag. ² Homines Nov,³ Consi-

62. Hæc cum Antonius dixisset, sane dubitare visus est Sulpicius & Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Crassus, Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis; atque haud scio an aliter sentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo umquam præstitit: cujus quidem ipsius facultatis exercitatio oratorum propria est, sed jam in philosophorum consuetudine versatur, maximeque eorum, qui de omni re proposita in utramque partem solent copiosissime dicere. Verum ego non solum arbitrabar, his præsertim audientibus, à me informari oportere, qualis esse posset is, qui habitaret in sublelliis, neque quidquam amplius afferret, quam quod causarum necessitas postulare; sed majus quiddam videbam, cum censebam oratorem, præsertim in nostra republica, nullius ornamentum expertem esse oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibusdam finibus totum oratoris munus circumdedisti, hoc facilius nobis expones ea, quæ abs te de officiis præceptisque oratoris quæsitæ sunt; sed, opinor, secundum hunc diem: satis enim multa à nobis hodie dicta sunt. Nunc & Scævola, quoniam in Tusculanum ire constituit, paulum requiescet, dum se calor frangat; & nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam. Placuit sic omnibus. Tum Scævola, Sane, inquit, vellem non¹ constitui in Tusculanum me hodie venturum esse Lælio: libenter audirem Antonium: & cum exsurgeret, simul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi molestus fuit, quod jus nostrum civile pervellit, quam jucundus, quod se id nescire confessus est.

¹ *Constituisse* vulgg. *constituissem* in *Tusc.* hodie *Lælio*, cæteris omisiss, Liplius; non applaudente Gronov.

M. T. CICERONIS
DE
ORATORE

AD
Q. FRATREM

DIALOGUS, seu LIBER II.

MAGNA nobis pueris, Quinte frater,
si memoria tenes, opinio fuit, L. Cras-
sum non plus attigisse doctrinae, quam
quantum prima illa ¹ puerili institutione potuisset;
M. autem Antonium omnino omnis eruditionis ex-
pertem atque ignarum fuisse: erantque multi, ² qui,
quamquam ita se rem habere arbitrarentur, tamen,
quo facilius nos incensos studio discendi à doctri-
na deterrent, libenter id, quod dixi, de illis orato-
ribus prædicarent; ut, si homines non eruditi sum-
mam essent prudentiam, atque incredibilem elo-
quentiam consecuti, inanis omnis noster esset labor,
& stultum in nobis erudiendis patris nostri, opti-
mi

¹ Puerili frustra quaeritur in Mag. ² Quis quamquam non ita unus
Mem. edd. vet. Manur. ac Lambin. sed non placet Grutero.

¹ Domestici,

mi ac prudentissimi viri, studium videretur. Quos tum, ut pueri, refutare ¹ domesticis testibus, patre, & C. Aculeone propinquo nostro, & L. Cicerone patruo, solebamus; quod de Crasso pater, & Aculeo, quocum erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unà decesserat, multa nobis ² de ejus studio doctrinaque sæpe narravit: cumque nos cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, & ea disceremus, quæ Crasso placerent, & ab iis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud sæpe intelleximus, (³ cum essemus ejusmodi) quod vel pueri sentire poteramus, illum & Græce sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur, & doctoribus nostris ea ponere in percunctando, eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quamquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille, vel Athenis, vel Rhodi, se doctissimorum hominum sermonibus dedisset; tamen ipse adolescentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsi. Non erit profecto tibi, quod scribo, hoc novum, (nam jam tum ex me audiebas) Mihi illum ex multis variisque sermonibus, nullius rei, quæ quidem esset in iis artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem aut ignarum esse visum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despicere, & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre:

Antonius

¹ Domesticis, patre & Mag. ² De eo stud. Bal. ³ Totum illud delet Lambin. Ejus domi, pro ejusmodi reponit Guliel.

Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse numquam putaretur: atque ita se uterque gravio- rem fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus: illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, Neminem eloquentia, non modo sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia, florere umquam & præstare potuisse.

2. Etenim ceteræ fere artes se ipsæ per se tinentur singulæ; bene dicere autem, quod est scienter, & perite, & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia, quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quare equidem, & in nostra civitate, & in ipsa Græcia, quæ semper hæc summa duxit, multos, & ingeniis, & magna laude dicendi, sine summa rerum omnium scientia fuisse fateor; talem vero exsistere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso & Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ in tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuisse confir- mo. Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam inter se de his rebus habuissent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, Alterum non doctissimum, alterum plane indoctum fuisse; vel ut ea, quæ existi- marem à summis oratoribus de eloquentia divini- tus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo asse- qui complectique potuissem; vel mehercule etiam,

M

ut

ut laudem eorum jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum, atque a silentio vindicarem. Nam si ex scriptis cognoscere¹ ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putassem laborandum: sed cum alter non multum, (quod quidem exstaret,) & id ipsum adolescens; alter nihil admodum scripti reliquisset; deberi hoc à me tantis hominum ingeniis putavi, ² ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem. Quod hoc etiam spe aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ, aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, siquid velim, nullius memoria ³ jam refellente; sed ⁴ edo hæc iis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus loquor, sæpe audierunt; ut duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum & præsentium memoria teste commendemus.

3. Nec vero te, carissime frater atque optime, Rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor ut erudiam: (quid enim tua potest oratione aut subtilius, aut ornatus esse?) sed quoniam, siue judicio, ut soles dicere; siue, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ⁵ ipse, pudore, à dicendo, & timiditate ingenua quadam refugisti; siue, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia rhetorem, sed pæne in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione disputarunt, jejunitatem bonarum artium, possit illudi. Nihil enim

quidam aliter loquuntur: sed non magis supradictum mihi

¹ *Ipsi à suis Wag.* ² *Ut, quo etiam nost. quatuor.* ³ *Jam me refellente Nov.* ⁴ *Sed edo hac Wag.* ⁵ *Ipsa pudore Wag.*

mihi quidem videtur in Crassi & Antonii sermone esse præteritum, quod quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu, cognosci ac percipi potuisse arbitraretur: quod tu facillime poteris judicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipsum; usum autem per nos percipere voluisti. Sed, quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus, conficere possimus, omissa nostra adhortatione, ad eorum, quos proposuimus, sermonem disputationemque veniamus. Postero igitur die quam illa erant acta, hora fere secunda, cum etiam tum in lecto Crassus esset, & apud eum Sulpicius federet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus senex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit, omnesque admirati, majorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt. Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissime consalutassent, Quid vos tandem? Crassus, Num quidnam, inquit, novi? Nihil sane, inquit Catulus: etenim vides esse ludos: sed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes: Cum ad me in Tusculanum, inquit, heri vesperti venisset Cæsar de Tusculano suo, dixit mihi à se Scævolam, hinc euntem, esse conventum, ex quo mira quædam se audisse dicebat, Te, quem ego toties omni ratione tentans ad disputandum elicere non potuissem, permulta de eloquentia cum Antonio disseruisse, &, tamquam in schola, prope ad Græcorum consuetudinem disputasse. Ita frater exoravit me ipsum non quidem à studio audiendi nimis abhorrentem, sed

M 2

meher-

¹ Ita me frat. excitavit, ne ipsi quidem Cr. Pall. probetque Gruter. si ipsi mutetur in ipsum. Ita me frat. exoravit, (exoravit Bal. Nov.) meipsum non Cr. nost. omn.

mehercule verentem tamen, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. ¹ Scavolam enim ita dicere aiebat, Bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidius factum existimas, Cæsari attribues; si familiarius, utrique nostrum: nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat.

4. Tum Crassus, Equidem quæcumque causa vos huc attulisset, lætarer, ² cum apud me viderem homines mihi carissimos ³ & amicissimos; sed tamen (vere dicam) quævis malletm fuisset, quam ista quam dicis. Ego enim (ut quemadmodum sentio loquar) numquam mihi minus, quam hesterno die, placui: magis adeo id facilitate, quam alia ulla culpa mea contigit: qui, dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus; fecique id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrinæ ⁴ aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venistis. Tum Cæsar, Equidem inquit, Crasse, ita sum cupidus te in illa longiore ac perpetua disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta plus quam ego apud te valere videantur: & te exorabo profecto, ut mihi quoque, & Catulo, tuæ suavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit, non te urgebo; neque committam ut, dum vereare tu ne sis ineptus, me esse iudices. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex omnibus Lati-

nis

et M

¹ Etenim Scæv. ita. Bal. Mag. ² Quoniam apud Nov. ³ Et amicissimos non reperiuntur in Bal. nec in Hod. nisi ad oram nupera manu. ⁴ Antiqua al.

capitulum 2.

nota sicut et in Nov.

2. Quam

nis verbis hujus verbi vim vel maximam semper putavi: quem enim nos *ineptum* vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, *quod non sit aptus*; idque in sermonis nostri consuetudine perlate patet. Nam qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscum est vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is *ineptus* esse dicitur. Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum ratio: itaque, quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci *ineptum* appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum quæ sunt innumerabiles, haud scio an ulla sit major, quam (ut illi solent) quocumque in loco, quoscumque inter homines visum est, de rebus aut difficillimis aut non necessariis argutissime disputare. Hoc nos ab istis adolescentibus facere, inviti & recusantes, heri coacti sumus.

5. Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit, Crasse, qui in civitatibus suis clari & magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostra republica volumus esse, horum Græcorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt; nec tamen in otio sermones hujusmodi disputationesque fugiebant. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi ambulamus, & palæstra, & tot locis sessiones, gymnasiorum & Græcarum disputationum memoriam quodammodo

1 Quam, quod illi sol. Pal. quart. quam illorum, qui sol. vulgo.

2 Quosque inter Nov. 3 Nostris non est in Joan. probarque Gronov.

4 Ubi inambul. non. quinque, cum edd. ubi nunc ambul. Joan.

quodammodo commovent? aut importunum tempus, in tanto otio, quod & raro datur, & nunc peroptato nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni? qui omnes hi sumus, ut sine his studiis nullam vitam esse ducamus? Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor, qui primum palæstram, & sedes, & porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos exercitationis & delectationis causa, non disputationis invenisse arbitror: nam & sæculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his philosophi garrere coeperunt; & hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quam philosophum malunt, qui simul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus & gravissimis disputantem philosophum omnes unctionis causa relinquunt: ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, assentior, verum otii fructus est, non contentio animi, sed relaxatio.

6. Sæpe ex socero meo audiui, cum is diceret, Spicerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rursus ex urbe, tamquam e vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, Conchas eos & umbilicos ad Caietam & ad Laurentum legere consueisse, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Sic enim se res

habet,

¹ Exercent. causa invenisse arbit. cet. omisso, Joan. non disputationis
² Contractionem Bal. estque à correctore tantum in Nov. ³ Philosophiam Mag.
⁴ Contractio animi Bod. ⁵ Repuerascere. Joan. cum codd. Lambini.
⁶ repuerascere Pal. pr. & Mem. ⁷ Lucernum P. Victor. & Manili.
⁸ Laurentium Pal. tert. Laurentium quarti. & nollet Bod. Laurentium membran. Mem. quod securus est Lambin.

1 Effingere

habet, ut, quemadmodum volucres videmus procreationis, atque utilitatis suæ causa ¹ fingere & construere nidos; easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causa, passim ac libere solutas opere volitare: sic nostri animi forensibus negotiis, atque urbano opere defessi, gestiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ego in causa Curiana Scævola dixi, non dixi secus, ac sentiebam: Nam si, inquam, Scævola, nullum erit testamentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus; omnium testamenta tu scribes unus: quid igitur? inquam; quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi, Mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit: in qua permaneo, Catule, sententia; meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere, & plane cessare delectat. Nam, quod addidisti tertium, Vos eos esse, qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo ² doctus & perurbanus, dicere solebat, Ea quæ scriberet, ³ neque ab indoctissimis, neque ab doctissimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, ⁴ alteri plus fortasse, ⁵ quam ipse de se: quo etiam scripsit, *Persium non curo legere*; (hic enim fuit, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus) *Laelium*, ⁶ *Decimum* volo;

¹ Effingere Joan. Wag. Pith. Gall. Pall. pr. & tert. Idem Pall. præterea constituere, cum Bal. Joan. & Nov. ² Doctus & non adest membran. Mem. Pith. Pall. pr. Joan. ut nec mox ea qua scriberet, probante Gruter. ³ Neque se ab noll. MSS. cum vet. edd. ⁴ Alteri aliud memb. Mem. alium Pith. aliter Pal. pr. quod placet Grutero. ⁵ Quam ipse: de quo nost. quatuor, Mem. Pith. Pal. pr. ed. pr. quod ascribendum censet Gruter. ⁶ Non Decimum hic exhibet Joan. quod

volo; (quem cognovimus virum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persiam) sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi.

7. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navasse operam, quod huc venerim: nam hæc ipsa recusatio^a disputationis, disputatio quædam fuit, mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia disserat, quemque jamdudum² Cotta & Sulpicius expectant? Ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, & ipse o' mutescam, nisi prius a vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hic sitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo, Sic faciemus: atque ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres. Hic Catulus arripit; & simul, Præcisa, inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque domi imperatam, & hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam facile promisit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt; & ille, Audite vero, audite, inquit; hominem enim audietis de schola atque a magistro, & Græcis literis eruditum: & ego quidem loquor confidentius, quod Catulus auditor accessit, cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid est, sive artificium, sive studium dicendi, mihi accessit os, nullum potest esse;

quod ait Cl. Gronov. sed plane Decimum, Decimum Wag. 1. Disputationis abest a Joan. 2. Et Cotta, & Sulp. expectat. Joan.

esse; docebo vos, discipuli, id quod ipse non didici, quid de omni ¹ genere dicendi sentiam. Hic posteaquam arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum est, quæ sciuntur: oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia continetur. Nam & apud eos dicimus, qui nesciunt; & ea dicimus, quæ nescimus ipsi: itaque & illi aliàs aliud iisdem de rebus & sentiunt & judicant, & nos contrarias sæpe causas dicimus, non modo ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum; cum alterutri necesse sit falsum dicere; sed etiam ut uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat; cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur in ejusmodi re, quæ mendacio nixa sit, quæ ad scientiam non sæpe perveniat, quæ opiniones hominum, & sæpe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiatis.

8. Nos vero, & valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quod nulla mihi ostentatione videris esse usus: exorsus es enim non gloriose magis, ut tu putas, à veritate, quam à nescio qua dignitate. Ut igitur de ipso genere sum confessus, inquit Antonius, Artem esse non maximam; sic illud affirmo, Præcepta posse quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad ² excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam si quis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere, ac nulla ratione, causas in foro dicant; nonnulli ³ autem propter exercitationem, aut

N propter

¹ Genere sentiam, omisso dicendi, Joan. ² Explendas Joan. Nov. ad marg. Wag. Pal. pr. necnon Pith. & memb. Mem. qui etiam statim voluptates. Caprandas al. ³ Autem propter consuet. omisiss mediis, Pal. pr. Pith. Mem. Joan.

propter consuetudinem aliquam, callidius id faciant; non est dubium quin si quis animadverterit, quid sit, quare alii melius quam alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is, si non plane artem, at quasi artem quandam invenerit. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro, atque in causis; ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, ¹ possem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, Quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto oratore præclarius. Nam, ut usum dicendi omit- tam, qui in omni pacata & libera civitate domi- natur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicen- di, ut nihil hominum, aut auribus, aut mentibus jucundius ² percipi possit. Qui enim cantus ³ moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum ⁴ con- clusione aptius? qui actor ⁵ in imitanda, quam orator in suscipienda veritate, jucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ crebræque sententiæ? quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? quid plenius, quam omni rerum gene- re cumulata oratio? Neque enim ulla non pro- pria oratoris est res, quæ quidem ornate dici gra- viterque debeat.

9. Hujus est in dando consilio de maximis re- bus cum dignitate explicata sententia; ejusdem & languentis populi incitatio; & effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem,

¹ Possum vobis exquirere Joan. Pal. pr. Pith. Mem. ² Esse possit Bal. ³ Moderata oratione (pronuntiatione Wag.) dulcior, iidem quatuor. moderata orationis dulcior, sine verbo altero, Pal. tert. ⁴ Confusione Bal. Joan. Nov. ad marg. Wag. Quid artis, verborum compositione ornatus? qui actor &c. habet Bod. ⁵ si in hic, & statim post orator, omit- tunt Pal. pr. Pith. Mem. Joan. securusque id est Lambin. in re imitanda Bod.

& integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitiis acrius revocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitius consolando? Historia vero, testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, qua voce alia, nisi oratoris, immortalitati commendatur? Nam si qua est ars alia, quæ verborum aut faciendorum, aut deligendorum scientiam profiteatur; si quisquam ¹ dicitur, nisi orator, formare orationem, eamque variare & distinguere quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus; aut si via ulla, nisi ab hac una arte, traditur, aut argumentorum, aut sententiarum, aut denique descriptionis atque ordinis; ² fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum esse, aut cum aliqua alia arte esse commune. Sed si in hac una ³ est ea ratio atque ⁴ doctrina, non, si qui aliarum artium bene loquuti sunt, eo minus id est huius unius ⁵ proprium: sed ut orator de iis rebus, quæ ceterarum artium sunt, si modo eas ⁶ cognorit (ut heri Crassus dicebat) optime potest dicere; sic ceterarum artium homines ornatius illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. Neque enim, si de rusticis rebus agricola quispiam, aut etiam (id quod ⁷ multi) medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis, diserte dixerit aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia: in qua quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi, etiam sine doctrina, ali-

N 2 quid,

¹ Dicit vel dicat nost. omn. ² Fateamur alienum esse, rejecto aut hoc, quod &c. Bod. ³ Est oratio, atque Joan. ⁴ Doctrina dicendi: non Wag. ⁵ Proprium non est in Bod. nec Mag. nisi ad oram, cum edd. vulg. ⁶ Cognovit nost. omn. ⁷ Multi medici de nost. omn.

quid, omnium generum atque artium, consequuntur: sed quid cuiusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris quid quæque doceant, tamen hoc certius nihil esse potest, quam quod omnes artes aliæ sine eloquentia suum munus præstare possunt, orator sine ea nomen suum obtinere non potest: ut ceteri, si disertum sint, aliquid ab hoc habeant; hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.

10. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, pati tamen, mihi ignoscere. Non enim possum, quin exclamem, ut ait ille in Trinummo; ita mihi vim oratoris cum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissime: quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam, ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro; tibi enim assentior, Vestrum esse hoc totum diserte dicere; ¹ idque si quis in alia ² arte faciat, eum assumpto aliunde uti bono, non proprio, nec suo. Et Crassus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit hominemque reddidit: nam hesterno sermone unius cuiusdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem aut bajulum, nobis oratorem descripseras, inopem quendam humanitatis atque ³ inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos à te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente & Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipse sentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis

¹ Itaque si quis Bod. ² In alia re Nov. ³ Urbanum Pal. pr. membran. Mem. cum codd. Lambini, retinetque Guliel.

¹ Potendino

oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule & Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Græci plerique posuerunt: neque sane quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit; Duo prima genera questionum esse, in quibus eloquentia versaretur; unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quaeretur, hoc modo; Expetendane esset eloquentia; ¹expetendine honores. Certum autem, in quo quid in personis, & in constituta re ²& definita, quaeretur; cuiusmodi sunt, quæ in foro, atque in civium causis disceptationibusque versantur. Ea mihi videntur aut in lite ³ordinanda, aut in consilio dando, esse posita: nam illud tertium, quod & à Crasso ⁴tactum est, &, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit, etiam si opus est, tamen minus est necessarium. Quidnam? inquit Catulus; an laudationes? id enim video poni genus tertium.

II. Ita, inquit Antonius; & in eo quidem genere scio & me, & omnes qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te est Popilia, mater vestra, laudata; cui primum mulieri hunc honorem in nostra civitate tributum puto: sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem, & ad præcepta esse revocanda. Ex his enim fontibus, ⁵unde omnia ornate dicendi præcepta sumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque

¹ Petendine hon. Bod. deest in Bal. ² Et definita respuit Bod. ³ Ordinanda Joan. Pal. pr. Pith. Mem. oranda Guliel. ⁴ Tractatum est Bod. Joan. tacitum est Bal. Nov. Wag. ⁵ Unde ad omnia ornamenta dicendi præcepta Bal. Joan. Nov.

que illa clementia desiderare, quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis suæ, quam contra collegam censor habuit, principio dixit, *Quæ natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse animo æquo pati; quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse*; qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda sibi esse fortunæ bona. Ea sunt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ; si habuerit, bene his usum; si non habuerit, sapienter caruisse; si amiserit, moderate tulisse. Deinde quid sapienter is quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute, aut fecerit, aut tulerit. Hæc, & quæ sint ejus generis, facile videbit, qui volet laudare quempiam; & qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam inest in ratione rerum? non enim, si est facilius, eò de numero quoque est excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis. Nam & testimonium sæpe dicendum est, ac nonnumquam etiam accuratius; ut mihi necesse fuit in Sext. Titium, seditiosum civem & turbulentum. Explicavi in eo testimonio dicendo omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro republica restitissem; quæque ab eo contra rempublicam fa-

et arbitrarer, exposui: diu retentus sum, multa audivi, multa respondi. Num igitur placet, cum de eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis, quasi in arte, tradere? Nihil sane, inquit Catulus, necesse est.

12. Quid si (quod sæpe summis viris accidit) mandata sint exponenda, aut in senatu ab imperatore aut ad imperatorem, aut ad regem aut ad populum aliquem à senatu? num quia genere orationis in huiusmodi causis accuratiore est utendum, idcirco pars etiam hæc causarum numeranda videtur, aut propriis præceptis ¹ instruenda? Minime vero, inquit Catulus: non enim deerit homini diserto in ejusmodi rebus facultas, ex ceteris ² rebus & causis comparata. Ergo item, inquit, illa, quæ sæpe diserte agenda sunt, & quæ ego paulo ante (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris esse, neque habent suum locum illum in divisione partium, neque certum præceptorum genus, & agenda sunt non minus diserte, quam quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, consolatio; quorum nihil est, quod non summa dicendi ornamenta desideret; sed ex artificio res istæ præcepta non quærunt. Plane, inquit Catulus, assentior. Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, & quanti hominis in dicendo putas esse historiam scribere? ³ Si, ut Græci scripserunt, summi, inquit Catulus: si, ut nostri, nihil opus est oratore: satis est non esse mendacem. Atqui, ne nostros contempnas, inquit Antonius; ⁴ Græci quoque sic initio, scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso. Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio; cujus rei,

¹ Instruenda Nov. in ordine verborum, illo instruenda margini adscripto. ² Rebus, & comparata causis oratio Wag. ³ Sicut Græci Pall priores, cum vulg. ⁴ Græci ipsi sic noll. omn.

rei, memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum, usque ad ¹ P. Mucium pontificem maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque ² in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi; ii, qui etiam nunc Annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Pherecydes, Hellanicus, Acuilas fuit, aliique permulti; talis noster Cato, & Pictor, & Piso; qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio (modo enim huc ista sunt importata) &, dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant esse, brevitatem. Paululum se crexit, & addidit historiæ ³ majorem sonum vocis vir optimus, Crassi familiaris, Antipater; ceteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.

13. Est, inquit Catulus, ut dicis: sed iste ipse Coelius, neque distinxit historiam varietate locorum, neque verborum collocatione, & tractu orationis leni & æquabili, perpolivit illud opus; sed, ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: ⁴ vicit tamen, ut dicis, superiores. Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostra lingua illustrata non est. Nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis, atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti à causis forensibus, cum ad ceteras res illustres,

¹ C. P. Mucium Mag. Wag. ² In album Bod. ³ Meliorem sonum excerpta Nov. ⁴ Vicit tantum, ut dic. Bal.

lustres, tum ¹ ad scribendam historiam maxime se applicaverunt. Namque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus: atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce ² scripta intelligere possim, magnopere delectet. Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facile vicit; qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero ³ consequatur; ita porro verbis aptus & pressus, ut nescias utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam est in republica versatus, ex numero accepimus eorum, qui causas dictitarunt; & hos libros tum scripsisse dicitur, cum à republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in exilium pulsus esset. Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui, cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, oriam suam consumpsit in historia scribenda, maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea vero, quasi ex clarissima rhetoris officina, duo præstantes ingenio, Theopompus & Ephorus, ab Ilocrate magistro impulsî, se ad historiam contulerunt; causas omnino numquam attigerunt.

14. Denique etiam à philosophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; post ab Aristotele Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam; & hic quidem rhetorico pæne more; ille autem superior leniore quodam sono est usus, & qui illum ⁴ impetum oratoris non habeat; vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimè natu

O horum

¹ Ad scribendam historiam Nov. Wag. ² Scripta non est in Bod.
³ Sequatur Bal. Wag. ⁴ Impetum oratoris non habebat Nov.

¹ Inquis

horum omnium Timæus, quantum autem judicare possum, longe eruditissimus, & rerum copia, & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem. Hæc cum ille dixisset, Quid est, ¹ inquit, Catule, Cæsar? ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire? quot historicos nominavit? quam scienter? quam proprie de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, Hunc, cum hæc nesciret, in dicendo posse tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, sed delectationis causa, cum est otium, legere soleo. Quid ergo est? fatebor; aliquid tamen: ut, cum in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen ut colorer; sic, cum istos libros ad Misenum (nam Romæ vix licet) studiosius ² legerim, sentio orationem meam illorum ³ cantu quasi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt à vulgo intelligi. In philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, ⁴ quod sunt fere inscripti de rebus notis & illustribus, de virtute, ⁵ de justitia, de honestate, ⁶ de voluptate, verbum prorsus nullum intelligo; ita sunt angustis, & concisis disputationibus illigati. Poetas omnino, quasi alia quadam lingua locutos, non conor attingere: cum his me (ut dixi) oblecto,

¹ Inquit Catulo Cæsar. Bal. Bød. ² Legero Bal. Nov. Wag. & al. legorem al. legere al. ³ Cantum Pal. pr. cantu q. colorari omittit Pal. quinta. ⁴ Qui sunt Bal. Wag. ⁵ De industria Bød. excerpt. Nov. ⁶ Voluptate verborum, prorsus Bød. Mag.

oblecto, qui res gestas, aut qui orationes scripserunt suas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse esse nobis, qui non sumus ¹eruditissimi, familiares. Sed illuc redeo.

15. Videtisne quantum munus sit oratoris historia? haud scio an flumine orationis & varietate maximum: neque tamen eam reperio usquam separatim instructam rhetorum præceptis: sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit, primam esse historiae legem, Ne quid falsi dicere audeat? deinde, Ne quid ²veri non audeat? Ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo? ³Ne qua simultatis? Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exædificatio posita est in rebus, & verbis. Rerum ⁴ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriaque dignis, consilia primum, deinde acta, postea eventus expectantur, & de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari non solum quid actum aut dictum sit, sed etiam quomodo; & cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui fama ac nomine excellent, de cuiusque vita atque natura. Verborum autem ratio, & genus orationis fustum atque tractum, & cum lenitate quadam ⁵æquabili profluens, sine hac judiciali asperitate, & sine sententiarum forensium aculeis, persequendum est. Harum tot, tantarumque rerum videtisne nulla esse præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem silentio multa alia oratorum offi-

O 2

cia

¹ Prudentissimi Joan. excerp. Nov. ² Ita Bal. Bod. Joan. vera al. ³ Neque simultatis Bal. Mag. ⁴ Narratio Bod. ⁵ Equabiliter Joan. excerp. Nov.

cia¹ jacuerunt, cohortationes, consolationes, præcepta,² admonita, quæ tractanda sunt omnia disertissime; sed locum suum in illis artibus, quæ traditæ sunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque est infinita silva, quod oratori plerique (ut etiam Crassus ostendit) duo genera ad dicendum dederunt; Unum de certa definitaque causa, quales sunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus versantur; addat, si quis volet, etiam³ laudationis; Alterum, quod appellant omnes fere scriptores, explicat nemo, infinitam generis sine tempore & ⁴ sine persona quæstionem: hoc quid, & quantum sit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim est oratoris, quæcumque res infinite posita sit, de ea posse dicere, dicendum erit ei, quanta sit solis ⁵ magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de musicis rebus non poterit, quin dicat, hoc ⁶ onere suscepto, recusare. Denique ei, qui profitetur esse suum, non solum de iis controversiis, quæ temporibus & personis ⁷ notæ sunt, hoc est, de omnibus forensibus; sed etiam de generum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

16. Sed si illam quoque partem quæstionum ⁸ oratori volumus adjungere, vagam, & liberam, & late patentem; ut de rebus bonis, aut malis; expetendis, aut fugiendis; honestis, aut turpibus; utilibus, aut inutilibus; de virtute, de iustitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine ani-

¹ Jacuerunt nost. quinque. ² Monita ed Lambin. aut monita con-jicit Guliel. ³ Laudationes Bod. Mag. Wag. ⁴ Sine propria quæstione: hoc quidem quantum Bal. ⁵ Plenitudo Pal. pr. Memmii membr. Pith. Joan. ⁶ Honore Bod. Mag. genera Joan. ⁷ Notata Lambin. ⁸ Oratoris esse volumus, adjungemus Pal. pr. Illud adjungemus existat item in Pal. sec. & Pith. adjungamus Mem. adjungimus Joan.

mi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariisque vitiis, dicendum oratori putemus; itemque de republica, de imperio, de re militari, de disciplina civitatis, de hominum moribus; assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori puto; si minus ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat, at certe, ut in causa prudenter possit intexere: hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui iura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter, & splendide, ¹ sine ulla serie disputationum, & sine jejuna ² concertatione verborum. Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot, tantarumque rerum nulla à me præcepta ponentur, sic statuo; Ut in ceteris artibus, cum tradita sunt cuiusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut similia sunt, tradi non necesse est: ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, ³ posse eum cuiusvis vel formæ, vel ætatis, etiam si non didicerit, pingere; neque esse periculum, qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: neque est omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, à doctore tradantur; sed qui primarum, ⁴ & cætarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua

¹ Illa sine ulla s. disp. & rejicit Joan. cum Pall. duobus illis, & Gall. Idem mox præcepta ponentur, cum iisdem. ² Disputatione verb. Bod. contractione al. ³ Totest Lambin. ⁴ Et cætarum rerum Bod. Joan. Wag. qui mox omittunt non incommode, cum aliquot edd.

Non incommode persequuntur: similiter arbitror, in hac, five ratione, five exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quaesiturum esse quid dicat, quam Polycletum illum, cum Herculem fingeat, quemadmodum pellem, aut Hydram fingeret, etiam si haec numquam separatim facere didicisset.

17. Tum Catulus, Praeclare mihi videris, Antoni, posuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus, quid, etiam si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret: deduxisti enim totum hominem in duo solum genera causarum, cetera innumerabilia exercitationi & similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus generibus Hydra tibi sit, & pellis; Hercules autem, & alia opera majora, ne in illis rebus, quas praetermittis, relinquuntur. Non enim mihi minus operis videtur de universis generibus rerum, quam de singulorum causis, ac multo etiam majus de natura deorum, quam de hominum litibus, dicere. Non est ita, inquit Antonius: dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quam (id quod est majus) expertus. Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum & politionis humanitatis experti: in causarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haud sciam an de humanis operibus longe maximum;

Mem. characes, volente Guliel. 2. ipsi rebus
Non. 3. Audiamus. Bat. 4. Et pellis. Hercules. & alia op. Nov. pellis,
Hercules, & alia op. Bat. 5. Quoniam, rerum ceterarum Mag. 6. in sup. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

LIBER SECUNDUS. III

mum; in quibus vis oratoris plerumque ab imperi-
 tis exitu & victoria judicatur. Ubi adest armatus
 adversarius, qui ¹ sit & feriendus, & repellendus;
 ubi sæpe is, qui rei dominus futurus est, alienus
 atque iratus, aut etiam amicus adversario, & ini-
 micus tibi est; cum aut docendus is est, aut dedo-
 cendus, ² aut reprimendus, aut incitandus, aut
 omni ratione ad tempus, ad causam, oratione mo-
 derandus; in quo sæpe ³ benivolentia ad odium,
 odium autem ad benivolentiam deducendum est;
 qui, tanquam machinatione aliqua, tum ad severita-
 tem, tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam,
 tum ad lætitiā est contorquendus; omnium sen-
 tentiarum gravitate, omnium verborum ponderi-
 bus est utendum. Accedat oportet actio varia,
 vehemens, plena animi, plena spiritus, plena do-
 loris, plena veritatis. In his operibus si quis il-
 lam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias,
 Minervæ signum efficere possit; non sane, quem-
 admodum in clypeo idem ille artifex minora illa
 opera facere discat, laborabit.

18. Tum Catulus, Quo ista majora ac mira-
 biliora fecisti, eo me major expectatio tenet, qui-
 busnam rationibus, quibusve præceptis ea tanta
 vis comparetur; ⁴ non quo mea quidem jam inter-
 sit (neque enim ætas id mea desiderat, & aliud
 quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui num-
 quam sententias de manibus iudicum vi quadam
 orationis extorsimus, ac potius placatis eorum ani-
 mis, tantum, quantum ipsi patiebantur, accepi-
 mus) sed tamen ista tua, nullum ad usum meum,
 tantum cognoscendi studio adductus, requiro. Nec
 mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi per-

vulgata

¹ Sit efferendus Bal. Joan. ² Aus imprimendus Bal. immittendus Joan.
³ Benivolentiam Joan. ⁴ Non quod mea Nov.

⁵ Imperii

vulgata præcepta decanter, cum ipse numquam forum, numquam ullum iudicium adspexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio, cum Annibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul, proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque se non nolle dixisset, locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de ¹ imperatoris officio, & de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Annibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret: hic Pœnus, non optime Græce, sed tamen libere respondisse fertur, Multos se ² deliros senes sæpe vidisse; sed, qui magis quam Phormio ³ deliraret, vidisse neminem. Neque mehercule injuria: quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quam Annibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui ⁴ numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam denique minimam partem ⁵ illius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi præcipiunt, videntur: quod enim ipsi experti non sunt, id docent ceteros: sed hoc minus fortasse errant, quod non te, ⁶ ut Annibalem, sed pueros, aut adolefcentulos docere conantur.

19. Erras, Catule, inquit Antonius: nam ego met in multos jam Phormiones incidi. Quis enim est iltorum Græcorum, qui quemquam nostrum quidquam

¹ Imperii officio Bal. Joan. & probat Gronov. ² Deliros homines Mag. ³ Delectaret Joan. Pall. duo. Pith. Mem. ⁴ Numquam hostem non conspicitur in Joan. ⁵ Illius publ. muneris Nov. ⁶ Ut ille Annibalem Nov.

quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facile omnes perpetior & perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat, aut efficiunt, ut me non didicisse minus poeniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliose, quam philosophum illum Annibal, & eo fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partes, in causæ controversiam, & in quæstionis. Causam appellant, rem positam in disceptatione rerum & controversia: Quæstionem autem, ¹ rem positam in infinita dubitatione. De causa præcepta dant: de altera parte dicendi mirum silentium ² est. Denique quinque faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere ac pronunciare: rem sane non reconditam. Quis enim hoc non sua sponte viderit, Neminem posse apte dicere, nisi & quid diceret, & quibus verbis, & quo ordine diceret, haberet, & ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo; sed ante oculos posita esse dico: ut eas item quatuor, quinque, sexve partes, vel etiam septem (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas est ³ ab his omnis oratio distributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benivolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: ⁴ Deinde rem narrare ita, ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: Post autem

Pdividere

¹ Rem positam infinitam (in infinita Bod. Pal. pr.) divisionis (diffionis Mem.) dubitatione. Bod. Joan. Pall. pr. & sec. Pith. Mem. Divisionis est item in Nov. sed à nup. manu. rem posita infinita divisionis dub. Wag. in disceptatione finita rerum controversarum ed. Lambin. ² Est abest à plerisque nost. cum aliquot edd. Silentium dant Nov. ³ Ab his omnibus ratio distr. Nov. ⁴ Deinde narrare, ita Bod.

dividere causam, aut proponere : Nostra confirmare argumentis, ac rationibus : Deinde contraria refutare : Tum autem alii conclusionem orationis, & quasi perorationem collocant ; alii jubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi causa digredi ; deinde concludere ac perorare. Ne hæc quidem reprehendo : sunt enim concinne distributa ; sed tamen (id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis) non perite. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda. Nam ego mihi benivolum judicem facilius facere possum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita : docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum cum doceo & explano : attentum ¹ vero, crebro tota actione excitandis mentibus judicum, non prima denunciatione, efficere possumus. Jam vero narrationem quod jubent verisimilem esse, & apertam, & brevem, recte nos admonent : ² quod hæc narrationis magis putant esse propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare : omninoque in hoc omnis est error, quod existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile ceterorum ; cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat : ut genera rerum primum exponerentur ; in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur : deinde singulorum generum partes ; in quo & deesse aliquam partem, & superare, mendosum est : tum verborum omnium definitiones ; in quibus neque abesse quidquam decet, neque redundare.

20. Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus, ³ doctiores assequi possunt,

¹ Vero crede, tota Bal. Joan. Wag. ² Quo autem hæc Bal. ³ Doctores nost. omn.

non idem sentio tanta hac in re, tamque immensa, posse fieri. Sin autem qui arbitrantur, deducendi sunt ad eos, qui hæc docent: omnia jam explicata, & perpolita assequuntur. Sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obscuri. Sed videant quid velint, ad ludendumne, an ad pugnandum, arma sint sumturi. Aliud enim pugna & acies; aliud ludus campusque noster desiderat. Attamen ars ipsa ludicra armorum, & gladiatorii, & militi prodest aliquid; sed animus acer, & præsens, & acutus idem atque versutus, invictos viros efficit, non difficilius arte conjuncta. Quare ego tibi oratorem sic jam instituiam, si potuero, ut quid efficere possit, ante perspiciam. Sit enim mihi tinctus literis; audierit aliquid, legerit, ista ipsa præcepta acceperit: tentabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid lingua, efficere possit. Si intelligam posse ad summos pervenire, non solum hortabor, ut elaboret; sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, obsecrabo: tantum ego in eccellente oratore, & eodem viro bono, pono esse ornamentum universæ civitati. Sin videbitur, cum omnia ² summa fecerit, ³ tamen ad mediocres oratores esse venturus; permittam ipsi quid velit, molestus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, & erit absurdus; ut se contineat, aut ad aliud studium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optime potest, ⁴ deferendus ullo modo est à cohortatione nostra; neque is, qui aliquid potest, deterrendus: quod alterum, divinitatis mihi cujusdam videtur: alterum, vel non facere quod non optime possis, vel facere quod non pessime facias,

P 2

cias,

¹ Pugna facies Joan. ² Summa fecerit Joan. Wag. quod præfert Gro-
nov. sin videb. impar ei, qui omn. summa Bod. ³ Tamen & mediocris
orator esse venturus Bal. Bod. Nov. Wag. ⁴ Differendus Joan.

¹ Clamatore

cias, humanitatis : tertium vero illud, clamare contra quam deceat & quam possit, hominis est, ut tu, Catule, de quodam ¹ declamatore dixisti, stultitiæ suæ ² quamplurimos testes domestico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus ³ adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non possumus.

21. Atque ut à familiari nostro exordiar, Hunc ego, Catule, Sulpicium, primum in causa parvula adolescentulum audiui, voce, & forma, & motu corporis, & reliquis rebus, ⁴ aptum ad hoc munus, de quo quærimus; oratione autem celeri, & concitata, (quod erat ingenii :) ⁵ & verbis effervescentibus, & paulo nimium redundantibus, (quod erat ætatis :) non sum aspernatus. Volo enim se efferat in adolescente foecunditas : nam facilius, sicut in vitibus, ⁶ revocantur ea, quæ sese ⁷ nimium profuderunt, quam, si nihil valet materies, nova sementa cultura excitantur : ⁸ ita volo esse in adolescente unde aliquid amputem. Non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est ⁹ maturitatem assecutum. Vidi statim indolem, neque dimisi tempus ; & eum sum cohortatus, ut forum sibi ludum putaret esse ¹⁰ ad discendum ; magistrum autem, quem vellet, eligeret ; me quidem si audiret, L. Crassum : quod iste arripuit, & ita sese facturum confirmavit ; atque etiam addidit,

gratias

¹ *Clamatore* Bod. Nov. Wag. Pal. aliquot, & chart. Mem. *clamo* olim Joan. & à correctore *clamo*. ² *Quamplurimos domesticos præconio* Bal. Wag. *Tantum dixisti, domesticos præconio collig.* Joan. ³ *Admirandusque* al. ⁴ *Aptis* nost. omn. præter Wag. cum multis edd. ⁵ *Sed verbis* Bal. Joan. Nov. Wag. ⁶ *Resecantur* conjec. Lambin. ⁷ *Nimium prodiderunt* Joan. Mag. ⁸ *Item volo* Joan. ⁹ *Maturitatem assecutum* Joan. Wag. ¹⁰ *Ad discendum* nost. quinque.

gratiæ scilicet causa, me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit C. Norbanum, defendente me. Non est credibile, quid interesse mihi sit visum inter eum, qui tum erat, & qui anno ante fuerat: omnino in illud genus eum Crassi magnificum atque præclarum natura ipsa ducebat: sed ea non satis proficere potuisset, nisi eodem, studio, atque imitatione ¹ incidisset, atque ita dicere consueisset, ut tota mente Crassum, atque omni animo, ² intueretur.

22. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstramus, quem imitetur, atque ita, ut, quæ maxime excellent in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur: tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat, ³ atque ita exprimat, non ut multos imitatores sæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia sunt, aut etiam illa, quæ insignia ac pæne vitiosa, consecantur imitando. Nihil est facilius, quam amictum imitari alicujus, aut statum, aut motum. Si vero etiam vitiose aliquid est, id sumere, & in eo vitiosum esse, non magnum est; ut ille, qui nunc etiam, amissa voce, furit in republica, ⁴ Fufius, nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non assequitur; oris pravitatem, & verborum latitudinem imitatur: sed tamen ille nec deligere scivit, cujus potissimum similis esset; & in eo ipso, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ maxime excellent, ea diligentissime persequatur.

¹ Intendisset Lambin. ut quidem ait, ex MSS. estque ad marg. ed. Phil. Melancth. Paris. 1543. ² Uteretur Nov. ³ Atque ita exprimat, ut multos &c. Nov. ⁴ Fufius multi MSS. & edd.

quatur. Quid enim causæ censetis esse, cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi? quod non tam facile in nostris oratoribus possumus judicare; quia scripta, ex quibus iudicium fieri posset, non multa sane reliquerunt; quam in Græcis, ex quorum scriptis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio voluntasque fuerit, intelligi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constant, Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides; subtiles, acuti, breves, sententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuisset accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum: Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias: multa Lysias scripta sunt, nonnulla Critiæ, de Theramene audivimus: omnes etiam tum retinebant illum ¹ Pericli succum, sed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, cujus è ludo, tamquam ex equo Trojano, ² meri principes exierunt: sed eorum partim in pompa, partim in acie, illustres esse voluerunt.

23. Itaque & illi, Theopompi, Ephori, Philisti, Naucrata, multique alii, naturis differunt; voluntate autem similes ³ sunt, & inter sese magistri; & ii, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem ⁴ veritatis imitandæ genere versati; quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi, studiumque

vixit.

¹ Periclis vulg. ² Hoc primum produxit P. Victorius, qui videatur l. 18. c. 6. & erat ad oram Pall. quart. cum nihil ejus loco haberet. Gruter. Certe innumeri principes exhibent nost. omn. cum aliis MSS. & edd. ³ Sunt, & inter sese, & mag. Bal. Bod. Nov. Wag. cum aliis. sunt inter sese, & mag. ed. Victorii, Steph. Melancth. & al. nec improbat Gronov. ⁴ Virtutis imitanda Mag.

vixit. Posteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est & evanuit; alia quædam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt sororis filium fuisse ¹ Demostheni; tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, mea sententia, politissimus, alique eorum similes exstiterunt: quæ si volumus usque ad hoc tempus persequi, intelligemus, ² ut hodie Alabandensem illum Meneclum, & ejus fratrem Hieroclem, quos ego audiui, tota imitetur Asia; sic semper fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum scribendo maxime persequatur: quod si hic noster Sulpicius faceret, multo ejus oratio esset pressior; in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere, in summa ubertate inest luxuries. quædam, quæ stilo depascenda est. Hic Sulpicius, Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum est; ³ sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitasse arbitror. Tum ille, Quasi vero, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi desunt: sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor: verum & in hoc, ex re familiari mea, & in illo, ex eo quod dico, quantulum id cumque est, quid faciam judicari potest. Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imitentur, & suapte natura, quod velint, sine cujusquam similitudine, consequantur; quod & in vobis ⁴ animadverti recte

¹ Ita quidem Joan. & olim Nov. *Demosthenis* al. ² *Ut etiam Alab.* (*Amalab.* Joan. quod fuisse pro jam *Alab.* conjicit Gronov. *Analab.* Bal. Wag.) *illum* nost. omn. Pall. priores & Gall. placuitque Guliel. *tamen* post *etiam* addit Mag. ³ *Sed vero te,* Ant. Nov. cujus marg. notatur, hæc Ironice dici. ⁴ *Animus* adverti Joan. quod Citeronis esse putat Gronov.

recte potest, Cæsar & Cotta, quorum alter inusitatum quidem nostris oratoribus leporem quandam & salem; alter acutissimum & subtilissimum dicendi genus est consecutus. Neque vero ¹ vester æqualis ² Curio, patre, mea sententia, vel eloquentissimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate, & elegantia, & ³ copia, suam quandam expressit quasi formam figuramque dicendi: quod ego maxime potui judicare in ea causa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus ⁴ Cossis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modo copiosus, sed etiam sapiens orator habere deberet.

24. Verum, ut aliquando ad causas deducamus illum, quem constituimus, & eas quidem, in quibus plusculum negotii est, iudiciorum atque litium (riserit aliquis fortasse hoc præceptum: est enim non tam acutum, quam necessarium, magisque monitoris non fatui, quam eruditi magistri) ⁵ hoc ei primum præcipientur, ⁶ Quasculumque causas erit acturus, ut eas diligenter penitusque ⁷ cognoscat. Hoc in ludo non præcipitur; faciles enim causæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adscendere: adscendit: hostes repulit: accusatur. Nihil est negotii huiusmodi causam cognoscere. Recte igitur nihil de causa ⁸ discenda præcipiunt: hæc est enim in ludo causarum fere formula. At vero in foro, tabulæ, testimonia, pacta, conventa, stipulationes, cognitiones,

¹ Noster æqualis Nov. ² Curio pater Mag. Wag. quorum iste mor
eloquentissimus. ³ Copia sua Nov. ⁴ Roscius Pal. pr. consensu sec. Ros-
cius memb. Mem. Nov. ad marg. Cossis Pith. Cossis Joan. Cossis al. de-
nique Cossis Wag. ⁵ Hoc enim primum plerique nost. cum edd. vulg.
⁶ Quasculumque causas erit tractaturus Joan. ⁷ Agnoscat Bod. & mor
agnoscenda. ⁸ Dicenda ed. Gruter. Lambin. Gothofred.

tiones, affinitates, decreta, responsa, vita denique eorum, qui in causa versantur, tota cognoscenda est: quarum rerum negligentia pleraque causas, & maxime privatas (sunt enim multo sæpe obscuriores) videmus amitti. Ita nonnulli, ¹ dum operam suam multam existimari volunt, ut toto foro volitare, & à causa ad causam ire videantur, ² causas dicunt incognitas: in quo est illa quidem magna offensio, vel negligentia, susceptis rebus; vel perfidia, ³ receptis: sed etiam illa major opinione, quod nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissime dicere: ita dum inertia vituperationem, quæ major est, contemnunt, assequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis. Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, & ut nequis alius adsit, quo liberius loquatur; & agere adversarii causam, ut ille agat suam, & quidquid ⁴ de sua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi æquitate, meam, adversarii, judicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adjumenti, quam incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali, quam boni reperio, id totum abjudico atque ⁵ ejicio: ita assequor, ut ⁶ alio tempore cogitem quid dicam, & alio dicam; quæ duo plerique, ingenio freti, simul faciunt: sed certe iidem illi melius aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ⁷ ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo,

Q

mo,

¹ Dum operam suam multi existimari volunt alias. ² Causas sciunt incognitas Joan. ita etiam. (vel sumunt incog.) Pall. duo, & Gallic. ³ Receptis al. ⁴ De sua cogitaveris, sine re, Nov. ⁵ Ita nost omn. cum Pall. & Gall. rejicio vulg. ⁶ Alio tempore quarum quod dicam Pall. duo, & Gall. alludirque Joan. nec displicet Grutero. ⁷ Ad cogitandum Wag.

mo, quæ sit causa¹ ambigui. Nihil est enim, quod inter homines ambigatur, sive ex crimine causa constet, ut facinoris: sive ex controversia, ut hæreditatis: sive ex deliberatione, ut belli: sive ex persona, ut laudis: sive ex disputatione, ut de ratione vivendi: in quo non, aut Quid factum sit, aut fiat, futurumve sit, quærat, aut Quale sit, aut Quid vocetur.

25. Ac nostræ fere causæ, quæ quidem sunt criminum, plerumque infitiatione defenduntur. Nam & de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda fere sunt omnia: & de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione sejungere: de sicariis, de veneficiis, de peculatu, infitari necesse est. Id est igitur genus primum causarum in iudiciis, ex controversia Facti. In deliberationibus plerumque ex Futuri,² raro etiam ex Instantis, aut Facti.³ Sæpe autem res non, Sit, necne, sed Qualis sit, quæritur; ut cum L. Opimii causam defendebat apud populum,⁴ audiente me, C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat; sed id jure, pro salute patriæ, factum esse dicebat; ut eidem Carboni tribuno plebis, alia tum mente rempublicam capeffenti, P. Africanus de Tib. Graccho interroganti, responderat, Jure cæsum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentia, aut casu facta esse videantur.⁵ Jam Quid vocetur, quæritur, cum, quo verbo quid appellandum sit, contenditur; ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani causa

summa

¹ Ambigendi Joan. ² Raro ex instantis Joan. ³ Sæpe etiam res Joan. Wag. ⁴ Audiente C. Carbone Consul. Bod. ⁵ Tum quid Bod. Jam tum quid Joan.

summa contentio: pleraque enim de iis, quæ ab isto objiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo ¹ majestatem imminutam negabam: ex quo verbo ² lege Apuleia tota illa causa pendebat. Atque in hoc genere causarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod causam facit, ³ lucide breviterque definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri solet: alia est enim, cum inter doctos homines de iis ipsis rebus quæ versantur in artibus disputatur, ⁴ verborum definitio; ut cum quæritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit civitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam ⁵ definias, sic exprimatur, ut neque absit quicquam, neque supersit: quod quidem in illa causa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus sum. Nam, quantum uterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset *majestatem minuere*. Etenim definitio primum reprehensio verbo uno, aut addito, aut dempto, sæpe extorquetur è manibus: deinde genere ipso doctrinam redolet, exercitationemque pæne puerilem: tum & ⁶ in sensum, & in mentem judicis intrare non potest; ante enim ⁷ præterlabitur, quam percepta est.

26. Sed in eo genere, in quo, Quale sit quid, ambigitur, existit ⁸ etiam ex scripti interpretatione sæpe contentio; in quo nulla potest esse, nisi ex ambiguo, controversia. Nam illud ipsum, cum scriptum à sententia discrepat, genus quoddam habet ambigui; quod tum explicatur, cum ea verba,

¹ *Majestatem imminutam* nost. quatuor. ² *Lege Appia* Nov. ex omentatore. *Appia* Joan. ³ *Lucide breviterque uterque des. vulgo. Breviter uterque (breviterque Joan.) definias;* nost. omn. omisso *lucide. breviterque definiatur al.* ⁴ *Verborum absit à Bod.* ⁵ *Definias* Joan. ⁶ *In sensu & in mente Bod.* ⁷ *Præterlabitur* Joan. ⁸ *Etiā in rescripti interpretatione* Joan.

quæ defunt, suggesta sunt; quibus additis, defenditur, sententiam scripti perspicuam fuisse: & ex contrariis scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur, sed superioris generis causa duplicatur: itaque aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis, id scriptum, quodcumque defendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis causis, quæ propter scriptum ambiguntur, relinquatur, Si est scriptum aliquid ambigüe. Ambiguorum autem complura genera sunt, quæ mihi videntur ii melius nosse, qui dialectici appellantur: hi autem nostri ignorare, qui non minus nosse debeant: tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum, aut verba sint prætermissa. Iterum autem peccant, cum genus hoc causarum, quod in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, Qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt: nusquam enim tam quæritur, quale sit genus ipsum rei, quam in scripto, quod totum à facti controversia separatum est. Ita tria sunt omnino genera, quæ in disceptationem & controversiam cadere possunt; Quid fiat, factum, futurumve sit, aut Quale sit, aut Quomodo nominetur: nam & illud quidem, quod quidam Græci adiungunt, Rectene factum sit, totum in eo est, quod Quale sit, quærimus.

27. Sed jam ad institutum revertar meum. Cum igitur, accepto causæ genere & cognito, rem tractare coepi, nihil prius constituo, quam, Quid sit illud,

ut quis aut nost. omn. cum edd. vet. 2. Ut de referendis, & mox defendimus, Joan. Mag. 3. In eo est, Quale sit, Sed Ecce, Joan. Mag. 4. Givere, cognoscitur cum Sod. Joan. Mag. & Nov. ad marg. unus MS. Lambini, cum ed. Stephanica. 3. Quam quid mihi sit referenda verbis illis ratio Joan. Quam quo mihi referenda sit omnis illa ratio Mag.

1. Comment

illud, quo mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit propria quæstionis & iudicii: deinde illa duo diligentissime considero: quorum alterum ¹ commendationem habet nostram, aut eorum, quos defendimus; alterum est accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa; ut Probemus vera esse ea, quæ defendimus; ut Conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut Animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies: Una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, sed, in re positæ, ratione tractantur; ut tabulæ, testimonia, pacta, conventa, quæstiones, leges, senatusconsulta, res judicatæ, decreta, responsa, & reliqua, si quæ sunt, quæ non ² reperiuntur ab oratore, sed ad oratorem à causa, ³ atque à reis deferuntur: Altera est, quæ tota in disputatione ⁴ & argumentatione oratoris collocata est. Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis, cogitandum est. Atque isti quidem, qui docent, cum causas in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt: quod etiam si ad instituendos adolescentulos magis aptum est, ut, simul ac posita sit causa, habeant quo se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere; tamen & tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre: & jam ætatis est, usque nostri, à capite, quod velimus, arcessere, & unde omnia manant videre. Et primum genus illud

¹ Commemorationem Joan. ² Ita etiam Joan. cum Pall. pr. sec. Mem. Pith. cet. nost. pariuntur cum vulgatis. pariuntur ed. pr. ³ Atque à re deferuntur Joan. Wag. ⁴ Et in argumentat. Joan. Nov.

illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem usum similium rerum esse debet. ¹ Nam pro tabulis, & contra tabulas; pro testibus, & contra testes; pro quæstionibus, & contra quæstiones; & item de ceteris rebus ejusdem generis, vel separatim dicere solemus de genere universo, vel definite de singulis temporibus, hominibus, causis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta & Sulpici, dico) multa commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis. Longum est enim nunc me explicare, ² qua ratione aut confirmare, aut infirmare testes, tabulas, quæstiones oportet. Hæc sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem & præcepta duntaxat hætenus requirunt, ³ ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quæ sunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illustrem perpolitamque desiderant. Itaque cum hæc duo nobis quærenda sunt in causis, primum, Quid; deinde, Quomodo dicamus: alterum, quod totum ⁴ arte tinctum videtur, tametsi artem requirit; tamen prudentiæ est pæne mediocris, Quid dicendum sit, videre: alterum est, in quo oratoris vis illa divina virtusque cernitur, Ea, quæ dicenda sunt, ornate, copiose, varieque dicere.

28. ⁵ Quare illam partem superiorem, quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo quo minus perpoliam atque conficiam, (quantum consequar,

¹ Nam & pro tab. &c. & pro test. &c. & pro quæst. &c. & item nost. omn. nonnullæque edd. ² Qua oratione Bal. Joan. Nov. Wag. iidem statim oporteat. ³ Ut ceteris dic. Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. ⁴ Arte tinctum videtur, tametsi artem Nov. ⁵ Quarum illam partem al. Nov. Wag. Bal. Joan. Nov. Wag.

vos judicabitis) Quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam solæ valent, ducatur oratio, ut & Concilientur animi, & Doceantur, & Moveantur: hæc sunt enim tria ¹ numero; ea vero quemadmodum illustrentur, præsto est qui omnes docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maxime auxit, qui solus effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens assentandi suspensionem) neminem esse oratorem paulo illustriorem arbitror, neque Græcum, neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non & ² sæpe, & diligenter audierim. Itaque, si quid est in me, quod jam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo est, quod nihil quisquam umquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus infederit. Atque ego is, qui sum, quantuscumque sum ad judicandum, omnibus ³ auditis oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo & judico, Neminem omnium tot & tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi. Quamobrem si vos quoque hoc idem existimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, si, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut institui, crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Crasso, & vestiendum, & ornandum. Tum Crassus, Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut instituisti. Neque enim boni est, neque liberalis parentis, quem procreavit & eduxerit, cum non & vestire, & ornare; præsertim cum te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare

¹ Numero deest in Bod. Joan. Nov. Wag. ² Sæpe tulerim, & dilig. Bal. Joan. Wag. ³ Auditis rationibus Bod.

citare reum consularem, & ejus diloricare tunicam, & judicibus cicatrices adversas senis imperatoris ostendere? qui idem, hoc accusante Sulpicio, cum hominem seditiosum furiosumque defenderet, non dubitavit seditiones ipsas ornare, & demonstrare gravissimis verbis, Multos sæpe impetus populi non injustos esse, quos præstare nemo possit? multas etiam ¹ è republica seditiones sæpe esse factas; ut cum reges essent exacti; ut cum tribunicia potestas esset constituta? illam Norbani seditionem, ex luctu civium, & ex Cæpionis odio, qui exercitum amiserat, neque reprimi potuisse, & jure esse conflata? Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus, sine quadam incredibili vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de ² Cn. Manlii, quid de Q. Regis commiseratione dicam? quid de aliis innumeralibus? in quibus hoc non maxime ³ enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam singulare; sed hæc ipsa, quæ nunc ad me delegare vis, ea semper in te eximia & præstantia fuerunt.

29. Tum Catulus, Ego vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari soleo, quod, cum inter vos ⁴ in dicendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrum dicat, ut ei nihil neque à natura denegatum, neque à doctrina non delatum esse videatur. Quare, Crasse, neque tu tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermisum aut relictum sit, non explices; neque te, Antoni, si quid non dixeris; existimabimus non potuisse potius, quam à Crasso dici maluisse. Hic Crassus, Quin tu, inquit, Antoni, omittis ista, quæ proposuisti,

¹ *Reipublica seditiones* Bal. Joan. Wag. *in republica* Nov. ² *Cn. Manlii* Nov. statim *de Prusca* regis idem ad marg. ³ *Enicenis* Bod. ⁴ *Dicendi dissimiles sitis* Wag.

fuiſti, quæ nemo horum deſiderat, Quibus ex locis ea, quæ dicenda ſint in cauſis, reperiantur: quæ quamquam abs te novo quodam modo, præclareque dicuntur, ſunt tamen & re faciliora, & præceptis pervagata: illa deprome nobis, unde afferas quæ ſæpiſſime tractas, ſemperque divinitus. Depromam equidem, inquit Antonius; &, quo facilius id à te exigam, quod peto, nihil tibi à me poſtulanti recuſabo. Meæ totius orationis, & iſtius ipſius ¹ in dicendo facultatis, quam modo Cræſſus in cælum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi; una Conciliandorum hominum, altera Docendorum, tertia Concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat: nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſam adjudicaturus ſit, ² aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut deſenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipſarum explicatio, ac deſenſio poſita eſt, videtur omnem hujus generis quaſi doctrinam continere, de ea primum loquemur, & pauca dicemus. Pauca enim ſunt, quæ uſu jam tractata, & animo quaſi habere notata videamur.

30. Ac tibi ſapienter monenti, L. Cræſſe, libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſarum deſenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & cauſam & orationem diſputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties ejus verbi literæ ſunt cogitatione ³ conquirendæ; nec quoties

R

ties

¹ In dicendo deest in Mag. Mea totius in dicendo orationis, & iſtius ipſius facultatis cæ. noſtri. ² Inclinationis voluntatis Bod. ³ Torquenda Bod.

ties causa dicenda est, toties ad ejus causæ seposita argumenta revolvi nos oportet; sed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus ¹ in rebus, vel usu, quem ætas denique ² affert; vel auditione & cogitatione, quæ studio & diligentia præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem & acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ³ ac voluntatibus civium suorum hospes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur: subactio mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato & iterato, quo meliores foetus possit, & grandiores edere. Subactio autem est usus, auditio, lectio, literæ. Ac primum naturam causæ videat, quæ numquam latet, Factumne sit, quærat, an Quale sit, an Quod nomen habeat: quo perspecto, statim occurrit naturali quadam prudentia, non his subductionibus, quas isti docent, quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit: deinde, quid veniat in iudicium, quod isti sic jubent quærere: Interfecit Optimus Gracchum: quid facit causam? ⁴ quod reipublicæ causa, cum ex senatusconsulto ad arma vocasset: hoc tolle, causa non erit. ⁵ At id ipsum negat contra leges ⁶ licuisse Decius. Veniet igitur in iudicium, Licueritne ex senatusconsulto servandæ reipublicæ causa? Perspicua sunt hæc quidem,

¹ In rerum vel Joan. ² Affert Bod. Mag. ³ Ac voluntatibus non erat primitus in Nov. ⁴ Quid reipublica causa cum ex senatusconsulto Nov. ⁵ At ipsum negat Joan. ⁶ Licuisse, sed aequius Nov. ad marg.

quidem, & in vulgari prudentia sita; sed illa quærenda, quæ ab accusatore & defensore argumenta ad id, quod in iudicium venit, spectantia, debeant afferri.

31. Atque hic illud videndum est, in quo summus est error istorum magistrorum, ad quos liberos nostros mittimus; non quod hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, sed tamen ut videatis, quam sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes atque impositum. Constituunt enim in partiendis orationum modis duo genera causarum; Unum appellant, in quo sine personis atque temporibus, de universo genere quærat: Alterum, quod personis certis, & temporibus definiatur: ignari, omnes controversias ad universi generis vim & naturam referri. Nam in ea ipsa causa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii persona, nihil Decii: de ipso enim universo genere infinita quæstio est, Num poena videatur esse afficiendus, qui civem ex senatusconsulto patriæ conservandæ causa interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique est causa, in qua id, quod in iudicium venit, ex reorum personis, non generum ipsorum universa disputatione quærat. Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, Ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum & defensionis revocentur oportet ad genus, & ad naturam universam: quod sum-

R 2

tuosus,

¹ Ad id, quod in iudicium venit, spectant, ea debent nost. aliquot. Solum argumenta debeant afferri, omittis illis ad id, quod &c. agnoscit ed. Philippi Melanthonis. ² Quæ hic mutat, addique Lambin. ex uno (ut ait) optimo, & antiquissimo Memmiano, non comparent in nost. MSS. nec (si credimus Grutero) in Pall. quos ipse excussit, nec in Pich. aut Memm. quos Guliel. ³ Generis non erat in Nov. à prima manu. ⁴ Interfecit MSS. & edd. aliquot. ⁵ Disputatione Joan. Nov.

nosus, de luxuria: quod alieni appetens, de avaritia: quod seditiosus, de turbulentis & malis civibus: quod à multis arguitur, de genere testium: contraque, quæ ¹ pro reo dicentur, omnia necessario à tempore atque homine ad communes ² rerum & generum summas revolventur. Atque hæc forsitan homini, non omnia, quæ sunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in ³ iudicium, cum de facto quærat: sed tamen criminum est multitudo, non defensionum, aut locorum infinita.

32. Quæ vero, cum de facto non ambigitur, quærentur, Qualia sint, ea, si ex reis numeres, & innumerabilia sunt & obscura; si ex rebus, valde & modica & illustria. Nam si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotiescumque is, quem paterpatratus dederit, receptus non erit, toties causa nova nascetur. ⁴ Sin illa controversia causam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dederit, si is non sit receptus, postliminium esse; nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet. Ac, si quid affert ⁵ præterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quæstionem est; & ⁶ ea tamen ipsa oratio ad universi generis disputationem referatur necesse est. Hæc ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam; quamquam reprehendendi sunt, qui in genere definiendo istas causas

¹ Pro eo dic. Mag. ² Hominum, & generum Nov. ³ Iudicium, Tum quod de (è Joan.) facto Bal. Joan. Nov. Wag Statim si tamen, ut & defensorum, Joan. ⁴ Sin illa causa controversiam facit Nov. ⁵ Præterea aut hominis vita aut dignitas, extra membr. Mem. Pal. pr. & sec. Solum præterea hominis aut dignitas extra Joan. adfers personam hominis aut dignitas indignitasve Pal. tert. ubi tamen persona est à secunda manu ex veteri præterea. ⁶ Ea tamen ipsa oratione referatur necesse est Joan. ipsa ratione refellantur necesse est Mag.

causas describunt in personis & in temporibus positas esse. Nam etsi incurrunt tempora & personæ, tamen intelligendum est, non ex iis, sed ex genere quæstionis pendere causas. Sed hoc nihil ad me; nullum enim nobis certamen cum istis esse debet: tantum satis est intelligi, ne hoc quidem eos consecutos, quod in tanto otio etiam sine hac forensi exercitatione efficere potuerunt, Ut genera rerum discernere, eaque paulo subtilius explicarent. Verum hoc (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster, & Sulpici. Quomodo nunc se istorum artes habent, pertimiscenda est multitudo causarum: est enim infinita. Si in personis ponitur; quot homines, tot causæ: sin ad generum universas quæstiones referuntur; ita modicæ & paucæ sunt, ut omnes eas diligentes & memores & sobrii oratores percurfas animo, ¹ & prope decantatas habere debeant. Nisi forte existimatis à M' Curio causam didicisse L. Crassum, ² & ea re multa attulisse, quamobrem posthumo non nato, Curium tamen hæredem ³ Coponii esse oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad causæ vim ac naturam, nomen Coponii ac Curii pertinuit: in genere erat universo rei negotiique, non in tempore ac nominibus omnis quæstio, cum scriptum ita sit, SI MIHI FILIUS GENITUS, ISQUÊ PRIUS MORITUR, & cetera; Tum UT MIHI ILLE SIT HÆRES: Si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo institutus hæres sit, hæres esse.

33. Perpetui juris, & universi generis quæstio,
non

¹ Et prope dicam decantatas Joan. & Ciceronis genuinum esse putat Gronov. ² Et ex re mutuum al. ³ Pomponii Nov. ut etiam infra.

non hominum nomina, ¹ sed rationem dicendi, & argumentorum fontes desiderat. In quo etiam isti nos jurisconsulti impediunt, à discendoque deterrent. Video enim in Catonis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de jure ² viro ac mulieri responderint; credo, ut putaremus, in hominibus, ³ non in re, consultationis, aut dubitationis causam aliquam fuisse; ut, quod homines essent innumerabiles, debilitati à jure cognoscendo, voluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abjiceremus. Sed hæc Crassus aliquando nobis expediet, & exponet descripta generatim: est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, se jus civile, quod nunc diffusum & dissipatum est, in certa genera coacturum, & ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id est difficile Crasso, qui & quod disci potuit de jure, didicit; & quod iis, ⁴ qui eum docuerunt, defuit, ipse afferet; ut, quæ sint in jure, vel ⁵ apte describere, vel ornate illustrare possit. Ergo ista, inquit Antonius, tum à Crasso discemus, cum se de turba, & à subfelliis, in otium, (ut cogitat) ⁶ soliumque contulerit. Jam id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audiui, cum diceret, Sibi certum esse à judiciis, causisque discedere; sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit: neque enim ipse auxilium suum sæpe à ⁷ viris bonis frustra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas; quæ, si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliata putabit. Nam hercle, inquit Antonius, si hæc

¹ Sed non est in tribus nost. quorum unus hominum genera. ² Vir aut mulier resp. Bod. Nov. ad marg. ³ Non in re consulta, rationis aut dub. Joan. ⁴ Qui tum docuere Bal. ⁵ Acute describere, nost. plerique, cum nonnullis edd. ⁶ Ita Joan. cum Pal. sec. & Pich. solitudinemque ceteri nost. cum vulg. ⁷ Viris abest à Bod.

hæc vere à Catulo dicta sunt, tibi mecum in
 1 eodem est pistrino, Crasse, vivendum, & istam
 oscitantem 2 & dormitantem sapientiam, Scævola-
 rum & 3 ceterorum beatorum otio concedamus.
 Arrisit hic Crassus leviter, & Pertexe modo, in-
 quit, Antoni, quod exorsus es: me tamen ista osci-
 tans sapientia, simul atque ad eam confugero, in
 libertatem vindicabit.

34. Huius quidem loci, quem modo sum exor-
 sus, hic est finis, inquit Antonius; Quoniam in-
 telligitur, non in hominum innumerabilibus per-
 sonis, neque in infinita temporum varietate, sed
 in generum causis, atque naturis omnia sita esse,
 quæ in dubium vocarentur; genera autem esse
 definita non solum numero, sed etiam paucitate;
 ut eam materiem orationis, quæ cuiusque esset ge-
 neris, studiosi qui essent dicendi, omnibus locis
 descriptam, instructam, ornatamque comprehen-
 derent, rebus dico, & sententiis. 4 Eæ vi sua
 verba parient, quæ semper satis ornata mihi qui-
 dem videri solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa
 peperisse videatur. Ac, si verum quæritis, 5 quod
 mihi quidem videatur (nihil enim aliud affirmare
 possum, nisi sententiam & opinionem meam) hoc
 instrumentum causarum & generum universorum
 in forum deferre debemus; neque, ut quæque res
 delata ad nos erit, tum denique scrutari locos,
 ex quibus argumenta eruamus; quæ quidem omni-
 bus, qui ea mediocriter modo considerarint, stu-
 dio adhibito & 6 usu, pertractata esse possunt: sed
 tamen

1 Eodem pristino instituto, Crasse, Bal. Joan. Nov. Wag. 2 Et dor-
 mitantem non est in Joan. Pall. pr. sec. Mem. Pich. pro quo & dor-
 mientem Wag. 3 Cum beatorum non sit in Gall. legendum Cetero-
 rum conjiciebat Guliel. altera tamen hæret in nost. & Pall. omn.
 4 Eæ vi, ut sua verba Bal. Bod. Nov. Wag. statim rapient pro parient
 Bod. 5 Quid mihi quidem videatur al. 6 Usu rerum, pertract. Bod.

tamen animus referendus est ad ea capita, & ad illos, quos sæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum est five artis, five animadversio- nis, five consuetudinis, nosse regiones, ¹ intra quas venire, & peruestiges quod quæras. Ubi eum lo- cum omnem cogitatione sepseris, si modo usum re- rum percallueris, nihil te effugiet; atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet.

35. Et sic, cum ad inveniendum in dicendo tria sint; acumen, deinde ratio, quam licet (si volumus) appellemus artem, tertium diligen- tia; non possum equidem non ingenio primas con- cedere; sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat. Diligentia, ² inquam, cum omnibus in rebus, tum in causis defendendis plurimum valet. Hæc præcipue colenda est no- bis; hæc semper adhibenda; hæc nihil est quod non assequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota sit, diligentia est: ut adversarium ³ at- tente audiamus, atque ut ejus non solum senten- tias, sed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perspiciamus omnes, qui sensus animi plerumque indicant, diligentia est. Id tamen dis- simulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere vi- deatur, prudentia est. Deinde, ut in iis locis, quos proponam paulo post, ⁴ pervolvatur animus, ut ⁵ se penitus insinuet in causam, ut sit cura & cogitatione intentus, diligentia est: ut his rebus adhibeat,

¹ Intra quas venire debeas, ut peruest. vulg. intra quas venire, & peruestiges nost. omn. præter Nov. qui inter quas veneres (pro vena- ris glossat.) & peruestiges. alii aliter. ² Inquam, qua cum omni- bus rebus &c. Joan. Wag. nec aliter ex aliis notavit Lambin. pro- batque Gronov. inquam ex omnibus rebus, tum in causis &c. Nov. ³ At- tente aud. Bod. ⁴ Revolvatur Bal. Joan. Nov. Wag. ⁵ Pronomen se non existat in ullo è nost. MSS.

adhibeat, tamquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires: ¹ hæc magna sunt. Inter ingenium quidem & diligentiam perpauillum loci reliquum est arti: ars ² demonstrat tantum ubi quæras, atque ubi sit illud, quod studeas invenire: ³ reliqua sunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, assiduitate, labore: complectar uno verbo, quo sæpe jam usi sumus, diligentia: qua una virtute ⁴ omnes virtutes reliquæ continentur. Nam orationis quidem copia videmus ut abundant philosophi, qui, ut opinor, (sed tu hæc, Catule, melius) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minus, quæcumque res proposita est, suscipiunt, de qua copiose & abundanter loquantur.

36. Tum Catulus, Est, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philosophi nulla tradant præcepta dicendi, & habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Aristoteles, is, quem maxime ego admiror, proposuit quosdam locos, ex quibus omnis ⁵ argumenti via, non modo ad philosophorum disputationem, sed etiam ⁶ ad hanc, qua in causis utimur, inveniretur; à quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua; sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vestigia; sive etiam illa ipsa legisti, atque didicisti: quod quidem magis verisimile videtur: plus enim te operæ Græcis dedisse rebus video, quam ⁷ putaramus. Tum ille, Verum, inquit, ex

S

me

¹ Tria hæc vocabula non leguntur in Joan. ² Demonstratur tantum, omisso ars, Mag. quam omittit etiam Joan. ³ Reliqua, quæ sunt in cura al. ⁴ Omnes abest à Bal Nov. & Wag. Solum qua una virtutes reliq. contin. habet Joan. ⁵ Argumentatio Bod. Mag. Nov. inter lineas. Wag. cum vulg. argumenti ratio Bal. Nov. in ordine verborum. argumentandi ratio Lambin. ex duob. MSS. Solum argumenti Joan. in textu; cujus margini nupera manus vit & ratio apposuit. ⁶ Ad hanc orationem, qua Bal. Joan. excerp. Nov. Wag. ad hanc disputationem Nov. in textu. ⁷ Putaram Bod. Mag. putamus Joan. Wag. Palat. pr. ac tert. quod mutabat in putarimus Guliet

1 Numera

me audies, Catule; Semper ego existimavi, jucundiorē & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quam minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret. Atque ego idem existimavi, pecudis esse, non hominis, cum tantas res Græci susceperent, profiterentur, agerent, seseque & videnti res obscurissimas, & bene vivendi, & copiose dicendi rationem hominibus daturus pollicerentur, non admoveere aurem; & si palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, subauscultando tamen excipere voces eorum, & procul, quid narrarent, attendere: itaque feci, Catule, & istorum omnium summatim causas, & genera ipsa gustavi.

37. Valde hercule, inquit Catulus, timide, tamquam ad aliquem libidinis scopolum, sic tuam mentem ad philosophiam appulisti, quam hæc civitas aspernata numquam est. Nam & referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam ¹Numam Pompilium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quam ipse Pythagoras; quo etiam major vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ civitatis duobus prope sæculis ante cognovit, quam eam Græci natam esse senserunt. Et certe non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores, P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui secum eruditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt. ²Atque ego ex istis sæpe audi-

cum

¹ Numam Pompilium, illum regem al. ² Atque ego hoc ex his sap. Joan. Nov. Wag.

³ Itaque

cum dicerent, Pergratum Athenienses & sibi fecisse, & multis principibus civitatis, quod, cum ad senatum legatos de suis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobilissimos philosophos misissent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem: ¹ itaque eos, dum Romæ essent, & à se, & ab aliis frequenter auditos: ² quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror cur philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minime, inquit Antonius: ac sic decrevi philosophari potius, ut Neoptolemus apud Ennium, paucis: *nam omnino haud placet.* Sed tamen hæc est mea sententia, quam videbar exposuisse; Ego ista studia non improbo, moderata modo sint: opinionem istorum studiorum, & suspicionem artificii apud eos, qui res judicent, oratori adversariam esse arbitror: imminuit enim & oratoris auctoritatem, & ³ orationis fidem.

38. Sed, ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio, ex tribus istis clarissimis philosophis, quos Romam venisse dixisti, videsne ⁴ Diogenem fuisse, qui diceret, Artem se tradere bene differendi, & vera ac falsa dijudicandi, quam verbo Græco *ἀλεξμελὸν* appellaret? In hac arte, si modo est hæc ars, nullum est præceptum, quo modo verum inveniatur, sed tantum est, quo modo judicetur. Nam & omne, quod eloquimur, ⁵ sic, ut id aut esse dicamus, aut non esse; & si simpliciter dictum sit, suscipiunt dialectici, ut judicent, verumne sit, an falsum: & si conjuncte sit elatum,

S 2 &

¹ Itaque eos esse cum Roma, & à se &c. Bal. Bod. Nov. ² Quotum (tu Wag.) cum haberes, Antoni, omisso auctores, Bal. Joan. Wag. ³ Orationis detrahit fidem Bod. & Nov. ab emendatore. ⁴ Diogenem cum fuisse Joan. Nov. à secunda manu. Wag. ⁵ Fit ut id aut &c. Mag. Pal. pr. memb. Mem. & edd. vet. probabaturque Camerar. sit, ut aut non esse id, aut esse dicamus, & si &c. Nov.

& adjuncta sint alia, judicent, rectene adjuncta sint, & verane summa sit uniuscujusque rationis: & ad extremum ipsi se compungunt suis acuminibus, & multa quærendo, reperiunt non modo ea, quæ jam non possint ipsi dissolvere, sed etiam quibus ante exorsa, & potius detexta, prope retextantur. Hic nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat; quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit; quod & multa reperit, ¹ quæ neget ullo modo posse dissolvi, & genus sermonis affert non liquidum, non fusum, ac profluens, sed exile, aridum, concisum, ac minutum: quod si quis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateatur. Hæc enim nostra oratio multitudinis est auribus ² accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non ³ aurificis statera, sed quadam populari trutina examinantur. Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium est, in judicandis nimium loquax. Critolaum istum, quem simul cum Diogene venisse commemoras, ⁴ puto plus huic studio nostro prodesse potuisse: erat enim ab isto Aristotele, à cujus inventis tibi ego videor non longe aberrare. Atque inter hunc Aristotelem, (cujus & illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, & illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit) & hos germanos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse; quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque

¹ Quæ negat ullo modo Nov. ² Accommodata Nov. ³ Aurifici Pall. aliquot. Memmii chartac. sed alterum hæret in nott. cum alijs multis Mss. & ejd. ⁴ Puto abest à Joan. & Wag. quorum ille post prodesse habet videt superscriptum, ut sit prodesse video potuisse.

quoque adspexit, quæ ad dicendi artem, quam ille despiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc solum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia; qua ille, sed usu in hoc uno genere, studioque majore: ¹ Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi, & varietas perquam esset optanda nobis; qui nullam umquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc ² majus est quiddam, quam ab iis, qui hæc tradunt & docent, postulandum sit.

39. Ego autem, si quem nunc plane rudem institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduus, uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa, ³ ut nutrices infantibus ⁴ pueris, in os inferant. Sin sit is, qui & doctrina mihi liberaliter institutus, & aliquo jam imbutus usu, & satis ⁵ acri ingenio esse videatur, illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquila teneatur, sed unde universum flumen erumpat; qui illi sedes, & tamquam domicilia omnium argumentorum commonstret, & ea breviter illustret, verbisque definiat. Quid enim est, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod sumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex sua sumi vi, atque natura, aut assumi foris? Ex sua vi, cum aut res, quæ sit tota, quærat, aut pars ejus, aut vocabulum, quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat. Extrinsecus autem,

¹ Carneadi nost. quatuor. ² Majus est quoddam, quam Nov. ³ Ut aiunt nutrices nost. aliquot. ⁴ Pueris Mem. memb. quod spernendum non putat Guliel. ⁵ Acer ingenio Bal. Nov.

tem, cum ea, quæ sunt foris, ¹ neque inhaerent in rei natura, colliguntur. Si res tota quaeritur, definitione universa vis explicanda est, sic; Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit. Sin pars; partitione hoc modo; Aut senatui parendum de salute reipublicæ fuit, aut aliud consilium instituendum, aut sua sponte faciendum: aliud consilium, superbum; suum, arrogans; utendum igitur fuit consilio senatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo; Si consul est, qui consulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin ² ab eo, quod rem attingat, plures sunt argumentorum sedes ac loci: nam & conjuncta quaeremus, & ³ genera, & partes generibus subjectas, & similitudines, & dissimilitudines, & contraria, & consequentia, & consentanea, & quasi præcurrentia, & repugnantia, & causas rerum ⁴ vestigabimus, & ea, quæ ex causis orta sunt, & majora, paria, minora quaeremus.

40. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur; Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem; Si magistratus in populi Romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ est subjecta generi; Si omnes qui reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent, certe in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis retinemus & nostram salutem, & imperii dignitatem. Ex similitudine autem; Si

feræ

¹ Neque harent in rei natura Nov. ² Ab eo, quod rem attingit Gr. sine fin. Joan. ³ Genera & omnia, & partes Mag. ⁴ Investigabimus Bal. Wag.

feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus? At ex dissimilitudine; Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia ¹ sempiternum tempus spectare debent. Atque utroque in genere, & similitudinis & dissimilitudinis, exempla sunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis: & fictæ narrationes sæpe ponendæ. Jam ex contrario; Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Ex consequentibus; Si & ferro interfectus ille, & tu ² inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo præter te ibi visus est, & causa nemini, & tu semper audax, quid est quod de facinore dubitare possimus? Ex consentaneis, ³ & præcurrentibus, & repugnantibus, ut ⁴ olim Crassus adolescens; Non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt: simulasse te, & aliud quid quæsisse perspicuum est, quod Ti. Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorasti, quod P. Africani necis socius fuisti, ⁵ quod eam legem in tribunatu tulisti, quod semper à bonis ⁶ dissensisti. Ex causis autem rerum sic; Avaritiam si tollere vultis, mater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt orta de causis; Si ærarii copiis, & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus. Majora autem, & minora, & paria ⁷ comparabimus sic. Ex majore; Si bona existimatio divitiis præstat, & pecunia tantopere expetitur,

¹ In sempiternum tempus spectare al. ² Inimicus, & cum bod. Nov. Wag. inimicus ei cum Joan. Mag. ³ Et ex præcur. & ex repug. Joan. Mag. Nov. Wag. ⁴ Olim hic Crassus MS. Pighii, quod probat, antecedente Grutero. ⁵ Quod legem Joan. & al. quidam legem al. solum legem al. unde quod C. Graccho dux & auctor repetenda per seditiones tribunitia potestatis fuisti, vel simile quid, omissum putat Pighius in Fast. ad an. v. c. DCXXXIV. ⁶ Discessisti MS. Pighii, qui probat. discedisti Joan. Mem. Pich. malitque Gruter. ⁷ Comparabimus ignorat Nov.

expetitur, quanto gloria magis est expetenda? Ex minore sic;

— *Hic parva consuetudinis*

Causa hujus mortem fert tam familiariter:

Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ¹ sic; Est ejusdem & ² eripere contra rempublicam, & largiri pecunias. Foris autem affluuntur ea, quæ non sua vi, sed extranea sublevantur, ut hæc; Hoc verum est; dixit enim Q. Lutatius: hoc falsum est; ³ habita enim quæstio est: hoc sequi necesse est; recito enim tabulas: de quo genere toto paulo ante dixi. Hæc, ut brevissime dici potuerunt, ita à me dicta sunt.

41. Ut enim si aurum cui, quod esset multifariam defossam, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa & notas ostenderem locorum, quibus cognitis, ille sibi ipse foderet, & id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret; sic has ego argumentorum ⁴ novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua cura, & cogitatione eruantur. Quod autem argumentorum genus cuique causarum generi maxime conveniat, non est artis exquisitæ præscribere, sed est mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usus nostri quasi quædam ⁵ monita tradamus. His igitur locis in mente,

¹ Sic abest à plerisque nostris. ² Erip. & contra rem. largiri Mag. & Nov. ab emendatore, nisi quod hic elargiri. Et eripere, & contra rem, & largiri Joan. ³ Habita enim quæstione Joan. Wag. ⁴ Novi (vni Pal. pr.) notas, quærenti demonstrant (demonstravi Pal. pr.) ubi dr. Joan. Pall. pr. sec. Pith. vni item Wag. Pal. oct. ut sic has arg. notas quærenti demonstravi ubi sint: reliq. restituendum putat Gruter. arg. quas novi notas, quærenti demonstravi ubi sint: reliq. Joan. à correctori manu. ⁵ Admonita Rod. cum ed. Melanch. munimenta Bal.

& cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere possit, non modo in forensibus disceptationibus, sed omnino in ullo genere dicendi. Si vero assequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit, & animos eorum ita¹ afficiet, apud quos aget, ut eos quocumque velit, vel trahere, vel rapere possit, nihil profecto præterea ad dicendum requirer. Jam illud videmus, Nequaquam satis esse, reperire quid dicas, nisi id inventum² tractare possis. Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet, quid afferas, & id quare ita sit, ostendere; & ex iisdem illis locis interdum concludere, relinquere alias,³ alioque transire: sæpe non proponere, ac ratione ipsa⁴ afferenda, quid proponendum fuerit, declarare: si cui quid simile dicas, prius ut simile confirmes: deinde, quod agitur, adjungas: puncta argumentorum plerumque ut oculus, ne quis ea numerare possit; ut re distinguantur, verbis confusa esse videantur.

42. Hæc ut & properans, & apud doctos & semidoctus ipse percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus. Nihil est enim in dicendo, Catule, majus, quam ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipse sic moveatur, ut impetu quodam animi, & perturbatione magis, quam iudicio, aut consilio regatur. Plura enim multo homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore,

T

lore,

¹ Afficiat nost. omn. nec aliter nonnullæ edd. ² Tradere possit al.
³ Alioquin transire Joan. aliorum Pal. pr. & sec. unde relinq. alias, alias
 aliorum transire vult Gruter. relinquere alias, alioque transire Nov. à
 nupera manu. ⁴ Deferenda Nov. ⁵ De qua agitur conjicit Guliel.
⁶ Interpuncta nost. quinque.

lore, aut letitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua ¹ perturbatione mentis, quam veritate, aut ² proscripto, aut juris norma aliqua, aut iudicii formula, aut legibus. Quare, nisi quid vobis aliud placeat, ad illa pergamus. Paulum, inquit, Catulus, etiam nunc deesse videtur his rebus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscere, quo te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi ³ placeat, inquit Catulus, & quia dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper deus videri soles. Vide quam sim in isto genere, inquit, Catule, deus: non me hercule mihi, nisi admonito, venisset in mentem; ut possis existimare, me in ea, in quibus nonnumquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo, vel casu potius incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, quia non noram, sic, tamquam ignotum hominem praecebam, tantum potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit. Sed tamen mihi videtur ante tempus à me rationem ordinis, & disponendarum rerum requisivisse. Nam si ego omnem vim oratoris in argumentis, & in re ipsa per se comprobanda posuisssem, tempus esset jam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere. Sed cum tria sint à me ⁴ proposita, de primo dictum; cum de duobus reliquis dixerò, tum erit denique de disponenda tota oratione quibendum.

430 Valet igitur multum ⁵ ad vincendum, probari ⁶ mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas, & eorum, pro quibus; & item improbari

¹ Perturbatione mentis Bod. ² Aut per scriptum Nov. ³ Placere non quinquē. ⁴ Et de collocatione non omn. præter Bod. ⁵ Propter Joan. ⁶ Ad vincendum Nov. ⁷ Mores & instituta eorum, qui agent causas, omittis mediis, Joan. ⁸ Om. & vitæ cet. non. ⁹ Similitur

improbari adversariorum: animosque eorum, apud quos agitur, conciliari quam maxime ad benivolentiam, cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicit orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitæ; quæ facilius ornari possunt, si modo sunt, quam fingi, si non illa sunt. ¹ Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris significatio, verborum comitas: si quid persequare acrius, ut invitus & coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi signa proferri perutile est; eaque omnia, ² quæ proborum, demissorum, non acutum, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benivolentiam ³ conciliant, abalienantque ab iis, in quibus hæc non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex contrario ⁴ conferenda. Sed genus hoc totum orationis in iis causis exceller, in quibus minus potest inflammari animus iudicis acri & vehementi quadam incitatione. Non enim semper fortis oratio queritur, sed sæpe placida, summissa, lenis, quæ maxime commendat reos. Reos autem appello, non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur; sic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione, justos, integros, religiosos, timidos, perferentes injuriarum, minimum quiddam valet; & hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda tantam habet vim, si est suaviter, & cum sensu tractatum, ut sæpe plus, quam causa, valeat. Tantum autem

Tantum autem efficitur

¹ Similiter adjuvant in oratore Wag. ² Quæ verborum demissorum
³ Nov. inter lineas. ⁴ Vincens Bith. Pall. pr. ac sec. & olim
 Joan. unde concinuant reponendum putabat Guliel. ⁵ Referenda Nov.
 ad mag. ⁶ Au. sensum tractatum, aut cum iucundo sensu, aut cum sensu
 & ratione, volebat Lambin.

efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores oratoris effingat oratio. Genere enim quodam sententiarum, & genere verborum, adhibita etiam actione leni, ¹ facilitatemque significanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri esse videantur.

44. Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes iudicum permovet, impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut saluum velint, aut metuant, ² aut spernant, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut moereant, aut misereantur, aut punire velint, aut ad eos motus ³ abducantur, si qui finitimi sunt, & propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum est oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi afferant ad causam iudices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius est enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem. Sin id, aut non erit, aut erit obscurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, ⁴ cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis, & natura corporis cognoscenda est: sic equidem cum ⁵ aggredior ancipitem causam, & gravem ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaue verfor, ut odoretur quam

¹ Sic Joan. cum Pal. sec. & Mem. membran. nec non Pal. pr. & Pith. nisi quod ille significari, hic facilitatem sine copula. *facilitasque significandi* ceteri fere not. cum vulg. *facilitasque significandi* ed. Aldi Nepotis. *facilitatemque significandi* Bal. ² Aus sperant, aut cupiant Bod. Mag. cum Lambinianis. Pall. quart. quint. oct. & edd. nonnullis. ³ Adducantur edd. vet. deducantur vel deducant, not. omni. cum aliis MSS. ⁴ Cui mederi volet non habent Joan. Pall. pr. sec. Pith. & Memmii membran. nec displicet Grutero. ⁵ Aggredior in ancipiti causa, & gravi ad animos Pall. pr. sec. duo Gall. & Joan. nec Guliel. displicebat.

quam sagacissime possum, quid sentiant, quid existiment, quid expectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur. Si se dant, & ut antè dixi, sua sponte, quo impellimus, inclinant atque propendent; accipio quod datur, & ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do. Sin est integer quietusque iudex, plus est operis: sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quæ recte à bono poeta dicta est, *Flexanima*, ¹ *atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modo ² inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem & reptignantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit.

45. Hæc sunt illa, quæ me ludens Crassus modo flagitabar, ³ quæ à me divinitus tractari solere diceret, & in causa M' Aquilii, C. que Norbani, nonnullisque aliis, quasi præclare acta, laudaret; quæ mehercule ego, Crasse, cum à te tractantur in causis, horrere soleo: tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, gestu, digito denique isto tuo significari solet: tantum est ⁴ flumen gravissimorum, optimorumque verborum, tam integre sententiæ, ⁵ tam veræ, tam novæ, tam sine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non solum tu incendere iudicem, sed ipse ardere videaris. Neque fieri potest, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invidet, ut pertimescat aliquid, ⁶ ut ad fletum misericordiamque deducatur, nisi omnes ii motus, quos orator adhibere volet iudici, in ipso oratore impressi

¹ Atque non exstat in Lambinianis; neque in Mem & Pith. ² *flex*, atque *anima omnium* Pal. pr. *lex*, atque *animi natura omnium* P l. sec. *flex*, atque *animina* (i. e. *animi natura*) omnium Joan. ³ *Incl*, autem excipere Pall. pr. sec. Pith. Mem. & Joan. ⁴ Cum à me Bal. Bod. Nov. Wag. ⁵ *Fulmen* prædiffusorum, optimorumque verborum Wag. ⁶ *Tam varia al.* ⁶ *Ut afflatus, misericordiamque deducatur* Joan. ¹ *Apud*

aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quam quemquam eorum, qui audiunt, permovet. Et ne hoc in causis, in judiciis, in amicorum periculis, in concursu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur, non solum ingeni nostri existimatio (nam id esset levius: quamquam, cum professus sis, te id posse facere, quod pauci, ne id quidem negligendum est) sed alia sunt majora multo, fides, officium, diligentia: quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defendimus, tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi, existimare non possumus. Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur, quid potest esse tam fictum, quam verisus, quam scena, quam fabulæ? tamen in hoc genere saepe ipse vidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur² spondalia illa dicentis,

Segregare abs te ausus, aut sine illo Salamina ingredi?

Neque paternum adspectum es veritus?

Numquam illum adspectum dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem inflexa ad miserabilem sonum voce,

— quem ætate exacta indigem

Liberum facerasti, orbasti, exstinxisti: neque fratris necis,

Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam est traditus?

lens ac lugens dicere videbatur. Quæ si ille histrio,

¹ Quam versus deest in Bod. & Wag. ² Spondalii, aut spondali illa. Nov. Pall. pr. & sec. Pieb. & Mem. In Sophoclea illa mirabatur Turneb.; spondalia Turneb. spondalia Salmastius.

strio, quotidie cum ageret, tamen recte agere sine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in scribendo leni animo, ac remisso fuisse? Fieri nullo modo potuit. Sæpe enim audiui, Poetam bonum neminem (id quod à Democrito, & Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum exsistere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris.

47. Quare nolite existimare meipsum, qui non heroum veteres casus, fictosque luctus vellem imitari, atque adumbrare dicendo; neque actor essem alienæ personæ, sed auctor meæ, cum mihi Mⁱ Aquilius in civitate retinendus esset, quæ in illa causa peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse. Quem enim ego consulem fuisse, imperatorem ornatum à senatu, ovantem in Capitolium adscendisse meminissim, hunc¹ cum afflictum, debilitatum, moerentem, in summum discrimen adductum viderem, non prius sum conatus misericordiam aliis commovere, quam misericordia sum ipse captus. Senti equidem tum magnopere moveri iudices, cum excitavi moestum, ac sordidatum senem, & cum ista feci, quæ tu, Crasse, laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed motu magno animi, ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem; cum C. Marius moerorem orationis meæ præsens, ac sedens multum lachrymis suis adjuvaret; cumque ego illum crebro appellans, collegam ei suum commendarem, atque ipsum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem. Non fuit

hæc

¹ Ne, qui actor sum aliena bal. sum etiam Nov. & Wag. sum Joan. ost. al. ² Cum derelictum, debilitatum Pall. pr. ac sec. Mem. & nunc Joan. & fere probet Gruter. cum ad delictum debilitatum Joan. à prima manu. cum derelictum, afflictum, debilitatum Wag.

hæc sine meis lachrymis, non sine dolore magno miseratio, omniumque deorum, & hominum, & civium, & sociorum imploratio; quibus omnibus verbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modo non miserabilis, sed etiam irridenda fuisset oratio mea. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet, atque eruditus magister, ut in dicendo irasci, ut dolere, ut flere possitis. Quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accusando sodali ¹ & quæstore meo, tantum incendium non oratione solum, sed multo etiam magis vi, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id restinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in causa superiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis gravi miserabilique casu, in iudicium vocabas: deinde principem & senatus & civitatis, M. Æmilium, lapide percussus esse constabat: vi pulsum ex templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

48. Accedebat, ut hæc tu adolescens pro republica queri summa cum dignitate existimare; ego, homo censorius, vix satis honeste viderer seditiosum civem, & in hominis consularis calamitate crudelem, posse defendere. Erant optimi cives iudices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excusationis; quod tamen cum defenderem, ³ qui mihi quæstor fuisset. Hic ego quid dicam me artem aliquam adhibuisse? quid fecerim, narrabo; si placuerit, vos meam defensionem in aliquo artis loco reponetis.

U

¹ Et quæstore absunt à Memm. Pich. tribus Pall. Joan. & olim etiam à Nov. nec desideret Gruter. ² Causa Joan. ³ Qui mihi legatus fuisset Joan. duo Pall. totidemque Gall.

netis. Omnium seditionum genera, vitia, pericula
collegi; ¹eamque orationem ex omni reipublicæ
nostræ temporum varietate reperivi; conclusivæ
ita, ut dicerem, Etsi omnes molestæ semper sedi-
tiones fuissent, justas tamen fuisse nonnullas, &
propè necessarias. Tum illa, quæ modo Crassus
commemorabat, egi, Neque reges ex hac civitate
exigi, neque tribunos plebis creari, neque ple-
biscitis toties consularem potestatem minui, neque
provocationem, patronam illam civitatis, ac vin-
dicem libertatis, populo Romano dari, sine nobi-
lium dissensione potuisse; ac, si illæ seditiones
saluti huic civitati fuissent, non continuo, si quis
motus populi factus esset, id C. Norbano ²in ne-
fario crimine, atque in fraude capitali esse ponen-
dum. Quod si unquam populo Romano conces-
sum esset, ³ut jure concitatus videretur; id quod
docebam sæpe esse concessum; nullam illa cau-
sam justioreni fuisse. Tum omnem orationem tra-
dixi, & converti in increpandam Cæpionis fugam,
⁴in deplorandum interitum exercitus. ⁵Sic & eo-
rum dolorem, qui lugebant suos, oratione refri-
cavi; & animos equitum Romanorum, apud quos
tum judices causa agebatur, ad Q. Cæpionis odi-
um, à quo erant ipsi propter judicia abalienati,
renovavi ⁶atque revocavi.

49. Quod tibi sensi me in ⁷possessione judicii
& defensionis meæ constitisse, quod & populi
⁸benivolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam

¹ Eam orationem &c. temporum varia ætate reperivi Bod. ² Illa in
nefario crimine omnino desiderantur in Joan. & Pal. sec. quorum
loco in periculis habent Pal. pr. & Mem. membran. ³ Ut jure in-
ciatur Bod. Joan. Nov. cum edd. vet. probante Gronov. desunt,
una cum reliquis usque ad nullam illa, in Bal. & Wag. ⁴ In de-
ploratum al. ⁵ Sic ceterorum dolorem Bod. ⁶ Illud atque revocatum
non videtur in nostr. quatuor, Pall. pr. sec. tert. aut Mem. mem-
bran. ⁷ Possessionem Joan. Mag. Wag. Pal. sec. & Pith. ⁸ Benivo-
lentiam jam mihi concil. Nov.

cum seditionis conjunctione defenderam, & iudicium animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu ac desiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem, ad causam nostram converteram; tunc admiscere huic generi orationis vehementi atque atroci, genus illud alterum, de quo ante disputavi, lenitatis & mansuetudinis, cœpi; Me pro meo sodali, qui mihi in liberum loco more majorum esse deberet, & pro mea omni fama prope, fortunisque decernere: nihil mihi ad existimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quam si is, qui sæpe alienissimis à me, sed meis tamen civibus, saluti exist marer fuisse, sodali meo auxilium ferre non potuissem. Petebam à iudicibus, ut illud ætati meæ, ut honoribus, ut rebus gestis, si iusto, si pio dolore me esse affectum viderent, concederent, præsertim si in aliis causis intellexissent, omnia me semper pro amicorum periculis, nihil unquam pro me ipso deprecatum. Sic in illa omni defensione atque causa, quod esse in arte possum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid esset minuere maiestatem, explicarem, perquam breviter perstrinxi atque attigi. His² duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minime præceptis artium sunt perpolitæ, omnis est à me illa causa tractata, ut & acerrimus in Cæpionis invidia³ renovanda, & in meis moribus erga meos necessarios declarandis mansuetissimus viderer. Ita magis affectis animis iudicum, quam doctis, tua, Sulpici, est à nobis tum accusatio victa.

50. Hic Sulpicius, Vere hercule, inquit, Antoni,

U 2

toni,

¹ Cum seditionis commendatione al. ² Duabus orationibus Joan. cum quatuor istis Germano-Gallicis. ³ Renovanda Wag.

1 Ut

toni, ista commemoras: nam ego nihil unquam vidi, quod tam è manibus elaberetur, quam mihi tum est elapsa illa causa. Cum enim, quemadmodum dixisti, tibi ego non iudicium, sed incendium tradidissem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? quæ dubitatio? quanta hæsitatio, tractusque verborum? ¹ Ut illud initio, quod tibi unum ad ignoscendum homines dabant, tenuisti, Te pro homine perneccessario, quæstore tuo, ² dicere? quam tibi primum munisti ad te audiendam viam. Ecce autem, cum te nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoscendum propter necessitudinem arbitrantur, serpere occulte cœpisti, ³ nihil dum aliis suspicantibus, me vero jam pertimescente, ⁴ ut illam non Norbani seditionem, sed ⁵ illam populi Romani iracundiam, neque eam injustam, sed meritam ac debitam fuisse defenderes. Deinde, qui locus abs te prætermisus est in Cæpionem? Ut tu illa omnia odio, invidia, misericordia miscuisti? Neque hæc solum in defensione, sed etiam in Scauro, ceterisque meis testibus, quorum testimonia non refellendo, sed ad eundem impetum populi confugiendo, refutasti. Quæ cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla præcepta desiderabam: ⁶ istam enim ipsam demonstrationem defensionum tuarum abs te ipso commemoratam, doctrinam esse non mediocrem puto. Atqui, si ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos sequi in dicendo, quæque maxime spectare solemus:

¹ Ut tuo illud Bod. Nov. ut tu illud al. ² Dicere non est in Joan. Pall. pr. sec. Pith. Mem. ³ Nihil tum aliis Nov. ⁴ Ut jam non Bal. ⁵ Illam ignorat Joan. quod de aliis etiam notavit Lambin. ⁶ Ipsam tam (tum Pall. sec. ramen istam Joan.) doctrinam esse, sine intermediis, Joan. Pall. pr. sec. Pith. Mem. membran.

lemus: docuit enim jam nos longa vita, usufque rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

§ 1. ¹ Equidem primum considerare soleo, postuletne causa: nam neque parvis in rebus adhibendæ sunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas ² proficere possimus, ne aut irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragoedias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non possunt commoveri. Nam quoniam hæc fere maxime sunt in judicum animis, ³ aut quicumque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, misericordia, spes, læticia, timor, molestia; sentimus amorem conciliari, si ⁴ id videre, quod sit utile ipsis, apud quos agas, defendere; si aut pro bonis viris, aut certe pro iis, qui illis boni atque utiles sint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, ⁵ illa virtutis defensio caritatem; plusque proficit, ⁶ si proponitur spes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio. Enitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse, aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, significes, nihil ad utilitatem suam retulisse, ac nihil omnino fecisse causa sua. Invidetur enim commodis hominum ipsorum, studiis autem ⁷ eorum ceteris commodandi favetur. Videndumque hoc

¹ Et equidem primum Nov. ² Perficere possimus al. deest proficere in Wag. ³ Aut quicumque illi erit &c. oratione movenda Bal. ⁴ Id velle videre edd. vet., id in re videamus Bal. Joan. Mag. Wag. sed in Joan. syllabæ mus à nupera manu inscribitur is. idem in cum re conjungit, ut possit esse jure, quomodo citat Gronov. id videamus Nov. ⁵ Illa virtus defensi caritatem Wag. illa institutis defensi Joan. cui postremæ syllabæ superscriptum dit. ⁶ Si ponetur Joan. ⁷ Eorum certe moderandis favetur Wag. eorum certe moderandi Joan. eorum in ceteris cominendandis favetur Nov.

hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligere volumus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime ¹invideri solet, nimis efferre videamur. Atque iisdem his ex locis & odium in alios struere discemus, & à nobis ac nostris demovere. Eademque hæc genera tractanda sunt in iracundia vel excitanda, vel sedanda: nam si quod ipsis qui audiunt, perniciosum, aut inutile sit, id factum augeas; odium creatur: sin, quod aut in bonos viros, aut in eos, in quos quisque minime debuerit, aut in rempublicam, tum excitatur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ, aut odii non dissimilis offensio. Item timor incurritur aut ex ipsorum periculis, aut ex communibus: interior est ille ²proprius; sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus.

52. Par, atque una ratio est spei, lætitiæ, molestiæ: sed hæud sciam, an acerrimus longe sit omnium motus invidiæ; nec minus virium opus sit in ea comprimenda, quam in excitanda, ³Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse: sed etiam superioribus invidetur sæpe vehementer, & eo magis, si intolerantius se jactant, & æquabilitatem ⁴communis juris præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt: quæ si inflammanda sunt, maxime dicendum est, Non esse ⁵virtute parata; deinde etiam vitiis atque peccatis: tum si erunt honestiora atque graviora, tamen ⁶non esse tanti ulla merita, quanta sit insolentia hominis, quantumque fastidium. Ad sedandum autem, Magno illa labore, magnisque periculis

¹ Videtur Bod. Mag. ² Proprius non legitur in Mag. ³ Invident autem hominibus hoc magis maxime Wag. ⁴ Communis abest à Bod. ⁵ Virtute parata al. ⁶ Non esse tanta ulla merita, quanta al.

periculis esse parata, nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse collata; seseque si quam gloriam peperisse videatur, ¹ tamenetsi ea non sit ² iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere atque deponere; omninoque perficiendum est, (quoniam plerique sunt invidi, ³ maximeque est hoc commune vitium & perpetuum: invidetur autem præstanti florentique fortunæ) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna, cum laboribus & miseriis permista esse videatur. ⁴ Jam misericordia movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbis, aut timeat; aut intuens alium, crebro ad se ipsum revertatur. Ita cum singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta & prostrata virtus maxime luctuosa est; &, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet speciem tueri, lenis, (ut sæpe jam dixi) atque summissa; sic hæc, quæ suscipitur ab oratore ⁵ ad commutandos animos, atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens esse debet.

53. Sed est quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens esse volumus, difficilis ad distinguendum similitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid, & ex hac vi nonnumquam animi

¹ Tamenetsi vulg. ² Aqua Nov. Pall. aliquot, & Mem. membran. cum edd. Philip. Melanct. quod placebat Guliel. in qua Bal. Bod. Joan. ³ In genereque est Joan. Idem statim & perpetuum, sicut & Pall. pr. sec. duæque membranæ Francicæ, ubi & pervagatum cet. nost cum vulgatis. ⁴ Ad misericordiam movetur, si is Nov. ⁵ Ad committendos animos Mag.

mi aliquid ¹ inflammandum est illi lenitati: neque est ulla temperatior oratio, quam illa, in qua asperitas contentionis, oratoris ipsius humanitate conditur, remissio autem lenitatis quadam gravitate & contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo vis atque contentio quaeritur, & hoc, quod ad vitam & mores accommodatur, & principia tarda sunt, & exitus tamen spissi & producti esse debent. Nam neque affiliendum statim est ad illud genus orationis, (abest enim totum à causa; & homines prius ipsum illud, quod proprium sui iudicii est, audire desiderant) nec, cum in eam rationem ingressus sis, celeriter discedendum est. Non enim, sicut argumentum, simulatque positum est, arripitur, alterumque, & tertium poscitur; ita misericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, simulatque intuleris, possis commovere. Argumentum enim ratio ipsa confirmat, quæ simulatque emissæ est, adhærescit: illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, sed magis perturbationem requirit; quam consequi, nisi multa, & varia, ² & copiosa oratione, & simili contentione actionis nemo potest. Quare qui aut breviter, aut summisse dicunt, docere iudicem possunt, commovere non possunt; in quo sunt omnia. Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari ³ locis. Sed argumento resistendum est, aut iis, quæ comprobandi ejus causa sumuntur, reprehendendis; aut demonstrando, id, quod concludere illi velint, non effici

¹ ex

¹ *Influe dum* nost. omn. præter Joan. qui *inflammandum* cum aliis optimis MSS. alterum tamen habet ad marg. *infundendum* volebat Lambin. *inflandum* Guliel. quomodo est ad marg. ed. Melaneth.
² Et copiosa, & simili oratione & contentione Joan. Wag. ³ Locis non agnoscit Joan.

¹ ex propositis, nec esse consequens, aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam partem, quod sit aut gravius, aut æque grave. Illa autem, quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus ² inferenda sunt, ut odio benivolentia, misericordia invidia tollatur.

54. Suavis autem est, & vehementer sæpe utilis jocus, & facetiæ: quæ, etiam si alia omnia tradi arte possunt, naturæ sunt propria certe, neque ullam artem desiderant; in quibus tu longe aliis, mea sententia, Cæsar, excellis: quo magis mihi etiam testis esse potes, aut nullam esse artem salis, aut si qua est, eam nos tu potissimum ³ docebis. Ego vero, inquit Cæsar, omni de re ⁴ facetius puto posse ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis, disputari. Itaque cum quosdam Græcos inscriptos libros esse vidissem de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me aliquid de istis discere. Inveni autem ridicula & falsa multa Græcorum: nam & Siculi in eo genere, & Rhodii, & Byzantii, & præter ceteros, Attici excellunt: sed qui ejus rei rationem quandam conati sunt, artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulsiitas, rideatur. Quare mihi nullo videtur modo doctrina ista res posse tradi. Etenim cum duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum & breve; illa à veteribus superior, cavillatio; hæc altera, dicacitas nominata est. Leve nomen habet utraque res: ⁵ quippe leve

X

enim

¹ Ex propositis satisfaciebatur Guliel. & Lambin. sicut est in Mem. membran. ² Efferenda Joan. & Nov. ³ Docere Joan. ⁴ Facilius Bod. Joan. cum quattuor illis Gallopalatinis, Pall. quint. & sept. ⁵ Quippe? (i. e. quid mirum? Gloss.) leve enim est hoc, risum movere Nov. leve enim est hoc rei summovere idem ad marg.

enim est totum hoc, risum movere. Verumtamen, ut dicis, Antoni, multum in causis persæpe lepore & facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuæ festivitatis ars non desideretur (natura enim fingit homines, &¹ creat imitatores, & narratores facetos, & vultu adjuvante, & voce, & ipso genere sermonis) tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud facetum dictum emissum hæere debeat, quam cogitari potuisse videatur? Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, cum à Philippo interrogatus, quid latraret, *Furem se videre*, respondit? Quid in omni oratione Crassus, vel apud centumviros contra Scævola, vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est, omnium sententia, concedendum. Non enim fere quisquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens,² & illo, qui in perpetuitate sermonis, & hoc, qui in celeritate atque dicto est. Nam hæc perpetua contra Scævola Curiana defensio, tota redundavit hilaritate quadam, & joco; dicta illa breviter non habuit. Parcebat enim adversarii dignitati,³ in quo ipso servabat suam; quod est hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum falsissime dici possint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines, hoc ipsum non insulse interpretantur: Dicere⁴ enim aiunt Ennium, *flammam à sapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta*

teneat:

¹ Creat imitatores facetiarum, adjuvante & vultu &c. Joan. cum quattuor Gallopalatinis. imitatores, narratores, & facetos Wag. ² Et illo, quod &c. & hoc, quod nost. aliquot. ³ In quo ipse servabat suam Nov. ⁴ Enim autupianti facilius Pal. pr. aut cupienti facilius sec. & Pith. aiunt cupienti facil. membran. Mem. aut pienti Joan.

teneat: hæc scilicet bona dicta, quæ falsa sint: nam ea dicta appellantur proprio jam nomine.

55. Sed ut¹ in Scævolam continuit ea Crassus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, causam illam disputationemque luit; sic in Bruto, quem oderat, & quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit. Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat; quam multa de amisso patrimonio dixit? atque illa breviter, cum ille diceret, *se sine causa sudare*; *Minime² mirum*, inquit: *modo enim existi de balneis*. Innumerabilia hujusmodi fuerunt, sed non minus illa jucunda perpetua: cum enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia; & cum contraria inter sese de republica capita contulisset; noster hic facetissime tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo, FORTE EVENIT, UT IN PRIVERNATI ESSEMUS. *Brute, testificatur pater, se tibi Privernatem fundum reliquisse*. Deinde ex libro secundo, IN ALBANO ERAMUS EGO, ET MARCUS FILIUS. *Sapiens videlicet homo cum primis nostræ civitatis, norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur*. Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit (tot enim, ut audiavi Scævolam dicere, sunt veri Bruti libri) IN TIBURTI FORTE ASSEDIMUS EGO, ET MARCUS FILIUS. *Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Quod nisi puberem te*, inquit, *jam habere-*

X 2

ret,

¹ In Scævola continuit Joan. continuit item Bal. Mag. & Nov. ² Mirum & inquit non inveniuntur in Joan. ut nec statim hujusmodi.

ret, quartum librum composuisset, & se etiam in balneis ¹ lotum cum filio, scriptum reliquisset. Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum, quam illis tragœdiis, quas egit idem, cum casu in eadem causa ² cum funere efferretur anus Junia? pro dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis? quam inexpectata? quam repentina? cum, coniectis oculis, gestu omni imminenti, summa gravitate & celeritate verborum, *Brute, quid sedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines ³ duci vides? quid majoribus tuis? quid ⁴ L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere? Patrimonione augendo? at id non est nobilitatis; sed fac esse; nihil superest; libidines totum dissipaverunt. An juri civili? est paternum: sed dicet, te, cum ades venderes, ne ⁵ in rutis quidem, & cæsis solum tibi paternum ⁶ recepisse. An rei militari? qui numquam castra videris. An eloquentiæ? ⁷ quæ nulla est in te; & quidquid est vocis ac lingue, omne in istum turpissimum calumniæ questum contulisti. Tu lucem adspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? Tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne ⁸ collocandis quidem tibi ullum locum reliquisti.*

56. Sed

¹ Ita Pall. quint. & sext. à secunda manu, & tert. à prima; nec aliter ed. Melancthon. locum noll. omn. præter Joan. qui locum, cum Pall. pr. & sec. ² Cum funere abest à quattuor Palarinogallis: accedit Joan. qui statim ferretur exhibet, cum Bal. & Wag. Idem; quoniam, cum in eadem causa cum funere ferretur anus in via: Pro dii! Nov. ³ Duci vides majoribus tuis? Wag. ⁴ L. Junio al. ⁵ Irruptis Bal. in ruptis Nov. Wag. iidem statim solum. In ruptis Joan. ⁶ Reliquisse Nov. ⁷ Quæ neque est Joan. ⁸ Coniungendis al.

56. Sed hæc tragica atque divina; faceta autem & urbana innumerabilia ¹ ex una concione meministis; nec enim concio major umquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quam hujus contra collegam in censura nuper, neque lepore & festivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrumque assentior, & Multum facetias in dicendo prodesse sæpe, & Eas arte nullo modo posse tradi: & illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum, & non hujus rei quoque palmam, ² ut ceterarum, Crasso detulisse. Tum Antonius, Ego vero ita fecissem, inquit, nisi interdum in hoc Crasso paulum inviderem: nam ³ esse quamvis facetum atque salsum, non nimis est per seipsum invidendum; sed, cum omnium sis venustissimus & urbanissimus, omnium gravissimum & severissimum & esse & videri, quod isti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur. Hic cum arrisisset ⁴ ipse Crassus, Attamen, inquit Antonius, cum ⁵ artem esse facetiarum, Juli, negares, aperuisti quiddam, quod præcipiendum videretur. Haberi enim dixisti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid jocus de gravitate decerneret: quod quidem in primis à Crasso observari solet. Sed hoc præceptum prætermittendum est facetiarum, cum his nihil opus sit: nos autem quomodo utamur, cum opus sit, quærimus; ut in adversarium, & maxime, si ejus stultitia poterit agitari; in testem stultum, cupidum, levem, si facile homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora sunt, quæ laceffiti dicimus, quam

¹ Ex una contentione Bal. Joan. Wag. ² Ut ceterarum desiderantur in Joan. ³ Esse quemvis facetum Wag. ⁴ Ipse abest à nost. quinque, & aliquot edd. ⁵ Artem esse facetiarum ullam (vel nullam, vel nullum), negares nost. omnia.

quæ priores: nam & ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo, & humanitatis est responso. Videmur enim quieturi fuisse, nisi essemus laceffiti: ut in ista ipsa ¹concione nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facilius dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem ²tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur.

57. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit, patiemur Cæsarem, qui quamquam Crasso facetias concedit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat, non explicare totum nobis genus hoc jocandi, quale sit, & unde ³ducatur? præsertim cum tantam vim, & utilitatem salis, & urbanitatis esse ⁴fateamur. Quid si, inquit Julius, assentior Antonio dicenti, Nullam artem esse salis? Hic cum Sulpicius reticisset, Quasi vero, inquit Crassus, horum ipsorum, de quibus Antonius ⁵tamdiu loquitur, ars ulla sit: observatio quædam est, ut ipse dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent; quæ si eloquentes facere possit, quis esset non eloquens? Quis enim hæc vel non facile, vel certe aliquo modo posset ediscere? Sed ego in his præceptis hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperendum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quo referenda sint, didicerimus. Quare, Cæsar, ego quoque

¹ Contentione al. ² Tanta in Domitio gravitas, tanta &c. Joan. Wag. in Domitio tanta gravitas, tanta &c. cet. nostri. ³ Deducatur al. ⁴ Fateatur Joan. ⁵ Tamdiu retinet Guliel. quod est in Joan. & quatuor Palatinogallis.

quoque à te hoc peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto jocandi genere, quid sentias, ne quæ forte dicendi pars, quoniam ita voluistis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato sermone, præterita esse videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam collectam à conviva, Crasse, exigis, non committam ut, ¹ si defugerim, tibi causam aliquam dem recusandi: quamquam soleo sæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena gestum ² spectante Roscio: quis enim sese commovere potest, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Crasso audiente, primum loquar de facetiis, & docebo sus (ut aiunt) oratorem eum, quem cum Catulus nuper audisset, *fœnum alios*, aiebat, *esse oportere*. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præsertim cum ita dicat ipse, ut ambrosia alendus esse videatur. Verum te, Cæsar, audiamus, ³ ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi restant, inquit: sed tamen defessus jam labore atque itinere disputationis, requiescam in Cæsaris sermone, quasi in aliquo peropportuno diversorio.

58. Atqui, inquit Julius, non nimis liberale hospitium meum dices: nam te in viam, simulac perpaululum gustaris, extrudam & ejiciam. Ac ne diutius vos demorer, de omni isto genere quid sentiam, perbreviter exponam. De risu quinque sunt, quæ quærantur: unum, quid sit: alterum, unde sit: tertium, sitne oratoris velle risum movere: quartum, quatenus: quintum, quæ sint genera ridiculi. Atque illud primum, quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, ubi sit, quomodo existat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes

tenere

¹ Si defugerim Mag. ² Inspectante Joan. duo Pall. & totidem Gall.
³ Ut Antonii reliqua videamus Joan.

tenere nequeamus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus; neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet; &, si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui pollicerentur. Locus autem, & regio quasi ridiculi (nam id proxime quæritur) turpitudine & deformitate quadam continetur: hæc enim ridentur vel sola, vel maxime, quæ ¹ notant, & designant turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem, ut ad illud tertium veniam, est plane oratoris movere risum; vel quod ipsa hilaritas benivolentiam conciliat ei, per quem excitata est; vel quod admirantur omnes acumen uno sæpe in verbo positum, maxime respondentis, nonnumquam etiam lacessentis; vel quod frangit adversarium, ² quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat; vel quod ipsum oratorem politum esse hominem significat, quod eruditum, quod urbanum; maximeque quod tristitiam ac severitatem mitigat & relaxat, odiosasque res sæpe, quas argumentis dilui non facile est, joco risuque dissolvit. Quatenus autem sint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum est; id quod in quarto loco quærendi posueramus: nam nec insignis improbitas, & sceleri juncta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur: facinorosos majori quadam vi, ³ quam ridiculi, vulnerari volunt; miseros illudi nolunt, nisi si se forte jactant. Parcendum est autem maxime caritati hominum, ne temere in eos dicas, ⁴ qui diliguntur.

59. Hæc

¹ Notant, & signant Joan. ² Quod impedit non est in Joan. Idem statim quod elevat, ubi quod levat habent cet. nost. ³ Quam ridiculi, illudi volunt, nisi &c. Mag. quam ridiculi, vulnerari volunt, nisi &c. mediis omisiss, Joan. ⁴ Qui diliguntur, aut qui in calamitate sunt. Hac igitur excerp. Nov.

59. Hæc igitur adhibenda est primum in jocando moderatio. Itaque ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, nec misericordia maxima digna sunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum est in istis vitiis, quæ sunt in vita hominum, neque carorum, neque calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus ¹ ad supplicium rapiendi videntur; ² eaque belle agitata ridentur. Est etiam deformitatis, & corporis vitiorum satis bella materies ad jocandum. Sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum est, Quatenus. In quo non modo illud præcipitur, Ne quid insulse, sed etiam, si quid perridicule possis: vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis jocus sit, aut mimicus. Quæ cujuscumque sint, facilius jam intelligemus, cum ad ipsa ridiculorum genera ³ venerimus. Duo enim sunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur; ut olim tu, Crasse, ⁴ in Memmium, *comedisse eum lacertum Largii*, cum esset cum eo Tarracinæ de amicalia rixatus: falsa, attamen à te ipso ficta tota ⁵ oratio. Addidisti clausulam, Tota Tarracina tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse literas, tria L L L, duo M M. Cum quæreret, id quid esset, senem tibi quendam oppidanum dixisse, *Lacerat lacertum Largii mordax Memmius*. Perspiciatis hoc genus quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium; siue habeas, vere quod narrare possis, quod tamen est ⁶ mendaciunculis adspargendum; siue fingas. ⁷ Est autem hæc hujus generis virtus, Ut ita facta

Y

demonstres,

¹ Ad supplicium capiendi; violenter Mag. ² Eaque bella agitari videntur Joan. ³ Veniemus nost. quinque. devenerimus al. ⁴ In Memmium commodissime, eum &c. Nov. ⁵ Narratio nost. omn. cum aliquot odd. ⁶ Mendaculis nost. fere, ⁷ Est enim hujus generis Nov.

¹ Nobilissimum,

demonstres, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa, fierique videantur. In re est item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione fumi solet; ut idem Crassus, *Per tuam¹ nobilitatem, per vestram familiam.* Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultus & vocis imitatio? *Per tuas statuas* vero cum dixit, & extento brachio paululum etiam de gestu addidit, vehementius risimus. Ex hoc genere est illa Rosciana imitatio senis:

Tibi ego, Antipho, ²has sero, inquit:

senium est cum audio. Atque ita est totum hoc ipso genere ridiculum, ut cautissime tractandum sit. Mimorum est enim ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscœnitas: orator furripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quam videat. Præstet idem ingenuitatem & ruborem suum, verborum turpitudine, & rerum ³obscœnitate vitanda.

60. Ergo hæc duo genera sunt ejus ridiculi, quod in re positum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, & ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales sunt, intelligantur; aut, imitatione brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio reperiantur. In dicto autem ridiculum est id, quod verbi, aut sententiæ quodam acumine movetur: sed, ut in illo superiore genere, vel narrationis,

¹ Nobilitatem, per juramentum, per nostram familiam Wag. ² Asero nost. quinque cum vulg. Statim te cum audio Wag. ³ Obscœnitate. Vitanda ergo &c. nost. omn. præter Joan. in quo restat vitando, extrema litera in turpis, & obscœno. erasa; ut turpitudinem, & rerum obscœnitatem vitando à prima manu habuisse videatur.

1 Oratoris

tionis, vel imitationis, vitanda est mimorum ethologorum similitudo; sic in hoc scurrilis ¹ oratori dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur distinguemus à Crasso, à Catulo, à ceteris, familiarem vestrum Granium, aut Vargulam, amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces: Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere. Puillus testis processit. *Licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæsitōr properans, *Modo breviter*. Hic ille, *Non accusabis: perpusillum rogabo*. Ridicule: sed sedebat iudex L. Aurifex, brevior etiam, quam ipse testis: omnis est risus in iudicem conversus: visum est totum ² scurrile iudicium. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia: ut iste, qui se vult dicacem, & mehercule est, Appius, sed nonnumquam in hoc vitium scurrile delabitur: *Cenabo*, inquit, *apud te*, huic lusco, familiari meo, C. Sextio: *uni enim locum esse video*. Est hoc scurrile, & quod sine causa laceessivit, & tamen id dixit, quod in omnes luscōs conveniret. ³ Ea, quia meditata putantur esse, minus ridentur. Illud egregium Sextii, & ex tempore, *Manus lava*, inquit, *& cena*. Temporis igitur ratio, & ipsius dicacitatis moderatio, & temperantia, & raritas dictorum, distinguet oratorem à scurra: & quod nos cum causa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus aliquid; illi ⁴ totum diem, & sine causa. Quid enim est Vargula affecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum Marco suo

Y 2

fratre

¹ Oratoris Joan. deest in Wag. ² Scurrile ridiculum Joan. Magt excerp. Nev. ³ Ea qua meditata al. ⁴ Totum diem, & c. Wag. totum dicit Bod.

fratre complexus esset, *Puer abige muscas?* Risum quæsiuit, qui est, mea sententia, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia, & gravitate moderabimur; quarum utinam artem aliquam haberemus! sed domina natura est.

61. Nunc exponamus genera ipsa summatim, quæ risum maxime moveant. Hæc igitur sit prima partitio, Quod facete dicatur, id alias in re habere, alias in verbo facetias: maxime autem homines delectari, si quando risus conjuncte re, verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis fere etiam graves sententias posse duci: tantum interest, quod gravitas honestis in rebus severe, jocur in turpiculis, & quasi deformibus ponitur: velut in iisdem verbis & laudare frugi, servum possumus, & si est nequam, jocari. Ridiculum est illud¹ Neronianum vetus in furace servo, *Solum esse, cui domi nihil sit nec obsignatum, nec² occlusum*: quod idem in bono servo dici solet; sed hoc iisdem etiam verbis. Ex iisdem autem locis omnia nascuntur. Nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob rempublicam accepto, & ob eam causam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *Quin prodis, mi Spuri? quotiescumque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem*; præclarum & grave est. Quod Calvino Glaucia claudicanti, *Ubi est vetus illud? num³ claudicat? at hic claudicat*: hoc ridiculum est: & utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum.

¹ Quid

¹ Neronianum al. ² Conclufum Bod. excerpt. Nov. ³ Claudicat? at id claudicat excerpt. Nov.

¹ *Quid hoc Nævio ignavius?* severe Scipio. At in male olentem, *Video me* ² *à te circumveniri*, subridicule Philippus. At utrumque genus continet verbi ad literam immutati similitudo. Ex ambiguo dicta, vel argutissima putantur; sed non semper in joco, sæpe etiam in gravitate versantur. Africano illi majori, coronam sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *Noli mirari*, inquit, *si non convenit: caput enim magnum est*: laudabile & honestum. At ex eodem genere est, *Cævus satis est*, ³ *quod dicit parum*. Ne multa: nullum genus est joci, quo non ex eodem severa & gravia sumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, Non esse omnia ridicula, faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum, quam Sannio est? sed ~~oc~~ vultu, imitandis moribus, voce, denique corpore ridetur ipso: falsum hunc possum dicere, atque ita, non ut ejusmodi oratorem esse velim, sed ut minimum.

62. Quare primum genus hoc, quod risum vel maxime movet, non est nostrum, morosum, superstitiosum, suspiciosum, gloriosum, stultum: naturæ ridentur ipsæ, quas personas agitare solemus, non sustinere. Alterum genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis tantum licet furtim, si quando, & cursim. Alterum minime est liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obscenitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ, reliquæ sunt, quæ aut in re, ⁴ ut ante divisi, positæ videntur esse, aut

¹ *Quid hoc nemo ignavius* Nov. *quid hic nemo ignarus* idem ad oram.

² *A te non conveniri, sed circumveniri* vulgo. Deficit hic Jo. n. ut & duo Pall. priores, & Gall. ³ *Quod dicit. Parumne multa?* al.

⁴ *Us ante dixi* Bod.

aut in verbo. Nam quod, quibuscumque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur: quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem. Ambigua sunt in primis acuta, atque in verbo posita, non in re: sed non sæpe magnum risum movent, magis ut belle & literate dicta laudantur: ut in illum Titium, qui, cum studiose pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesque¹ eum in campum non venisse requirerent, excusavit Vespas Terentius, quod eum *brachium fregisse* diceret. Ut illud Africani, quod est apud Lucilium,

Quid? Decius, Nuculam an confixum vis facere? inquit.

Ut tuus amicus, Crasse, Granus, non esse sextarius. Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maxime excellit; sed risus movent alia majores. Ambiguum per se ipsum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime: ingeniosi enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, posse ducere: sed admirationem magis, quam risum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi.

63.² Quæ genera percurram equidem: sed scitis esse notissimum ridiculi genus, Cum aliud expectamus, aliud dicitur: hic nobismetipsis noster error risum movet.³ Quod si admistum est etiam ambiguum, fit falsius: ut apud Nævium videtur esse misericors ille, qui iudicatum duci videt,⁴ percunctatus ita,

Quanti

¹ Cum in campum non venisset, requirerent Bal. & Wag. ² Quare genera Wag. ³ Quo si admistum Nov. ⁴ Est à J. Fr. Gronov. Obferv. lib. 2. cap. 11. percunctatur vulg. duci videt, percunctatur edidit Phil. Melancthon. & post eum Lambin.

Quanti addictus? mille nummum.

Si addidisset tantummodo, *ducas licet*; esset illud genus ridiculi præter expectationem: sed quia addidit,

— *Nil addo, ducas licet*:

¹ addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, falsissimus. ² Hoc tum est venustissimum, cum in altercatione arripitur ab adversario verbum, & ex eo, ut à Catulo in Philippum, in eum ipsum aliquid, qui laceffivit, infligitur. Sed cum plura sint ambigui genera, de quibus est doctrina quædam subtilior, attendere, & aucupari verba oportebit: ³ in quo, ut ea, quæ sunt frigidiora, vitemus (etenim cavendum est, ne arcessitum dictum putetur) permulta tamen acute dicemus. Alterum genus est, quod habet parvam verbi immutationem, quod in litera positum, Græci vocant *μεγρομασίαν*, ut *Nobiliorem, mobilior* ⁴ Cato: aut, ut idem, cum cuidam dixisset, *Eamus deambulatum*: & ille, *Quid opus fuit de?* Immo vero, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejusdem responsio illa, *Si tu & adversus, & aversus impudicus es*. Etiam interpretatio nominis habet acumen, cum ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium diviso-rem, ut Neoptolemum ad Trojam, sic illum in campo Martio nomen invenisse.

64. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe etiam versus facete interponitur, vel ut est, vel paululum immutatus; aut aliqua pars versus, ut Statius Scauro stomachanti; ex quo sunt nonnulli, qui

¹ Addito altero ambiguo, genere ridiculi Bod. Mag. Wag. addito altero ambiguo, altero &c. Bal. ² Hoc totum est Bod. Nov. ³ In quibus est, ut ea &c. Bal. Idem mox acute dicemus, accedente Wag. ⁴ Cato autem judicem cum quidam dic. Bal.

qui tuam legem de civitate natam, Crasse, dicant;

St, tacete, quid hoc clamoris? quibus nec mater, nec pater,

Tanta confidentia estis? ¹ auferte istam enim superbiam.

Nam in Cælio sane etiam ad causam utile fuit tuum illud, Antoni, cum ille à se pecuniam profectam diceret testis, & haberet filium delicatiorum; abeunte jam illo,

Sentin' senem esse tactum ² triginta minis?

In hoc genus conjiciuntur proverbia; ut illud Scipionis, cum Asellus omnes provincias stipendia merentem se peragraisse gloriaretur, *Agas asellum*, & cetera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non possunt retinere eandem venustatem, non in re, sed in verbis posita ducantur. Est etiam in verbo positum non insulsum genus, ex eo, cum ad verbum, non ad sententiam rem accipere videre: ex quo uno genere totus est Tutor, mimus vetus, oppido ridiculus. Sed ab eo à mimis; tantum genus hujus ridiculi insigni aliqua, & nota re notari volo. Est autem ex hoc genere illud, quod tu, Crasse, nuper ei, qui te rogasset, ³ Non tibi molestus esset futurus, si ad te ⁴ bene ante lucem venisset: *Tu vero, inquisti, molestus non eris: Jubebis igitur te, inquit, suscitari?* & tu, *Certe negaras te molestum futurum.* Ex eodem hoc vetus illud est, quod aiunt Maluginensem illum

M. Sci-

¹ Aufert istam Cn. superbiam Wag. aufert ista enim superbia Bod. aufer istam Gr. Nov. ² Triginta nummis Nov. ³ Ita scribendum censet Turneb. cum uno sibi habeant M&S. ⁴ Bene mane venisset voluit Guliel.

M. Scipionem, cum ex centuria sua renunciaret Acidinum consulem, præcoque dixisset, *Dic de L. Manlio: Virum bonum*, inquit, egregiumque civem esse arbitror. Ridicule etiam illud L. Porcius Nasica censori Catoni, cum ille, *Ex tui animi sententia tu uxorem habes?* *Non hercule*, inquit, ¹ *ex mei animi sententia.* ² Hæc aut frigida sunt, aut tum falsa, cum aliud est expectatum: natura enim nos (ut ante dixi) noster delectat error, ex quo, cum quasi decepti sumus expectatione, ridemus.

65. In verbis etiam illa sunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi translatione, aut ex inversione verborum. Ex immutatione; ut olim Rufca cum legem ferret annalem, dissuasor M. Servilius, *Dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, si contra te dixero, mihi male dicturus es, ut ceteris fecisti?* *Ut semen-tem feceris, ita metes*, inquit. Ex translatione autem; ut, cum Scipio ille major Corinthiis statuum pollicentibus eo loco, ubi aliorum essent imperatorum, *turmales* dixit *displicere*. Invertuntur autem verba; ut Crassus apud M. Perpernam judicem pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano ³ L. Helvius Lamia, deformis, ut nostis; qui cum interpellaret odiose, *Audiamus*, inquit, ⁴ *pulcellum puerum*, Crassus. Cum esset arrisum, *Non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipse fingere: ingenium potui.* Tum hic, *Audiamus*, inquit, *disertum*: multo etiam arrisum est vehementius. Sunt etiam illa venusta, ut in gravibus sententiis, sic in ⁵ *facetis.* *Dixi enim dudum, Materiam aliam esse joci,*
Z
aliam

¹ Ex animi tui sententia edd. recentiores. ² Hæc autem frigida Mag. ³ T. Abus Lamia mallet Pighius lib. xiv. Annal. Roman. L. Helvius Lamia Wag. ⁴ Pulcellum purum excerpt. Nov. ⁵ Facetia Mag. ⁶ Illud

aliam severitatis; gravium autem, & jocorum nam esse rationem. Ornant igitur in primis orationem verba relata contrarie: quod idem genus est sæpe etiam facetum; ut Sergius ille Galba, cum iudices L. Scribonio, tribuno plebis ferret familiares suos, & dixisset Libo, *Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exhibis?* Cum tu, inquit, *de cubiculo alieno.* A quo genere ne illud quidem plurimum distat, quod Glaucia Metello, *Villam in Tyburte habes, cortem in palatio.*

66. Ac verborum quidem genera quæ essent facta, dixisse me puto: rerum plura sunt, eaque magis (ut dixi ante) ridentur, in quibus est narratio; res sane difficilis. Exprimenda enim sunt, & ponenda ante oculos ea, quæ videantur & verisimilia, quod est proprium narrationis; & quæ sint, quod ridiculi proprium est, subturpia: cuius exemplum, ut brevissimum, sit sane illud, quod ante posui, Crassi de ² Memmio. Et ad hoc genus adscribamus etiam narrationes apologorum. Trahitur etiam aliquid ex historia; ut cum Sex. Titius se Cassandram esse diceret, *Multos*, inquit Antonius, *possum tuos Ajaxes Oileos nominare.* Est etiam ex similitudine, quæ aut collationem habet, aut tamquam ³ imaginem. Collationem, ut ille Gallus olim testis in Pisonem, cum innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixisset datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret, *Erras*, inquit, *Scaure: ego enim Magium non conservasse dico, sed tamquam nudus nuces legeret, in ventrem abstulisse.* Ut illud M. Cicero senex, hujus viri optimi, nostri familiaris, pater, *Nostros homines* ⁴ *similes esse Syrorum venalium: ut quisque optime*
Grace

¹ Illud quod non videtur in nost. MSS. ² Memmio excerp. Nov.
³ Imaginem collationis; ut ille nost. quinque. ⁴ Similes esse non ad-
est Bal. Bod. Nov. Wag. 1 Ita

Græce sciret, ita esse nequissimum. Valde autem ridentur etiam imagines, quæ fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris; ut meum illud in Helmium Manciam, *Jam ostendam cujuscumque sis:* cum ille, *Ostende quæso:* demonstravi digito pictum Gallum in Mariano scuto Cimbrico ¹ sub Novis distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus. Rîsus est commotus: nihil tam Manciae simile visum est; ut cum Testio Penario, mentum in dicendo intorquenti, *Tum ut diceret, si quid vellet, si nucem fregisset.* Etiam illa, quæ minuendi, aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur; velut tu, Crasse, in concione, *ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens, caput ad fornicem Fabii dmitteret.* Ex quo genere etiam illud est, quod Scipio apud Numantiam, cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur, *Si quintum pareret mater ejus, asinum fuisse parituram.* Arguta etiam significatio est, cum parva re, & sæpe verbo, res obscura & latens illustratur; ut cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut existimabatur, avarus & furax, sed egregie fortis, & bonus imperator, gratias ageret, *quod se homo inimicus consulem fecisset, bello præsertim magno & gravi: Nihil est quod mihi gratias agas,* inquit, *si malui compilari, quam venire.* Ut Asello Africanus objicienti lustrum illud infoelix, *Noli,* inquit, *mirari: is enim, qui te ex ærariis exemit, lustrum condidit, & taurum immolavit.* Tanta suspicio est, ut religione civitatem obstrinxisse videatur ² Mummius, quod Asellum ignominia levarit.

Z 2

67. Urbana

¹ Ita Pighius Fast. lib. 4. sub notis nost. omn. cum aliis MSS. & edd. ² Nummius Nov.

67. Urbana etiam dissimulatio est, cum alia dicuntur ac sentias; non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiæ Crassus; sed cum toto genere orationis severe ludas, cum aliter sentias ac loquere; ut noster Scævola Septimuleio illi Anagnino, cui pro C. ¹ Gracchi capite erat aurum repensum, roganti, *ut se in Asiam præfectum duceret: Quid tibi vis, inquit, insane? tanta malorum est multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si Romæ manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum.* In hoc genere Fannius in annalibus suis Africanum hunc Æmilianum dicit fuisse, & eum Græco verbo appellat *εἰρωνία*: sed, uti ferunt, qui melius hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia, dissimulantiaque longe lepore & humanitate omnibus præstittisse: genus est perelegans, & cum gravitate falsum, cumque oratoriis dictionibus, tum urbanis festinonibus accommodatum. Et hercule omnia hæc, quæ à me de facetiis disputantur, non majora forensium actionum, quam omnium sermonum condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit, ex quibus à me exempli causa multa ponuntur, per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere, ² *P. Mummius cuius temporis hominem esse:* ³ sic profecto res se habet, nullum ut sit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque versari. Sed redeo ad cetera. Est huic finitimum dissimulationi, cum honesto verbo vitiosa res appellatur; ut cum Africanus censor tribu movebat eum centurionem, qui in

¹ Gracchi morte Bod. ² T. Mummius cuius &c. Nov. T. Marium, quod turpis homo esset; sic &c. idem in marg. ³ Sic profecto, sic res se habet Bod.

Paulli pugna non affuerat, cum ille se ¹ custodiæ causa diceret in castris remansisse, quæreretque, cur ab eo notaretur; *Non amo*, inquit, *nimum diligentes*. Acutum etiam illud est, cum ex alterius oratione aliud excipias atque ille vult; ut Salinatori Maximus, cum, Tarento amisso, arcem tamen ² Livius retinisset, multaque ex ea prælia præclara fecisset, cum aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset, ³ rogaretque eum Salinator, ut meminisset, opera sua se Tarentum recepisse, *Quidni*, inquit, *meminerim?* ⁴ *numquam enim recepissem, nisi tu perdidisses*. Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine sæpe ridicula, non solum mimis perapposita, sed etiam quodammodo nobis;

— *Homo fatuus,*

Postquam rem habere cepit, est mortuus.

— *Quid est tibi*

Ista mulier? uxor. similis mediis fidiis. &

Quamdiu ad aquas fuit, numquam est mortuus.

68. Genus hoc levius, &, ut dixi, ⁵ mimicum; sed habet nonnumquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stulte cum sale ⁶ dicat aliquid; ut tibi, Antoni, Mancina, cum audisset te censorem à M. Dronio de ambitu postulatam, *Aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit*. Valde hæc ridentur, & hercule omnia, quæ à prudentibus, quasi per dissimulationem non intelligendi, subabsurde falseque dicuntur. Ex quo

¹ Solum custodia diceret &c. Bod. cum quattuor Pall. eustodiam diceret Wag. ² Livius Julius retinisset Mag. Nov Wag arcem tamen illius retinisset excerp. Nov. ³ Rogaretque tum Salinator Nov. Wag. ⁴ Numquam ego recepissem edd. vet. ⁵ Inimicum Nov. minutum al. minimum al. ⁶ Dicat conditum quid excerp. Nov.

quo genere est etiam, non videri intelligere, quod intelligas: ut Pontidius, *Qualem existimas, qui in adulterio apprehenditur? tardum.* Ut ego, qui in delectu, Metello, cum excusationem oculorum à me non acciperet, & dixisset, *Tu igitur nihil vides? Ego vero, inquam, à porta ¹ Esquilina video villam tuam.* Ut illud Nasicæ, qui cum ad poetam Ennium venisset, eique ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset, Domi non esse; Nasicæ sensit, illam domini jussu dixisse, & illum intus esse: paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, ² & eum à janua quæreret, exclamat Nasicæ, Se domi non esse: tum Ennius, *Quid? ego non cognosco vocem, inquit, tuam?* Hic Nasicæ, *Homo es impudens: ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non esse; tu mihi non credis ipsi?* Est bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipso genere, quod dixit; ut, cum Q. Opimius consularis, qui adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior, nec esset, dixisset, *Quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu & lana?* Non pol, inquit, audeo; nam me ad famosas vetuit mater accedere.

69. Salsa sunt etiam, quæ habent suspicionem ridiculi, absconditam; quo in genere est illud Siculi, qui cum familiaris quidam quæreretur, quod diceret, uxorem suam suspendisse se de ficu, *Amabo te, inquit, da mihi ex ista arbore quos seram surculos.* In eodem genere est, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui cum in epilogo misericordiam se movisse putaret, postquam affedit, rogavit hunc, videre turne misericordiam movisse: *Ac magnam quidem, inquit: neminem enim puto esse tam durum, cui non*

oratio

¹ Exquilina al. ² Et cum à janua Wag.

³ Miſe-

oratio tua ¹ *miseranda visa sit.* Me quidem hercule valde illa movent stomachosa, & quasi submorosa ridicula, non cum à moroso dicuntur; tum enim non sal, sed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, persalsum illud est apud ² Nævium;

— *Quid ploras pater?*

Mirum, ni cantem: condemnatus sum.

Huic generi quasi contrarium est ridiculi genus patientis ac lentis; ut cum Cato percussus esset ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, *Cave: rogavit, numquid aliud ferret præter arcam?* Etiam stultitiæ falsa reprehensio; ut ille Sículus, cui prætor Scipio patronum causæ dabat hospitem suum, hominem nobilem, sed admodum stultum; *Quæso,* inquit, *prætor, adversario meo da istum patronum; deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quæ conjectura explanantur longe aliter atque sunt, sed acute atque concinne; ut cum Scaurus accusaret Rutilium ambitus, cum ipse consul esset factus, ille repulsam tulisset, & in ejus tabulis ostenderet literas, A. F. P. R. idque diceret esse, *Actum fide P. Rutilii;* Rutilius autem, *Ante factum, post relatum;* C. Cannius eques Romanus, ³ cum Rufo adesset, exclamat, neutrum illis literis declarari. *Quid ergo?* inquit Scaurus. *AEEmilius fecit, plectitur Rutilius.*

70. Ridetur etiam discrepantia; ⁴ *Quid huic abest, nisi res & virtus?* Bella etiam est familiaris reprehensio, quasi errantis; ut cum objurgavit ⁵ Albius Granium, ⁶ quod cum ejus tabulis quiddam

¹ Misericordia digna visa sit Nov. ad marg. ² Nævium nost. MSS. ³ Cum Rufus adesset Nov. sed ad ejusdem oram notatur, alias legi cum Rufo, alias cum Rufo adesset. ⁴ Quid hic abest nost. quattuor. ⁵ Albius Granium ad oram Nov. ⁶ Quia cum en iis tabulis quiddam excerp. Nov.

dam ¹ Albucio probatum videretur, & valde absoluto Scævola gauderet, neque intelligeret, contra suas tabulas esse iudicatum. Huic similis est etiam admonitio in consilio dando fam liaris; ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtulisset, suadebat Granius, ut mulsum frigidum biberet, simulac domum redisset: *Perdam*, inquit, *vocem, si id fecero: Melius est*, inquit, *quam reum*. Bellum etiam est, cum, quod cuique sit consentaneum dicitur; ut cum Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat, federetque advocatus reo Bestiæ, cum funus quoddam duceretur, accusator C. Memmius, *Vide*, inquit, *Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor*. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est præter expectationem; cuius innumerabilia sunt exempla, vel Appii majoris illius, qui in senatu cum ageretur de agris publicis, & de lege ² Thoria, ³ & premeretur Lucilius ab iis, qui à pecore ejus depasci agros publicos dicerent, *Non est*, inquit, *Lucilii pecus illud; erratis*: (defendere Lucilium videbatur) *ego liberum puto esse*: ⁴ *qua lubet pascitur*. Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui T. Gracchum perculit: ⁵ cum ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mucium iudicem tulisset, *Eiero*, inquit, *iniquus est*: cum esset admurmuratum, *Ab*, inquit, *Patres conscripti, non ego mihi illum iniquum eiero, verum omnibus*. Ab hoc vero Crasso nihil facetius; cum læsisset testis Silus Pisonem, quod se in eum audisse dixisset:

¹ Ab Albucio Mag. Wag. ² Thoria Lambin. agraria al. ³ Et premeretur Lucullus Pighii MS. probante ipso. Lucullus item Mag. nec aliter ed. Melancthon. ⁴ Qualibet pascitur al. ⁵ Cum enim M. Flaccus Bod.

isset: *Potest fieri*, ¹ inquit, *Sile, ut is, unde te audisse dicis, iratus dixerit*: annuit Silus: *Potest etiam, ut tu non recte intellexeris*: id quoque toro capite annuit, ut se Crasso daret: *potest etiam fieri*, inquit, *ut omnino, quod te audisse dicis numquam audieris*: hoc ita præter expectationem accidit, ² ut testem omnium risus obrueret. Hujus generis est plenus ³ Nævius, & jocus est familiaris,

— *Sapiens si algebis, tremes.*

& alia permulta.

71. Sæpe etiam facete concedas adversario id ipsum, quod tibi ille detrahit; ut C. Lælius, cum ei quidam malo genere natus diceret, indignum esse suis moribus, *At bercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Sæpe etiam sententiose ridicula dicuntur; ut ¹ M. Cincius quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodiisset, & satis contumeliose, *Quid fers Cinciole?* quæisset: *Ut emas*, inquit, *Cai, si uti velis*. Sæpe etiam false quæ fieri non possunt, optantur; ut M. Lepidus, cum, ceteris in campo exercentibus, in herba ipse recubisset, *Vellem hoc esset*, inquit, *laborare*. Salsum est etiam quærentibus, & quasi percunctantibus, lente respondere quod nollent; ut censor Lepidus cum M. Antistio Pyrgensi equum ademisset, amique cum vociferarentur, & quærent, quid ille patri suo responderet, ² cur ademptum sibi equum diceret, cum optimus colonus, parcissimus, modestissimus, frugalissimus esset, *Me istorum*, inquit,

A a

¹ Inquit ille, ut excerp. Nov. ² Ut testimonium excerp. Nov. ³ Nævius; est locus, (jocus Pal. nonus) est familiaris Bod. Wag. Pall. omn. præter octavum Nævius, est jocus; est familia: Sapiens si algebis tremes, integro senario MSS. Turnebi. Nævius; locus est (jocus ad marg.) familiaris &c. Nov. ⁴ M. Ennius, vel Curius ad oram Nov. ⁵ Quid ademptum &c. Nov.

quit, *nihil credere*. Colliguntur à Græcis alia nonnulla, execrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipsa nimis mihi videor multa in genera descripsisse: nam illa, ¹ quæ verbi ratione & vi continentur, certa fere ac definita sunt; quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis quam rideri solent. Hæc autem, quæ sunt in re, & in ipsa sententia, partibus sunt innumerabilia, generibus pauca. Expectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ipsorum ridicule indicandis, & similitudine turpioris, & dissimulatione, & subabsurda dicendo, & stulta reprehendendo, risus moventur. Itaque imbuendus est is, qui jocose vult dicere, quasi natura quadam apta ad hæc genera, & moribus, ut ad cujusque modi genus ridiculi vultus etiam accommodetur; qui quidem quo severior est & tristior, ut in te, Crasse, hoc illa, quæ dicuntur, ² falsiora videri solent. Sed jam tu, Antoni, qui hoc diversorio sermonis tui libenter acquieturum te esse dixisti, ³ tamquam in Pomtinum deverteris, neque amœnum, neque salubrem locum, censeo ut satis diu te putes requiesse, & iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem à te acceptus, inquit, & cum doctior per te, tum etiam ⁴ audacior factus sum ad jocandum: non enim vereor, ne quis me in isto genere leviorē jam putet, ⁵ quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, & Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protulisti. Sed habetis ea, quæ voluistis ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum, & cogitandum fuit:

¹ Quæ verbi, ratione, & vi continentur Bod. Nov. Wag. ² Sessiora Joan. Pall. pr. sec. Rich. ³ Sessiora Memmianus uterque, sessiora Pal. pr. ad marg. ⁴ Tamquam in Pomptinum Pomtinum deverteris Bal. ⁵ Audacior factus jam ad jocandum Joan. ³ Quando quidem Wag.

fuit: nam cetera faciliora sunt, atque ex iis, quæ jam dicta sunt, reliqua nascuntur omnia.

72. Ego enim ¹ cum ad causam sum aggressus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus, ² cum & argumenta causæ, & eos locos, quibus animi iudicium conciliantur, & illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi; tum constituo, ³ quid habeat quæque causa boni, quid mali: nulla enim fere res potest in dicendi disceptationem, aut controversiam vocari, quæ non habeat utrumque: sed quantum habeat, id refert. Mea autem ratio in dicendo hæc esse solet, ut Boni quod ⁴ habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: à malo autem vitioque causæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, sed ut totum bono illo ornando & augendo ⁵ dissimulatum obruatur. Et, si causa est in argumentis, firmissima quæque maxime tueor, sive plura sunt, ⁶ sive aliquod unum: sin autem in conciliatione, aut in permotione causa est; ad eam me potissimum partem, quæ maxime commovere animos hominum potest, confero. Summa denique huius generis hæc est, ut, si in refellendo adversario firmior esse oratio, quam in confirmandis nostris rebus, potest, omnia in illum conferam tela: sin nostra facilius probari, quam illa redargui possunt, abducere animos à contraria defensione, & ad nostram conor traducere. ⁷ Duo denique illa, quæ facillima videntur, quoniam quæ difficiliora sunt, non possum, mihi pro meo jure sumo: Unum, ut molesto, aut difficili argumento,

A a 2

aut

¹ Cum causam sum aggr. sine ad, Nov. & al. ² Cum ad argumenta Bal. Bod W. g. ³ Quid habent quoque causa Mag. ⁴ Habeam Joan. ⁵ Forte dissimulatim Guliel. dissimulanter Joan. à secunda manu. idem obruant. ⁶ Siue aliquando unum Bal. Bod. Nov. Wag. ⁷ Illud duo abest à Bal. & Bod; nec est in Nov. nisi à auptera manu.

aut loco nonnumquam omnino nihil respondeam; quod forsitan aliquis jure irriserit: quis enim est, qui id facere non possit? sed tamen ego de me nunc, non de aliorum facultate disputo; confiteorque me, si quæ premat res vehementius, ita cedere solere, ut non modo non abjecto, sed ne rejecto quidem scuto fugere videar; sed adhibere quandam in dicendo speciem, atque pompam, & pugnae similem fugam: consistere vero in meo præsidio sic, ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa ¹cessisse videar: Alterum est illud, quod ego oratori maxime cavendum & providendum puto, quodque me sollicitare summe solet; Non tam ut prosum causis elaborare soleo, quam ut ne quid obsum: non quin enitendum sit in utroque; sed tamen multo est turpius oratori nocuisse videri causæ, quam non profuisse.

73. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an hæc, ut sunt contemnenda; contemnitis? Minime, inquit ille, sed Cæsar de isto ipso quiddam velle dicere videbatur. ² Me vero lubente, inquit Antonius, dixerit, sive refellendi causa, sive querendi. Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, semper is fui, qui de te oratore sic prædicarem, Unum te in dicendo mihi ³videri rectissimum; propriumque hoc esse laudis tuæ, Nihil à te umquam esse dictum, quod oheffet ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi sermo cum hoc ipso Crasso, multis audientibus, esset de te institutus, Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me, Cum ceteris tuis laudibus hanc esse vel maximam, quod non solum quod opus esset, diceres, sed etiam quod non opus esset,

non

¹ Accessisse videar Joan. ² Me vero lubente Mag. libenter Nov.
³ Videri rectissimum vel lectissimum nost. omnia præter Wag.

non diceret. Tum illum mihi respondere memini, cetera in te summe esse laudanda, illud vero esse improbi hominis & perfidiosi, dicere quod alienum esset, & nocere ei, ¹ pro quo quisque diceret: quare non sibi eum disertum, qui id non faceret, videri; sed improbum, qui faceret. Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstres velim, quare tu hoc ita magnum putes, ² Nihil in causa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus esse videatur.

74. Dicam equidem, Cæsar, inquit, quid intelligam: sed & tu, & vos omnes, hoc, inquit, memento, Non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, sed de exercitationis & consuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem responsum excellentis cujusdam est ingenii, ac singularis; ³ cui quiddam portenti simile esse visum est, posse aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obessetque ei, quem defenderet. Facit enim de se conjecturam, cujus tanta vis ingenii est, ut neminem, nisi consulto, putet, quod contra se ipsum sit, dicere: sed ego non de præstanti quadam & eximia, ⁴ sed prope de vulgari & ⁵ communi prudentia disputo. ⁶ Ut apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii, Atheniensis ille fuisse Themistocles; ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus accessisse dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primum proferebatur, pollicitum esse se traditurum: cum ille quæsisset, quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, Ut omnia meminisset; & ei Themistoclem respondisse, Gratus sibi illum

¹ Pro quo quis diceret Nov. ² Nihil causa mali facere Joan. ³ Cui quidem personæ nōst. omn. ⁴ Sed proprie de excerpt. Nov. ⁵ Communi lingua disputo Joan. excerpt. Nov. communi prudentia lingua disputo Bal. ⁶ Ut non reperitur in Joan. & Wag.

illum esse facturum, si se oblivisci, quæ vellet, quam si meminisse, docuisset. Videsne quæ vis in homine acerrimi ingenii, quam potens, & quanta mens fuerit? qui ita responderit, ut intelligere possemus, nihil ex illius animo, quod semel esset infusum, unquam effluere potuisse: cum quidem ei fuerit optabilius, oblivisci posse potius, quod meminisse nollet, quam quod semel audisset, vidissetve, meminisse. Sed neque propter hoc ¹ Themistocli responsum, memoriæ nobis opera danda non est; neque illa mea cautio & timiditas in causis, propter præstantem prudentiam Crassi negligenda est. Uterque enim istorum non mihi attulit aliquam, sed suam significavit facultatem. Etenim permulta sunt in causis, in omni parte orationis circumspicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Sæpe aliquis testis aut non lædit, aut minus lædit, nisi laceffatur: orat reus: urgent advocati, ut inveniamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non satisfacio, ² neque tamen ullam assequor laudem: homines enim imperiti facilius quod stulte dixeris reprehendere, quam quod sapienter tacueris laudare, possunt. Hic quantum sit mali, ³ si iratum, si non stultum, si non levem testem læseris? habet enim & voluntatem nocendi in iracundia, & vim in ingenio, & pondus in vita: nec si hoc Crassus non committit, ideo non multi, & sæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil solet, quam cum ex oratoris dicto aliquo, aut responso, aut rogatu, sermo ille sequitur, *Occidit ⁴ ille: adversariumne?*

immo

¹ Ita Bod. Joan. Mag. cum Pal. pr. & Pith. Themistoclis vulg. ² Neque tamen nullam tres Pall. & tres Gall. accedit Joan. sed ita, ut in eo litera n puncto deletili notetur: hæret utrum præferat Gruter. ³ Sive iratum, sive stultum, sive levem testem excerp. Nov. ⁴ Ille non legitur in plerisque nost.

inmo vero, aiunt, se, & cum quem defendit.

75. Hoc Crassus non putat nisi perfidia accidere posse; ego autem sæpissime video in causis aliquid mali facere homines minime malos. Quid? illud, quod supra dixi, solere me cedere, & ut planius dicam, fugere ea, quæ valde causam meam premerent, cum id non faciunt alii, versanturque in hostium castris, ac sua præsidia dimittunt, mediocriterne causis nocent, cum aut adversariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ ¹ sanare nequeunt, exulcerant? Quid? cum personarum, quas defendunt, rationem non habent? Si quæ sunt in his invidiosa, non mitigant extenuando, sed laudando & efferendo invidiosiora faciunt, quantum in eo tandem mali? Quid? si in homines caros, iudicibusque jucundos, sine ulla præmunitione orationis acerbius & contumeliosius invehere, nonne abs te iudices ² abalienes? Quid? si, quæ vitia, aut incommoda sunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in adversariis exprobrando, non intelligas te in iudices invehi, mediocre peccatum est? Quid? si, cum pro altero dicas, litem tuam facias, aut læsus efferare iracundia, causam relinquo, nihilne noceas? ³ In quo ego, non quo libenter male audiam, sed quia ego causam non libenter relinquo, nimium patiens & lentus existimor; ut cum te ipsum, Sulpici, objurgabam, ⁴ quod ministratorem peteres, non adversarium. Ex quo etiam illud assequor, ut, si quis mihi maledicat, petulans, aut plane insanus esse videatur. In ipsis autem argumentis si quid posueris aut aperte falsum, aut ei, quod dixeris, dicturusve sis, contrarium, aut genere ipso remotum ab usu iudiciorum,

ac
¹ Sanari nequeunt Nov. ² Abalienatis al. ³ In quo ego libenter male audiam; sed Gr. Joan. ⁴ Quod me oratorem peteres ad oram Nov.
 1 U

ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea solet in hoc versari semper (dicam enim sapiens) si possim, ut boni aliquid efficiam dicendo, sin id minus, ¹ ut certe ne quid mali.

76. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem ² collocacionemque rerum ac locorum, cujus ratio est duplex; altera, quam affert natura causarum; altera, quæ oratorum judicio & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus; deinde, ut rem exponamus; post, ut eam probemus nostris præfidiis confirmandis, contrariis refutandis; deinde, ut concludamus, atque ita peroremus: hoc dicendi genus natura ipsa præscribit. Ut vero statuamus, ea, ³ quæ probandi, docendi, persuadendi causa dicenda sunt, quemadmodum componamus; id est vel maxime proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta; multa, quæ in dicendo profutura videantur; sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint; partim etiam, si quid habent adjumenti, sunt nonnumquam ejusmodi, ut insit in iis aliquid vitii, neque tanti sit illud, quod prodesse videatur, ut cum aliquo malo jungatur. Quæ autem sunt utilia atque firma, si ea tamen (ut sæpe fit) valde multa sunt; ea, quæ ex iis aut levissima sunt, aut aliis gravioribus consimilia, secerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem cum colligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo, quam expendere.

77. Et quoniam, quod sæpe jam dixi, tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus,

¹ Ut certe non illud. Itaque Joan. ² Collocationemque Nov. ³ Quæ de re probandi, & docendi causa &c. Joan ubi tamen re extra lineam est, & à recentiori monu, quæ de probandi, docendi &c. Bal.

aut Docendo, aut Conciliando, aut Permovendo; una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda, ut nihil aliud, nisi docere velle videamur: reliquæ duæ, sicuti sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Nam & principia, & ceteræ partes orationis, de quibus paulo post pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, moyendas, ¹ permanere possint: Sed his partibus orationis, quæ, etsi nihil docent argumentando, persuadendo tamen, & commovendo proficiunt plurimum, quamquam maxime proprius est locus & in exordiando, & in perorando; degredi tamen ab eo, quod proposueris, atque agas, permovendorum animorum causa, sæpe utile est. ² Itaque vel narratione exposita sæpe datur ad commovendos animos, degrediendi locus, vel argumentis nostris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, si habet eam causa dignitatem atque copiam, recte id fieri potest: eæque causæ sunt ad agendum, ³ & ad ornandum gravissimæ atque plenissimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejusmodi degressionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, aut impellantur, aut reflectantur. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui quæ minime firma sunt, ea prima collocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, si quando (id quod mihi numquam placuit) plures adhibent patronos, ⁴ ut, in quoque eorum minimum putant esse,

B b

¹ Permanere Bod. Mag. Nov. Wag. cum ed. Gruter. permovere Bod. Joan. & ad oram Nov. ubi etiam permanere & promovere. ² Itaque vel re narrata atque exposita duo Pall. & totidem Gall. accedentibus Joan. & Mag. quomodo Lambin. ³ Et ad ornandum Joan. ⁴ Usi quemque eorum Mag. isti quoque Joan. cui tamen emendator superimposuit quemque.

esse, ita cum primum volunt dicere. Res enim hoc postulat, ut¹ eorum expectationi, qui audiunt, quam celerrime occurratur; cui si initio satis factum non sit, multo plus sit in reliqua causa laborandum. Male enim se res habet, quæ non statim, ut dici coepta est, melior fieri videtur. Ergo ut in oratore optimus quisque, sic & in oratione firmissimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut² ea, quæ excellent, serventur etiam ad perorandum: si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem conjiciantur. Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar exordio. Nam³ si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare,⁴ atque commune.

78. Principia autem dicendi semper cum accurata, & acuta, & instructa sententiis, apta verbis, tum vero causarum propria esse debent. Prima est enim⁵ quasi cognitio, & commendatio orationis in principio; quæ continuo cum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari soleo non equidem istos, qui nullam huic rei operam dederunt; sed hominem in primis disertum atque eruditum Philippum, qui ita solet ad dicendum surgere, ut quod primum verbum habiturus sit, nesciat: ⁶ & ait idem, Cum brachium concalefecerit, tum se solere pugnare: neque attendit, eos ipsos, unde hoc simile ducat, illas primas ha-

stas

¹ Eorum expectatiori, qui audiunt, quam celerrime succurratur Joan. Illud succurratur est etiam in aliquot edd. ² Ea, quæ aque ancellant exhibent plerique nostri. ³ Si aliquando excerp. Nov. ⁴ Aut commune Bal. Joan. ⁵ Quasi coitus al. ⁶ Et ait idem, quod ei, quos Bacchus concalefecerit, tum se aiunt optime pugnare Nov. ad Marg.

stas ita jactare leniter, ut & venustati vel maxime
serviant, & reliquis viribus suis consulant. Ne-
que est dubium, quin exordium dicendi vehemens
& pugna non sæpe esse debeat: sed si in ipso
illo gladiatorio vitæ certamine, ¹ quo ferro de-
cernitur, tamen ante congressum multa fiunt, quæ
non ad vulnus, sed ad speciem valere videantur;
quanto hoc magis in oratione expectandum, in
qua ² non vis potius, sed delectatio postulatur.
³ Nihil est denique in natura rerum omnium, quod
se universum profundat, & quod totum repente
⁴ evolet: sic omnia quæ fiunt, quæque aguntur
acerrime, lenioribus principiis natura ipsa præ-
texuit. Hæc autem in dicendo non extrinsecus
alicunde quærenda, sed ex ipsis visceribus causæ
sumenda sunt. Idcirco tota causa pertentata at-
que perspecta, locis omnibus inventis atque in-
structis, considerandum est, quo principio sit uten-
dum: sic & facile reperietur. Sumentur enim ex
iis rebus quæ erunt uberrimæ, vel in argumentis,
vel in iis partibus, ad quas dixi degredi sæpe
oportere. Ita & momenti aliquid afferent, cum
erunt pene ex intima ⁵ defensione depromptæ: &
apparebit eas non modo non esse communes, nec
in alias causas posse transferri; sed penitus ex ea
causa, ⁶ quæ tum agatur, ⁷ effluisse.

79. Omne autem principium, aut rei totius,

B b 2 ¹ quæ

¹ Quod ferro decernitur Mag. & al. ² Non vis potius, quam delecta-
tio Joan. Mag. Wag. cum duobus illis Pall. & Gall. ³ Nihil est enim
in natura Wag. ⁴ Evolvat Mem. & Pal. pr. nec aliter excerp. Nov.
revolvat Pal. sec. evolvat Pith. solum utvat Joan. & ad oram à re-
centiori manu exiliat. ⁵ Defensione dempta Joan. ⁶ Illa quæ tum
agatur non comparent in Pall. pr. & sec. & abesse posse putat Gru-
ter. Eorum loco quæ quaritur habet Joan. ubi tamen quæ est tantum
à secunda manu. ⁷ Ita nostri fere, cum Pall. omn. & ed. Victorii.
defluisse Wag. cum vulg. & floruisse Gall. quomodo olim videretur
fuisse in Joan.

¹ quæ agetur, significationem habere debet, aut aditum ad causam, ² & munitionem; aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet, ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis principia proportionem rerum ³ præponere. Itaque in parvis, ⁴ atque infrequentibus causis ab ipsa re est exordiri sæpe commodius. Sed cum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adversario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, ⁵ sententias duci licebit. Ex reo (reos appello, quorum res est) quæ significant virum bonum, quæ liberalem, quæ calamitosum, quæ misericordia dignum, quæ valeant contra falsam criminationem. Ex adversario, iisdem ex locis fere contraria. Ex re, si crudelis, si infanda, si præter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quæ restitui sanarique ⁶ non possit. Ex iis autem, apud quos agetur, ut benivolos, beneque existimantes efficiamus; quod agendo efficitur melius, quam rogando. Est id quidem in totam orationem confundendum, nec minime in extremam; sed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. Nam & attentum monent Græci ut principio faciamus iudicem, & docilem; quæ sunt utilia, sed non principii magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiiis, quod & attenti tum maxime sunt, cum omnia expectant; & dociles magis initiis esse possunt: illustriora enim sunt quæ in principiiis, quam quæ in mediis causis dicuntur; aut arguendo, aut refellendo. Maxima autem copia principiorum ad iudicem

¹ De qua agetur Wag. quæ agitur al. ² Et ad commutationem Joan. Mag. & commutationem Mag. ³ Trapollera conjectura. Anonymi. ⁴ Atque frequentibus Bul. ⁵ Sententiam duci decebit al. ⁶ Particula negativa non reperitur in Mag. ut neque mox efficiamus.

dicem aut alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in principio ¹ explicari non oportebit, ² sed tantum impelli primo iudicem leviter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

80. Connexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non, tamquam ³ citharædi proœmium, affictum aliquod, sed cohærens cum omni corpore membrum esse videatur. Nam nonnulli cum illud ⁴ meditati ediderunt, sic ad reliqua transcunt, ut audientiam sibi fieri ⁵ velle videantur. Atque huiusmodi ⁶ illa prolusio debet esse, non ut Samnitum, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; sed ut ipsis sententiis, quibus proluserunt, vel pugnare possint. Narrare vero rem quod breviter jubent, si brevitatis appellanda est, cum verbum nullum redundet, brevis est L. Crassi oratio: ⁷ si tum est brevitatis, cum tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est; sed sæpe obest vel maxime in narrando; non solum quod obscuritatem affert, sed etiam quod eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, & ad persuadendum accommodata sit, ⁸ tollit: ut illa,

Nam

¹ Explicare nost. quatuor. ² Sed tamen impelli Nov. ³ Citharædi principium Nov. ⁴ Meditatum Bod. ⁵ Nolle restare in Pall. quint. sext. nono, & Mem. monet Gruter. estque ad oram Nov. ⁶ Illa propulsio Nov. prolusio & pralutio idem ad marg. ⁷ Sin tum Joan. si tamen excerp. Nov. ⁸ tolli vident illa Bal. Bod. Nov. ad marg. Wag. tollit; videlicet illa Mag. Pal. pr. cum vulg. ad persuadendum occupata sit, tollit. vident illa Joan. vident illam Pall. tert. quart. quint. emendatumque in altero, vident illam. Videant illa aut illam Pall. sext. sept. oct. emendatumque in uno tollere videtur: Nam postquam. Tolluit; [videant illam] Nam Nov. tollit videri illam idem ad marg. Inde natum errorem putat Gruter. quod extrema litera *ut* ut ambigue scribatur, ut aliis *z*, aliis *r* videri queat: idemque factum videlicet sive videtur.

Nam is postquam excessit ex ephebis.

Quam longa est narratio? mores adolescentis ipsius, & servilis percunctatio, mors Chrysidis, vultus, & forma, & lamentatio sororis: reliqua pervarie, jucundeque narrantur. Quod si hanc breviter quæsisset,

*Effertur, imus, ad sepulchrum venimus,
In ignem posita est* —

¹ fere decem versiculis totum conficere potuisset: quamquam hoc ipsum, *Effertur, imus*, concisum est ita, ut non brevitati servitum sit, sed magis venustati. Quod si nihil fuisset, nisi, *In ignem posita est*; tamen res tota cognosci facile potuisset. Sed & festivitatem habet narratio distincta personis, & interpuncta sermonibus: & est probabilius quod gestum esse dicas, cum, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, ² si sic consistitur aliquando, ac non ista brevitate percurritur. Apertam enim narrationem tam esse oportet, quam ceteras; sed hoc magis in hac elaborandum est, quod & difficilius est non esse obscurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando; ³ & majore periculo hæc pars orationis obscura est, quam ceteræ: vel quia si quo alio in loco est dictum quid obscurius, tantum id perit, quod ita dictum est; narratio obscura totam ⁴ ob-

cæcat

¹ Hu vel In his fere decem versiculis nost. omn. præter Joan. qui solum decem versiculis agnoscit, cum Pal. pr. ² Si sic consistitur aliquando nost. & Pall. omn. cum Pich. & Mem. nisi quod Pall. pr. & sec. excludant si; Joan. Pich. & Mem. sic. Lambinus si hic consistitur aliquandiu è libris, ut quidem asserit, reposuit. ³ Et majore etiam periculo Bal. Joan. Wag. cum nonnullis edd. & majore etiam ridiculo excerpt. Nov. ⁴ Obscurat Bod. cæcat Nov.

cacat orationem: vel quod alia possis, semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius; narrationis unus est in causa locus. Erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur.

81. Sed quando utendum sit, aut non sit, narratione, id est consilii. Neque enim si nota res est, ¹ nec dubium quid gestum sit, ² narrari oportet; nec ³ si adversarius narravit, nisi si refellemus: ac si quando erit narrandum, ne illa, quæ suspicionem & crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, & quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod Crassus, si quando fiat, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causæ noceamus, accidat: nam ad summam totius causæ pertinet, cante, an contra ⁴ demonstrata res sit, quod omnis orationis reliquæ fons est narratio. Sequitur, ut causa ponatur, in quo videndum est, quid in controversiam veniat. Tum suggerenda sunt ⁵ firmamenta causæ conjuncte, & infirmandis contrariis, & tuis confirmandis: namque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet. Ea autem & confirmationem, & reprehensionem quærit: sed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas; idcirco hæc & natura, & utilitate, & tractatione conjuncta sunt. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando ⁶ iudice, vel mitigando: omniaque cum superioribus orationis locis, tum maxime extremo, ad

¹ Nec si dubium sit Rod. Wag. cum vulg. nec dubium sit edd. vet. nec aliter Nov. à prima manu. ² Narrare plerique nost. ³ Si adversarius sit narraveris excerpt. Nov. ⁴ Demonstres; siquidem omnis etc. Joan. ⁵ Fundamenta Bal. ⁶ Iudices Mag. Nov. Wag.

ad mentes iudicum, quam maxime permovendas, & ad utilitatem nostram vocandas, conferenda sunt. Neque sane jam causa videtur esse, cur secernamus ea praecepta, quae de suasionibus tradenda sunt, aut laudationibus; sunt enim pleraque communia; sed tamen suadere aliquid, aut dissuadere, gravissimæ mihi ¹ videtur esse personæ. Nam & sapientis est consilium explicare suum de maximis rebus; & honesti & disertis, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possit.

82. Atque hæc in senatu minore apparatu agenda sunt. Sapiens enim est consilium; multisque aliis ² dicendi relinquendus locus; vitanda etiam ingenii ³ ostentationisque suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem varietatemque desiderat. Ergo in suadendo nihil est optabilius, quam dignitas. Nam qui utilitatem ⁴ putat, non quid maxime velit suscipere, sed quid interdum magis sequatur, videt. Nemo est enim, præsertim in tam clara civitate, quin putet expectandam maxime dignitatem; sed vincit utilitas plerumque, cum subest ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri. Controversia autem inter hominum sententias, aut in illo est, Utrum sit utilis; aut etiam, cum id convenit, certatur. Utrum honestati potius, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare sæpe inter se videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiae, ⁵ pecuniæ, vestigalium,

¹ Videntur esse Bal. Joan. ² Dicendi non est in Nov. à prima manu. dicendi ac loquendi locus, omisso relinquendus Joan. dicendi ac loquendus loci Wag. ³ Ostentationis suspicio Pall. pr. sec. Mem. Pith. Joan. è quibus duo ingentis, cui alludens Joan. ingentis vel moentis præ se fert. ⁴ Petit Joan. Mag. Nov. Wag. putant, statimque vident Bod. ⁵ Pecunia non est in Joan. aut Pall. pr. sec. Pith. Mem.

lium, præsidii, militum, utilitates ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget; posteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse conjunctam. Sed quid fieri possit, aut non possit; quidque etiam sit necesse, aut non sit, in utraque re maxime est quærendum. Inciditur enim omnis jam deliberatio, si intelligitur non posse fieri, aut si necessitas¹ affertur; & qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad consilium autem de republica dandum, caput est nosse rempublicam: ad dicendum vero probabiliter, nosse mores civitatis; qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum: & quamquam una fere vis est eloquentiæ, tamen, quia summa dignitas est populi, gravissima causa reipublicæ, maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam & illustrius esse adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda est ad animorum motus nonnumquam aut cohortatione,² aut commemoratione aliqua, aut in spem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos: ³ sæpe etiam à temeritate, iracundia, spe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

83. Fit autem, ut, quia maxima quasi⁴ oratori scena videatur concio, natura ipsa ad ornatus dicendi genus⁵ excitetur. Habet enim multitudo

C c

vim

¹ Affertur ei, qui id Bal. Mag. Nov. Wag. ² Aut commotione aliqua excerp. Nov. ³ Sæpe etiam veritate ab iracundia, spe ab injuria, &c. excerp. Nov. ⁴ Oratoris scena videatur concioni, natura Bal. Joan. Nov. Wag. videatur esse concio, in iis natura Nov. ad oram. ⁵ Excitemur Joan. Mag. excerp. Nov.

vim quandam talem, ut quemadmodum tibicen
¹ sine tibiis canere, sic orator ² sine multitudine
 audiente eloquens esse non possit. Et cum sint
 populares multi varique lapsus, vitanda est ac-
 clamatio adversa populi, quæ aut orationis peccato
 aliquo excitatur, si aspere, si arroganter, si tur-
 piter, si sordide, si quoquo animi vitio dictum
 esse aliquid videatur; aut hominum offensione, vel
 invidia, quæ aut justa est, aut ex criminatione at-
 que fama; aut res si displicet; aut si est in aliquo
 motu suæ cupiditatis aut metus multitudo: his-
 que quatuor causis totidem medicinæ opponuntur:
 tum objurgatio, si est auctoritas: tum admonitio,
 quasi lenior objurgatio: tum promissio, si audie-
 rint, probaturos: tum deprecatio, quod est ³ infir-
 mum, sed nonnumquam utile. Nullo autem loco
 plus facetiæ profunt, & ⁴ celeritas, & breve ali-
 quod dictum, nec sine dignitate, & cum lepore:
 nihil enim tam facile, quam multitudo, à tristitia,
 & sæpe ab acerbitate, commode, ac breviter, &
 acute, & hilare dicto deducitur.

84. Exposui fere, ut potui, vobis in utroque
 genere causarum quæ sequi solerem, quæ fugere,
 quæ spectare, quaque omnino in causis ratione
 versari. Nec illud tertium laudationum genus est
 difficile, quod ego initio quasi à præceptis nostris
 secreveram: sed & quia multa sunt orationum ge-
 nera, & graviora, & majoris copiæ, de quibus
 nemo fere ⁵ præciperet; & quod nos laudationi-
 bus non ita multum uti soleremus, totum hunc
 segregabam locum. Ipsi enim Græci magis le-
 gendi, ⁶ & delectationis, aut hominis alicujus or-
 nandi,

¹ Sine tibiis excerp. Nov. ² Nisi multitudine Bod. cum vulg.
³ Infirmitas Joan. infirmus Mag. ⁴ Celeritas ad brevis Joan. ⁵ Præ-
 ciperat Nov. ad marg. ⁶ Qui delectationis vulgo. contra nost. & Pall.
 amp. & Gall. 1 Quoniam

audandi, quam utilitatis hujus forensis causa, laudationes scriptitaverunt: quorum sunt libri, quibus Themistocles, Aristides, Agesilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander, aliique laudantur. Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minime accommodata est. Sed tamen, ¹ quoniam est utendum aliquando, nonnumquam etiam scribendum, velut Q. Tuberoni Africanum avunculum laudanti scripsit C. Lælius, vel ut nosmetipsi, ornandi causa, Græcorum more, si quos velimus, laudare possimus; sit à nobis quoque tractatus ² is locus. Perspicuum est igitur, alia esse in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, ³ divitiæ, ceteraque quæ fortuna det, aut extrinsecus, aut corpori, non habent in se veram laudem, ⁴ quæ deberi virtuti uni putatur; sed tamen, quod ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt naturæ & fortunæ bona: in quibus est summa laus, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes & copiam non superbiæ videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dedisse. Virtus autem, ⁵ quæ est per se ipsa laudabilis, & sine qua nihil laudari potest, tamen habet plures partes, quarum alia est ad laudationem aptior. Sunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, & quadam

C c 2

¹ Quoniam studendum ad oram Nov. ² Hic locus Bod. Joan. Nov. isto locus Wag. ³ Divitia, cetera, qua fors. Nov. divitia, quaque fors. Mag. ⁴ Qua dederis virtuti una laus putatur Bod. dederis est etiam ad oram Nov. ⁵ Qua est abest à Joan.

quædam comitate¹ ac beneficentia positæ: aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, iustitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda est² audita in laudationibus. Omnes enim hæc virtutes non tam ipsis, qui eas in se habent, quam generi hominum fructuosæ putantur: sapientia, & ³ magnitudo animi, qua omnes res humanæ geruntur, tenues, & pro nihilo putantur: & in excogitando vis quædam ingenii, & ipsa eloquentia, ⁴ admirationis habet non minus, jucunditatis minus. Ipsos enim magis videtur, quos laudamus, ⁵ quam illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri: sed tamen in laudando jungenda sunt etiam hæc genera virtutum: feriunt enim aures hominum, cum illa, quæ jucunda & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia sunt in virtute, laudari.

§. Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, ⁶ fecerit; itemque in ceteris res gestæ ad cuiusque virtutis gentis, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento ac præmio: quæ vero etiam cum labore & periculo ipsorum, hæc habent uber-

rimam

¹ Ac beneficio Joan. & Mag. quorum ille omittit posita. ² An-
toire in laudationibus excerp. Nov. ³ Magnitudo animi, sine qua omnes
res humana tenues, ac prope nihilo putantur excerp. Nov. nec multo alie-
ter Pall. pr. & sec. Illud geruntur non magis visitur in Joan. Pich.
Memmii membran. & punctis subducitur in Pal. sex. neglexitque
Lambin. ⁴ Admirationis habet multum, non minus vero jucunditatis
excerp. Nov. ⁵ Illa quam illos, apud quos laudamus non reperies in
Joan. duobusve illis Pall. totidemque Gall. & intelligi posse putat
Grüter. ⁶ Egerit Wag. gerit Joan.

³ Videritis,

rimam copiam ad laudandum; quod & dici ornatissime possunt, & audiri facillime: ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis præmia, res gestæ judiciis hominum comprobatæ; in quibus etiam felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui, laudationis est. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. Neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. Est etiam cum ceteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum est mihi paulo plura, quam ostenderam, dicere, non tam propter usum forensem, qui est à me in omni hoc sermone tractatus, quam ut hoc videretis, Si laudationes essent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, sine qua laudatio effici non possit, esse necessariam. Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis sumenda esse perspicuum est: simul est illud ante oculos, nec bonum virum proprie, & copiose laudari sine virtutum; nec improbum notari ac vituperari sine vitiorum cognitione satis insignite atque aspere posse. Atque his locis & laudandi, & vituperandi sæpe nobis est utendum in omni genere causarum. Habetis de inveniendis rebus, disponendisque quid sentiam. Adjungam

¹ Videritis, si laudationes essent in orationis officio Nov. ² Insigniter al.
¹ Evolutum

jungam etiam de memoria, ut labore Crassum levem, neque ei quidquam aliud, de quo differat, relinquam, nisi ea, quibus hæc exornentur.

86. Perge vero, inquit Crassus: libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque ¹evolutum illis integumentis dissimulationis tuæ, nudatumque perspicio; & quod mihi nihil, aut quod non multum relinquis, percommode facis, estque mihi gratum. Jam istuc, quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua potestate: si enim verè agere volueris, omnia tibi relinquo: sin dissimulare, tu quemadmodum his satisfacias, videris. Sed ut ad rem redeam, non sum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themistocles fuit, ut oblivionis artem, quam memoriæ malim: gratiamque habeo Simonidi illi ²Ceio, quem primum ferunt artem memoriæ protulisse. Dicunt enim, cum cenaret Crannone in Theffalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem & nobilem, cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causa, poetarum more, in Castorem scripta & Pollucem fuissent, nimis illum sordide Simonidi dixisse, Se dimidium ejus rei, quod pactus esset pro illo carmine, daturum: reliquum à suis Tyn-daridis, quos æque laudasset, peteret, si ei videretur. Paulo post esse ferunt nunciatum Simonidi, ut prodiret, juvenes stare ad januam duos quosdam, qui cum magnopere evocarent: surrexisse illum ³ipsum, prodisse, vidisse neminem: hoc interim spatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidisse: ⁴ea ruina ipsum oppressum cum suis

¹ Evolutum Joan. evolatum excerp. Nov. ² Ita emendavit Hadrian. Janius Centuria III. Adag. 71. Chio MSS. & edd. vet. ³ Ipsum non legitur in Joan. & Wag. ⁴ Eumque ipsum cum cognatis oppressum suis cecidisse Joan. & Wag. nisi quod hic ea ruina ipsum &c.

fuis interisse: quos cum humare vellent sui, neque possent obtritos internoscere ullo modo, Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur, ordinem esse maxime, qui memoriæ lumen afferret: itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos, & ea, quæ memoria tenere vellent, ¹effigenda animo, atque in his locis collocanda: sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret: res autem ipsas rerum effigies notaret: atque ut locis pro cera, simulacris pro literis uteremur.

87. Qui sit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere quæ didiceris in accipienda causa? quæ ipse cogitaris? omnes fixas esse in animo sententias? omnem descriptum verborum apparatus? ita audire ²vel eum, unde dicas, vel eum, cui respondendum sit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, sed in animo videantur ³inscribere? Itaque soli, qui memoria vigent, sciunt quid, & quatenus, & quomodo dicturi sunt, quid responderint, quid supersit: iidemque multa ex aliis causis aliquando à se acta, multa ab aliis audita meminerunt. Quare confiteor equidem hujus boni naturam esse principem; sicut earum rerum de quibus ante locutus sum, omnium; sed hæc ars tota dicendi, sive artis imago quædam est & similitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat & procreet,

¹ Effigenda animo Joan. ad Marg. ² Velle eum, unde discas excerp. Nov. discas exstat etiam in Joan. ³ Post inscribere nupera manus ad marg. Nov. quasi omissum esset, addidit, non mediocris laus boni oratoris videtur. Itaque &c.

procreet, verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis, & procreata, educet atque confirmet. Verumtamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut non dispositis notatisque rebus, ordinem verborum, aut sententiarum complectatur; neque vero tam hebeti, ut nihil hac consuetudine & exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter, sive Simonides, ¹ sive alius quis invenit, ea maxime ² animis effingi nostris, quæ essent à sensu tradita atque impressa: acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus esse sensum videndi: quare facillime animo teneri ³ posse ea, quæ perciperentur auribus, aut cogitatione, si etiam ⁴ oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas, & ab adspectus judicio remotas, conformatio quædam, & imago, & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti non possemus, intuendo quasi teneremus. His autem formis, atque corporibus, ⁵ sicut omnibus quæ sub adspectum veniunt, sedes opus est: etenim corpus intelligi sine loco non potest. Quare ne in re nota & pervulgata multus & insolens sum, locis est utendum multis, illustribus, explicatis, modicis intervallis. Imaginibus autem ⁶ agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua consuetudo gignitur, & similium verborum ⁷ conversa, & immutata casibus, aut traducta ex parte

ad

¹ Sive alius, quisquis invenit Bod. sive alius quisquam invenit Nov. ad marg. ² Animu affigi excerpt. Nov. ³ Posse, si ea, quæ percip. &c. etiam oculorum Joan. ⁴ Oculorum contuitione manibus traderentur Nov. in marg. ⁵ Sicut omnibus, quæ sub adspectum veniunt, memoria nostra admonetur, & excutitur. Sed locis opus est: etenim &c. Nov. ab emendatore. ⁶ Ingentibus Bal. Wag. ⁷ Ita Joan. & excerpt. Nov. cum Pall. Illis duobus, & Gall. nec aliter Lambin. conservata cet. nost. cum vulgatis.

88. Sed verborum memoria, quæ minus est nobis, necessaria, majore imaginum varietate distinguitur: multa enim sunt verba, quæ, quasi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari similitudine nulla possunt: eorum fingendæ nobis sunt imagines, quibus semper utamur. Rerum memoria propria est oratoris: eam singulis personis bene positis notare possunt, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus. Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriæ imaginum pondere, & obscurari etiam id, quod per se natura tenere potuisset. Vidi enim ego summos homines, & divina prope memoria, Athenis Charmidem; in Asia, quem vivere hodie aiunt, Scëpsium Metrodorum; quorum uterque, tamquam literis in cera, sic se aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminisse vellet, perscribere. Quare hac exercitatione non eruenta memoria est, si est nulla naturalis: sed certe, si latet, evocanda est. Habetis sermonem bene longum hominis utinam non impudentis; illud quidem certe, non nimis verecundi; qui quidem cum te, Catule, tum etiam L. Crasso audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim: nam istorum ætas minus me fortasse movere debuit: sed mihi ignoscetis profecto, si modo quæ causa me ad hanc insolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

D d

hoc,

1 Spondeo

hoc, & pro meo fratre ¹ respondeo) non modo tibi ignoscimus, sed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam; & cum humanitatem & facilitatem agnoscimus tuam, tum admiramur istam scientiam & copiam. Equidem etiam hoc me affectum puto, quod magno sum levatus errore, & illa admiratione liberatus, quod multis cum aliis semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in causis divinitas. Nec enim te ista attigisse arbitrabar, quæ diligentissime cognosse, & undique collegisse, usuque doctum partim cortexisse video, partim comprobasse. Neque eo minus eloquentiam tuam, & multo magis virtutem & diligentiam admiror, & simul gaudeo iudicium animi mei comprobari, quod semper statui, Neminem sapientiæ laudem, & eloquentiæ, sine summo studio, & labore, & doctrina consequi posse. Sed tamen quidnam est id, quod dixisti, fore ut tibi ignosceremus, ² si cognosceremus, quæ te causa in sermonem impulisset? Quæ est enim alia causa, nisi quod nobis, & horum adolescentium studio, qui te attentissime audierunt, morem gerere voluisti? Tum ille, Adimere, inquit, omnem recusationem Crasso volui, quem ego ³ paulo sciebam, vel pudenter, vel invitius, (nolo enim dicere de tam suavi homine, fastidiosius) ad hoc genus sermonis accedere. Quid enim poterit dicere? consularem se esse hominem, & censorium? eadem nostra causa est. An ætatem afferet? quadriennio minor est. An se nescire? quæ ergo sero, quæ cursim arripui, quæ ⁴ subcivis operis, ut aiunt; iste à puero summo studio,

¹ Spondeo Bal. Joan. Wag. ² Si cognosceremus Nov. ³ Paulo ante sciebam Joan. Mag. Wag. ⁴ Substitutum Pal. sext. sibi se civi Pall. pr. sic. substitui Pith. & Memmii characeus. sub si civi Joan. qua substitui vel substitui operu Wag. qua substitui operis Nov.

studio, summis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit: etenim me dicentem qui audierit, nemo umquam tam sui despiciens fuit, quin speraret aut melius, aut eodem modo se posse dicere. Crasso dicente, nemo tam arrogans, qui similiter se umquam dicturum esse consideret. Quamobrem, ne frustra hi tales viri venerint, te aliquando, Crasse, audiamus.

Tum ille, Ut ita ista esse concedam, inquit, Antonio, quæ sunt longe secus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici possit, reliquisti? Dicam enim vere, amicissimi homines, quod sentio: sæpe ego doctos homines, quid dico sæpe? immo nonnumquam: sæpe enim qui potui, ² qui puer in forum venerim, neque inde umquam diutius, quam quæstor abfuerim? sed tamen audiui, ut heri dicebam, & Athenis cum essem, doctissimos viros, & in Asia istum ipsum Scepsium Metrodorum, cum de his ipsis rebus disputaret: neque verò mihi quisquam copiosius umquam visus est, neque subtilius in hoc genere dicendi, quam iste hodie, esse versatus: quod si esset aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermissum; non essem tam inurbanus, ac pene inhumanus, ³ uti eo gravarer, quod vos cupere sentirem. Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Crasse, Antonium ita partitum esse tecum, ut ipse instrumentum oratoris exponeret, tibi ejus distinctionem atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum, quis Antonio permisit, ⁴ inquit, ut & partes faceret, & utram vellet prior ipse sumeret? deinde, si ego recte intellexi, cum valde

D d 2

libenter

1 Qui desperaret al. 2 Qui quamprimum in forum venerim excerpt. Nov. 3 Ut in eo gravarer Bal. Joan. Nov. Wag: 4 Inquit, ut meas partes faceret &c. Nov. inquit, mei partes facere? deinde &c. mediis omisiss, Joan.

libenter audirem, mihi conjuncte est visus de utra-
que re dicere. Ille vero, inquit Cotta, ornamenta
orationis non attingit, neque eam laudem, ex qua
eloquentia nomen ipsum, invenitur. Verba, inquit
inquit Crassus, mihi reliquit Antonius, rem ipse
sumpsit. Tum Cæsar, Si, quod difficilius est, id
tibi reliquit, est nobis, inquit, causa cur te audire
cupiamus: sin, quod facilius, tibi causa non est
cur recuses. Et Catulus, Quid? quod dixisti, in-
quit, Crasse, si hic hodie apud te mandemus, te
morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam
putas pertinere? Tum Cotta ridens, Possem tibi,
inquit, Crasse, concedere, sed vide ne quid Catu-
lus attulerit religionis, opus hoc censorium est:
id autem committere, vide quam sit homini turpe
censorio. Agite vero, ille inquit, ut vultis: sed
nunc quidem, quoniam id temporis est, surgendum
est, & requiescendum: post meridiem, si ita
vobis est commodum, loquemur aliquid, nisi forte
in crastinum differre mavultis. Omnes se vesti-
tiam, vely, si ipse post meridiem mallet, quamprimum
tamen audire velle dixerunt.

M. T. CICERONIS

DE

ORATORE

AD

QUINTUM FRATREM

DIALOGUS, seu LIBER III.

INstituēti mihi, Quinte frater, eam sermo-
nem referre, & mandare huic tertio libro,
quem post Antonii disputationem Crassus ha-
buisset, acerba sane recordatio veterem animi cu-
ram molestiamque renovavit. Nam illud im-
mortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa
virtus L. Crassi, morte extincta subita est, vix
diebus decem post eum diem, qui hoc, & supe-
riore libro continetur. Ut enim Romam rediit
extremo scenicorum ludorum die, vehementer
commotus ea oratione, quæ ferebatur habita esse
in concione à Philippo, quem dixisse constabat,
Videndum sibi aliud esse consilium, illo tenatu se
republicam gerere non posse: mane idibus Se-
prembriis,

1 Subito est Bal. Bod. Nov. 2 Extremo dierum scenicorum die Bal.

1 Separatum

ptembris, & ille, & senatus frequens vocatu Drusi in curiam venit. Ibi cum Drusus multa de Philippo questus esset, retulit ad senatum de illo ipso, quod consul in eum ordinem tam graviter in concione esset inductus. Hic, ut saepe inter homines sapientissimos constare vidi, quamquam hoc Crasso, cum aliquid accuratius dixisset, semper fere contigisset, ut numquam dixisse melius putaretur, tamen omnium consensu sic esse tum iudicatum, ceteros à Crasso semper omnes, illo autem die etiam ipsum à sese ¹ superatum. ² Deploravit enim casum atque orbitatem senatus; cuius ordinis, à consule, qui quasi parens bonus, aut tutor fidelis esse deberet, tamquam ab aliquo nefario prædone, diriperetur patrimonium dignitatis: neque vero esse mirandum, si, cum suis consiliis rempublicam ³ profligasset, consilium senatus à ⁴ republica repudiaret. Hic cum homini, & vehementi & disertio, & in primis forti ad resistendum, Philippo, quasi quasdam verborum faces admovisset, non tulit ille, & graviter exarsit, pignoribusque ⁵ ablatis Crassum instituit coercere. Quo quidem ipso in loco multa à Crasso divinitus dicta efferebantur, cum sibi illum consulem esse negaret, cui senator ipse non esset: AN TU, QUUM OMNEM AUCTORITATEM UNIVERSI ORDINIS ⁶ PROPUGNARE PUTARIS, EAMQUE IN CONSPECTU POPULI ROMANI CONCIDERIS, ⁷ MEIS PIGNORIBUS EXISITMAS POSSE TERRERI? NON TIBI ILLA SUNT CÆDENDA, SI CRAS-

¹ Separatum Joan. & Nov. ita tamen, ut superatum uterque adscriptum habeat. ² Deploratum enim casum Joan. ³ Profugisset Mag. ⁴ Republica sine præpositione, Joan. reipublica Bal. Wag. ⁵ Allatis Bal. Bod. Nov. Wag. illatis Joan. ⁶ Propugnare putaris, vel putaris, vel putare nost. omn. præter Joan. cum aliis MSS. & edd. ⁷ Me his pignoribus Bal. Mag. Nov. Wag. cum vulgaris.

SUM VIS COERCERE: HÆC TIBI EST ¹ EXCIDENDA LINGUA; QUÆ VEL EVULSA, SPIRITU IPSO LIBIDINEM TUAM LIBERTAS MEA REFUTABIT.

2. Permulta tum vehementissima ² contentione animi, ingenii, virium, ab eo dicta esse constabat; sententiamque eam, ³ quam senatus frequens secutus est, ornatissimis & gravissimis verbis, ut populo Romano ⁴ satisfaceret, numquam senatus neque consilium reipublicæ, neque fidem defuisse, ⁵ ab eo dictam; & eundem (id quod in auctoritatibus perscriptis exstat) scribendo adfuisse. Illa tamquam cycnea fuit divini hominis vox & oratio, quam quasi expectantes, post ejus interitum veniebamus in curiam, ut vestigium illud ipsum, in quo ille postremum institisset, contueremur. ⁶ Namque tum latus ei dicenti condoluisse, sudoremque multum consecutum esse audiebamus: ex quo cum ⁷ cohorruiisset, cum febris domum rediit, dieque septimo lateris dolore consumtus est. O fallacem hominum spem, fragilemque fortunam, & inanes nostras ⁸ contentiones! quæ in medio spatio sæpe franguntur & corruunt, & ante in ipso cursu obruuntur, quam portum conspiciere potuerunt. Nam quamdiu Crassi fuit ambitionis labore vita ⁹ districta, tamdiu privatis magis officiis, & ingenii laude floruit, quam fructu amplitudinis, aut reipublicæ dignitate. Qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, ¹⁰ omnium concessu,

¹ Incidenda Pall. pr. sec. Mem. memb. neque improbet Gruter. cadenda Nov. & ad marg. considenda; quomodo Bal. ² Concitatione excerpta Nov. ³ Quam non est in Wag. ⁴ Satisfaceret Mag. Wag. ⁵ Ab eo dictum Mag. Wag. dictam non omnino habent Bal. & Bod. nec primitus Nov. ⁶ Namque dum latus ei doluisset, Joan. & excerpt. Nov. ⁷ Corruisset Bal. Mag. Nov. Wag. cohorruiisset Joan. ⁸ Constitutiones, qua mediocri in Gr. Joan. Idem statim aut ante. ⁹ Distracta Wag. & Nov. ad marg. ¹⁰ Omnium consensu Wag.

cessu, ad summam auctoritatem dabat, is ejus omnem spem, atque omnia vitæ consilia, morte pervertit. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus: sed ii tamen rempublicam casus¹ secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso à Diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit, flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia senatum, non sceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiae, non exilium generi, non acerbissimam C. Marii fugam, non illam post reditum ejus eadem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem,² in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.

3. ³ Sed quoniam attigi cogitatione vim varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longius, atque iis fere definietur viris, qui hoc sermone, quem referre⁴ coepimus, continentur. Quis enim non jure beatam L. Crassi mortem illam, quæ est à multis sæpe desleta, dixerit, ⁵ cum horum ipsorum sit, qui tum cum illo postremum fere collocuti sunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, Q. Catulum, virum omni laude præstantem, cum sibi non incolumem fortunam,⁶ sed exilium & fugam deprecaretur, esse coactum, ut vita se ipse privaret. Jam M. Antonii in his ipsis rostris, in quibus ille rempublicam constantissime consul defenderat, quæque censor imperatoriis mahubilis ornat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum civium capita servata. Neque vero longe ab eo C. Julii caput, hospitis Etrusci scelere proditum,

¹ Consecuti sunt al. ² In qua ipsa florentissima multum omnibus præstitisset Joan. ³ Et quoniam Bal. Joan. Mag. Wag & Suscepimus Joan. & ad oram Nov. ⁴ Cum, item sit, abesse mallet Gruter. ut glossam respiciencia. ⁵ Sed exitum & fugam Joan. Mag. lidem mox non agnoscunt civium.

ditum, cum L. Julii fratris capite jacuit; ut ille, qui hæc non vidit, & vixisse cum republica pariter, & cum illa simul extinctus esse videatur. Neque enim propinquum suum, maximi animi virum, P. Crassum, suapte interfectum manu, neque collegæ sui, pontificis maximi, sanguine simulacrum Vestæ respersum esse ¹ vidit: cui mœrori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimicissimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuisset. Non vidit eorum ipsorum, qui tum adulescentes Crasso se dicarant, ² horribiles, miserosque casus; ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi depulsus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus ejectus est è civitate: Sulpicius autem, qui in eadem invidiæ flamma fuisset, quibuscum privatus conjunctissime vixerat, hos in tribunatu spoliare instituit omni dignitate: cui quidem ad summam gloriam eloquentiæ florescenti, ferro ³ erepta vita est, & pœna temeritatis non sine magno reipublicæ malo constituta. Ego vero te, Crasse, cum vitæ flore, tum mortis opportunitate, divino consilio, & ortum, & extinctum esse arbitror. Nam tibi aut pro virtute animi, constantiaque tua, civilis ferri subeunda fuit crudelitas; aut, ⁴ si qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicasset, eadem esse te funerum patriæ spectatorem coegisset: neque solum tibi improborum dominatus, sed etiam, propter admistam civium cædem, bonorum victoria mœrori fuisset.

4. Mihi quidem, Quinte frater, & eorum casus, de quibus ante dixi, & ea, quæ nosmetipsi ob amo-

E c

rem

¹ Vidit abest à Mag. & Joan. qui statim etiam quo mœrore, qua mente &c. cum Bal. Nov. Wag. ² Horribiles miseriorum casus Mag. ³ Excerpta Pith. & Mem. *errore* Pal. sec. ⁴ Si qua te fortuna &c. vindicasset Mag.

¹ Salutaria

rem in rempublicam incredibilem, & singularem pertulimus, ac sensimus, cogitanti, sententia sæpe tua vera, ac sapiens videri solet, qui propter tot, tantos, tamque præcipientes casus clarissimorum hominum, atque optimorum virorum, me semper ab omni contentione ac dimicatione revocasti. Sed quoniam hæc jam neque in integro nobis esse possunt, & summi labores nostri magna compensati gloria mitigantur, pergamus ad ea solatia, quæ non modo sedatis molestiis jucunda, sed etiam hærentibus, ¹ salutaria nobis esse possunt; sermonemque L. Crassi reliquum, ac pene postremum memoriæ prodamus; atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio, meritam gratiam, debitamque referamus. Neque enim quisquam nostrum, cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, ² non, quamquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur: quod item nos postulamus, non à te quidem, qui nobis summa omnia tribuis, sed à ceteris, qui hæc in manus fument, ³ ut majus quiddam de L. Crasso, quam quantum à nobis exprimitur, suspicentur. Nos enim, qui ipsi sermoni non interfuissemus, & quibus C. Cotta tantummodo locos ac sententias hujus disputationis tradidisset, quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus, id ipsum sumus in eorum sermone adumbrare conati. Quod si quis erit, qui ductus opinione vulgi, aut Antonium jejuniorem, aut Crassum fuisse pleniorē putet, quam quomodo à nobis uterque inductus est; is erit ex iis, qui aut illos non audierit, aut judicare non possit.

¹ *Salutaria nobis sint Joan. salutaria non esse non possunt Mag.* ² *Non desideratur in Bal. Joan. Wag.* ³ *Ut non agnoscit Bal. nec Joan*

fit. Nam fuit uterque (ut exposui antea) cum studio, atque ingenio, & doctrina præstans omnibus, tum in suo genere perfectus; ut neque in Antonio deesset hic ornatus orationis, neque in Crasso redundaret.

5. ¹ Ut igitur ante meridiem discesserunt, paululumque requierunt, in primis hoc à se Cotta animadversum esse dicebat, omne illud tempus meridianum Crassum in acerrima, atque attentissima cogitatione posuisse; seseque, qui vultum ejus, cum ei dicendum esset, obtutumque oculorum in cogitando probe nosset, atque in maximis causis sæpe vidisset, cum dedita opera, quiescentibus aliis, in eam exhedram ² venisset, in qua Crassus lectulo posito recubivisset; cumque eum in cogitatione defixum esse sensisset, statim recessisse, atque in eo silentio duas horas fere esse consumptas. Deinde cum omnes, inclinato jam in postmeridianum tempus die, venissent ad Crassum, Quid est, Crasse, inquit Julius, imusne sessum? etli admonitum venimus te, non flagitatum. Tum Crassus, An me tam impudentem esse existimatis, ut vobis hoc præsertim munus putem diutius posse debere? Quinam igitur, inquit ille, locus? an in media silva placet? est enim is maxime & opacus, & frigidus. Sane, inquit Crassus: etenim est in eo loco sedes huic nostro ³ non inopportuna sermoni. Cum placuisset idem ceteris, in silvam venit, & ibi magna cum audiendi expectatione confiditur. Tum Crassus, Cum auctoritas atque amicitia vestra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea causa libertatem recusandi: quam-

E e 2

quam

¹ Tum igitur Bod. ² Venisse Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. ³ Non importuna Nov. Wag. Quæ sequuntur usque ad sect. 28. desinuntur in Joan.

¹ Reliquerat

quam in partienda disputatione nostra, cum sibi de iis, quæ dici ab oratore oporteret, sumeret, mihi autem ¹ relinqueret, ut explicarem, quemadmodum illa ornari oporteret; ea divisit, quæ sejuncta esse non possunt. Nam cum omnis ex re, atque verbis constet oratio; neque verba ² sedem habere possunt, si rem subtraxeris; neque res lumen, si verba semoveris. Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo complexi, multo plus etiam vidisse videntur, quam quantum nostrorum ingeniorum acies intueri potest; qui omnia hæc, quæ supra & subter, unum esse, & una vi, ³ atque una consensione naturæ constricta esse dixerunt. Nul- lum est enim genus rerum, quod aut avulsum à ceteris per se ipsum constare, aut quo cetera si careant, vim suam atque æternitatem conservare possint.

6. ⁴ Sed hæc major esse ratio videtur, quam ut hominum possit sensu, aut cogitatione comprehendi: est etiam illa Platonis vera, & tibi, Catule, certe non inaudita vox, Omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri: ubi enim perspecta vis est rationis ejus, qua causæ rerum, atque exitus cognoscuntur, ⁵ mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum, concentusque reperitur. Sed si hoc quoque videtur esse altius, quam ut id nos humi strati ⁶ suspicere possimus, illud certe tamen, quod amplexi sumus, quod profitemur, quod suscepimus, nosse & tenere debemus. Una est enim, quod & ego hesternæ die dixi, & aliquot locis ⁷ antemeridiano sermone significavit Antonius, elo-
quentia,

¹ Reliquerat Nov. ² Sedem habere al. ³ Atque consensione Bod. Bal. Wag. ⁴ Sed si hæc Bod. & al. ⁵ Unus quidam Nov. rejecto mirus ad marginem. ⁶ Suscipere alias. ⁷ Ante meridianos sermones Bod. Nov.

quentia, quascumque in ¹ oras disputationis, regionisque delata est. Nam sive de cœli natura loquitur, sive de terræ, sive de divina vi, sive de humana, sive ex inferiore loco, sive ex æquo, sive ex superiore, sive ut impellat homines, sive ut doceat, sive ut deterreat, sive ut concitet, sive ut reflectat, sive ut incendat, sive ut leniat, sive ad paucos, sive ad multos, sive inter alienos, sive cum suis, sive secum, ravis est deducta oratio, non fontibus; & quocumque ingreditur, eodem est instructu ornatuque comitata. Sed quoniam oppressi jam sumus opinionibus, non modo vulgi, verum etiam hominum leviter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, ² hæc facilius divulgata, & quasi discerpta contrectant; & qui, tamquam ab animo corpus, sic à sententiis verba sejungunt, quorum sine interitu fieri neutrum potest; non suscipiam oratione mea plus, quam mihi imponitur: tantum significabo brevi, neque verborum ornatum inveniri posse, non partitis expressisque sententiis, neque esse ullam sententiam illustrem sine luce verborum. Sed prius quam illa conor attingere, quibus orationem ornari, atque illuminari putem, proponam breviter quid sentiam de universo genere dicendi.

7. Natura nulla est (³ ut mihi videtur) quæ non habeat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ tamen consimili laude dignentur. Nam & auribus multa percipimus, quæ, etsi nos vocibus delectant, tamen ita sunt varia sæpe, ut id, quod proximum audias, jucundissimum esse videatur: & oculis colliguntur pene innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum sensum

¹ *Oras, disputationes, reg. Wag. & al.* ² *Hæc faciunt divulgata, & Wag.* ³ *Ut mihi quidem vid. Bod.*

sum dissimili genere delectent; & reliquos sensus voluptates oblectent dispares, ut sit difficile iudicium excellentis maxime suavitatis. ¹ At hoc idem, quod est in naturis rerum, transferri potest etiam ad artes. Una fingendi est ars, in qua præstantes fuerunt Myro, Polycletus, Lyfippus; qui omnes inter se dissimiles fuerunt, sed ita tamen, ut neminem sui velis esse dissimilem. Una est ars, ratioque picturæ, dissimillimique tamen inter se Zeuxis, Aglaophon, Apelles; neque eorum quisquam est, ² cui quidquam in arte sua deesse videatur. Et si hoc in his ³ quasi mutis artibus est mirandum, & tamen verum; quanto admirabilius in oratione, atque in lingua? quæ cum in iisdem sententiis verbisque versetur, summas habet dissimilitudines; non sic, ut alii vituperandi sint, sed ut ii, quos constat esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur. Atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum oratoribus, quam sint inter sese Ennius, Pacuvius, Acciusque dissimiles: quam apud Græcos Æschylus, Sophocles, Euripides; ⁴ quamquam omnibus par pene laus in dissimili scribendi genere tribuatur. Adspicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quærimus, quid intersit inter oratorum studia atque naturas. Suavitatem Isocrates, subtilitatem Lyfias, acumen Hypetides, sonitum Æschines, vim Demosthenes habuit: quis eorum non egregius? ⁵ tamen quis cuiusquam nisi sui similis? Gravitatem Africani, lenitatem Lælius, asperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo & canorum: quis horum

¹ Ad hoc idem Bod. Wag. ² Qui in arte sua deesse videatur Bal.
³ Quasi mixta artibus Mag. ⁴ Quamque omnibus Lambin. MSS. omnibus invicis. ⁵ Tamen cuiusquam, omisso qui, Bal. Bod. Nov.

non princeps temporibus illis fuit? & suo tamen quisque in genere princeps.

8. Sed quid ego vetera conquiram, cum mihi liceat uti præsentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus nostris umquam accidit hujus oratione Catuli? quæ est pura sic, ut Latine loqui pene solus videatur: sic autem gravis ut in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos. Quid multa? istum audiens equidem sic judicare soleo, quidquid aut addideris, ¹ aut mutaveris, aut detraxeris, vitiosius & deterius futurum. Quid noster hic Cæsar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, & dicendi genus induxit prope singulare? Quis umquam res, præter hunc, tragicas pene comice, tristes remisse, severas hilare, forenses scenica prope venustate tractavit? atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur. Ecce præsentibus duo prope æquales Sulpicius & Cotta: quid tam inter se dissimile? quid tam in suo genere præstans? limatus alter & subtilis, rem explicans propriis aptisque verbis, hæret in causa semper, &, quid judici probandum sit, cum acutissime vidit, omissis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima & maxima voce, summa contentione corporis & dignitate motus, verborum quoque ² ea gravitate & copia est, ut unus ad dicendum instructissimus à natura esse videatur.

9. Ad nosmetipsos jam revertor; (quoniam sic fuimus semper comparati, ut hominum sermonibus quasi in aliquod contentionis judicium vocaremur) quid

¹ Aut mutaveris abest à Bal. ut & paulo supra umquam. ² Ea dignitate & copia Bod.

quid tam dissimile; quam ego in dicendo, & Antonius? cum ille is sit orator, ut nihil eo possit esse præstantius: ego autem, quamquam ¹ memet mei poenitet, cum hoc maxime tamen in comparatione conjungar. Videtisne genus hoc quod sit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, & ex omni parte causæ septum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeste cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa orationis varietate, nulla nostrarum aurium satietate. Nos autem, quicumque in dicendo sumus (quoniam esse aliquo in numero vobis videmur) certe, tamen ² ab huius multum genere distamus: quod quale sit, non est meum dicere; propterea quod minime sibi quisque notus est, & difficillime de se quisque sentit: sed tamen dissimilitudo intelligi potest, & ex motus mei mediocritate; & ex eo, quod quibus vestigiis ³ primum institi, in iis fere soleo perorare; & quod aliquanto me major in verbis, & in sententiis ⁴ eligendis, quam eum, labor & cura torquet, verentem, ne, si paulo obsoletior fuerit oratio, non digna expectatione & silentio fuisse videatur. Quod si in nobis, qui adsumus, tantæ dissimilitudines, tam certæ res cuiusque propriæ, & in ea varietate fere melius à deteriore, facultate magis, quam genere distinguitur, atque omne laudatur, quod in suo genere perfectum est; quid censetis, si omnes, qui ubique sunt, aut fuerunt oratores, amplecti voluerimus: ⁵ num ne fore, ut quot oratores, totidem pene reperiantur genera dicendi?

¹ Memet rejicit Bod. ² Ab hoc multum genere Nov. ³ Primum institui mihi, his fore Bal. ⁴ Eligendis hinc labor Nov. quam labor, sine eum, Wag. Statim uterque obsoletior, Quam eum omnino omittit ed. Melancthon. ⁵ Nonne fore Mag. Wag.

dicendi? Ex qua mea disputatione forsitan occurrat illud, si pene innumerabiles sint quasi formæ figuræque dicendi, specie dispares, genere laudabiles, non posse ea, quæ inter se discrepant, iisdem præceptis, atque in una institutione formari. Quod non est ita; diligentissimeque hoc est eis, qui instituunt aliquos atque erudiunt, videndum, quo sua quemque natura maxime ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quasi ludo summorum in suo cuiusque genere artificum & magistrorum, exisse discipulos dissimiles inter se, attamen laudandos; cum ad cuiusque naturam institutio doctoris accommodaretur: cuius est vel maxime insigne illud exemplum (ut ceteras artes omittamus) quod dicebat Isocrates, doctor singularis, Se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti solere: alterum enim exultantem verborum audacia, reprimebat: alterum cunctantem, & quasi verecundantem incitabat. Neque eos similes effecit inter se, sed tantum alteri affinxit, de altero limavit, ut id² conformaret in utroque, quod utriusque natura pateretur.

10. Hæc eo mihi³ prædicenda fuerunt, ut si non omnia, quæ proponerentur à me, ad omnium vestrum studium, & ad genus id, quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhærescerent; id à me genus exprimi sentiretis, quod maxime mihi ipsi probaretur. Ergo hæc & agenda sunt ab oratore, quæ explicavit Antonius, & dicenda quodammodo. Quinam igitur dicendi est modus melior, (nam de actione post videro) quam ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque agetur, apte, congruenterque dicamus? Atque eorum quidem, quæ duo

F f

prima

¹ Una constitutione Wag. ² Confirmaret Bal. Wag. ³ Prædicanda Bal. Mag. prædicanda Wag. & excerp. Nov.

prima dixi, rationem non arbitror expectari à me, puri, dilucidique sermonis: neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat; nec sperare, qui Latine non possit, hunc ornate esse dicturum; neque vero, qui non dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur ¹ hæc, quæ cogitationem habent facilem, usum necessarium: nam alterum traditur literis, doctrinaque puerili; alterum adhibetur ob eam causam, ut intelligatur, quid quisque dicat: quod videmus ita esse necessarium, ut tamen eo minus nihil esse possit. Sed omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur scientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poetis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, ² omnes prope præclare locuti: quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, nisi Latine. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam consuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi causa, parce, quod ostendam; sed usitatis ita poterit uti, lectissimis ³ ut utatur is, qui in veteribus erit scriptis studiose & multum volutatus.

II. Atque ut Latine loquamur, non solum videndum est, ut & verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat; & ea sic & casibus, & temporibus, & genere, & numero conservemus, ut ne quid perturbatum ac discrepans, aut præposterum sit; sed etiam lingua, & spiritus, & vocis sonus est ipse moderandus. Nolo exprimi literas putidius, nolo obscurari negligentius: nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata, & quasi ⁴ anhelata
gravius:

¹ Hæc duo, quæ Wag. & Omnes quoque præclare Nov. ² Ut utatur iis, quæ in veteribus Nov. in textu, altera lectione margini adscripta.
⁴ Exhanelata Bal.

gravius: nam de voce nondum ea dico, quæ sunt actionis, sed hoc, quod mihi cum sermone quasi conjunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quæ nemo est, quin effugere cupiat, mollis vox, ¹ ut muliebris, aut quasi extra modum ² absona atque absurda: est autem vitium, quod nonnulli de industria consecretantur. Rustica vox & agrestis quosdam delectat, quo magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur; ut tuus, Catule, sodalis L. Cotta gaudere mihi videtur gravitate linguæ, sonoque vocis agresti; & illud, quod ³ loquitur, priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me autem tuus sonus, & ⁴ suavitas ista delectat; omitto *verborum*, quamquam est caput: verum id affert ratio, docent literæ, confirmat consuetudo & legendi, & loquendi: sed hanc dico suavitatem, quæ exit ex ore; quæ quidem, ut apud Græcos Atticorum, sic in Latino sermone hujus est urbis maxime propria. Athenis jam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit, domicilium tantum in illa urbe ⁵ remanet studiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis, & auctoritate: tamen eruditissimos homines Asiaticos quivis Atheniensis indoctus, non verbis, sed sono vocis, nec tam bene, quam suaviter loquendo, facile superabit. Nostri minus student literis, ⁶ quam Latini: tamen ex istis, quos nostis, urbanis, in quibus minimum est literarum, nemo est, quin literatissimum togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis, atque ipso oris pressu, & sono facile vincat.

F f 2

12. Quare

¹ Aut muliebris Bal. Nov. Wag. aut mulieris Bod. ² Absona al.
³ Loquisur, ut priscus visum iri &c. Mag. ⁴ Subtilitas nost. omn. cum
 vet. edd. nec aliter Pall. septem, aut Memmii chartaceus. ⁵ Re-
 tineat Nov. ⁶ Latine Bal. Bod. Mag. Nov. Wag.

12. Quare cum sit quædam certa vox Romani generis urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animadverti possit, nihil sonare, aut olere peregrinum, hanc sequamur; neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. Equidem cum audio socrum meam Laliæ (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes, ea tenent semper, quæ prima didicerunt) sed eam sic audio, ut Plautum mihi, aut Nævium videar audire: sono ipso vocis ita recto, & simplici est, ut nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutam esse ejus patrem judico, sic majores; non asperè, ut ille, quem dixi; non vaste, non rustice, non mulce; sed presse, & æquabiliter, & leniter. Quare Cotta noster, cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut ² Jota literam tollas, & E ³ plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos, sed messorum videris imitari. Hic cum arrivisset ipse Sulpicius, Sic agam vobiscum, inquit Crassus, ut, quoniam me loqui voluistis, aliquid de vestris vitiis audiatis. Utinam quidem! inquit ille: id enim ipsum volumus; idque si feceris, multa (ut arbitror) hic hodie vitia ponemus. At enim non sine meo periculo, Crassus inquit, possum, Sulpici, te reprehendere; quoniam Antonius mihi te simillimum dixit sibi videri. Tum ille, Tum quod monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima essent, imitarentur: ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi suppletionem pedis imitatus, & pauca quædam verba, & aliquem, si forte, motum. Ergo ista, inquit Crassus, quæ ha-

¹ *Sermonium* Nov. oram Nov.

² *Jotam literam* nost. omn.

³ *Plenissime* ad

bes à me, non reprehendo, ne me ipsum irrideam : (sunt autem mea multo & plura, & majora quam dicis) quæ autem sunt aut tua plane, aut imitatione ex aliquo expressa, de iis te, si qui me forte locus admonuerit, commonebo.

13. Prætereamus igitur præcepta Latine loquendi ; ¹ quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum & poetarum. Neque vero in illo altero diutius commoremur, ut disputemus, quibus rebus assequi possimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur : Latine scilicet dicendo, verbis usitatis, ac proprie demonstrantibus ea, ² quæ significari ac declarari volumus, sine ambiguo verbo, aut sermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis, quæ similitudinis ³ causa ex aliis rebus transferuntur, non discerptis sententiis, non præposteris temporibus, non confusis personis, non ⁴ perturbato ordine : quid multa ? tam facilis est tota res, ut mihi permirum sæpe videatur, cum difficilius intelligatur, quid patronus velit dicere, quam si ipse ille, qui patronum adhibet, de re sua diceret. Isti enim, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici : easdem res autem simulac ⁵ Fufius, aut vester æqualis Pomponius agere cœpit, ⁶ non æque quid dicant, nisi admodum attendi, intelligo : ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum ; tantaque insolentia,

ac

¹ Qua pueris doctrina traditur Bod. ² Qua declarari ac significare volumus Mag. ³ Causa, & ex aliis Bod. ⁴ Conturbato Nov. ⁵ Ita nost. omn. Fufius Pall. quart. sext. oct. & nonus. ⁶ Neque quid Bal. & Nov. ad marg.

ac ¹ turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ² ea obscuritatem & tenebras afferat, ut quodammodo ipsi sibi in dicendo obstreperere ³ videantur. Verum, si placet, quoniam hæc satis spero, vobis quidem certe maioribus, molesta & putida videri, ad reliqua aliquanto odiosiora pergamus.

14. Atqui vides, inquit Antonius, cum alias res agamus, ⁴ quam te inviti, qui adduci possumus (de me enim conjicio) relictis ut rebus ⁵ omnibus te sectemur, te audiamus: ita de horridis rebus ⁶ nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam est oratio tua. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt duæ, quas modo percucurri, vel potius pene præterii, Latine loquendi, planeque dicendi: reliquæ sunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur. Nemo enim umquam est oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus: si est aliter, irrident; neque eum oratorem tantummodo, sed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut qui adesent, intelligerent quid diceret; sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. In quo igitur homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? qui distincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate, & rebus, & verbis dicunt, ⁷ & in ipsa oratione quasi

quendam

¹ Turbo verborum Mag. ² Eam obscuritatem Nov. ³ Videntur Nov. ⁴ Quam te inviti audiamus qui &c. ed. Gruter. & al. sed illud audiamus in nullis est nostrorum, aut aliorum MSS. quibus omnibus adest quam te in vitio, qui (qua al.) adduci (abduci Bod.) possumus &c. Quanta in vitia qui Pal. octav. quam absque te: non inviti quidem adduci editio prima. ⁵ Illud omnibus tollit Lambin. at Gruter. rebus abesse malit, illo relicto. ⁶ Mixta Bod. ⁷ Qui & ipsa oratione Nov.

quendam numerum versumque conficiunt: id est, quod dico *ornate*.¹ Qui idem ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates ferunt, ii sunt in eo genere laudandi laudis,² quod ego *aptum*, &³ *congruens* nominem. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Antonius, & iis hoc nomen dixit *eloquentiæ* solis esse tribuendum. Quare omnes istos, me auctore, deridete, atque contemnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, Rhetorum præceptis omnem oratorum vim complexos esse arbitrantur; neque adhuc quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt.⁴ Verum enim oratori, quæ sunt in hominum vita, quandoquidem⁵ in ea versatur orator, atque ea est ei subjecta materies, omnia quæ sita, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse debent. Est enim eloquentia una quædam de summis virtutibus; quamquam sunt omnes virtutes æquales & pares; sed tamen est species alia magis aliâ formosa & illustris: sicut hæc vis, quæ scientiam complexa rerum, sensa mentis, & consilia sic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocumque incubuerit, possit impellere; ⁶ quæ quo major est vis, hoc est magis probitate jungenda, summaque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

15. ⁷ Hanc, inquam, cogitandi, pronunciandique rationem, vimque dicendi, veteres Græci sapientiam nominabant: hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac similitudine Coruncanii

¹ Quidam ita Wag. quod ita Bod. ² Quo te ego Bod. ³ Congruens (congruum al.) nomine Bod. Nov. ⁴ Vero enim edidit Lambin. Rarum enim faciebat Guliel. ⁵ In vita versatur Bod. Statim Gratio Nov. ⁶ Illud qua punctis, ut delendum, notatur in Nov. ⁷ Hanc quam cogitandi Bod. Nov. Wag.

runcanii nostri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, ¹ non tam fortasse docti, sed impetu mentis simili, & voluntate. Eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitæ studia dispari, quietem atque otium secuti; ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, à regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, & propter ipsius scientiæ suavitatem, qua nihil est hominibus jucundius, plures, ² quam utile fuit rebus publicis, delectavit. Itaque, ut ei studio se excellentissimis ingeniis homines dediderunt, ex ea summa facultate vacui, ac liberi temporis, multo plura, quam erat necesse, doctissimi homines, otio nimio, & ingeniis uberrimis affluentibus, curanda sibi esse, ac quærenda, & investiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina, eadem videtur, & recte faciendi, & bene dicendi magistra; neque ³ disjuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores, atque dicendi; ut ille apud Homerum Phoenix, qui se à Peleo patre Achilli juveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum. Sed ut homines labore assiduo & quotidiano assueti, cum ⁴ tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se, aut ad talos, aut ad tesseras conferunt, aut etiam novum sibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi à negotiis publicis, tamquam ab opere, aut temporibus exclusi, aut voluntate sua feriati, totos se alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum sibi ipsi studium ludumque pepererunt; atque in iis artibus, quæ re-

pertæ

¹ Non solum fortasse Bal. Mag. Wag. ² Quam utile fuit, rebus publicis, abdicavit excerp. Nov. ³ Disjuncti Bod. ⁴ Tempestatis causa Wag. tempestate ea Bod.

pertæ sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque ætates suas consumserunt.

16. Sed quod erant quidam, iique multi, qui aut in republica propter ancipitem, quæ non potest esse sejuncta, faciendi dicendique sapientiam florerent, ut Themistocles, ut Pericles, ut Theramenes; ¹ aut, qui minus ipsi in republica versarentur, sed hujus tamen ejusdem sapientiæ doctores essent, ut Gorgias, Thrasimachus, Isocrates; inventi sunt qui, cum ² ipsi doctrina & ingenijs abundarent, à re autem civili, & à negotiis, animi quodam judicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent atque contemnerent: quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum testimonio, totiusque judicio Græciæ, cum prudentia, & acumine, & venustate, & subtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam se cumque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps. Is, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, *philosophia* nominaretur, hoc commune nomen ³ eripuit, sapienterque sentiendi, & ornate dicendi scientiam, re coherentes, disputationibus suis separavit: cujus ingenium, variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, cum ipse literam Socrates nullam reliquisset. Hinc discidium illud existit quasi linguae atque cordis, absurdum sane, & inutile, & reprehendendum, ut alii nos sapere; alii dicere docerent. Nam cum essent plures orti fere à Socrate, quod ex illius variis, & diversis, & in omnem

G g

partem

¹ Aut quis, qui noll. omnes. ² Ipsa doctrina, & Wag. ipsi doctrinæ ingenijs Rod. ³ Arripuit Nov. & statim res coherentes idem ad marg.

¹ Academicorum

partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat, profeminatæ sunt quasi familiæ dissidentes inter se, & multum disjunctæ, & dispares, cum tamen omnes se philosophi Socraticos, & dici vellent, & esse arbitrentur.

17. Ac primo ab ipso Platone Aristoteles & Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter ¹Academiæ nomen obtinuit. Deinde ab Antisthene, qui patientiam & duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici primum, deinde Stoici. Tum ab Aristippo, quem illæ magis voluptariæ disputationes delectarant, Cyrenaica Philosophia manavit, quam ille, & ejus posterii simpliciter defenderant: ii, ² qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundius id agunt, nec dignitati satisfaciunt, quam non aspernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philosophorum, fere qui se omnes Socraticos esse dicebant; Eretricorum, Heriliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum: sed ea horum vi & disputationibus sunt jamdiu fracta, & extincta. Ex illis autem, quæ remanent, ea philosophia, quæ suscepit patrocinium voluptatis, etsi cui vera videatur, procul abest tamen ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici consilii, & regendæ civitatis ducem, & sententiæ, atque eloquentiæ principem in senatu, in populo, in causis publicis esse volumus. Nec ulla tamen ei philosophiæ fiet injuria à nobis: non enim repellatur inde, quo aggredi cupiet, sed in hortulis quiescet suis, ubi vult; ubi etiam recubans mollior & delicate, nos advocat à rostris, à judiciis, à curia, fortasse sapienter, ³ hac præsertim repub-

blica.

¹ Academicorum Wag. Idem mox defenderunt. ² Qui non voluptate Mag. ³ Est à Lambinianis. aliæ edd. ac præsertim à republica, quod & in Pall. & in nostris MSS. a Ut

blica. Verum ego non quæro nunc, quæ sit philosophia verissima, sed quæ oratori conjuncta maxime. Quare istos sine ulla contumelia dimittamus: sunt enim & boni viri, &, quoniam sibi ita videntur, beati: tantumque eos admoneamus, ut illud, etiam si est verissimum, tacitum tamen, tamquam mysterium, teneant, Quod negant versari in republica esse sapientis. Nam si hoc nobis, atque optimo cuique persuaferint, non poterunt ipsi esse, id quod maxime cupiunt, otiosi.

18. Stoicos autem, quos minime improbo, dimitto tamen; nec eos iratos vereor, quoniam omnino irasci nesciunt: atque hanc iis habeo gratiam, quod soli ex omnibus eloquentiam virtutem, ac sapientiam esse dixerunt: sed utrumque est in his, quod ab hoc, quem instruimus, oratore valde abhorreat, vel quod omnes, qui sapientes non sint, servos, latrones, hostes, insanos esse dicunt; neque tamen quemquam esse sapientem. Valde autem est absurdum, ei concionem, aut senatum, aut ullum cœtum hominum committere, cui nemo illorum, qui adsint, sanus, nemo civis, nemo liber esse videatur. Accedit, quod orationis etiam genus habent fortasse subtile, & certe acutum, sed¹ ut in oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum, attamen ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit. Alia enim & bona, & mala videntur Stoicis, & ceteris civibus, vel potius gentibus: alia vis honoris, ignominiae, præmii, supplicii: vere, an secus, nihil ad hoc tempus: sed ea si sequamur, nullam umquam rem dicendo expedire possimus. Reliqui sunt Peripatetici & Academici:

G g 2 quamquam

¹ Ut in oratione al.

² Nam

quamquam Academicorum nomen est unum, sententiae duae: ¹ nam Speusippus Platonis sororis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem Polemo, & Crantor nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magnopere ² dissensit: copia fortasse, & varietate dicendi pares non fuerunt. Arcesilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, sermonibusque Socraticis hoc maxime arripuit, Nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit: quem ferunt eximio quodam ³ usum lepore dicendi, aspernatum esse omne animi sensusque iudicium, primumque instituisse (quamquam id fuit Socraticum maxime) non quid ipse sentiret ostendere; sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, ⁴ disputare. Hinc haec recentior Academia ⁵ emanavit, in qua exstitit divina quadam celeritate ingenii, dicendique copia Carneades; cuius ego etiam multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum, & focerum meum Scævolam, qui eum Romæ audivit adolescens, & Q. Metellum L. F. familiarem meum, clarissimum virum, qui illum à se adolescente Athenis, jam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat.

19. ⁶ Hæc autem, ut ex Appennino fluminum, sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta divortia, ut philosophi, tamquam in Superum mare Ionium defluerent, Græcum quoddam, & portuosum: oratores autem in Inferum hoc Tuscum, & barbarum, scopulosum, atque infestum, laberentur, in quo etiam ipse Ulysses errasset. Quare si hac eloquentia, atque hoc oratore contenti

¹ Nam Speusippus Bal. Bod. Nov. Wag. ² Dissensi Guliel. dissen-
runt Lambin. ³ Usu, lepore vel leporeque nost. omn. ⁴ Putare Bal.
Bod. Mag. Nov. ⁵ Manavit nost. omn. ⁶ Hæc autem Wag.

renti sumus, qui sciat aut negare oportere, quod arguare; aut, si id non possis, tum ostendere, quod is fecerit, qui insimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa, aut injuria, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut necessario, ¹ aut non eo nomine usurpandum, quo arguatur, aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit: &, si satis esse putatis, ea, quæ isti scriptores artis docent, discere, quæ multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, & uberius explicavit Antonius; sed si his contenti estis, atque iis etiam, quæ dici voluistis à me, ex ingenti quodam ² oratorem, immensoque campo, in exiguum sane gyrum compellit. Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter scriptorum multitudinem est, Demosthenem, sequi vultis, & si illam præclaram & eximiam speciem oratoris perfecti, & pulcritudinem adamastis; aut vobis hæc Carneadia, aut illa Aristotelia vis comprehendenda est. Namque (ut ante dixi) veteres illi usque ad ³ Isocratem, omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad rempublicam pertinebant, cognitionem & scientiam, cum dicendi ratione jungebant: postea dissociati (ut exposui) à Socrate, ⁴ disertis à doctis, & deinceps à Socraticis item omnibus, philosophi eloquentiam despexerunt, ⁵ oratores sapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur, ex quo promiscue haurirent, si manere in pristina communione voluissent. Sed, ut

¹ Aut in eo nomine Nov. Wag. ² Oratore nost. omn. ³ Socratem Manut. & Lambin. & est in Nov. ad marg. sed alterum hæret in cet. nost. cum aliis MSS. & edd. ⁴ Deserti plerique MSS. Lambinianum illud dissociatis à Socrate disertis à doctis non displicet Grutero. ⁵ Oratores sapientiam caret Bod.

ut pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti; sic Socratici à se causarum actores, & à communi philosophiæ nomine separaverunt, cum veteres dicendi & intelligendi mirificam societatem esse voluissent.

20. Quæ cum ita sint, paululum equidem de me deprecabor, & petam à vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipso, sed de oratore dicere putetis. Ego enim sum is, qui, cum summo studio patris in pueritia doctus essem, & in forum ingenii tantum, quantum ipse sentio, non tantum, quantum ipse forsitan vobis videar, detulissem, non possum dicere, me hæc, quæ nunc complector, perinde ut dicam discenda esse, didicisse: quippe qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim, annosque natus ¹ unum & viginti, nobilissimum hominem, & eloquentissimum in iudicium vocarim; cui disciplina fuerit forum, magister usus, & ² instituta populi Romani, mosque majorum. Paulum, sitiens istarum artium, de quibus loquor, gustavi, quæstor in Asia cum essem, ³ æqualem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cuius memoria commemoravit Antonius: & inde decedens, Athenis: ubi ego diutius essem moratus, nisi Atheniensibus, quod mysteria non referrent, ad quæ biduo serius veneram, succensusissem. Quare hoc, quod complector tantam scientiam, vimque doctrinæ, non modo non pro me, sed contra me est potius, (non enim quid ego, sed quid orator possit, disputo)

¹ Undeviginti Lambin. Taciti auctoritate: sed contra MSS. ² Instituta reipublica Nov. sed altera lectio visitur in margine. ³ Aequalem fere meum, & ex Academia Bod.

disputo) atque hos omnes, qui artes Rhetoricas exponunt, perridiculos. Scribunt enim de litium genere, & de principiis, & de narrationibus. Illa vis autem eloquentiæ tanta est, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omnisque naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim, mutationesque teneat: eadem mores, leges, jura describat, rempublicam regat, omnia, quæ ad quamcumque rem pertineant, orate copioseque dicat. In quo genere nos quidem versamur tantum, quantum possumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum usu valemus: neque tamen istis, qui in una philosophia quasi tabernaculum vitæ suæ collocarunt, multum sane in disputatione concedimus.

21. Quid enim meus familiaris C. Velleius afferre potest, quamobrem voluptas sit summum bonum, quod ego non copiosius possim, vel tutari, ¹ si velim, vel refellere ex illis locis, quos exposuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius est rudis, unusquisque nostrum versatus? Quid est, quod aut Sext. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius, de virtute hominum, Stoici, possint dicere, qua in disputatione ego his debeam, aut vestrum quisquam concedere? Non est enim philosophia similis artium reliquarum: nam quid faciet in geometria, qui non didicerit? quid in musicis? aut taceat oportebit, aut ne sanus quidem judicetur. Hæc vero, quæ sunt in philosophia, ingeniis eruntur ad id, quod in quoque verisimile est, eligendum, acutis ² atque acribus; eaque exercitata oratione poliuntur. Hic, hic noster vulgaris orator,

¹ Si velim desunt in Bal. ² Atque acerbis Bal.

tor, si minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipsa exercitatione communi istos quidem nostros verberabit, neque se ab iis contemni ac despici sinet. Sin aliquis exstiterit aliquando, qui Aristotelio more de omnibus rebus¹ in utramque sententiam possit dicere, & in omni causa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arcefilæ modo, &² Carneadis, contra omne, quod propositum sit, differat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum usum, moremque, exercitationemque dicendi; is sit verus, is perfectus, is solus orator. Nam neque sine forensibus nervis satis vehemens & gravis; nec sine varietate doctrinæ satis politus, & sapiens esse orator potest. Quare Coracem istum vestrum patiamur nos quidem pullos suos excludere in nido, qui evolent clamatores odiosi ac molesti; Pamphilumque nescio quem sinamus in infulis tantam rem, tamquam pueriles delicias aliquas depingere; nosque ipsi hac tam exigua disputatione hesterni, & hodierni diei, totum oratoris munus explicemus, dummodo illa res tanta sit, ut omnibus philosophorum libris, quos nemo oratorum istorum unquam attigit, comprehensa esse videatur.

22. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Crasse, mirandum est, esse in te tantam dicendi, vel vim, vel suavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non solum orator summus, sed etiam sapientissimus homo viderere: nunc intelligo, illa te semper etiam posteriora duxisse, quæ ad sapientiam spectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxisse: sed tamen,

cum

¹ In utramque partem sententiam possit Pal. tert. ac nonus Bal. in utramque partem, abjecta sententiam, Lambin. ² Carneadi nostri fere.

quam habuisse sepositum tempus ¹ ad discendum; ac tantum tribuisse doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, forense feriat ² concesserint.

23. At, si quæris, Catule, de doctrina ista quid ego sentiam, Non tantum ingenioso homini, & ei, qui forum, qui curiam, qui causas, qui rempublicam spectet, opus esse arbitror temporis, quantum sibi ii sumserunt, quos discennes vita defecit. Omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad usum transferunt; aliter ab iis, qui ipsarum artium tractatu delectati, nihil in vita sunt aliud acturi. Magister hic Samnitium summa jam senectute est, & quotidie commentatur: nihil enim curat aliud: ³ at Q. Velocius puer addidicerat: sed quod erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut est apud Lucilium,

— *Quamvis bonus ipse
Samnis in ludo, ac rudibus, ⁴ civis satis asper.*

sed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius quotidie cantabat: erat enim scenicus: quid faceret aliud? at Numerius Furius, noster familiaris, cum est commodum, cantat: est enim paterfamilias, est eques Romanus: puer didicit quod discendum fuit. Eadem ratio est harum artium maximarum: dies & ⁵ noctes virum summa virtute & prudentia videbamus philosopho cum operam daret, Q. Tiberonem: at ejus

avunculum

¹ Ad dicendum Bod. Mag. ² Concesserunt Bod. Wag. ³ Est à Victorio Var. Lect. l. 6. c. 21. ut & Turnebo, Advers. l. 25. c. 10. atque velocius plerique MSS. & edd. Velocius Bal. ⁴ Ita (aut cuius) plerique Pall. quomodo coniecerat Lipsius, quem vide l. 5. Antiq. lect. c. 2. causis edidit alii. cuius Lambin. post Melancthon. cui accedunt nost. omni. ⁵ Nactus abest à nost. omni. qui disceret, vel dies & (dies & in marg. Nov.) virum &c. exhibent.

avunculum vix intelligeres id agere, cum ageret tamen, Africanum. Ista discuntur facile, si & tantum sumas, quantum opus sit, & habeas qui docere fideliter possit, ¹ & scias etiam ipse discere. Sed si tota vita nihil velis aliud agere, ipsa tractatio & quaestio quotidie ex se gignit aliquid, quod cum desidiosa delectatione vestiges: ita fit, ² ut agitatione rerum sit infinita cognitio, facilis usus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumque permaneat. Libet autem semper discere, ut si velim ego talis optime ludere, aut pilae studio teneam, etiam fortasse si assequi non possim: at alii, quia praeclare faciunt, vehementius, quam causa postulat, delectantur; ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil est, quod quisquam magnitudinem artium, ex eo, quod senes discunt, pertimescat. Namque aut senes ad eas accesserunt; aut usque ad senectutem in studiis continentur; aut sunt tardissimi. Res quidem se mea sententia sic habet, ut, nisi quod quisque cito poterit, numquam omnino possit perdiscere.

24. Jamjam, inquit Catulus, intelligo, Crasse, quid dicas, & hercule assentior: satis video tibi, homini ad perdiscendum acerrimo, ad ea cognoscenda, quae dicis, fuisse temporis. Pergisne, inquit Crassus, me, quae dicam, de me, non de re putare dicere? Sed jam, si placet, ad instituta redeamus. Mihi vero, Catulus inquit, placet. Tum Crassus, Quorsum igitur haec spectat, inquit, tam longa, & tam alte repetita oratio? haec duae partes, quae mihi supersunt, illustrandae orationis, ac totius eloquentiae cumulandae, quarum altera dici postulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut

H h 2

fit

¹ Illa & scias &c. desunt in Bod. ² Ut a cogitatione rerum excerp. Nov.

fit quam maxime jucunda, ¹ quam maxime in sensus eorum, qui audiunt, influat, & quam plurimis sit rebus instructa. Instrumentum autem hoc forense, ² litigiosum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, ³ exiguum sane atque mendicum est: illud rursus ipsum, quod tradunt isti, qui profitentur se dicendi magistros, non ⁴ multum est majus, quam illud vulgare ac forense. Apparatu nobis opus est, & ⁵ rebus exquisitis undique, & collectis, arcessitis, comportatis, ut tibi, Cæsar, faciendum est ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quod quotidianis & vernaculis rebus satisfacere me posse huic populo non putabam. Verborum eligendorum, & collocandorum, & concludendorum facilis est vel ratio, vel sine ratione, ipsa exercitatio. Rerum est silva magna; quam cum Græci jam non tenerent, ob eamque causam juvenus nostra dedisceret pene discendo, etiam Latini, si diis placet, hoc biennio magistri dicendi exstiterunt: quos ego censor edicto meo sustuleram, non quo (ut nescio quos dicere aiebant) acui ingenia adolescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam. Nam apud Græcos, qui ⁶ cujuscumodi essent videbam, tamen esse præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam & ⁷ humanitatem dignam scientia: hos vero novos magistros nihil intelligebam posse docere, nisi ut auderent; quod, etiam cum bonis rebus conjunctum, per seipsum est magnopere ⁸ fugiendum. Hoc cum unum traderetur, &

cum

¹ Qua maxime in sensus &c. statimque & qua plurimis Bod. ² Litigiosum ac retractatum ex vulgi opinionibus Nov. tractatum ex vulgi opinionibus Mag. ³ Exiguum, saneque mendicum est noll. om. ⁴ Multo vulgo. ⁵ Rebus exquisitis, undique collectis Wag. ⁶ Cujusque modi essent conjicit Guliel. cuicumodi essent ed. Lambin. & P. Manut. ⁷ Humanitate dignam scientiam edidit Lambin. ex MSS. ⁸ Intelligendum Wag.

cum impudentiæ ludus esset; putavi esse censoris, ne longius id serperet, providere. Quamquam non hæc ita statuo atque decerno, ut deiperem Latine ea, de quibus disputavimus, tradi ac perpoliri: patitur enim & lingua nostra, & natura rerum, veterem illam excellentemque prudentiam Græcorum ad nostrum usum moremque transferri: sed hominibus opus est eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere nostri nulli fuerunt: sin quando exstiterint, etiam Græcis erunt antepponendi.

25. Ornatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo: nam ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ¹ ut dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Ut porro conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fuscum æquabiliter per omnem orationem, sed ita ² distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quædam insignia & lumina. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime teneat eos qui audiant, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Non enim à me jam expectari puto ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit vestra oratio, ne vulgaris, ne obsoleta: aliud quiddam majus, & ingenia me hortantur vestra, & ætates. Difficile enim dictu est, quænam causa sit, cur ea, quæ maxime sensus nostros impellunt voluptate, & specie prima acerrime commovent, ab iis celerime fastidio quodam & satietate abalienemur. Quanto colorum pulchritudine & varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus?

¹ Ut colores Mag. ² Disjunctum Nov.

³ Falsa

veteribus? quæ tamen, etiamsi primo adspectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido obsoletoque teneamur. Quanto molliores sunt & delicatiores in cantu flexiones & ¹ falsæ vocalæ, quam certæ & severæ? quibus tamen non modo austeri, sed, si sæpius fiunt, multitudo ipsa reclamationat. Licet hoc videre in reliquis sensibus: unguentis minus diu nos delectari summa & acerrima suavitate conditis, quam his moderatis; & magis laudari ² quod ceram, quam quod crocum olere videatur: in ipso tactu esse modum & mollitudinis & lævitat-
tis. Quin etiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maxime voluptarius, quique ³ dulcitudine præter ceteros sensus commovetur, quam cito id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit? Quis portione uti, aut cibo dulci diutius potest? ⁴ cum utroque in genere ea, quæ leviter sensum voluptate moveant, facillime fugiant satietatem. Sic omnibus in rebus voluptatibus maximis fastidium finitimum est: quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poetis, vel oratoribus possumus judicare, concinnam, distinctam, ornatam, festivam, sine intermissione, sine ⁵ reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta vel poesis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna. Atque eo citius in oratoris, aut in poetæ, cincinnis ac fuco offenditur, quod sensus in nimia voluptate natura, non mente, satiantur: in scriptis, & in dictis, non aurium solum, sed animi iudicio etiam magis, infucata vitia noscuntur.

26. Quare,

¹ Falsa notula Nov. sed vocula conspicitur ad marg. ² Qua terram, quam qua crocum Phil. Melancthon. & post eum Lambin. è Plin. l. 17. c. 5. terram etiam Nov. in ordine verborum, cum ceram habeat in excerpt. ³ Dulcedine alias. ⁴ Quam utroque nost. omn. quum excerpt. Nov. ⁵ Respiratione intrusit Lambin. contra MSS.

26. Quare, *bene & præclare*, quamvis nobis sæpe dicatur; *belle & festive*, nimium sæpe nolo: quamquam illa ipsa exclamatio, *Non potest melius*, sit velim crebra; sed habeat tamen illa in dicendo admiratio, ac summa laus, umbram aliquam & recessum, quo magis id, quod erit illuminatum, exstare, atque eminere videatur. Numquam agit hunc versum Roscius eo gestu quo potest,

Nam sapiens virtuti honorem, præmium, haud prædam petit:

sed abjicit prorsus, ¹ ut in proximos,

Ecquid video? ferro septus possidet sedes sacras.
incidat, adspiciat, admiretur, stupe scat. Quid ille alter?

— *Quid petam præsidii?*

quam leniter? quam remisse? quam non actuose? instat enim,

O pater! o patria! o Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non posset, si esset consumpta superiore motu, & exhausta. Neque id actores prius viderunt, quam ipsi poetæ, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos, à quibus utrisque summittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, distinguitur. Ita sit nobis igitur ornatus & suavis orator, (nec tamen potest aliter esse) ut suavitatem habeat austeram & solidam, non dulcem atque decoctam: nam ipsa ad ornandum præcepta, quæ dantur, ejusmodi sunt, ut ea ² quamvis vitiosissimus orator explicare

¹ Ut non est in textu Nov. Mox & *quid video?* Pall. & cum iis nostr. omn. ut Grutero videatur omnino legendum ut *in proximo*, Sed *quid video?* ² *Quivis vitiosissimus* Bal. Wag.

care possit. Quare, ut ante dixi, primum silva rerum ac sententiarum comparanda est; qua de parte dixit Antonius: hæc formanda filo ipso ¹ & generè orationis, illuminanda verbis, varianda sententiis. Summa autem laus eloquentiæ est amplificare rem ornando; quod valet non solum ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum ¹ atque abjiciendum.

27. Id desideratur omnibus iis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cum explanamus aliquid, vel cum ³ conciliamus animos, vel cum conciramus. Sed in hoc, quod postremum dixi, amplificatio potest plurimum: eaque una laus oratoris est, & propria maxime. Etiam major est illa exercitatio, quam extremo sermone instruxit Antonius, (primo rejiciebat) laudandi & vituperandi. Nihil est enim ⁴ ad exaggerandam & amplificandam orationem accommodatius, quam utrumque horum cumulatissime facere posse. Consequentur etiam illi loci, qui quamquam proprii causarum, & inhærentes in earum nervis esse debent, tamen, quia de universa re tractari solent, *communes* à veteribus nominati sunt: quorum partim habent vitiorum & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem, aut querelam, contra quam dici nihil solet, nec potest; ut in depeculatore, in proditore, in parricidam, quibus uti, confirmatis criminibus, oportet; aliter enim jejuni sunt atque inanes. Alii autem habent deprecationem, aut miserationem: alii vero ancipites disputationes, in quibus de universo genere in utramque partem differi

¹ Et genere non visitur in Wag. ² Atque abjiciendum deest in Bal.
³ Conciliamus amicos Bal. Mag. ⁴ Ad exaggerandum & amplificandum orationem Nov. Wag.

feri copiose licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum philosophiarum, de quibus ante dixi, putatur: apud antiquos erat eorum, à quibus omnis de rebus forensibus dicendi ratio, ¹ & copia petebatur. De virtute enim, de officio, de æquo & bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, præmio, pœna, similibusque de rebus in utramque partem dicendi animos, & vim, & artem habere debemus. Sed quoniam de nostra possessione depulsi, in parvo, & eo litigioso prædiolo relictī sumus, & aliorum patroni, nostra tenere, tuerique non potuimus, ab iis (quod indignissimum est) ² qui in nostrum patrimonium irruerunt, quod opus est nobis mutuemur.

28. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ex particula parva urbis ac loci, nomen habent, & Peripatetici philosophi, aut Academici nominantur; olim autem, propter eximiam rerum maximarum scientiam, à Græcis ³ politici philosophi appellati, universarum rerum publicarum nomine vocabantur; Omnem civilem orationem in horum alterutro genere versari, aut ⁴ definita controversia certis temporibus, ⁵ ac reis; hoc modo, Placeatne à Carthaginienſibus captivos nostros, redditis suis, recuperari: aut infinite de universo genere quærentis, Quid omnino de captivo statuendum ac sentiendum sit. Atque horum superius illud genus, causam, aut controversiam appellant, eamque tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: hæc autem altera quæstio infinita, & quasi proposita, consultatio nominatur: atque hæcenus ⁶ loquuntur. Etiam hac instituendo divisione utuntur,

I i

tur,

¹ Et copia videbatur Bal. ² Qui nostrum patrimonium irruerunt, Bod. ³ Politici abest à Mag. ⁴ Definita controversia. excerp. Nov. ⁵ As rebus Nov. ⁶ Loquantur Bod. & Nov. ad oram.

tur, sed ita, non ut jure, aut judicio, ¹ ut denique recuperare amissam possessionem, sed ut ex jure civili, surculo defringendo, usurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod est temporibus, locis, ² reis definitum, obtinent, atque id ipsum ³ lacinia. Nunc enim apud Philonem, quem in Academia maxime vigere audio, etiam harum jam causarum cognitio, exercitatioque celebratur. Alterum vero tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris esse dicunt: sed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt; ut præteriri omnino fuerit satius, quam ⁴ attentatum deserui: nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

29. Omnis igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri & disceptari potest, sive in infinitis consultationibus disceptatur, sive in iis causis, quæ in civitate & in forensi disceptatione versantur: ⁵ neque est ulla, quæ non aut ad cognoscendi, aut ad agendi vim rationemque referatur. Nam aut ipsa cognitio rei, scientiaque perquiritur; ut, Virtus suamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi consilium exquiritur; ut, Sitne sapienti capeffenda respublica. Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, &, ut ita dicam, consecutio. Nam, quid in re sit, conjectura quæritur; ut illud, Sitne in humano genere sapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat; ut si quæretur, Quid sit

¹ Aut vi denique recuperare Lambin. quod nullus admiseric Gruter. ² Rebus al. ³ Lascivia Mag. Nov. & summe placet Turnebo; quem adi Advers. l. 21. c. 14. non omnino legitur in Bod. ⁴ Intrastatum Memmii membr. Pal. nonus. ad tantum Memm. chartac. Pall. tert. quart. sept. atrastum Pall. pr. sec. attrastum Pal. oct. & ad oram quart. Nov. atrastum Pith. Joan. ac tantum cet. nostri. ⁵ Neque est ulla, (res ulla, Nov. in marg.) quæ aut ad cogn. aut ad ag. v. r. referantur Wag. omnino respuit Joan.

fit sapientia. Consecutio autem tractatur, cum, quid quamque rem sequatur, ¹ inquiritur; ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri. Redeunt rursus ad conjecturam, eamque in quatuor genera dispartiunt: nam aut quid sit, quæritur, hoc modo; Naturane sit jus inter homines, aut opinionibus: aut quæ sit origo cujusque rei; ut, Quod sit initium legum, aut rerum publicarum: ² aut causa & ratio; ut, si quæretur, Cur doctissimi homines de maximis rebus dissentiant: aut de immutatione; ut, si disputetur, Num interire virtus in homine, aut num in vitium possit converti. Definitionis autem sunt disceptationes, ut, cum quæritur, Quid in communi mente quasi impressum sit; ut si differatur, ³ Idne sit jus, quod maximæ parti sit utile: aut cum quid cujusque sit proprium exquiritur; ut, Ornate dicere, propriumne sit oratoris; an id etiam aliquis præterea possit: aut cum res distribuitur in partes; ut si quæretur, Quot sint genera rerum expetendarum; aut, Sintne tria, corporis, animi, externarumque rerum? aut cum quæ forma, & quasi naturalis nota cujusque sit, describitur; ut si quæretur avari species, seditiosi, gloriosi. Consecutionis autem ⁴ duo prima quæstionum genera ponuntur: nam aut simplex est disceptatio; ut si differatur, Expetendane sit gloria: aut ex comparatione; ⁵ Laus, an divitiæ magis expetendæ sint. Simplicium autem sunt tres modi: de expetendis, fugiendisve

I i 2 rebus;

¹ *Anquiritur* Joan. an *quæritur* Bal. Bod quorum Bal. & Joan. subjungunt *mentiri*; ut illud, *Sitne aliq. mentiri* (mente in Joan.) *boni viri*? In marg. Nov. notatur alias legi *inquiritur*; ut illud, *mentiri sitne aliquando in mente boni viri*? ² *Aut causa tractatio* nos. quinque. ³ *Unde sit jus, quod &c* Joan. excerp. Nov. ⁴ *Duo contermina quæstionum genera* excerp. Nov. cum Memmii membr. *duo crimina* Pal. pr. *crimina* sec. *crumenia* Joan. *duo prima gemina quæstionum*, Bal. W. g. ⁵ *Ut, laudes, an divitia* Wag.

rebus; ut, Expetendine honores sint: Num fugienda paupertas. De æquo, aut iniquo; Æquumne sit ulcisci injurias, etiam propinquorum. De honesto, aut turpi; ut hoc, Sitne honestum gloriæ causa mortem obire. Comparationis autem duo sunt modi: Unus, cum, idemne sit, an aliquid inter sit, quæritur; ut *metuere*, & *vereri*; ut *rex*, & *tyrannus*; ut *assentator*, & *amicus*: Alter, cum, quid præstet aliud alii, quæritur; ut illud, Optime cujusque sapientes, an populari laude ducantur. Atque ex quidem disceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, sic fere à doctissimis hominibus describuntur.

30. Quæ vero referuntur ad agendum, aut in officii disceptatione versantur, quo in genere, quid rectum faciendumque sit, quæritur; ¹ cui loco omnis virtutum & vitiorum ² est silva subjecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut sedanda, tollendave, tractantur. Huic generi subjectæ sunt cohortationes, objurgationes, consolationes, miserationes, omnisque ad omnem animi motum & impulsio, & si ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his generibus ac modis disceptationum omnium, nihil sane ad rem pertinet, si qua in re discrepavit ab Antonii divisione nostra partitio: eadem enim sunt membra ³ in utrisque disputationibus, sed paulo secus à me, atque ab illo, partita ac distributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus pensumque revocabo. Nam ex illis locis, quos exposuit Antonius, omnia sunt ad quæque genera quæstio-

num

¹ Quo in loco Joan. & ad marg. Nov. ² Est illa subjecta materia; aut &c. Nov. ad marg. est illa subjecta: aut &c. Joan. ³ In utriusque disputatione Joan. Mag. W. g. & ad oram Nov. Iidem statim ac prius, cum prioribus Pall. duobusque Gall.

num argumenta sumenda; sed aliis generibus alii loci magis erunt apti: de quo, non tam quia longum est, quam quia perspicuum, dici nihil est necesse. Ornatissimæ sunt igitur orationes eæ, quæ latissime vagantur, & à privata ¹ ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam conferunt & convertunt, ut ii qui audiant, ² natura, & genere, & universa re cognita, de singulis ³ reis, & criminibus, & litibus, statuere possint. Hanc ad consuetudinem exercitationis vos, adolescentes, est cohortatus Antonius, atque à minutis angustisque concertationibus, ad omnem vim varietatemque vos differendi traducendos putavit. Quare non est paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui scripserunt de dicendi ratione, arbitrati sunt; neque Tusculani, atque hujus ambulationis antemeridianæ, aut nostræ pomeridianæ sessionis. Non enim solum acuenda nobis, neque procudenda lingua est, ⁴ sed onerandum complendumque pectus maximarum rerum, & plurimarum, suavitate, copia, varietate.

31. Nostra est enim (si modo nos oratores sumus, si in civium disceptationibus, si in periculis, si in deliberationibus publicis, adhibendi auctores & principes sumus) nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, ⁵ in quam homines, quasi caducam atque vacuam, abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt, atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille ⁶ in Gorgia Socrates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis

¹ Et à singulari Bal. Joan Wag. ² Natura genere Joan. Mag. Pall. pr. sec. & bini Gall. ³ Rei & criminibus, & litibus Joan. ⁴ Sed ornandum Nov. cujus marg. adscribitur al. sed metandum, exorandum, complendumque &c. ⁵ In quam homines, quasi caduca, atque vacua, abundantes otio &c. Joan. ⁶ In Gorgia (Gorgiam Wag.) Socrates cavillatur nost. quatuor, cum edd. aliquor.

paucis præcipiunt libellis, eosque Rhetoricos inscribunt, quasi non illa sint propria rhetorum, quæ ab iisdem de iustitia, de officio, de civitatibus instituendis & regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturæ ratione, dicuntur. Quæ quoniam jam aliunde non possumus, sumenda sunt nobis ab iis ipsis, à quibus ¹ expilati sumus; dummodo illa ad hanc civilem scientiam, quo pertinent, & quam intuentur, tran feramus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his discendis rebus ætatem, sed cum fontes viderimus, (quos nisi qui celeriter cognovit, numquam cognoscet omnino) tum, quotiescumque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, hauriemus. ² Nam neque tam est acris acies in naturis hominum & ingeniis, ut res tantas quisquam, nisi monstratas, possit videre: neque tanta tamen in rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modo adspexerit. In hoc igitur tanto, tamque immenso campo, eum liceat oratori vagari libere, atque, ubicumque constiterit, ³ consistere in suo, facile suppeditat omnis apparatus ornatuque dicendi. Rerum enim copia verborum copiam gignit; &, si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ⁴ ex rei natura quidam splendor in verbis. Sit modo is, qui dicet aut scribet, ⁵ institutus liberaliter educatione doctrinaque puerili, & flagret studio, & à natura adjuvetur, &, in universorum generum infinitis disceptationibus exercitatus, ornatissimos scriptores ⁶ oratoresque ad cognoscendum imitandumque

¹ Expoliati Joan. explicati Wag. utrumque est in margine Nov.

² Nam neque quisquam tam est acris, vel alacer, in naturis hominum excerpt. Nov. Nam neque tam est acris, ac alacer in naturis Joan relicto spatio post alacer, octo litterarum capaci. ³ Consistere deest in Joan. & Mag. ⁴ Ex re naturalis quidam splendor Nov. ad marg. accedente Joan. ⁵ Et institutus Joan. Wag. ⁶ Oratoresque cognoscendos, imitandosque

dumque cognorit; nã ille haud sane, quemadmodum verba struat & illuminet, à magistris istis requireret: ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta, sine duce, natura ipsa, si modo est exercitata, ¹labetur.

32. Hic Catulus, Dii immortales, inquit, quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Crasse, complexus es! quantisque ex angustis oratorem educere ausus es, & in majorum suorum regno collocare! Namque illos veteres doctores auctoresque dicendi nullum genus disputationis à se alienum putasse accepimus, semperque esse in omni orationis ratione versatos: ex quibus ² Eleus Hippias, cum Olympiam venisset maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus est, cuncta pene audiente Græcia, Nihil esse ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: nec solum has artes, quibus liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, geometriam, musicam, literarum cognitionem & poetarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de rebuspublicis, ³ dicerentur; sed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, foccos, quibus ⁴ indutus esset, se sua manu confecisse. Scilicet nimis hic quidem est progressus, sed ex eo ipso est conjectura facilis, quantum sibi illi ipsi oratores de præclarissimis artibus appetierint, qui ne sordidiores quidem repudiarent. Quid de Prodicò ⁵ Chio? quid de Thrasymacho

tandemque delegerit Nov. ad oram. Pal pr. Pith. Mem. Sic quoque fere Pal. sec. & Joan. & vulgato præponendum videtur Grutero. ¹ Delabitur vel dilabitur vel delabetur vel dilabetur Joan. Mag. excerp. Nov. W. g. ² Helirius vel Herillius Hippias plerique nostri. ³ Dissertantur Lambin. ducentur Pal. octav. ⁴ Indutus esset Pall. duo, & Memmii chartaceus, quod non negligendum putat Gruter. ⁵ Cæo vel Cæo Bal. Bod. Mag. Nov.

symacho Chalcedonio, de Protagora Abderita lo-
 quar? quorum unusquisque plurimum temporibus
 illis, etiam de natura rerum, & differuit, & scrip-
 psit. Ipse ille Leontinus Gorgias, quo patrono
 (ut Plato voluit) Philosopho succubuit orator;
 qui aut non est victus umquam à Socrate, neque
 sermo ille Platonis verus est; aut, si est ¹ victus,
 eloquentior videlicet fuit & disertior Socrates, &
 ut tu appellas, copiosior & melior orator: sed
 hic in illo ipso Platonis libro, de omni re, qua-
 cumque ² in disceptationem questionemque voca-
 retur, se copiosissime dicturum esse proficitur; il-
 que princeps ex omnibus ausus est in conventu
 poscere, qua de re quisque vellet audire; cui tan-
 tus honos habitus est à Græcia, soli ut ex omni-
 bus Delphis, non inaurata statua, sed aurea, sta-
 tueretur. ³ Atque ii, quos nominavi, ⁴ multique
 præterea summi dicendi doctores, uno tempore fue-
 runt: ex quibus intelligi potest, ita se rem habere,
 ut tu, Crasse, dicis, oratorisque nomen apud an-
 tiquos in Græcia, maiore quadam, vel copia, vel
 gloria, floruisse. Quo quidem magis dubito, ri-
 bine plus laudis, an Græcis vituperationis, esse
 tribuendum statutam: cum tu, in alia lingua ac
 moribus ⁵ natus, occupatissima in civitate, vel pri-
 vatorum negotiis pene omnibus, vel orbis terræ
 procuratione, ac summi imperii gubernatione, di-
 strictus, tantam vim rerum cogitationemque com-
 prehenderis, eamque omnem cum ejus, qui con-
 filio ⁶ & oratione in civitate valeat, scientia at-
 que exercitatione sociaris: illi, nati in literis, ar-
 dentesque

¹ Victus abest à Joan. ² In disceptationem questionemque revocetur,
 vel revocatur nostri fere. ³ Sed ii, quos Joan. Nov. Wag. ⁴ Mul-
 tique præterea, summi quoque Joan. Wag. ⁵ Natus primitus Joan. notis
 Pith. unde ignotis conjicit Guliel. reclamante Grutero. ⁶ Et ra-
 tione Wag.

dentefque his studiis, otio vero diffluentes, non modo nihil acq̃uifierint, fed ne relictum quidem, & traditum, & fuum, confervaverint.

33. Tum Crassus, Non in hac, inquit, una, Catule, re, fed in aliis etiam comp̃uribus, distributione partium, ac separatione, magnitudines sunt artium diminutæ. An tu existimas, cum effet Hippocrates ille Cous, fuiffe tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus, alios, ¹ qui oculis, mederentur? num geometriam Euclide aut Archimede, ² num musicam Damone aut Aristoxeno, num ipsas literas Aristophane aut Callimacho, tractante, tam difcerptas fuiffe, ut nemo genus univerfum complecteretur, atque ut alius aliam sibi partem, in qua elaboraret, feponeret? Equidem sæpe hoc audivi de patre, & de focero meo, Nostros quoque homines, qui excellere sapientiæ gloria vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas noffet, solitos esse complecti. Meminerant illi Sex. Ælium: M' verò ³ Manilium nos etiam vidimus transverso ambulante foro; quod erat infigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus confilii fui copiam: ad quos olim, & ita ambulantes, & in folio fedentes domi, fic adibatur, non solum ut de jure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio, referretur. Hæc fuit P. Crassi illius veteris, hæc T. Coruncanii, hæc proavi, generi mei, Scipionis, prudentissimi hominis, sapientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis

K k

atque

¹ Qui auribus edit. Lambini. ² Num Musicam Damone, aut Aristoxeno, aut Callimacho tractante, tam difcerptam fuiffe Joan. ³ Manilium nos etiam vidimus: vidimus transverso &c. Joan.

atque humanis rebus ¹ referretur: iidemque & in senatu, & apud populum, & in causis amicorum, & domi, & militiæ, consilium suum fidemque præstabant. Quid enim M. Catoni, præter hanc politissimam doctrinam transmarinam atque adventitiam, defuit? num, quia jus ² civile didicerat, causas non dicebat? aut, quia poterat dicere, juris scientiam negligebat? ³ at utroque in genere & laboravit, & præstitit. Num, propter hanc ex privatorum negotiis ⁴ collectam gratiam, tardior in republica capeffenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior senator; idem facile optimus imperator: denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigarit & scierit, tum etiam conscripserit. Nunc contra plerique ad honores adipiscendos, & ad rempublicam gerendam, nudi veniunt atque inermes; ⁵ nulla cognitione rerum, nulla scientia, ornati. Sin aliquis excellit unus è multis, effert se, si unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut usum aliquem militarem, (quæ sane nunc quidem obsoleverunt) aut juris scientiam, (ne ejus quidem universi: ⁶ nam pontificium, quod est conjunctum, nemo discit) aut eloquentiam, quam in clamore, & in verborum cursu, positam putant: omnium vero bonarum artium, denique virtutum ipsarum, societatem cognationemque non norunt.

34. Sed, ut ad Græcos referam orationem, (quibus

¹ Repareretur Joan. recurreretur excerpt. Nov. statim hi denique & in senatu Bal. ² civile non didicerat Bod. Joan. Mag. Wag. Pall. septem. Gall. tres. quod in civile condidicerat mutabat Guliel. ³ Aut utroque Wag. Utroque in genere elaboravit, omisso at, Joan. ⁴ Conjectam Bal. Bod. Nov. collectam Joan. ⁵ Nulla cognitione rerum non sunt in Bod. nec olim erant in Nov. ⁶ Nam pontificum jus, quod &c. ad oram Nov.

bus carere in hoc quidem sermonis genere non possumus: nam ¹ ut virtutis à nostris, sic doctrinæ sunt ab illis, exempla repetenda) septem fuisse dicuntur uno tempore, qui sapientes & haberentur, & vocarentur: hi omnes, præter Milesium Thalen, civitatibus suis præfuerunt. Quis doctior iisdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis instructior, fuisse traditur, quam Pisistrati? qui primus Homeri libros, confusos antea, sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus suis utilis, sed ita eloquentia floruit, ut literis doctrinaque præstaret. Quid Pericles? de cujus ² dicendi copia sic accepimus, ³ ut, cum contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, severius tamen id ipsum, quod ille contra populares homines diceret, popolare omnibus & jucundum videretur; cujus in labris veteres comici, etiam cum illi maledicerent (quod tum Athenis fieri licebat) Leporem habitasse dixerunt; tantamque in eo vim fuisse, ut in eorum mentibus, qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non ⁴ clamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat, sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir summus in maximarum rerum scientia. Itaque hic doctrina, consilio, eloquentia excellens, quadraginta annos præfuit Athenis, & urbanis eodem tempore, & bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus suis quidem non boni, sed certe docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant disputationibus eruditi? Quis Dionem Syracusium doctrinis omni-

K k 2

bus

¹ *Ut virtutes à nostris, sic doctrina sunt ab illis petenda* Joan. nec multum abeunt excerpt. Nov. ² *Ratione dicendi sic &c.* Nov. ad marg. Solum de cujus dicendi sic &c. Joan. ³ *Ut contra voluntatem* Joan. Mag. Wag. ⁴ *Declamator* Joan. Mag. Nov. cum edd.

bus expolivit? non Plato? atque eum idem ille, non linguæ solum, verum etiam animi ac virtutis magister, ad liberandam patriam impulit, instruxit, armavit. Aliisne igitur artibus hunc Dionem instituit Plato, aliis Isocrates clarissimum virum Timotheum, Cononis, præstantissimi imperatoris, filium, summum ipsum imperatorem, hominemque doctissimum? aut aliis Pythagoreus ille ¹ Lyfis Thebanum Epaminondam, haud scio an summum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Agelilaum? aut ² Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipse Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam Magna vocitata est? Equidem non arbitror.

35. Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quæ essent homine erudito dignæ, atque eo qui in republica vellet excellere, fuisse doctrinam; quam qui accepissent, si iidem ingenio ad pronunciandum valuissent, & se ad dicendum quoque, non repugnante natura, dedissent, eloquentia præstitisse. Itaque ipse Aristoteles, cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes, à causis forensibus & civilibus, ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam prope disciplinæ suæ, versumque quendam de Philocteta paulo secus dixit: ille enim turpe sibi ait esse tacere, ³ cum Barbaros; hic autem, cum Isocratem, patetur dicere. Itaque ornavit & ⁴ illustravit doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. Neque vero hoc fugit

¹ Lyfis Joan. Mag. Wag. ² Philolaus Archytam Tarentinum Bal. Bod. Joan. Wag. ³ Ita Bal. & Joan. cum barbaris al. ⁴ Illustravit ut doctrinam illam omnemque rerumque cognitionem Et. Joan. illust. doctrinam illam, omnemque rerum cognitionem Bal. Mag. Wag.

fugit sapientissimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, à quo eodem ille ¹ & agendi acciperet præcepta, & loquendi. Nunc sive qui volet, eum philosophum, qui copiam nobis rerum orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; sive hunc oratorem, quem ego dico sapientiam junctam habere eloquentiæ, philosophum appellare malit, non impediam; dummodo hoc constet, Neque infantiam ejus, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat; neque inscientiam illius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam, quam stultitiam loquacem. Sin quærimus, quid unum excellat ² ex omnibus, docto oratori palma danda est; quem si patiuntur eundem esse philosophum, sublata controversia est: sin eos disjungent, hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto inest illorum omnis scientia; in philosophorum autem cognitione non continuo inest eloquentia: quæ quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Hæc cum Crassus dixisset, parumper & ipse conticuit, & ceteris silentium fuit.

36. Tum Cotta, Equidem, inquit, Crasse, non possum queri, quod mihi videre aliud quiddam, & non id quod susceperis, disputasse: plus enim aliquanto attulisti, quam tibi esset ³ tributum à nobis ⁴ ac denunciatum. Sed certe & hæ partes fuerunt tuæ, de illustranda oratione, ut diceres; & eras

¹ Et vivendi Joan. supra lineam, & Nov. ad oram. ² Ex omnibus doctioribus, oratori &c. Bal. Bod. excerpt. Nov. & Wag. nisi quod hic omittit oratori. ³ Tributum Joan. Mag. Wag. attribuendum Bal. ⁴ Illud ac denunciatum non est in Bal. Joan. Wag. Est in Nov. sed stigmate notatum.

eras ipse jam ingressus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem descriperas: cumque de duabus primis nobis quidem satis, sed, ut ipse dicebas, celeriter exigueque dixisses, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primum ornate, deinde etiam apte, diceremus. Quo cum ingressus esses, repente te quasi quidam æstus ingenii tui procul à terra ¹ abripuit, atque in altum à conspectu pene omnium ² abstraxit; omnemque rerum scientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidisti: (neque enim fuit tam exigui temporis) sed apud hos quid profeceris, nescio; ³ me quidem in Academiam totum compulisti: in qua velim sit illud, quod sæpe posuisti, ut non necesse sit consumere ætatem, atque ut possit is illa omnia ⁴ cernere, qui tantummodo adspexerit: sed etiam si est aliquanto spissius, aut si ego sum tardior, profecto numquam conquiescam neque defatigabor, ante quam illorum ⁵ ancipites vias rationesque, & pro omnibus, & contra omnia disputandi, percepero. Tum Cæsar, Unum, inquit, me ex tuo sermone maxime, Crasse, commovit, quod eum negasti, qui non cito quid didicisset, umquam omnino posse perdiscere: ut mihi non sit difficile periclitari, & aut statim percipere ista, quæ tu verbis ad cælum extulisti; aut, si non potuerim, tempus non perdere, cum tamen his nostris possim esse contentus. Hic Sulpicius, Ego vero, inquit, Crasse, neque Aristotelem istum, neque Carneadem, nec philosophorum quemquam, desidero: vel me licet ⁶ existimes desperare posse ista perdiscere; vel, id

quod

2679
¹ Abripuit nostri fere. ² Abstraxit: (distraxis Wag.) omnem enim rerum Bod. Joan. Wag. omnem etiam rerum Mag. ³ Me quidem Academiam totum compulisti Bod. quidem in Academia totum Joan. Wag. ⁴ Tenere al. ⁵ Ancipites rationes & pro &c. Bod. ⁶ Existimes desiderare posse Bod.

inultum 2679
 1 Simplex 3

quod facio, contemneret. Mihi rerum forensium & communium vulgaris hæc cognitio satis magna est ad eam, quam specto, eloquentiam; ex qua ipsa tamen permulta nescio, quæ tum denique, cum causa aliqua, quæ à me dicenda est, desiderat, quæro. Quamobrem, nisi forte es jam defessus, & si tibi non graves sumus, refer ad illa te, quæ ad ipsius orationis laudem splendoremque pertinent; quæ ego ex te audire volui, non ut desperarem me eloquentiam consequi posse, sed ut aliquid addiscerem.

37. Tum Crassus, Pervulgatas res requiris, inquit, & tibi non incognitas, Sulpici: quis enim de isto genere non docuit? non instituit? non etiam scriptum reliquit? sed geram morem, & ea duntaxat, quæ mihi nota sunt, breviter exponam tibi: censebo tamen ad eos, qui auctores & inventores sunt harum sane minutarum rerum, revertendum. Omnis igitur oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio ¹ simpliciter videnda est, deinde conjuncte: nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis conjunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum, pene una nata cum rebus ipsis; aut iis, quæ transferuntur, & quasi alieno in loco collocantur; aut iis, quæ novamus & facimus ipsi. In propriis est igitur verbis illa laus oratoris, ut abjecta atque obsoleta fugiat; lectis atque illustribus utatur; in quibus plenum quiddam & sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus est quidam habendus, atque is aurium quodam judicio ponderandus: in

quo

¹ Simplex; & statim conjuncta excerp. Nov. conjuncta etiam Joan.

quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. ¹ Etiam hoc, quod vulgo de oratoribus ab imperitis dici solet, *bonis is verbis*, aut *aliquis non bonis utitur*, non arte aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu judicatur; in quo non magna laus est vitare vitium, (quamquam id est magnum) ² verum hoc quasi solum quoddam atque fundamentum est, verborum usus & copia bonorum. Sed quid ipse ædificet orator, & in quo adjungat artem, id esse à nobis quærendum ³ atque explicandum videtur.

38. Tria sunt igitur in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem; aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum. Inusitata sunt prisca fere ⁴ ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa, quæ sunt poetarum ⁵ licentiæ liberiora, quam nostra; sed tamen raro habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem: neque enim illud fugerim dicere, ut ⁶ Coelius, *Qua tempestate Pœnus in Italiam venit: nec prolem, aut sobolem, aut effari, aut nuncupari, aut, ut tu soles, Catule, non ⁷ rebar, ⁸ aut opinabar*; & alia multa, quibus loco positis, grandior atque antiquior oratio sæpe videri solet. Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur ac fiunt: vel conjungendis verbis; ut hæc,

Tum pavor sapientiam mihi omnem ⁹ exanimato expectorat.

Num

¹ Itaque hoc Joan. Wag. Nov. ad oram. ² Verumtamen hoc Joan. Nov. Pall. pr. sec. item Pich. qui adhuc adjicit *hujus*, sed verum jam (etiam Bal.) in hoc Mag. Wag. excerp. Nov. ceterique Pall. ³ Atque explicandum deest in Joan. ⁴ Ac vetustate ab usu Joan. ⁵ Licentia liberiora, quam nostra: Bal. Nov. Wag. ⁶ Lalius Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. ⁷ Verebar Joan. & ad marg. Nov. ⁸ Haud opinabar al. ⁹ Ex animo expectorat edd. recentiores.

¹ *Nam non vis hujus me versutiloquas malitias?* Videnis enim & *versutiloquas*; & *expectat*, ex conjunctione facta esse verba, ² non nata; vel saepe sine conjunctione verba novantur; ³ ut, *ille senius*; ut, *Dii genitales*; ut, *Baccarum ubertate incurvescere*. Tertius ille modus, transferendi verbi, late patet, quem necessitas genuit, inopia ⁴ coacta & angustis; post autem delectatio jucunditasque celebravit: nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi coepta est ad ornatum etiam corporis & dignitatem; sic verbi translatio instituta est inopiae causa, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites*, *luxuriam esse in herbis*, *latas segetes*, etiam rustici dicunt. Quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cum est dictum, illustrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo. Ergo hae translationes quasi mutationes sunt, cum, quod non habeas, aliunde sumas. Illae paulo audaciores, quae non inopiam indicant, sed orationi splendoris aliquid arcessunt; quarum ego quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

39. Similitudinis est ad verbum unum contracta brevitās, quod verbum in alieno loco, tamquam in suo, positum, si agnoscitur, delectat; ⁵ si simile

L 1

nihil

¹ *Nam vero me vis hujus* Pal. nonus. *Nam metus hujus versut.* conjectura Guliel. haud quidquam variant nostri, nisi quod me omittit Joan. ² *Non nata* desideratur in Wag. Statim sed saepe Joan. Wag. Pall. pr. sec. Pish. Mem. quod minime displicet Grucero. non nata. *Sape suo & o. Mag.* ³ *Ut ille Senius* fingebat Guliel. ut ille Ennius, *Dii genitales* Turneb. l. ix. c. 26. ut illud disertis sensu, *Dii Genitales* malebat Lambin. ut ille sensus disertus indegenitalis vulg. à quo non longe abeunt Pall. posteriores, & plerique nostri, nisi quod ii fere vidi *genitalis* vel *genitalis*. Ut ille Ennius vidi (ut *Dii Nov.*) gen. Pal. nonus Nov. ut ille Ennius disertus indigen. Pal. vers. ⁴ *Ad Joan.* ⁵ *Si non similitudinem* habet excerpt. Nov.

nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem; ut illa omnia,

— inborrescit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctisque ¹ & nim-
 bûm occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruscat, cælum tonitru
contremit,
Grando mista imbri ² *largifluo* ³ *subita præ-*
cipitans cadit,
Undique omnes venti erumpunt, sævi exsi-
stunt turbines,
Fervit æstu pelagus —

omnia fere, quo essent clariora, translatis per similitudinem verbis dicta sunt: aut quo significetur magis res tota, sive facti alicujus, sive consilii; ut ille, qui occultantem consulto, ne id, quod ageretur, intelligi posset, duobus translatis verbis, similitudine ipsa indicat,

Quandoquidem ⁴ *iste circumvestit dictis,* ⁵ *se-*
pit sedulo.

Nonnumquam etiam brevitats translatione conficitur; ut illud, *si telum manu fugit*: imprudentia teli emissi brevius propriis verbis exponi non potuit, quam est uno significata translato. Atque hoc in genere persæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis & alienis magis delectantur verbis, quam propriis & suis.

40. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, quod

¹ Et umbrarum Bod. ² Largifico nost. omn. ³ Subito precipitas turbines: Fervit etc. Joan. Subito turbine precipitas: Undique excerp. Nov. ⁴ It it circumvestis conjicit Gruter. ⁵ Sapit sedulo Nov. saps sedulo idem in marg. & Joan.

per libram agitur, ut in uxore *divortium*; necessitas cogit, quod non habeas, aliunde fumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Id accidere credo, vel quod ingenii specimen est quoddam, transilire ante pedes posita, & alia longe repetita fumere: vel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio: vel quod singulis verbis res ac totum simile conficitur: vel quod omnis translatio, quæ quidem sumta ratione est, ad sensus ipsos admoventur, maxime oculorum, qui est sensus acerrimus. Nam & *odor urbanitatis*, & *mollitudo humanitatis*, & *murmur maris*, & *dulcedo orationis*, sunt ducta à ceteris sensibus. Illa vero oculorum multo acriora, quæ ponunt pene in conspectu animi, quæ cernere & videre non possumus. Nihil est enim in rerum natura, ³ cuius nos non in aliis rebus possumus uti vocabulo & nomine: unde enim simile duci potest, (potest autem ex omnibus) indidem verbum unum, quod similitudinem continet, translatum, ⁴ lumen affert orationi. Quo in genere primum fugienda est dissimilitudo.

— *Cæli ingentes fornices*:

Quamvis sphæram in scenam (ut dicitur) attulerit Ennius, tamen in sphæra fornicis similitudo non potest inesse.

— *Vive Ulysses, dum licet*:

Oculis postremum lumen ⁵ radiatum rape.

L 1 2

non

1 Sed cur suorum Mag. Nov. 2 Dulcedo nost. quatuor cum Pall. aliquot. 3 Cui non multa huiusmodi & in aliis rebus sint similia: unde possumus in rebus diversis eodem uti vocabulo & nomine: potest enim ex omnibus itidem verbum &c. Nov. ad marg. 4 Lumen afferre orationi nost. quinque. 5 Radiantem emendat Muret. Variant. Lect. l. xi. c. 9. rape non habent Joan. Pall. pr. sec. Mem. membr. & ferri posse putat Gruet. 1 Ad

non dixit, *cape*; non *peto*: haberet enim moram sperantis diutius esse sese victurum; sed *rape*: hoc verbum est ¹ ad id aptatum, quod ante dixerat.

— *dum licet.*

41. Deinde videndum est ne longe simile sit dictum. *Syrtim patrimonii*, *scopulum* libentius dixerim: *Charybdim bonorum*, *voraginem* potius: facilius enim ad ea, quæ visa, quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel summa laus est ² verbi transferendi, ut ³ sensum feriat id, quod translatum sit; fugienda est omnis turpitudine earum rerum, ad quas eorum animos, qui ⁴ audiunt, trahet similitudo. Nolo morte dici *Africani castratam* esse rempublicam: nolo *stercus curiæ* dici *Glauciam*: quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo esse aut majus, quam res postulet; *tempestas commissationis*: aut minus; *commissatio tempestatis*. Nolo esse verbum angustius id, quod translatum sit, quam illud ⁵ proprium ac suum.

Quidnam est obsecro? quid te adiri ⁶ abnuitas?

Melius esset, *vetas*, *prohibes*, *absterres*: quoniam ille dixerat,

— *illico istic,*

⁷ *Ne contagio mea bonis, umbræ obfit.*

Atque etiam si vereare, ne paulo durior translatio esse videatur, mollienda est præposito sæpe verbo; ut si olim M. Catone mortuo, *pupillum* senatum quis relictum diceret, paulo durius; sin, *ut ita di-*

cam,

¹ Ad id, adeptum Joan. ² In verbis transferendis Pall. pr. sec. Pith. Mem. Joan. Wag. & à sec. manu Nov. secutusque est Lambin. Verbis transferendis, sine in, Pal. tert. Bal. ³ Sensim Lambin. ⁴ Audient Joan. Mag. Wag. audierint excerpt. Nov. ⁵ Proprium vel suum Joan. excerpt. Nov. ⁶ Abnuitas Pith. & fuisse abnuitas putat Galiel. mox est in obsecratur idem. ⁷ Ne contagione bonis Dod.

cam, pupillum, aliquanto mitius est. Etenim veracunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non ¹ irruisse; atque ut precario, non vi, venisse videatur. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Nam illud, quod ex hoc genere profuit, non est in uno verbo translato, sed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum sit:

— *Negue me patiar iterum*

Ad unum scopulum, & telum classem Achivum offendere.

Atque illud,

² *Erras, erras: nam exultantem te, & presidentem tibi,*

Reprimunt valide legum habentæ, atque imperii insistent jura.

Sumta re simili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) ³ transferuntur.

42. Est hoc magnum ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est. Etenim ⁴ ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur *Ænigmata*. ⁵ Non est autem in verbo modus hic, sed in oratione, id est, in continuatione verborum. Ne illa quidem transductio, atque immutatio, in verbo quandam fabricationem habet, sed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Pro *Afris* est sumta *Africa*. Neque factum verbum est; ut,

— *Mare*

¹ Irripisse Joan. ² Erras; nam & exultantem te Wag. nam & vidente te, & presidente tibi Joan. ³ Referuntur Joan. excerpt. Nov. ⁴ Ex hoc fere genere Joan. Wag. ⁵ Non est enim Joan. Wag.

³ Desine

— *Mare saxifragis undis:*

neque translatum; ut,

Mollitur mare:

sed ornandi causa proprium proprio commutatum,

¹ *Desine Roma tuos hostes* —

Et — *Testes sunt campi magni.* —

Gravis est modus in ² ornatu orationis, & saepe sumendus: ex quo genere hæc sunt; *Martem belli esse communem*; *Cererem* pro frugibus; *Liberum* appellare pro vino; *Neptunum* pro mari; *curiam* pro senatu; *campum* pro comitiis; *togam* pro pace; *arma* ac *tela* pro bello. Quo item in genere & virtutes & vitia pro ipsis, in quibus illa sunt, appellantur: *Luxuries* quam in domum irrupit; &, Quo *avaritia* penetravit; aut *Fides* valuit; *Iustitia* confecit. Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo commutatoque verbo res eadem enunciaturn ornatus; cui sunt finitima illa minus ornata, sed tamen non ignoranda, cum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum; ut, pro aedificiis cum *parietes* aut *tectâ* dicimus: aut ex toto partem; ut cum unam turmam, *equitatum populi Romani* dicimus: aut ex uno plures;

At Romanus homo, tamen etsi res bene gesta est,

Corde suo trepidat: —

aut cum ex pluribus intelligitur unum,

Nos sumus Romani, qui fuimus ante ³ *Rudini:*

aut quocumque modo non ut dictum est, in eo genere intelligitur, sed ut sensum est.

43. Abutimur

¹ *Desine Roma triumphos sequi campi magni* Nov. ad oram. ² *Oratione orationis* Nov. ³ *Rhodini* Pal. pr. *Rulini* Bal. Wag. *Rumi* Bod. *Rusili* vel *Rusuli* Mag. Nov. & plerique Pall. cum ed. pr. *fuimus Rutuli*, exemplo ante, edd. nupera.

43. Abutimur sæpe etiam verbo, non tam eleganter, quam in transferendo; sed, etiam si licentius, ¹ tamen interdum non impudenter; ut cum ² *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo, dicimus. Verum illa videtisne esse non verbi, sed orationis, ³ quæ ex pluribus, ut exposui, translationibus connexa sunt? hæc autem, quæ aut immutata esse dixi, aut aliter intelligenda ac dicerentur, sunt translata quodammodo. Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus existat ex rebus; si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit: aut factum vel conjunctione, vel novitate; in quo item est auribus consuetudinique ⁴ parcendum: aut translatum, quod maxime, tamquam stellis quibusdam, ⁵ notat & illuminat orationem. Sequitur continuatione verborum, quæ duas res maxime, ⁶ collocationem primum, deinde modum quendam formamque, desiderat. Collocationis est componere & struere verba sic, ut neve ⁷ asper eorum concursus, neve hiulus sit, sed quodammodo coagmentatus & lævis: in quo ⁸ lepide soceri mei persona lusit is, qui elegantissime id facere potuit Lucilius;

⁹ *Quam lepide lexeis composuæ? ut tessera omnes, Arte pavimento, atque emblemate* ¹⁰ *vermiculato.*

Quæ cum dixisset in Albucium ¹¹ illudens, ne à me quidem abstinuit,

Crassum

¹ Non tamen interdum non pudenter Bal. Wag. non pudenter etiam Bod. ² Grandem orationem pro longa Joan. Mag. excerp. Nov. ³ Cum ex pluribus Mag. ⁴ Parcendum Lambin. ⁵ Illustrat & nobilitas orationem Pall. pr. sec. oct. non. excerp. Nov. illustrat & notat Joan. Wag. Pith. & Memm. ⁶ Collationem, & mox collationis Joan. ⁷ Asperior Joan. & Nov. ad marg. ⁸ Lepidi Bal. Joan. Wag. ⁹ Quam lepida synthesis composita nost. quinque. quam lepida ex his composita Joan. ¹⁰ Vermiculata, ut referatur ad lexeis, legit Joseph. Scaliger; sed in vitis MSS. ¹¹ Impudens Bal. Bod. Nov. ¹ Quam

Crassum habeo generum, ne rhetoricotero' tu sis.

Quid ergo? iste Crassus; quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? idem illud scilicet, ut ille voluit, & ego vellem; melius aliquanto, quam Albucius: verum in me quidem ludit ille, ut solet. Sed est tamen hæc collocatio conservanda verborum, de qua loquor, quæ junctam orationem efficit, quæ coherentem, quæ lævem, quæ æquabiliter fluentem: ¹ id assequemini, si verba extrema cum consequentibus primis ita jungetis, ut ne aspere concurrant, neve vastius diducantur.

44. Hanc diligentiam subsequitur modus etiam & forma verborum; quod jam vereor ne huic Catulo videatur esse puerile. Versus enim veteres illi in hac soluta oratione ² propemodum, hoc est numeros quosdam nobis esse adhibendos, putaverunt: interspirationis enim, non defatigationis ³ nostræ, neque librariorum notis, sed verborum & sententiarum modo, interpunctas clausulas in orationibus esse voluerant; idque princeps Isocrates instituisse fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem, delectationis atque aurium causa (quemadmodum scribit discipulus ejus Naucrates) numeris adstringeret. Namque hæc duo musici, qui erant quondam iidem poetæ, machinati ad voluptatem sunt, ⁴ versum, atque cantum; ut & verborum numero, & vocum modo, delectatione vincerent aurium satietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem, & verborum conclusionem, quoad orationis severitas pati possit, à poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione,

¹ Quam assequimini Nov. ² Propemodum faciebant, & hoc numeri excerp. Nov. ³ Nostra causa: non librorum notæ excerp. Nov. ⁴ Versum atque cantum Bal. Bod. Mag. Nov.

tionem, ¹ si efficitur conjunctione verborum, vitium est; & tamen eam conjunctionem, sicuti versum, numerose cadere, & quadrare, & perfici volumus: neque est ex multis res ² una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat, quam quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, & id, quod dicit, spiritu, non arte, determinat; orator autem sic illigat sententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur, & adstricto, & soluto. Nam cum ⁴ vinxit modis, forma & relaxat, & liberat immutatione ordinis, ut verba neque alligata sint quasi certa aliqua lege versus, neque ita soluta, ut vagentur.

45. ³ Quoniam igitur modo tantum munus insistemus, ut arbitremur, nos hanc vim numerose dicendi consequi posse? Non est res tam difficilis, quam necessaria: nihil est enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile sequatur quocumque ducas, quam oratio: ex hac versus, ex eadem dispares numeri, conficiuntur; ex hac hæc etiam soluta variis modis, ⁶ multorumque generum oratio: non enim sunt alia sermonis, alia ⁷ contentionis verba; neque ex alio genere ad usum quotidianum, alio ad scenam pompamque, sumuntur; sed ea nos cum jacentia sustulimus e medio, sicut molliissimam ceram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. ⁸ Itaque tam graves sumus,

M m tum

¹ Sic efficitur conjunctione verborum, sic ut verbum numerose cadere, & quadrare, & perfici vol. Bod. numerose sedere (cedere Wag.) & quadrare & perficere volumus Bal. Nov. Wag. item Joan. nisi quod is perfici. ² Ulla al. ³ Quantum potest deest in Joan. ⁴ Vinxit forma & modis, relaxat Joan. Pall. pr. sec. Pich. Mem. forma, modis & relaxat Bal. Bod. modis & forma, relaxat al. modis, format & relaxat Pal. sep. iunxit modis formam, & relaxat Wag. ⁵ Quoniam igitur modo non minus insistimus excerpt. Nov. inimicis insistemus Joan. tantum minus insistemus al. ⁶ Multorumque genera omnino eadem ratione tractantur; non enim excerpt. Nov. ⁷ Confessionis Pal. pr. forsan concionis Gruter. ⁸ Itaque tum gravissimum, tum subtile, tum medium Joan. & excerpt. Nov.

Tantum

tum subtiles, tum medium quiddam tenemus: sic institutam nostram sententiam sequitur orationis genus; ¹ idque ad omnem rationem, & aurium voluptatem, & animorum motum, mutatur & vertitur. Sed ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura est ² ipsa fabricata; sic in oratione; ut ea, quæ maximam utilitatem in se continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel sæpe etiam venustatis. Incolumitatis ac salutis omnium causa videmus hunc statum esse huius totius mundi atque naturæ, rotundum ut cælum, terraque ut media sit, eaque sua vi nutuque teneatur; ³ sol ut circumferatur, ut accedat ad brumale signum, ⁴ & inde sensim adscendat in diversam partem; ut luna accessu & recessu suo solis lumen accipiat; ut eadem spatia quinque stellæ ⁵ dispari motu cursuque conficiant. Hæc tantam habent vim, ut paulum ⁶ immutata coherere non possint: tantam pulcritudinem, ut nulla species ⁷ ne excogitari quidem possit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam ⁸ ceterarum animantium, formam & figuram: nullam partem corporis sine aliqua necessitate affectam, totamque formam quasi perfectam reperietis arte, non casu.

46. Quid in arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia sunt denique, nisi ad suam retinendam conservandamque naturam? nusquam tamen est ulla pars, nisi venusta. Linquamus naturam, artesque videamus: quid tam in navigio necessarium, quam latera, quam ⁹ carinæ, quam prora,

¹ Tantum idque ad omnem aurium voluptatem exhibent Joan. Pall. pr. sec. Pith. Mem. itaque pro idque habent Pall. sequentes, cum Bal. ² Ita fabricata Bod. Nov. ipsa fabricatura Joan. ³ Sol ad eam circumferatur Joan. Mag. excerpt. Nov. ⁴ Et inde adscendat & in diversam excerpt. Nov. abcedat al. ⁵ Dispari motu Nov. ⁶ Immutata Nov. ad oram. ⁷ Ne (nec Joan.) cogitari Joan. Mag. Nov. ⁸ Exterarum Mag. ⁹ Caverna nosl. omn. & Pall. fere. 1 Quam

prora, quam puppis, quam antemnae, quam vela,
 quam mali? quæ tamen hanc habent in specie
 venustatem, ut non solum salutis, sed etiam vo-
 luptatis, causa inventa esse videantur. Columnæ,
 & templa, & porticus sustinent; tamen habent
 non plus utilitatis, quam dignitatis. Capitolii fasti-
 gium illud, & ceterarum ædium, non venustas,
 sed necessitas ipsa, fabricata est: nam cum esset
 habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte
 aqua delaberetur, utilitatem templi fastigii digni-
 tas consecuta est; ut, etiam si ² in cœlo statuere-
 tur, ubi imber esse non posset, nullam sine fasti-
 gio dignitatem habiturum fuisse videatur. Hoc in
 omnibus item partibus orationis evenit, ut utili-
 tatem, ac prope necessitatem, suavitas quædam &
 lepos consequatur. Clausulas enim, atque inter-
 puncta verborum, animæ interclusio atque an-
 gustiæ spiritus attulerunt. Id inventum ita suave,
 ut si cui sit infinitus spiritus datus, tamen eum
 perpetuare verba nolimus. Id enim auribus no-
 stris gratum est inventum, quod hominum lateri-
 bus non tolerabile solum, sed etiam facile, esse
 posset.

47. Longissima est ³ igitur complexio verborum,
 quæ volvi uno spiritu potest. Sed hic naturæ mo-
 dus est, ⁴ artis alius: nam cum sint numeri plures,
 jambum ⁵ & trochæum frequentem segregat ab
 oratore Aristoteles, Catule, vester; qui natura ta-
 men incurrunt ipsi in orationem sermonemque
 nostrum: sed sunt insignes percussiones eorum nu-
 merorum,

M m 2

¹ Quam mali? quam reliqua? quæ vulg. cum Pall. sext. & nono.
 Mag. & excerp. Nov. quam mali excludere Pith. & Memm. membr.
 & chart. quam vela Joan. ² In cælo (cælum Nov.) Capitolium sta-
 tueretur nost. omn. cum plurimis aliis MSS. & edd. ³ Igitur turba-
 tio complexio Bal. Bod. Nov. Wag. ⁴ Non artis: nam al. ⁵ Et tri-
 brachum al.

merorum, & ¹ minuti pedes. Quare primum ad heroum nos dactyli, & anapaesti, & spondei pedem invitat; in quo impune progredi licet ² duo duntaxat pedes, aut paulo plus, ne plane in versum, ³ aut similitudinem versuum, incidamus. ⁴ Aliæ sunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia continuandorum ⁵ verborum satis decore cadunt. Probatur autem ab eodem illo maxime pæon; qui est duplex: nam aut à longa oritur, quam tres breves consequuntur; ut hæc verba, *desinite, incipite, comprimite*: aut à brevibus deinceps tribus extrema producta atque longa; sicut illa sunt, *domuerant, sonipedes*. Atque illi philosopho ordini placet à superiore pæone, posteriore finire: est autem pæon hic posterior non syllabarum numero, sed aurium mensura, quod est acrius iudicium & certius, par fere Cretico, qui est ex longa, & brevi, & longa; ut,

Quid petam præsidii, aut exsequar? quove nunc--
A quo numero exorsus est ⁶ Fannius, *Si, Quirites, minas illius* — Hunc ille clausulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque syllaba terminari.

48. Neque vero hæc tam acrem curam diligentiamque desiderant, quam est illa poetarum; quos necessitas cogit, & ipsi numeri ac modi, sic verba versu includere, ut nihil sit, ne spiritu quidem minimo, brevius aut longius, quam necesse est. Liberior est oratio, & plane, ut dicitur, sic ⁷ & est, vere soluta; non ut fugiat tamen aut erret, sed ut sine vinculis sibi ipsa moderetur. ⁸ Namque

ego

¹ Inimici pedes Joan. Mag. ² Duo duntaxat pedis Pall. fere. duo etiam Joan. duos vulg. ³ Aut in similitudinem nost. tres. ⁴ Altera Pall. pr. sec. Mem. Wag. alia Joan. ⁵ Verborum non visitur in Pall. pr. sec. Mem. Pith. aut Joan. ⁶ Ennius Bal. Nov. ⁷ Et abscindunt Bod. Joan. Mag. Wag. Pall. pr. sec. totidemque Gall. sicut est, soluta, omittis ceteris, conjicit Gruter. ⁸ Nam neque ego Bal. Nov. Wag.

¹ Atque,

ego illud assentior Theophrasto, qui putat orationem, quæ quidem sit polita¹ atque facta quodammodo, non adstrictæ, sed remissius numerosam esse oportere. Etenim sicut ille suspicatur, & ex illis modis, quibus hic usitatus versus efficitur, post anapæstus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior & divitior² fluxit dithyrambus; cujus membra & pedes, ut ait idem, sunt in omni locupletiori oratione diffusa. Et, si numerosum est id in omnibus sonis atque vocibus, quod habet quasdam impressiones, & quod metiri possumus intervallis æqualibus, recte genus hoc numerorum, dummodo ne³ continuum sit, in orationis laude ponetur. Nam si rudis & impolita⁴ putanda est illa sine intervallis loquacitas perennis & profluens, quid est aliud causæ cur repudietur, nisi quod hominum aures vocem natura modulantur⁵ ipsa? quod fieri, nisi inest numerus in voce, non potest: numerus autem in continuatione⁶ nullus est: distinctio, & æqualium & sæpe variorum intervallorum percussio, numerum conficit: quem in cadentibus guttis,⁷ quod intervallis distinguuntur, notare possumus; in amni præcipitante non possumus. Quod si continuatio verborum hæc soluta multo est aptior atque jucundior, si est articulis membrisque distincta, quam si continuata ac producta; ⁸ membra illa modificata esse debebunt: quæ si in extremo breviora sunt, infringitur ille quasi verborum ambitus: sic enim has orationis conversiones

¹ Atque, vel aut fracta Bal. Joan. Pall. pr. sec. Pith. Mem. ² Fluxie Dyambus Nov. fluxit deest in Mag. ³ Continui sint Joan. ⁴ Indocta Bal. Mag. Nov. cum vulg. ⁵ Ipsa Joan. cum vulgatis. hominum aures vocem natura modulantur ipsa Pith. Mem. excerpt. Nov. aures aut aures nost. omn. sed natura modulantur ipse exhibent, cum plerisque & posterioribus Pall. ⁶ Nullius est distinctionis, & æqualium Nov. ad marg. ⁷ Quæ intervallis Nov. ⁸ Verba illa modificata Bal. Bod. Mag. Nov. Wag. cum vulgatis.

conversiones Græci nominant. Quare aut paria esse debent posteriora superioribus, extrema primis; aut, quod etiam est melius & jucundius, longiora.

49. Atque hæc quidem ab iis philosophis, quos tu maxime diligis, Catule, dicta sunt: quod eo sæpius testificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quorum tandem? inquit Catulus; aut quid disputatione ista afferri potest elegantius? aut omnino dici subtilius? At enim vereor, inquit Crassus, ¹ ne hæc aut difficiliora istis ad persequendum esse videantur; aut, quia non traduntur in vulgari ista disciplina, ² nos ea majora ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Crasse, si aut me, aut horum quemquam, putas à te hæc opera quotidiana & pervaga expectare: ista, quæ dicis, dici volumus; neque tam dici, quam isto dici modo; neque tibi hoc pro me solum, sed pro his omnibus sine ulla dubitatione respondeo. Ego vero, inquit Antonius, ³ inveni tandem, quem negaram in eo quem scripsi libello me invenisse, *eloquentem*: sed eo te, ne laudandi quidem causa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo sermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur. Hanc igitur, ⁴ Crassus inquit, ad legem, cum exercitatione, tum stilo, qui & alia, & hoc maxime ⁵ ornat ac limat, formanda vobis oratio est. Neque tamen hoc tanti laboris est, quanti videtur: nec sunt hæc rhythmicorum ac musicorum acerrima norma dirigenda: & efficiendum est illud modo vobis, ne fluat oratio,

¹ Ne hæc aut difficilior istis disciplina, nos ea majora &c. mediis omittis, Bod. Nov. ² Ne ea &c. videantur Wag. ³ Inveni jam, quem Joan. Wag. ⁴ Illud Crassus inquit omittunt noll. omn. Hanc igitur à lege cum Joan. Hanc igitur Crassus lege excerp. Nov. ⁵ Ornate limat Bal. ornat hac lima excerp. Nov.

oratio, ne vagetur, ne ¹insistat interius, ne excur-
rat longius; ut membris distinguatur; ut conver-
siones habeat absolutas. Neque semper utendum
est perpetuitate, & quasi conversione verborum;
sed sæpe ²carpenda membris minutioribus oratio
est, quæ tamen ipsa membra sunt numeris vinci-
enda. Neque vos pæon, aut heroüs ille, contur-
bet: ipsi occurrent orationi: ipsi, inquam, se of-
ferent, & respondebunt non vocati: consuetudo
modo illa sit scribendi, atque dicendi, ut senten-
tiæ verbis finiantur, eorumque verborum junctio
nascatur à proceris numeris ac liberis, maxime
heroö, & pæone priore, aut cretico; sed varie
distincteque considat. Notatur enim maxime si-
militudo in conquiescendo: & si primi & postre-
mi illi pedes sunt hac ratione servati, medii pos-
sunt latere, modo ne circuitus ipse verborum sit
aut brevior, quam aures expectent; aut longior,
quam vires atque anima patiatur.

§o. Clausulas autem diligentius etiam servandas
esse arbitror, quam superiora; quod in his maxi-
me perfectio atque absolutio judicatur: nam ver-
sus æque prima, & media, & extrema pars atten-
ditur; ³ qui debilitatur in quacumque sit parte ti-
tubatum: in oratione autem prima pauci cer-
nunt, postrema plerique; quæ quoniam apparent
& intelliguntur, varianda sunt, ne aut animorum
judiciis repudientur, aut aurium satietate. Duo
enim, aut tres sunt fere extremi servandi & no-
tandi pedes, si modo non breviora & præcisa
erunt superiora, quos aut chorios, aut heroös,
aut alternos esse oportebit, aut in pæone illo po-
steriore,

¹ Insidat al. ² Capienda Bal. Joan. Mag. statimque verbis minu-
tioribus Joan. & excerpt. Nov. ³ Qui, si quid debilitatur Mag. ex-
cerpt. Nov.

steriore, quem Aristoteles probat, aut ei pari cre-
tico. Horum vicissitudines efficiunt, ut neque
il satientur, qui audient, fastidio similitudinis;
nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere
videamur. Quod si Antipater ille Sidonius, quem
tu probe, Catule, meministi, solitus est versus
hexametros, aliosque, variis modis atque numeris,
fundere ex tempore, tantumque hominis ingeniosi
ac memoris valuit exercitatio, ut, cum se mente
ac voluntate coniecisset in versum, verba seque-
rentur; quanto id facilius in oratione, exercita-
tione & consuetudine adhibita, consequemur?
Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc
vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in
omni genere, tum in hoc ipso, magna quædam est
vis incredibilisque naturæ. Omnes enim tacito
quodam sensu, sine ulla arte aut ratione, quæ sunt
in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudi-
cant; idque cum faciunt in picturis, & in signis,
& in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a
natura minus habent instrumenti, tum multo o-
stendunt magis in verborum, numerorum, vocum-
que iudicio; quod ea sunt in communibus infixæ
sensibus, neque earum rerum quemquam funditus
naturæ voluit esse expertem. Itaque non solum
verbis arte positæ moventur omnes, verum etiam
numeris ac vocibus. Quotus enim quisque est, qui
teneat artem numerorum ac modorum? At in his
si paulum modo offensum est, ut aut contractione
brevius fieret, aut productione longius, theatra
tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vo-
cibus?

¹ Efficiuntur Bod. Nov. Wag. ² Voluntate eiecisset Joan. voluptate
erexisset Nov. ³ Instrumenti; ostendunt Joan. Nov. instrumenti, multo
ostendunt Wag. instrumenti multo (vel multum) ostenderint ceteri nost.
⁴ In verbo numerorum Joan. Wag. in modo numerorum Nov. in verbo nu-
meroque excerpt. Nov.

cibus, ut à multitudine & populo, non modo cattervæ¹ atque conventus, sed etiam ipsi sibi singuli discrepantes ejiciantur?

§ 1. Mirabile est, cum plurimum in faciendo interfit inter doctum & rudem, quam non multum differat in judicando. Ars enim, cum à natura profecta sit, nisi² natura moveat ac delectet, nihil sane egisse videatur. Nihil est autem tam cognatum mentibus nostris, quam numeri atque voces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & languescimus, & ad hilaritatem, & ad tristitiam, sæpe deducimur: quorum illa summa vis carminibus est aptior & cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, à Numa, rege doctissimo, majoribusque nostris, ut epularum sollennium fides ac tibæ, Saliorumque versus, indicant: maxime autem³ à Græcia vetere celebrata: quibus utinam, similibusque de rebus disputari, quam de puerilibus his verborum translationibus, maluissetis! Verum, ut in versu vulgus, si est peccatum, videt; sic, si quid in nostra oratione claudicat, sentit; sed poetæ non ignoscit, nobis concedit: ⁴ tacite tamen omnes non esse illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, sicut hodie etiam nonnullos videmus, cum circuitum & quasi orbem verborum conficere non possent, (nam id quidem nuper, vel posse, vel⁵ audere cœpimus) terna, aut bina, aut nonnulli singula etiam verba dicebant; qui in illa infantia naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, ⁶ tenebant tamen; ut & illa essent paria, quæ dicerent, & æqualibus inspirationibus uterentur.

N n

52. Exposui

¹ Atque conventus, sed ipsi sibi singuli discrepantes Joan. ² Naturam moveat excerp. Nov. natura commoveat Wag. ³ In Græcia Bal. Wag. ⁴ Tacite tamen Joan. Nov. ⁵ Audire Bal. Bod. Joan. Wag. ⁶ Tenebant Bod. Joan. Wag. 1 Non

52. Exposui fere, ut potui, quæ maxime ad oratum orationis pertinere arbitrabar: dixi enim de singulorum laude verborum; dixi de conjunctione eorum; dixi de numero atque forma. Sed si habitum orationis etiam, & quasi colorem aliquem, requiritis; est & plena quædam, sed tamen teres; & tenuis, non sine nervis ac viribus; & ea, quæ particeps utriusque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris insidere quidam venustatis ¹ non fūco illitus, sed sanguine diffusus, debet color. Tum denique nobis hic orator ita conformandus est, & verbis, & sententiis, ut quemadmodum qui utuntur armis, aut palæstra, non solum sibi vitandi, aut ferendi rationem esse habendam putant, sed etiam, ut cum venustate moveantur: ² sic verbis quidem ad aptam compositionem & condecentiam, sententiis vero ad gravitatem orationis utatur, ³ ut ii, qui in armorum tractatione versantur. Formantur autem & verba, & sententiæ pene ⁴ innumerabiles; quod satis scio notum esse ⁵ vobis: sed inter conformationem verborum, & sententiarum, ⁶ hoc interest; quod verborum ⁷ tollitur, si verba mutaris; sententiarum permanet, quibuscumque verbis uti velis. Quod quidem vos etsi facitis, tamen admonendos puto, ne quid esse aliud oratoris putetis, quod quidem sit egregium atque mirabile, nisi in singulis verbis illa tria tenere, ut transla-

tis

¹ Non fūco illitus, sed sanguine, debet color. Joan. ² Illa sic verbi &c. utatur non agnoscit ed. pr. nec invenit in Pith. duobusve Memm. Gulielmii; nec in Pall. sex Gruter. non magis quam ego in Bal. Bod. Joan. Wag. In Mag. vero & Nov. posita sunt ante Formantur; quomodo in Pall. sext. & sept. ³ Septem sequentes voces, quamquam sint in omnibus MSS. supervacuas esse putat Gruter. ⁴ Innumerabiliter Joan. ⁵ Vobis, inter quos (qua Nov.) hoc interest: sed inter &c. Joan. Nov. & Wag. sed in Nov. nunc punctis notantur. ⁶ Hoc interest defunt in Joan. ⁷ Tollitur venustus, si Pall. sept. oct. nonus.

tis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetustis: in perpetua autem oratione, cum & conjunctionis lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum est quasi luminibus distinguenda, & frequentanda omnis oratio, sententiarum, atque verborum.

§ 53. Nam & commoratio una in re permultum movet, & illustris explanatio, rerumque, quasi gerantur, ¹ sub adspēctum pene subiectio; quæ & in exponenda re plurimum valet, & ad illustrandum id quod exponitur, & ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videatur: & huic contraria sæpe ² præcisio est; & plus ad intelligendum, quam dixeris, significatio; & distincte concisa brevis; & extenuatio, & huic adjuncta ³ illusio, à præceptis Cæsaris non abhorrens; & ab re non longa degressio, in qua cum fuerit ⁴ delectatio, tum reditus ad rem aptus & ⁵ concinnus esse debet; propositioque quid sis dicturus, & ab eo, quod est dictum, seunctio; & reditus ad propositum; & iteratio; & ⁶ rationis apta conclusio; tum, augendi minuendive causa, veritatis superlatio atque trajectio; & rogatio, atque huic finitima quasi percunctatio, expositioque sententiæ suæ; tum illa, quæ maxime quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac significantis ⁷ dissimulatio, ⁸ quæ est perjucunda, cum in oratione, non contentione, sed sermone, tractatur; deinde dubitatio;

N° 2 tum
¹ Sub adspēctū Bod. Mag. Wag. cum posterioribus Pall. & chart. Memmii. ² Percussio Pall. fere, & Pith. item Bal. Bod. Joan. Nov. Wag. percussio uterque Memm. percursio conjicit Gruter. qui tamen malit vulgatum. percisio Pal. octav. ³ Inclusio Joan. Divisio Bod. Nov. ⁴ Delectio Bod. Joan. ⁵ Concinnus Pal. pr. & oct. continuus sec. cum Wag. concinens tert. Mem. chart. & inter lineas quarti, qui continens habet, quod conjec. Guliel. accedente Bal. conveniens quint. concinens sept. ⁶ Orationis Bod. Mag. Wag. ⁷ Dissimilitudo Bod. ⁸ Quæ est &c. tractatur desiderantur in Joan. ¹ Trajectio

tum distributio, tum correctio, vel ante, vel post quam dixeris, vel cum aliquid à te ipso rejicias: præmunio est etiam ad id, quod aggrediare, & rejectio in alium; communicatio, quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio; morum ac vitæ imitatio, vel in personis, vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime; sæpe autem etiam ad commovendos: personatum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi: ² descriptio, erroris inductio, ³ ad hilaritatem impulsio, ante occupatio: tum duo illa, quæ maxime movent, similitudo, & exemplum: digestio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio, vox quædam libera, atque etiam ⁴ effrenatio, augendi causa; iracundia, objurgatio, ⁵ promissio, deprecatio, obsecratio, declinatio brevis à proposito, non ut superior illa degressio, purgatio, conciliatio, læsio, ⁶ optatio, atque ⁷ execratio. His fere luminibus illustrant orationem sententiæ.

§4. Orationis autem ipsius, tamquam armorum, est vel ad usum comminatio, & quasi petitio, vel ad venustatem ipsa tractatio. Nam & geminatio verborum habet interdum vim, leporem alias; & paulum immutatum verbum, atque deflexum; & ejusdem verbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum conversio; & in eadem verba impetus, & concursio, & adjunctio, & ⁸ progressio; & ejusdem verbi crebrius positi quædam dispositio; & revocatio verbi; & illa, quæ similiter desinunt, aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus

paria

¹ *Translatio* Bal. Bod. Joan. Nov. *translatio* Wag. ² *Descriptio* Bod. Mag. ³ *In hilaritatem impulsio* Mag. Nov. *Impressio* excerpt. Nov. ⁴ *Effrenatio augendi causa* Bod. Joan. *augendi etiam* Wag. ⁵ *Permissio* al. ⁶ *Optatio* Bod. Nov. ad marg. ⁷ *Obsecratio* Joan. *exercitatio* Bod. ⁸ *Progressio* Joan. *statim postea quadam distinctio* Bod. Mag. Nov. Wag.

¹ *Deserunt*

paria ¹ referuntur, aut quæ sunt inter se similia. Est etiam gradatio quædam, & conversio, & verborum continna transgressio, & contrarium, & dissolutum, & declinatio, & reprehensio, & exclamatio, ² & imminutio, & quod in multis casibus ponitur, & quod de singulis rebus propositis dum refertur ad singula, & ad propositum ³ subiecta ratio, & item in distributis supposita ratio, & permissio, & rursum alia dubitatio, & improvisum quiddam, & dinumeratio, & alia ⁴ correctio, & ⁵ disputatio, & quod continuatum, & interruptum, & imago, & sibi ipsi responsio, & immutatio, & disjunctio, & ordo, ⁶ & relatio, & digressio, & circumscriptio. Hæc enim sunt fere, atque horum similia, vel plura etiam esse possunt, quæ sententiis orationem, verborumque conformationibus, illuminent.

55. Quæ quidem te, Crasse, video, inquit Cotta, quod nota esse nobis putes, sine definitionibus, & sine exemplis, effudisse. Ego vero, inquit Crassus, ne illa quidem, quæ supra dixi, nova vobis esse arbitrabar, sed voluntati vestrum omnium parui. His autem de rebus sol me ille admonuit, ut brevior essem, qui ipse jam præcipitans, me quoque hæc præcipientem pene evolvere coegit. Sed tamen hujus generis demonstratio est, & doctrina ipsa vulgaris; usus autem gravissimus, & in hoc toto dicendi studio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni ⁷ orationis, si non sunt omnes patefacti, at certe demonstrati loci:

¹ Deferuntur Bal. Joan. Nov. Wag. ² Et immutatio Bal. Bod. Mag. ³ Delata ratio Bod. Mag. ⁴ Correctio Wag. ut & supra. ⁵ Dissipatio Joan. & excerpt. Nov. ⁶ Et latto & digressio Joan. translatio & digressio Bod. Mag. Nov. Wag. ⁷ Orationis sunt omnes, si non patefacti, at certe Joan.

loci: nunc, quid aptum sit, hoc est, quid maxime deceat in oratione, videamus: quainquam id quidem perspicuum est, non omni causæ, nec auditori, neque personæ, neque tempori, congruere orationis unum genus. ¹ Nam & causæ capitibus alium quendam verborum sonum requirunt, alium rerum privatarum, atque parvarum: & aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud iudicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud objurgatio, aliud disputatio, aliud ² historia desiderat. Refert etiam qui audiant, senatus, an populus, an iudices: frequentes, an pauci, an singuli: & quales ³ ipsi quoque oratores, qua sint ætate, honore, auctoritate, debet videri: tempus, pacis, an belli: festinationis, an otii. itaque hoc loco nihil sane est, quod præcipi posse videatur, nisi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris, ad id, quod ⁴ agimus, accommodatam deligamus: ornamentis iisdem uti fere licebit, alias contentius, alias summissius: omnique in re posse quod deceat facere, artis & naturæ est: scire, quid, quandoque deceat, prudentiæ.

56. Sed hæc ipsa omnia perinde sunt, ut ⁵ aguntur. Actio, inquam, in dicendo, una dominatur: sine hac summus orator esse in numero nullo potest; mediocris, hac instructus, summos sæpe superare. Huic primas dedisse Demosthenes dicitur, quum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas; huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Æschine dictum videri solet,

¹ Nam magnum genus, & causa capaces alium Bod. Mag. Nam & causa capaces alium Wag. ² Historia desiderant Bod. ³ Ipsique (qui Mag.) oratores qui sunt ætate &c. debent (vel debet) videri nostri fere. ⁴ Agimus nost. quatuor. ⁵ Agantur Bal. Joan. Wag.

let, qui cum propter ignominiam iudicii cessisset Athenis, & se Rhodum contulisset, rogatus à Rhodiis, legisse fertur orationem illam egregiam, quam in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat: qua perlecta, petatum est ab eo postredie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra à Demosthene ¹ pro Ctesiphonte edita: quam cum suavissima, & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, Quanto, inquit, magis admiraremini, si audissetis ipsum? Ex quo satis significavit, quantum esset in actione, qui orationem eandem aliam ² esse putaret, actore mutato. Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, melius meministi, quod me puero tantopere ³ ferretur? *Quo me miser conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine ⁴ redundat: an domum? matremne ut miseram, lamentantemque videam, & abjectam?* Quæ sic ab illo acta esse constabat oculis, voce, gestu, inimici ut lachrimas tenere non possent. Hæc eo dico pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis, histriones, occupaverunt.

57. Ac sine dubio in omni re vincit imitationem veritas; sed ea si satis in actione efficeret ipsa per sese, arte profecto non egeremus: verum quia animi permotio, quæ maxime aut declaranda aut imitanda est actione, perturbata sæpe ita est, ut obscuretur ac pene obruatur, discutienda sunt ea quæ obscurant, & ea, quæ sunt eminentia & prompta, sumenda. Omnis enim motus animi suum quendam à natura habet vultum¹, & sonum,
&

¹ Pro Ctesiphonte abest à Joan. ² Fore putavit Pal. Sec. fore putaris Bal. Joan. Mag. Wag. Pall. pr. & tert. Pieh. Mem. ³ Effertur Lambin. ⁴ Mader Joan. & Nov. ad marg.

& gestum: totumque corpus hominis, & ejus omnis vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ¹ ut à motu animi quoque sunt pulsæ. Nam voces, ut chordæ, sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant, acuta, gravis, cita, tarda, magna, parva: quas tamen inter omnes est suo quæque in genere mediocris. Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera, læve, asperum: contractum, diffusum: continenti spiritu, intermisso: fractum, scissum: flexo sono, attenuatum, inflatum. Nullum est enim horum ² similium generum, quod non arte ac moderatione tractetur. Hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandum colores.

§8. Aliud enim vocis genus iracundia sibi ³ summat; acutum, incitatum, crebro incidens;

⁴ Impius hortatur me frater, ut meos malis miser

⁵ Manderem natos: —

& ea, quæ tu dudum, Antoni, protulisti,

Segregare abs te ausus? — &

Ecquis hoc animadvertit? vincite: —

& Atreus fere totus. Aliud miseratio, ac mœror; flexibile, plenum, interruptum, flebili voce;

Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?

Domum paternamne? ane ad Pekæ filias?

& illa,

¹ Ut motu animi cumque sunt pulsæ Joan. Pall. pr. sec. Pich. ² Similium non est in Joan. nec in Nov. à prima manu. ³ Summas Wag. & plures Pall. ejus loco aliud habent Bal. Pall. cens. quart. Pich. Memmii char. ⁴ Ipsa hortatur Bod. Mag. Nov. ⁵ Manderem plerique not.

O pater! o patria! o Priami domus!

& quæ sequuntur:

Hæc omnia vidi inflammari;

Priamo vi vitam evitari.

Aliud metus: demissum, & hæsitans, & abjectum;

*Multi modis sum circumventus, morbo, exsilio,
atque inopia:*

*Tum pavor sapientiam mihi omnem exanimato
expectorat:*

*Alter terribilem minitatur vitæ cruciatum, &
necem;*

*Quæ nemo est tam firmo ingenio, & tanta con-
fidentia,*

*Quin refugiat timido sanguine, atque exalbescat
metu.*

Aliud vis: contentum, vehemens, imminens, qua-
dam incitatione gravitatis;

Iterum Thyestes¹ Atream attractum advenit:

*Iterum jam aggreditur me, & quietum ex-
suscitat.*

Major mihi moles, majus miscendum est malum,

*Quæ illius acerbum cor contundam, & compri-
mam.*

Aliud voluptas: effusum, lene, tenerum, hila-
ratum, ac remissum;

*Sed mihi cum² tetulit coronam ob collocandas
nuptias,*

O o

Tibi

¹ Tanta considerantia Joan. ² Atreum ad tractatum advenit Joan. Atreum alter etiam tum advenit Pall. text. ac sept. Atreum à Terecia tum venit ad tractum advenit Mag. Solum Atreum advenit Bod. ³ Effusum & tenerum Joan. tenerum abest à Bod. Mag. & Nov. In Nov. etiam notatur pro lene alias legi tenerum. ⁴ Sed sibi Pal. pr. & sec. sibi cum, sine sed, Pith. f. (i. e. scilicet) sibi cum Joan. ⁵ Detulit Bod. Nov. tetulit Bal.

*Tibi ferebat, cum simulabat 'sefe alteri dare;
 2 Tum ad te ludibunda docte, & delicate de-
 tulit.*

Aliud molestia: sine commiseratione grave quid-
 dam, & uno pressu ac sono obductum;

*Qua tempestate Paris Helenam innuptis junxit
 nuptiis,*

*Ego tum gravida expletis jam fere ad parien-
 dum mensibus,*

*Per idem tempus Polydorum Hecuba partu po-
 stremo parit.*

59. Omnes autem hos motus subsequi debet
 gestus, non hic verba exprimens scenicus, sed
 universam rem & sententiam, non demonstra-
 tione, sed significatione declarans, laterum in-
 flexione hac forti ac virili, 3 non ab scena & hi-
 strionibus, sed ab armis, aut etiam à palæstra.
 Manus autem minus arguta, digitis subsequens
 verba, non exprimens: brachium procerius pro-
 jectum, quasi quoddam telum orationis: supple-
 sio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut
 finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem
 ipso dominatus est omnis oculorum: quo me-
 lius nostri illi senes, qui personatum ne Ro-
 scium quidem magnopere laudabant. Animi
 est enim omnis actio, & imago animi vultus
 est, indices oculi. Nam hæc est una pars cor-
 poris, quæ, quot animi motus sunt, tot signifi-
 cationes 4 & commutationes possit 5 efficere: ne-
 que

1 *Se sibi Ajaci dare* Joan. Pall. pr. sec. Pith. *sefe Ajaci dare* excerp.
 Nov. Wag. Pall. tert. non. Memmiani duo. *Sibi vati dare* Nov. ad
 marg. *sefe ad ullaci Ajaci dare* Mag. *Alacri dari dare* Bal. 2 *Tunc ad*
te ludibunda docte Lambin. *cum à te ludibunda docte* Pall. tres priores.
 Joan. Wag. *ludibunda dose* Nov. voce idem ad marg. 3 *Non obscena,*
& ab histrionibus Nov. 4 *Et commutationes* abjicit Joan. cum Pall. pr.
 sec. Pith. Mem. nec requiri putat Gruter. 5 *Efferre ad oram* Nov.
 1 Ita

que vero est quisquam, qui eadem ¹ contuens efficiat. Theophrastus quidem Tauriscum quendam dixit actorem averlum solitum esse dicere, qui in agendo ² contuens aliquid, pronunciaret. Quare oculorum est magna moderatio: nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam, deferamur. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate, motus animorum significemus apte cum genere ipso orationis: est enim actio quasi sermo corporis; quo magis menti congruens esse debet. Oculos autem natura nobis, ut equo ³ & leoni setas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. Quare in hac nostra actione secundum vocem vultus valet: is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ sunt actionis, inest quædam vis à natura data: quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari, maxime commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est; sententiæque sæpe acutæ non acutorum hominum sensus prætervolant: actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iisdem notis, & in aliis agnoscunt, & in se ipsi indicant.

60. Ad actionis autem usum atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet; quæ primum est optanda nobis; deinde, quæcumque erit,

O o 2

ea

¹ Ita exerp. Nov. cum Pal. octav. *continens* cet. fere nostri, cum aliis. *conveniens* al. *convivens*, quod esset *connivens*, Joan. & alii, quomodo conjecerat Gylliel. & fere placet Grutero. Statim bene hoc efficiat Nov. ² *Contuens* aliud conjicit Gruter. ³ *Aur leoni setas* Joan. Pall. duo. & Pith. Illud *setas* in *jubar* mutavit Lambin. cui accedunt exerp. Nov.

ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci serviatur; ¹ equidem magnopere censeo serviendum. Sed illud videtur ab hujus nostri sermonis officio non abhorrere, quod, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus quod maxime est utile, id, nescio quo pacto, etiam decet maxime: nam ad ² vocem obtinendam nihil est utilius, quam crebra mutatio; nihil perniciosius, quam effusa sine intermissione contentio. Quid? ad aures nostras, & actionis suavitatem, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus (quod potes audire, Catule, ex ³ Licinio, cliente tuo, literato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum) cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret occulte post ipsum cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, & sæpe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam & scientiam. Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in republica esse delapsos: quamquam ea tela ⁴ textitur, & ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac ⁵ posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, jam similes habere ⁶ cupiamus. Mitte obsecro, inquit, Crasse, Julius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer, cujus ego nondum plane rationem intelligo.

61. In

¹ Equidem tamen magnopere Joan. Wag. ² Vocem in dicendo obtinendam vulgo. nec aliter Bal. & Bod. & à nupera manu Nov. ³ Licinio nost. quatuor cum edd. Lambin, Gothofred. Gruyer. Erycino ed. Stephonica, & Bal. *exercitio* Bod. ⁴ Textitur ea in civitate, ceteris omisiss. Joan. Pall. pr. sec. Pith. sicut opinabatur P. victorius Var. lect. l. 5. c. 7. ⁵ Posteritas ostendetur Mag. posteritatis Joan. Pall. & Gall. nec displicet Gruyero. ⁶ Cupiamur Joan. ¹ Inferius

61. In omni voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim adscendere vocem, utile & suave est; (nam à principio clamare, agreste quiddam est) & illud idem ad firmandum est vocem salutare: deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen ¹interius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progredi non sinet, & tamen ab ipsa contentione revocabit. Est item contra quiddam in remissione gravissimum, quoque tamquam sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & se tuebitur, & actioni ²afferet suavitatem. Sed fistulatorem domi relinquetis, ³sensum hujus consuetudinis vobiscum ad forum deferetis.

Edidi quæ potui, non ut volui, sed ut me temporis angustia coegerunt: scitum est enim, causam conferre in tempus, cum afferre plura, si cupias, non queas. Tu vero, inquit Catulus, collegisti omnia, quantum ego possum judicare, ita divinitus, ut non à Græcis ⁴didicisse, sed eos ipsos hæc docere posse, videare. Me quidem istius sermonis participem factum esse gaudeo; ac vellem, ut meus gener, sodalis tuus, Hortensius, affuisset: quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Crassus, Fore dicis? inquit: ego vero esse jam judico, & tum judicavi, cum, me consule, in senatu causam defendit Africæ: nuperque etiam magis, cum pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem recte ⁵vides, Catule: nihil enim isti adolescenti neque à natura, neque à doctrina, deesse sentio. ⁶Quo magis est tibi, Cotta, & tibi, Sulpici,

¹ Inferius vulgo. ulterius Nov. ² Deferet Bod. Wag. excerpt Nov. desert Mag. ³ Sonum hujus consuetudinis Bal. ⁴ Summis Bal. Joan. ⁵ Vides, & mox sentio, deest in plerisque nost. ⁶ Eoque magi Bod. Mag. Wag. ¹ Vestram

Sulpici, vigilandum ac laborandum: non enim ille mediocris orator ¹ vestrae quasi succrescit ætati; sed & ingenio ² peracri, & studio flagranti, & doctrina eximia, & memoria singulari: cui quamquam faveo, tamen illum ætati suæ præstare cupio; vobis vero illum tanto minorem præcurrere vix honestum est. Sed jam surgamus, inquit, ³ nosque curemus, & aliquando ab hac contentione disputationis animos nostros, curamque laxemus.

¹ Vestram quasi succrescit ætatem Joan. ² Praclaro al. ³ Nosque curemus clari, & aliquando Mag.

G. S.

G. S. T. C. S. P. D.

Perlegi sæpius partem illam M. T. Ciceronis, quam summâ cum curâ nuper recensuisti, quamque pro humanitate suâ dono mihi misit Vir à literatâ juventute maximè colendus. Quàm vellem, erudite juvenis, ut miram tuam in studiis hisce diligentiam aut promovere potuerim aut remunerari ! En paucas tamen excerptsi maculas, quæ inter edita Errata non enumerantur ; Tales autem sunt, quales humana natura parùm cavere facillimè potuit.

Pag. 8. lin. 3. benedicendi. lege, bene dicendi. Pag. 15. lin. 1. tum. leg. tu. Pag. 28. lin. 21. illi. leg. ille. Pag. 46. lin. 16. eam finem. leg. eum finem. Pag. 153. lin. 24. vis. leg. vix. Pag. 156. lin. 9. dicere? in Gron. & aliis interrogatio sequitur viam. Pag. 203. lin. 2. scriptaverunt. leg. scriptitaverunt. Pag. 210. lin. penult. ergo. leg. ego. Pag. 211. lin. 14. qui potui. leg. quî potui. Pag. 258. lin. 6. adventiciam. leg. adventitiam.

Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu.

Videris mihi quibusdam in locis nimis
fideliter

fideliter adhærere lectionibus Gronovii,
prout,

Pag. 49. lin. 22. contingit. melius contigit.
Pag. 53. lin. 6. imprudentiæ. mel. impudentiæ.
Pag. 107. lin. 11. vere. mel. veri. Pag. 237.
lin. 21. Ifocratem. leg. Socratem, vide enim
paginam 233. Pag. 245. lin. penult. Quanto.
alii legunt, Quantâ. Pag. 260. lin. 30. Bar-
baris. mel. Barbaros. αἰσχροὺν σιωπῶν, καὶ Βαρ-
βάρους ἔαν λέγειν. Pag. 278. lin. 17. pervaga.
alii leg. pervagata.

Non me latet posteriora hæc ferè omnia
inter variantes tuas lectiones observata
esse, sed tum aliæ editiones tum ratio ipsa
suadent, ut in Textu potius corrigantur.

Hæc ut ab homine proveniunt tui aman-
tissimo, ita neque à te in malam partem ac-
cipienda esse spero & propemodum con-
fido. Vale.

Datum IV. Kal. Febr.

NB. Vir quidam Doctissimus primam Editionem perlegerat, unde
has maculas descripsit, quæ in hac Editione partim corriguntur.
quotquot Italico charactere distinximus; partim (absente Editore
cum his castigationibus, & nimium festinante Typographo) hinc
corrigendæ relinquuntur.

W. R.

Variantes

Variantes quædam lectiones ab initio Nov. & Wag. qui serius in manus nostras pervenerunt, desumptæ.

Pag. Verf.

Pag. Verf.

1. 4. Q U O M & honoribus Nov. Qui cum in rep. commodo, & honoribus Wag. 1. 7. Ac nunc quidem mihi quoque initium Nov. & Wag. 1. 12. In atatis flexu Nov. ad marg. etiam atatis deflexu Wag. 2. 16. Redundarent uterque. 3. 14. In omnibus artibus uterque. 3. 18. Qui est enim, quin, si &c. vel utilitatem, vel magnitudinem metiri velit, non anteponat &c. uterque. 3. 27. Quamquam boni perdis Nov. ad marg. 4. 3. Quamque multi sint; facillime uterque. 4. 8. Ab omnibus doctiss. uterque. 4. 19. Nemo forte Nov. Wag. 4. 23. Se dedis Nov. Wag. 4. 25. Scientia & cognitione Nov. & cogitatione Wag. 5. 5. In medio posita est, communique quodam in usu, atque hom. Wag. 5. 15. Atque ut committam Wag. 5. 26. Ullam vim Nov. Wag. 5. 29. Orationibus Gracis Wag. 6. 4. Consecutus esset Wag. 7. 29. Qua, nisi sit ab oratore Wag. 8. 15. Generi requisitum, & multum disputatum Nov. Wag. 8. 23. Sed quoniam illa pateant uterque. 9. 1. Memini dici mihi uterque. 9. 3. Venisse eodem socerum ejus, qui fuerat, Nov. eodem socerum ejus, qui fuisse &c. Wag. 9. 10. Tribunus plebis petebatur uterque. 9. 22. Tantus in loquendo lepos Wag. 9. 25. Et in ambulatione (ambulationem ad marg.) ventum esse dicebat Nov.	10. 4. Et quod illi durissimus pedibus facit, ut à se &c. Wag. 10. 11. Laxarentur Nov. 10. 30. Terpolita uterque. 11. 6. Improbis uterque. 11. 25. Privatorum, & plurimorum uterque. 12. 2. Vereor haud tibi possum Nov. vereor aut tibi Wag. 12. 12. Aut in instituendis, aut in conserv. uterque. 12. 22. Quod deest in utroque. 13. 3. Sed nuda, uterque. 14. 4. Genera non est in Wag. nec quidem in Nov. nisi à nupera manu. 14. 5. Ornati in dicendo, sine homines, Nov. 14. 15. Te ipsum negare cogeret uterque. 14. 25. Coniungitur Wag. 15. 12. Cum eam Carnades Nov. Wag. 15. 16. Ut forebatur Nov. Wag. 15. 19. Tres priores literæ tibi praelari, notis subducuntur in Nov. 16. 16. Nisi ei, qui dicit, & ea, de quibus dicit Nov. & Wag. nisi quod hic omittit ea. 16. 18. Sicut & ferunt Nov. & fertur idem ad marg. sicut efferunt Wag. 16. 19. Physica Nov. 17. 1. In hac dicendi arte alienam facultatem Wag. hanc dicendi ex arte alienam facultatem Nov. 17. 3. Quid discernes Wag. quo al. quod discernes Nov. in margine. 17. 7. Propriam, comp. Wag. & ad marg. Nov. 17. 9. Et dispositione uterque. 18. 4. Putatur Wag. & ad oram Nov. 18. 9. Jam dixeram uterque. 18. 30. Et exiguo sermone uterque.

19. 18. *Deposuerunt* Wag.
 19. 20. *Dicam* abest à Wag.
 19. 26. *Atque sumendum* uterque.
 20. 11. *Illustrari autem oratione* Nov.
 ad marg.
 20. 13. *Est, tamquam ad Architecti*
 potius, facultatem, Nov.
 sed illa tamquam &c.
 sunt tantum nup. ma-
 nus additamentum.
 20. 19. *Opere dicendum* uterque.
 21. 4. *Quacumque res inciderint, qua*
 sint Wag.
 21. 5. *Prud. ac copiose* Wag.
 21. 8. *Ita proposui* uterque.
 21. 20. *Sin de jure civili tecum com-*
 municabis, te hominem &c.
 uterque.
 21. 28. *Communicavit* uterque.
 22. 2. *Est tributa* Wag.
 22. 4. *Relinq. atque largiamur* Nov.
 Wag.
 22. 9. *Si quando volet* Nov. & ex-
 tra lineam Wag.
 22. 11. *Et ei tradita* Nov. Wag.
 23. 16. *Sic in oratoribus hisce uter-*
 que.
 24. 4. *Idemque (itemque Nov. ad*
 marg.) *si ad eas faculta-*
 tem istam uterque.
 25. 21. *Pro se quisque poterat, sine*
 ut, Wag. *pro se, quantum*
 quisque poterat Nov.
 25. 22. *Et de ratione* uterque.
 26. 18. *Sed cum maxime* Wag.
 26. 22. *Dicebat* Nov. Wag.
 26. 27. *In eorum libris inveniri* Nov.
 27. 4. *Littera nulla in eorum libris*
 inveniretur Nov. & Wag.
 nisi quod hic inveniren-
 tur.
 27. 12. *Ut qui audirent sic aff. ani-*
 mis Nov. sed nupera ma-
 nus adjecit is post ut.
 27. 28. *Hic respondebat* Nov.
 28. 1. *Ferebat orationem* Nov. ad
 marg.
 28. 4. *Ut & blandiri suppliciter his,*
 quibus Nov. blandiri subti-
 liter insinuari is, &c. idem

- ad marg. ut & blandiri
simpliciter his, quibus Wag.
 29. 9. *Quibus Carneades, omisso*
 dicere, Wag. Solum Car-
 neades &c. omittis quibus
 dicere, Nov.
 29. 10. *Admirari* Wag.
 Quæ sequuntur lectiones sunt ex
 Nov.
 29. 14. *Tum ego.*
 29. 21. *Opinione hominum mirabili*
 dicere.
 29. 25. *Quod ante quam.*
 30. 3. *Scribendumque majore opera*
 dederit.
 30. 6. *Extra lineam notatur al.*
 legi par ingenio.
 30. 20. *Crasse, tuo vero.*
 31. 6. *Enimvero, inquit.*
 31. 23. *Certioribus.*
 32. 8. *Imponitis.*
 32. 12. *Dicere auderent, ad marg.*
 34. 21. *Promississe.*
 34. 31. *Cum ipsum dicere, addito id*
 à nupera manu.
 35. 12. *Sed si quis est.*
 35. 17. *Dicam.*
 35. 28. *Ita in iisdem rebus habiles,*
 ita natura muneribus ornati.
 35. 30. *In marg. notatur alias le-*
 gi deo facti, al. electi.
 36. 4. *Qui non acutus.*
 36. 5. *Veria judicet, quam.*
 36. 19. *Cumulatus.*
 36. 25. *Indiligenter; sed duæ prio-*
 res literæ punctis no-
 tantur.
 37. 13. *Commoveatur.*
 37. 15. *Super pudendo scribitur fa-*
 ciendo.
 38. 5. *Cur, quo orator plurimum pos-*
 set, ita &c. ad marg.
 38. 12. *Super sum imponitur illud*
 ipsum.
 38. 16. *Impeditos.*
 39. 16. *Super prope notatur alias*
 legi prudentium.
 39. 23. *Artif. & opera quam tenui.*
 40. 32. *Tamen qui illud.*

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

Numerus Paginam designat.

- A** F. P. R. 183.
 à pueris 21. à me 18.
 abalienare ab aliquo 147.
 154. à se iudices 191.
 abalienari à rebus fastidio &c.
 245.
 abducere animos 187.
 aberrare ab aliquo 137. ab alicu-
 -jus inventis 140.
 abesse à perfectione 40.
 abhorre à consuetudine com-
 muni sensus 3. à sensibus 26.
 à re civili &c. 133. ab orato-
 re 135. à sermonis officio 292.
 abhorrens à præceptis Cæsaris
 1283.
 abjecta verba 263. lamentans &
 abjecta 287. abjecto scuto fugere
 188. abjectum genus vocis 289.
 abjicere se in herbam 16. volun-
 tatem discendi cum spe perdi-
 scendi 134. gloriam 159.
 abjudico atque ejicio 121.
 abnuras 268.
 abripere procul à terra 262.
 absolutio perfectioque 40. 179.
 absorta vox 227. absorti voce 35.
 abstinere manus &c. ab alienis 60.
 abstrahere in altum 262. abstrahi ac-
 rius studium 19. acrius quid
 à consuetudine dicendi 15.
 abundare doctrina & ingeniis 233.
 otio 153.
 Academia 14. 262. Academiæ mos
 patrius 26. 236. recentior ab
 Arcefila 236. est pro omnibus
 & contra omnia disputare 16.
 nomen obtinuit Xenocrates
 234. Academiæ ac Lyceo ante-
 ponere 31.
 Academici 149. Academicorum
 nomen unum, sententiæ duz
 236.
 accedere ad publicas causas 238.
 accendere animi motus 35.
 accipio quod datur 149.
 Accius 222.
 accommodare coronam ad caput
 173. institutionem ad cuiusque
 naturam 225. accommodanda
 multitudinis auribus oratio
 140. accommodata sensibus ho-
 minis oratio 18. ad vulgarem
 sensum 33. ad id, quod agimus
 286. accommodate ad persua-
 dendum dicere 42. ad verita-
 tem dicere 44. accommodatum
 urbanis sermonibus 180. ad
 orationis laudem 203.
 acerba recordatio 213. acerbum
 cor 289.
 Achilles 232.
 Achivum classis 269.
 Acidinus 177.
 acies mentis 140. ingeniorum
 220.
 acriter 232.
 acerrima cogita-
 tio 119. suavitas 246. acerrimi
 vir ingenii 190. acerrimus ad
 perdiscendum 243.
 actio est sermo corporis 291. in
 dicendo dominatur 286. 287.
 omnis est animi 290. menti
 congruens esse debet 291. omnes,
 siue barbari &c. sunt, mox

INDEX RERUM ET VERBORUM.

191. quibus moderanda 7. va-
ria, vehemens, plena spiritus, administrator belli gerendi 66.
&c. 111. lenis, facilitatem si-
gnificans 148. actionis dignitas
21. ad actionis suavitatem ni-
hil aptius varietate 199, 293.
actioni primas &c. dedit De-
mosthenes 286. multum tri-
buit Æschines 287. actione ma-
xime declaranda est animi per-
morio &c. *ibid.* in actione secun-
dum vocem vultus valet 291,
287. actiones Hostilianæ 79.
actor jucunde imitatur veritatem
98. alienæ personæ 152. actor
remotum in theatro non adolescens :
effrat se in adolescen-
tiam 36. actore mutato,
orationem eandem aliam esse,
ad spectus patet 151.
putavit Æschines 287. actores ad-
perspergere mendaciunculis 169.
inruendi oratoribus 47. actores ad-
stringere orationem numeris
ipsius veritatis 287. Tauriscus
272.
actor 291. adventat tempus 62.
acuere prudentiam 28. ingenia
adversaria 128. adversus
adolefcentium 144. linguam
& averfus impudicus 175. ad-
versos casus sapienter ferre 205.
aculei sententiarum 169. aculei
contumeliarum 169. aculeos
in audientium mentibus
relinquere 259. aculeo 88. 177.
Aculeo 59. 88. acumen servit
inventioni 136. dialecticorum
39. lacuminibus suis se compungere
140. Acusilas 104. ad certam
causam, tempusque 22. ad hoc
tempus 89. ad scopu-
lum offendere 269. ad manum
servus 292. addere paullum
alieni 30. additus 175.
adduci ad misericordiam &c. 150.
adduci in discrimen 152. adductus
opinionem 29. studio 148. adhibere
medicinam agro 148. adhibere
moens animi iudici 149. dicen-
di faces 157. speciem & pom-
pam &c. 188. ad lumen rebus
aditus, manaque patefacta 64.
adjudicare causam alieni 129.
adjuvanti si plus habeat locus,
quam incommodi, dicendus; si
contra, ejiciendus 121.
admirabiles plures in omni ge-
nere, quam in dicendo 3. ad-
mirabilis videri debet orator
36.
admonitio familiaris in jocando
184. lenior objurgatio 202. ad-
monitum venimus te, non fla-
gitatum 219.
admove orationem ad sensus a-
nimi 20, 267. aurem 138. ali-
cui faces verborum 214. admo-
to igni 150.
admurmuratum est 184.
non adolescens : effrat se in adolescen-
tiam te fecunditas &c. 116.
ad spectus patet 151.
adversaria oratori suspicio artifi-
cii 132, 139. ex adversario quo-
modo ducenda principia 152.
adulterio deprehendi 182.
adumbrare aliquid dicendo 152.
genus orationis in sermone 218.
advocatum invocare ad &c. 152.
adilis turulis 19. Ælius Sert. 62, 67, 77. 257.
Æmilium M. 153. Æmilium fecit &c. 183.
Æmilium Porcium 15. æquabilis
communis juris 158.
æquabiliter loqui 228. fluens
oratio 272. ex ætatis exi-
mere 179. Æschines 15, 118, 222, 286.
Æschylus 222. Æsopus 84.
Æstus ingenii 162. æstu servit pe-
lagus 266. ætatis sunt verba effervescentia
&c. 116. flexus 2. ætati conce-
dere 155. ætatem consumere in
Academia 262. ætates singula
singula dicendi genera extule-
runt

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- sunt 118. eterna opinio tarditatis 38. affectuum ratio 157, 158, &c. affectibus, ira, odio, &c. plurima iudicant homines 152. afferre etatem 210. aliquid religionis 212. obscuritatem & tenebras orationi 230. alumen orationi 267. afficere animos ita, ut &c. 145. affici animis 27. dolore 155. affecta etas 62. affectus fenestrate 236. affingere alicui 115. afflatus furoris 172. afflicta & prostrata virtus 159. afflictos excitare 11, 31. affluentes otio &c. 262. Africa tremis tumultu, pro Africa 269. Africæ causam in senatu egit Hortensius 293. Africanus 174, 179, 180, 222, 243, 268. Africanus P. 66, 68, 122, 138, 143. Major 273. Africanus Æmilianus 180. Africani 186. ager novatus & iteratus 130. agrestis vox 227. agreste quiddam est &c. 292. agere per seipsum 30. lege cum aliquo 14, 51. suum negotium 181. lege in hereditatem 53. tragedias in nugis 157. agitur causa apud &c. 174. agas asellum 176. Agefilaus 203, 260. aggredi ad causam 187. agitare stultitiam alicuius 165. Aglaophon pictor 222. agnascendo rumpitur testamentum 78. agnationum iura 52. Ajax Oileus 178. Alabandensis Apollonius 39. Menecles 119. Albanum Bruti 163. Albius 183. Albucius 184, 272. album: in album efferre 104. Alcibiades 118, 259. Alexander 203, 261. Alexandri doctor Aristoteles 261. comes Callisthenes 105. alienos existimare non possumus, quos defendimus 151. aliquando tibi tuum &c. 181. aliud expectatur, aliud dicitur 174, 177. aliud dicere, ac sententia 180. alia dicentis, ac significantis dissimulatio 283. aliorum patroni nostra tueri non potuimus 249. aliis commo- dandi studio favetur 157. allicere mentes 10. alligata lege versus verba 273. alludere varie &c. 77. alluviones, circumluviones, &c. 52. alte repetita oratio 243. amabo te, da mihi &c. 182. ambigui causa querenda 122. ambigua 124, 173, 174. ambitionis occupatio 2. labor 215. ambitus verborum 277. ambrosia alendus 167. ambulatio 9. amentata hastæ 78. amnis præcipitans 277. amoris ardor 41. conciliatio 157. amplificatio summa laus eloquentiæ 248. amplificationis præcepta *ibid.* anapesti herous pes 276. prior numerus 277. Anaxagoras 232, 259. ancipites viæ, rationesque &c. 262. angustia temporis 293. angustus spiritus 85, 275. anhelata gravius verba 226. animæ interclusio 275. animantium forma arte, non casu, perfecta 274. animatus 157. animus acer, & præsens, & acutus &c. 215. minor, pro parvo 271. lenis & remissus 152. animi motus celeres 35. omnes suum habent vultum, & sonum, & gestum 287. iidem sunt in omnibus 291. animi motus inflammare &c. 20, 147, 148. animi relaxatio, contentio 94. attentio 137. impetus 145, 149. incitatio 147. vis 149. permotio. 146, 148, 287. ardor 153. est omnis actio 290. imago vultus

& I
Aristo- lud
arma, eria
ben
armar
ars 2
28,
na
tio
do
sci
vie
re
150
20
ro
ru
qu
fu
di
di
a
a
c
a
le
c
a
t
r
d
f
art
art
art
art
A
af
af

vultus, indices oculi *ibid.* animo
infusum 190. animo suspenso,
& occupato esse 77. effluere 190.
animi defessi gessunt & voli-
tare cupiunt &c. 95. flexendi
intenta oratione 159. animo-
rum movendorum ratio 157.
158. animorum movendorum
causa degredi saepe utile est 193.
animis ea maxime affiguntur,
quæ à sensu tradita sunt 208.
animos oblectare, impellere
140. abducere à, traducere in
187. afficere 145. trahere &
rapere quocumque velit *ibid.*
pertractare 97, 148. permovere
151. &c.

Annales maximi 104.

Annibal 66, 112.

antenna in navigio 275.

Antiochus 112.

Antipater Sidonius 102, 280.

Antipho, tibi has sero 170.

antiquitas oratori tenenda 7, 47,
69. antiquarum tabularum il-
lud horridum &c. nos tenet
246.

antiques artis 63.

Antisthenes Cynicorum princeps
254.

Antistius M. Pyrgensis 185.

Antonius M. 9. pro Cos. Ciliciam
proficiscitur 25, 88. Antonii li-
bellus 29. caput in rostris po-
situm 216. orationis genus 224.

Apelles pictor 222.

Apeaninus 236.

aperire sententiam suam 26. aper-
ta sit narratio 198.

Apollo Pychius 62.

Apollonius eloquentius doctor 23,
39. Apollonii præceptum 40.
apologorum narrationes 178.

appellere mentem ad philoso-
phiam 138.

Appius 171, 184.

applicare se ad aliquem quasi pa-
tronum 54. se ad historiam
scribendam 105. applicationis
jus 54.

apte dicere ad rerum dignitatem
43, 215, 231. aptus & pressus
verbis 105. aptum in oratione

quid sit 231, 286. aptum ad
aliquid verbum 268.

Apuleia lex 123, 155.

Aquilus M. 149, 152.

aquila 10, 141.

Aratus poeta 22.

arbitratu vestro 32.

arborum partes omnes veniunt
274.

Arcefilas 236. Arcefilas mos con-
tra omne propositum differen-
di 240.

arcessere splendoris aliquid ora-
tionis 265. arcessitum ne sit di-
ctum 175.

Archimedes 257.

architecti artificum 20.

Archytas Tarentinus 260.

ardet orator 149, 150. ardens in-
vidia senatus 216. ardentis stu-
dii 257.

Argonautæ 53.

argumenti & affectuum diversæ
consideratio 160. argumenti
via 137. argumento qui resi-
stunt 160. difficili nonnum-
quam nihil respondendum 187,
188, 191. argumenta quænam
debeant afferri 131. aut ex-
trinsecus, aut intrinsecus pro-
muntur 141. firmissima quæ-
que tuenda 187. non tam nu-
meranda, quam expendenda
192. firmissima quæque primo
collocanda 193, 194. & in per-
oratione 194. vitiosa numquam
adhibenda *ibid.* argumentorum
puncta occultanda &c. 145. ordo
& dispositio 146, 192. argu-
menta suggerere causis 125. ex-
cogitare 140.

arguta manus 290.

aridum sermonis genus 140.

Aristides 203.

Aristippus 237.

Aristophanes literator 257.

Aristoteles 14, 16, 18, 101, 105,
137, 140, 141, 234, 236, 260,
262, 275, 280. Aristotelia vis
237. Aristotelius mos de omni-
bus in utramque partem dicen-
di 240. Aristoteli turpe tacere.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- & Isocratem pati dicere 260.
Aristoxenus Musicus 257.
arma, pro bello 270. armorum ars ludicra 115. qui armis utuntur, non ferendi solum &c. sed etiam venustatis rationem habent 282.
armamentarium Atheniense 20.
ars 28, 33. dicendi an ulla sit? 28, 33, 34. adhibetur iis, quæ naturæ propria sunt 43. inventioni inservit 136. & quomodo 137. earum rerum est, quæ sciuntur 97. bene differendi, vide dialectica. major in dolore ficto requiritur. quam vero 150. fingendi 222. memoriæ 189, 206, 207. picturæ 222. numerorum & modorum 280. à natura profecta 281. non parit aliquid ingeniis, sed quæ in iis sunt educat & confirmat 207, 208. artis & naturæ munera diversa 35. 207. ad artem redigi nihil potest, nisi &c. 57. atrocitas mortis 217.
artem eam quisque docendus, attendere procul quid narrarent ad quam aptus est 39, 40. quæcumque de arte queritur, de arte attendit animi 137. attentus quando absoluta & perfecta queri solent 241. artes omnes uno vinculo continentur 220. mutæ 222. liberales 255. aliter tractantur ab iis, qui &c. 242. artium præcipua tradere sufficit attingere Græcas literas 25.
109. magnitudines separatione avaricia luxuriæ filia 143. avaritia diminuta 257. artes plures nescit idem homo 68. omnes auceps syllabarum 76.
se scire gloriatus est Hippas aucupari opiniones hominum 97. 255.
articuli connectunt membra 209. articulis, membrisque distincta oratio 277.
artificium ex eloquentia natum, non ex eo eloquentia 44. artificii significatio oratori adversaria 89, 138, 139. occultari debet in tractatione 145. artificii alieni existimator 241.
artibus omnibus tremere 37.
Asclepiades medicus 20.
Asellus 176, 179.
aspectu ipso conterere 68.
aspere loqui 72, 228. asper verborum concursus vitandus 271, 272. asperitas judicialis 107. rustica vocis 228. contentionis, humanitate lenienda 160. asperitates rerum 2. asperis rebus dignitatem retinere 205.
affectari aliquem 77.
assequi facultatem dicendi 26.
assidue res admiratione dignæ non videntur 205.
assuetus sermone veterum 226.
assueti labore assiduo 232.
astrologia 58.
Athenæ doctrinarum inventrices 5. Athenis mos erat &c. 74. optimi quique in exilium pulsi 105. domicilium tantum studiiorum manet 227. Athenienses legatos philosophos Romam miserunt 139. suaviter loquendo superant alios 227. mysteria referre noluerunt 238.
Atreus tragedia 288. Atreum tractum advenit 289.
atrocitas mortis 217.
attentus quando facienda judex 196. attentissima cogitatio 219.
attentatum deferere 250.
Attici excellunt facetiis 161. excellunt oris suavitate 227.
attingere Græcas literas 25.
avaritia luxuriæ filia 143. avaritia penetravit 270.
auceps syllabarum 76.
aucupari opiniones hominum 97. utilitatem 106. verba 175.
auctoritates perscriptæ 215.
audere, fugiendum 244.
audiamus pulcellum &c. 177.
augurari conjectura 29.
Aurata C. Sergius 54.
auris hominum natura modulatur versus 277. aurium iudicio ponderanda verba 263, 264.
satietaem vincere 272. mensura 276. satietae repudiari 279.
Aurifex L. 171.
aurificis statera 140.
aurum

INDEX RERUM ET VERBORUM

- aurum defossum commonstrare Bruti libri responsorum 134. *li-*
belli de jure civili tres 163. ac-
cusatio Cn. Planci 162.
Brucus L. 123. 164.
Bucculeius M. 54.
Byzantini faceti 161.
- Baccarum ubertate incurvescere
265.
- Balbi duo 239.
- balnea Bruti 163.
- barbaria forensis 36.
- beati, qui in negotio sine pericu-
lo &c. 1. beati quoniam sibi
ita videntur 235.
- belle, fellive 247.
- bestum indicere philosophiz 139.
- bene dicere, quid sit 89. bene lo-
quendi consuetudo 264. non
habet definitam aliquam regio-
nem 89. bene longus sermo
209. bene ante lucem 176. be-
ne, præclare 247.
- beneficii præteriti commemoratio
157.
- benivulus quando faciendus ju-
dex 114.
- bestia reus 134.
- bibliotheca philosophorum 61.
- Bithyniæ regem defendit Horten-
sius 193.
- blandiri &c. possumus à natura 28.
- bona existimatio divitiis præstat
143. bonus in ludo 242. boni
quod habet causa amplecten-
dum: à malo recedendum 187. campus Martius 175. campus, pro
boni viri ut videamur quibus
comitiis 270. Campi magni *ibid.*
efficitur 147. bona dicta 162. Cannius C. 183.
163. verba 264. bonorum de-
cancilæna ex scholis 33.
fensio amorem conciliat 157. cantor formularum 76.
bonorum Charybdas; vorago capere adversantem & repugnan-
tem 149. captus misericordia
152.
- brachium frangere 174. cum bra-
chium concalefecerit &c. 194. capessendane respub. sapienti? 250.
brachium procerius projectum,
capitalis fraus 74, 154.
quasi telum orationis 290. Capitoli fastigium 275. ovantem
in Capitolium ascendere 152.
brevis narratio 197. breviter di-
cere dum volui, obscurius di-
xi 58. brevitatis saepe obest in
narrando 197. breviteratem u-
nam dicendi laudem putabant
veteres 104.
- Brulla talis delectatur 243.
- brumale signum 274.
- Cadere in discepcionem 89, 124.
in aliquem 171. cecidit mihi
insperanti 30. mihi peroppor-
tune 92.
- caduceo ornatum vel intra ho-
stium tela incolumem versari
63. non tam caduceo, quam no-
mine oratoris ornatus *ibid.*
- Cæcilius 100.
- Cælius 176.
- Cælius C. 36.
- Cæpionis casus, odium 128, 153,
154, 156.
- Cæsar faceti excellens 161.
- Cæsaris præcepta 283. genus ora-
tionis 223.
- Caieta 94.
- Caius: vide Cannius, Gracchus,
&c.
- calcaribus uti in aliquo 225.
- Callimachus literator 257.
- Callisthenes Aristotelis discipulus
105.
- Calvinus 172.
- calvus satis est &c. 173.
- campus Martius 175. campus, pro
comitiis 270. Campi magni *ibid.*
- Cannius C. 183.
- cancilæna ex scholis 33.
- cantor formularum 76.
- capere adversantem & repugnan-
tem 149. captus misericordia
152.
- capessendane respub. sapienti? 250.
- capitalis fraus 74, 154.
- Capitoli fastigium 275. ovantem
in Capitolium ascendere 152.
- caput i. e. summum 27. caput ar-
tis est, decere 41. caput orato-
ris est &c. 27. caput magnum
est 173. capitis iudicium 74.
causa 286. à capite arcessere 125.
- Carbo 143, 222. Carbo C. 46, 90,
122, 217. Carbo Cn. 13.

carinæ

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- carina in navigio* 274.
caritati hominum parcendum 168.
carmina non neglecta à Numa, & veteribus Romanis 281.
Carneades 15, 16, 26, 139, 141, 236, 262. *Carneadea vis* 237.
Carneadis mos contra omne propositum differendi 240.
Carvilius Sp. 172.
Cassandra 178.
Castor & Pollux 206.
castra: in castra & aciem forensi educenda oratio 47. *qui numquam hostem, numquam castra vidisset* 112.
castrata respublica morte Scipionis 268.
Cato 68, 72, 103, 104, 180, 183, 232, 258, 268. *Censor* 177. *Catonis Origines* 72. *libri responsum* 134.
Catulus 91, 182, 216. *Catuli orationis genus* 223.
cave: &c. 183.
cavillatio 161.
causa quid sit 113, 130. *pendet ex genere quaestionis, non &c.* 131, 132, 133. *similis earum, quæ in forum deferuntur* 44. *ex quibus constet* 249. *causæ controversiæ* 113. *natura primo videnda* 130. *causæ ne quid noceas maxime cavendum* 188, 189, 190. *causam deferre in forum* 44. *deferre ad aliquem* 229. *ponere* 199. *cognoscere & discere* 120, 121. *conferre in tempus* 293. *causam quid faciat quomodo querendum* 130. *causa cadere* 50, 51. *causæ præbent argumentum* 143. *maiores* 25. *privatæ* 121. *capitis* 286. *causarum contentiones* 110.
causidicus nescio quis 63.
cedere argumento difficili 187, 188, 191. *loco* 287.
celebrari frequentia civium 62. *celebravit delectatio* 265.
cenabo apud te &c. 171.
censoris decretum 244.
Cento C. 185.
ceram olere 246. *mollissimam clepsydram* 259.
formare 273.
Ceres, pro frugibus 270.
certum genus quaestionis 42, 101, 108, 131, 249.
Charmides, divinâ memoriâ 209.
Charybdis bonorum 268.
chorii pedes 279.
Chrysidis Terentianæ mors 198.
Chrysippus 16.
cicatrices adversæ 128. *cicatrices ostendere* 152.
Cicero L. patruus Marci 88. *Ciceronis M. oratoris pater* 178. *Ciceronis adolescentuli commentariola* 2, 3.
Cilicia 25, 88.
Cimbricum Marianum scutum 179.
cincinnati oratoris aut poetæ 246.
Cincius M. 185. *Cinciole* *ibid.*
circuitus verborum 279, 281.
circumcidere, & amputare 21.
circumscribere terminis jus suum 22.
circumveniri ab aliquo 173. *circumventus sum multi modis, morbo &c.* 289.
circumvestit dictis 266.
Cirenaica philosophia ab Aristippo 234.
citharædi proemium 179.
cito quod quis discere non poterit, numquam omnino perdisceat 243, 254.
civis satis asper 242. *civem interimere an liceat patriæ conservandæ causâ?* 130, 131. *civium suorum res anteferre extraneis* 88.
civilis ferri crudelitas 217.
civitatis constituendæ prudentiæ 138. *civitates primo ab eloquentibus constitutæ* 11. *civitatibus præesse* 259.
clamare à principio agreste quiddam est 293. *clamatores odiosi* 240. *clamator* 259.
claudicat, clodiat 172.
Claudii patricii 54.
clausulæ orationis 275, 279. *clausulas syllaba longa terminari vult Aristoteles* 276.
Cleitomachus 15.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- coagmentatus quodammodo sit commovere memoriam alicujus
 verborum concursus 271. rei 94. commoveri premiis 5.
 Caelius 264. familiaris Crassi 104. in dicendo 37. misericordia
 cœlum rotundum 274. tonitru 151. commotum genus oratio-
 contremis 266. cœli fornices nis 224.
 267. ad cœlum verbis efferre communicatio 284.
 219, 261. in cœlo imber esse comparatio cum aliis in lauda-
 non potest 275. tione 205. comparationis duo
 coemptio certis verbis sit 76. modi 251.
 coercere cupiditates 60. compellere in exiguum gyrum
 cogitandum alio tempore, alio 237.
 dicendum 121. cogitatio acer- compensati gloria labores 218.
 rima atque attentissima 219. compilari malle, quam venire
 defixus in cogitatione *ibid.* 179.
 cognitionis tres modi 250. compingere in pistrinum 15.
 cognoscere causas decet oratorem completi animo rei magnitudi-
 120, 121. nem 7, 220. aliquid cogitando
 coguntur et, quæ dispersa sunt 208. vim doctrinæ 238. sen-
 59, 134. tentiam numero quodam 273.
 coherens oratio 272. complexio verborum 275.
 cohorrescere 215. componere verba 271. composita
 cohortatio in lite 108. oratio 17.
 collachrymatio 150. comprehendere vim oratoris 150.
 collationes signorum 96. collatio vim rerum &c. 256.
 ad jocandum 178. comprimere invidiam 158. cor
 collectam à convivis exigere 167. alicujus 289.
 colligere se 9. testes domestico compungunt se suis acuminibus
 præconio 116. 140.
 collocare tabernaculum vitæ suæ concalefecit brachium &c. 194.
 in philosophia 239. oratorem concertationes angustæ &c. 253.
 in majorum suorum regno 255. conchas & umbilicos legere 94.
 filiam 257. nuptias 289. collo- conciliandi animos judicum ra-
 ratio argumentorum 146. re- tio 125, 129, 147. amoris ratio
 rum, ac locorum 192. verbo- 154.
 rum 271. concio capit omnem vim ora-
 colonia Narbonensis 163. tionis &c. 200. est quasi scena
 color orationis 282. colorum pul- oratori 201.
 chritudo diutius non delectat concipere ignem 150.
 245. colorari sole 106. concisum sermonis genus 140.
 colu & lane 182. concitare animos judicum 129.
 Comici veteres 259. incendium 154. concitari ani-
 commissatio tempestatis 268. mi motu 150, 291. concitatur
 comitas verborum adjuvat in o- risus 167. concitatus populus
 ratore 147. 154.
 commendare aliquem alteri 90. conclusio verborum artificiosa 98.
 commendari immortalitati 99. concurrunt verba aspere 272. con-
 commendatio nostra 125. cursus verborum asper vitan-
 commentariola Ciceronis adole- dus 271, 272.
 scentuli 2, 3. condere lustrum 56, 179.
 comminatio 284. condire asperitatem contentioni
 commode scripta oratio 74. com- humanitate 160. conditus festi-
 modis hominis invidetur 157. vitate & lepore 165. condimen-
 commoratio una in re 284. ta sermonum 180.

condoluit

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- condeluit illi latus 215.
conduplicantur tenebrae 266.
confecto sermone 9.
conferre otium ad 2. se ad historiam 105. ad causas 118. in construere nidum 95. constructis otium, soliumque 134. ad talos &c. 232. omnia tela in 187. causam in tempus 293. contulit se Rhodum 287.
conficere tabulas 119. iter reliquum 186. totum 198.
confirmatio tertio loco ponitur 192.
constare seditionem 128.
conformare aliquid in aliquo 225. conformatio oris & corporis 35.
confugere ad oratoris facultatem 20.
conglutinare rem divulsam 58.
congruenter ad &c. dicere 225.
congruens genus 231. menti actio 291.
conjectura modus cognitionis 250.
ad jocandum 183. in quatuor genera dispersitur 251. conjecturam de se facere 189.
conjectus oculorum 291.
conjicere se in versum 280. jici in mediam turbam &c. 194.
conjunctus familiaritate cum aliquo 9. linguae societate 291.
conjuncta 142. conjuncte elatum 139. conjunctissime vivere cum aliquo 217. conjunctione facta verba 264, 265.
connubia conjungere 12.
Conon 260.
consecrari singula 11. vitium 227.
consecutio modus cognitionis 250, 251.
consenscunt leges sua verustate 80.
consensus, concentusque doctrinarum 220.
consentanea ad argumentandum 143.
conferre manu ex jure 13, 14.
considerare varie, distincteque 279.
consilia, pars historiae 107. concilium dimittere 37.
consolatio in lite 107.
conspersa floribus verborum &c. oratio 245.
constituere jura, leges, civitates 109. constituendus in oculis civium 101. constituta res *ibid.*
constringere supplicio 63.
in construere nidum 95. constructis rebus 48.
consuetudo gignitur ex exercitatione 208. scribendi, atque dicendi 279. bene loquendi 264. consuetudinis vis 28, 45, 47, 98, 280.
consul, qui consulit patriae 142. quali parens bonus, aut tutor fidelis senatus esse debet 214.
consultatio 249.
consumtus lateris dolore 215.
contagio ne bonis obsit &c. 268.
contendere cum aliquo interdicto 13. sacramento iusto 14. ab aliquo, ut 50.
contentio causarum magnum quoddam opus 110. in verbi controversia posita 33. corporis 223. contentionis cupidiores quam veritatis 15.
conteri in negotiis &c. 81.
conterrere loquacitatem vultu 68.
contingi societate alicui 14.
continuatio longa verborum obscuritatem gignit 219.
contorquere aliquem ad laticiam &c. 111. contraria res 81.
contrarium ad argumentandum 143. ad jocandum 178.
contremiscere mente, atque artibus 37.
controversia ex quibus constat 249. verbi 15, 33.
contumeliarum aculei 165.
contundere cor alicujus 289.
convellere ea, quae non possunt commoveri 157.
convenire 12.
conversiones orationis 278, 279.
convertere populi motus &c. oratione 10, 11. orationem in &c. 154. animos iudicum ad causam nostram 135. se ad 259.
copiam consilii sui facere alicui 257.
Coponius M. 133.
Corax 28, 240.
cordatus homo 62. corde suo trepidat

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- pidat 270.
 Corinthii 177.
 Cornelius P. 179.
 corpus intelligi sine motu non potest 208. corpus totum orationis 245. corporis motu aptus 40. vicia, materies ad jocandum 169. pars nulla sine necessitate afficta 274. omnes motus &c. pendent à motu animi 288.
 correctio 284.
 corroborare impudentiam 244.
 cortem in Palatio habes 178.
 Coruncanus T. 257. Coruncanii 232.
 coruscat flamma &c. 266.
 Cossi fratres 120.
 Cotta C. 9. 217. Cottæ orationis genus 213.
 Cotta L. 153, 227, 228.
 Crannon in Thessalia 206.
 Crantor 236.
 Crassus L. 9, 13, 24, 37. summus orator 30, 38, 127, 149, 224. Crassi orationes de colonia Narbonensi & lege Servilia 163. mors 216.
 Crassus M. prætor 50.
 Crassus P. 68, 77, 217, 257. ille Dives 51. Crassum habeo generum &c. 272.
 creare, aluero, confirmare 127. creatur odium 158.
 creticus pes 276, 279, 280.
 cretiones 31.
 criminum causæ quomodo defendant 122.
 Critias 128, 259.
 Critolaus 15, 139, 140.
 crocum olere 246.
 crudior fuit 38.
 Ctesiphon 287.
 cuius temporis homo 180.
 cuius pecuniæ dies fuisset 51.
 culpa una obruit omnia laudanda 236. maxime stabilis est ad memoriz diuturnitatem 40.
 cumulare omnem eloquentiam 243. cumulandus omni laude decorari honoribus & præmiis 736. cumulatissime aliquid facere 248. cumulum asferre 261.
 cupiditate flagrare 51. cupiditates coercere 60.
 curia pro senatu 270. curiæ dies 91.
 Curiana causa 95. defensio 162.
 Curio 120.
 Curius M' 53, 76, 133.
 currentem incitare 148.
 cursus verborum 48, 258. orationis 100.
 custodire literis 89.
 cycnea vox 215.
 Cynici ab Antisthene 234.
 D.
 Dactyli herous pes 276.
 Damon Musicus 257.
 dare salutem, regium est 11. operam, ut 121. operam Græcis rebus 137. significationem artificii 138. se alicui 149, 185.
 vela ad id, unde aliquis status ostenditur 149. consilium de republ. 201. materiam superbiz &c. 203. arma furentibus 231. operam philosopho 241.
 de reliquo 31.
 deambulat ire 175.
 debilitatus metu 37. debilitati à jure cognoscendo 134.
 decantare præcepta 112. prope decantatas habere causas 133.
 Decemviri auctores XII tabularum 19.
 deceptus expectatione 177.
 decere caput est artis 41. tradi arte non potest *ibid.* quid deceat posse facere artis & naturæ est 286.
 discernere pro sua fortuna 155.
 decerni ferro 195.
 decerpere aliquid de gravitate 165.
 Decimus 95.
 Decius 174.
 Decius P. 130, 131.
 declamatorio opere iactatus 2347.
 declarare animi motus 291.
 declinavit oratio 139. declinatio brevis à proposito 284.
 decocta suavitas 247.
 decorari honoribus & præmiis 74. decoratur labor splendore &c. 60.
 decursus honorum 2.

dedere

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- dedere se ad scribendum &c. 29. assertur 201.
 se alicui studio 232. dedit ali-
 quem paterpatratus 56, 132. Delphi 256.
 deditus studiis his mirifice 19. Demetrius Phalereus 119.
 dedita opera 219. Demochares 119.
 deducere voluntates unde velit 10. Democritus 16, 148, 168, 232.
 homines à fera vita ad 11. po- Democritici 14.
 pulum ab errore 63. deduci ali- Demosthenes 19, 85, 118, 119, 212,
 quo oratione 149. ad fletum, 237, 286. Platonis studiosus 27.
 misericordiamque *ibid.* à tristi- Demosthenis orationes 27. ora-
 tia &c. 202. ad hilaritatem & tio pro Ctesiphonte 287.
 ad tristitiam 281. deducta in demovere odium à nobis 158.
 alienum locum 269. rivis est depascere luxuriam orationis stilo
 oratio 221. 119.
 deesse alicui hortanti 2. deponere gloriam 159.
 defatigari similitudinis fatietate deprehensus 65.
 145. depromere 129.
 defecere vires 62. depulsus tribunatu 217. de sua
 defendere rem in disputationibus possessione 149.
 141. descendere ad omnem animi re-
 deferre causas in forum 44. cau- missionem 94.
 sam ad aliquem 219. palmam describere leges, jura &c. 11. ali-
 alicui 165. deferri ad ineptias quid in partes 262.
 &c. 291. detulit coronam ad 290. desidiosa delectatio 243.
 defigere mentem & orationem in desine, Roma, tuos &c. 270.
 aliquis re 213. defixa in mente despiciens sui 211.
 & cogitatione 145. defixus quis deterrere à doctrina 87. à discen-
 in cogitatione 219. do 134.
 definire terminis jus suum 22. detexta retexere 130.
 definitio quid sit 59, 250. rei 113. detrahere de arte &c. alterius 12.
 verbi *ibid.* modus est cognitio- detractis omnibus vitiis 36.
 nis 142, 250, 251. in principio detrimenta rebus publicis per ho-
 omnis disputationis ponenda mines eloquentes importata 12.
 65, 66. doctrinam redolet ver- detrudere ad id, quod facere pos-
 ba definire &c. 123. sit 40.
 defluere in mare 236. deus in dicendo 33, 146. deorum
 deformitas corporis satis bella & hominum imploratio 153.
 materies ad jocandum 168, 169. deum inter homines putare
 deformata civitas 216. 230. si diis placet 244. Dii ge-
 defringere surculum 250. nitaies 265. Deorum judicio
 degredi animorum movendorum felicitatem tribui, laudationis
 causa saepe utile 193. degressio est 205.
 283, 285. Dialectica, ars bene differendi, &
 degustare mentes, sensusque 71. vera ac falsa dijudicandi 139.
 delabi in aliquem sermonem 30. non invenit verum, sed tan-
 in fratrem 292. tum judicat *ibid.* 140. in argu-
 delectare aliquem disputationibus mentis exagitantis mura-
 32. delector ejus oratione 49. nium; in judicando nimium
 non solum delectet, sed etiam loquax 140. nihil adjuvat, sed
 sine satietate delectet 245. impedit oratorem *ibid.* Dialecti-
 delectus verborum 263. ca orationis genus exile, ari-
 delegare ad alium 128. dum, &c. *ibid.* Dialectici 224,
 deliberatio inciditur si necessitas 232. reperiunt ea, quæ non pos-
 sunt

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- sunt dissolvere 140. Dialecti-
corum acumen 39.
dicax 174. dicacitas 161.
dicendo ut dicat fieri solet 45. di-
citur turpissime de re, quam
quis non novit 121. dicendi
ratio in medio posita &c. 5.
vis exprimitur in excitandis,
sedandisque mentibus 6. for-
ma & figura 120. genus quale
eligendum 245. ratio tribus ad
persuadendum rebus mixta est
125. facies 157. principia qua-
lia esse debeant 194, 195, 196.
præceptores iidem erant & vi-
vendi 232, 237, 238. dicendum
est accommodate ad persuaden-
dum 42. dicere, semper est in-
eptum, nisi cum est necessa-
rium 34.
dicta, quæ proprio nomine appel-
lentur 163. dicto factum 169,
170, 171, 174.
dictio educenda ex domestica ex-
ercitatione &c. 47.
Didius T. 153.
diducuntur verba vastius 272.
difficultas navigandi 25.
diffuentes otio 257.
diffusa patulis ramis 9. late 58.
in omnem partem 233. diffu-
sus sanguine color 282.
digerere in genera 59.
digitum ad fontes intendere 64.
digito significatur dolor 149.
dignitas maxime expetenda 200.
actionis 21. vitæ 27. aut indi-
gnitas hominis extra questio-
nem est 132. amorem concil-
liat 157. contra utilitatem quo-
modo defendenda 201. motus
223. dignitatis patrimonium
214. dignitati hominum par-
cendum in faciliis 162. digni-
tate nihil optabilius in suaden-
do 200.
dijudicare vera ac falsa 139.
diligentia præcurrit ætatem 170.
in omnibus rebus plurimum
valet 136. reliquas virtutes
oratoris complectitur 137.
diligere ne in eos dicas, qui dili-
guntur 168.
- diloricare tunicam 118.
dilucide loqui 43.
diluere res odiosas risu 168.
dimittere consilium 37. sua præ-
sidia 191.
Dinarchus 118.
Diodorus Peripateticus 15.
Diogenes Philosophus 139.
Dion Syracusius 259.
Dionysius tyrannus 105.
Diphilus 42.
diripere patrimonium 214.
discendi voluntatem cum spe per-
lia esse debent 134. facile di-
scendi ratio 243.
discernere genera rerum 133.
discindere tunicam 152.
discipuli ex eadem schola diffi-
miles inter se 225.
discrepantia videntur 183.
discus 94.
diserti & eloquentes diversi 29.
à doctis distincti 237. disertus
nemo esse potest in eo, quod ne-
scit 20.
dispensare inventa momento quo-
dam 43.
dispositio, secunda pars facultatis
oratoris 43. & ordo argumen-
torum 146. rerum, ac locorum
duplex 192.
disputare de omni re in contra-
rias partes 47, 93. disputationis
omnis initio explanari debet
illud, de quo disputetur 65, 66.
disputationum laqueis irreti-
tum tenere 14. series 109. per-
pugnax in disputando 29.
dissentire à bonis 143. dissensio
nobilium 153.
differendi ratio 4. 275, 139. Car-
neadis mos contra omne pro-
positum differendi 240.
dissimilitudo ad argumentandum
143. dissimillimi in dicendo,
tamen uterque optimus 128.
dissimulatio ad jocandum 180.
dicentis alia, ac significantis
283. dissimulationis integu-
menta 206.
dissipare rem publicam 13. patri-
monium 164.
dissolvere 140, 168.

distinguere

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- distinguere orationem verborum lore lateris consumtus 115.
 insignibus 99, 283. historiam domestica exercitatio 47. dome-
 varietate locorum 104. distin- sticum praeconium 116.
 sta personis narratio 198. arti- domiciliu imperii, & glori-
 culis, membrisque oratio 277. 33. studiorum 227.
 distincta multarum rerum ju- dominatio eloquentia 10.
 cunda quadam varietate 69. di- domini voluntate census 56.
 stincte dicere 200. Domitius 166.
 distortus sub Novis 179. domus locuples & referta &c. 48.
 distincta ambitionis labore vita dore verborum locupletasti 75.
 215. negotiis, &c. 256. Draco 61.
 dithyrambus 277. Drusi tribunatus 8. vocatu sena-
 diverforium 167, 186. tus coactus 214.
 divina memoria 109. divinitas in dubitatio 283.
 causis 210. oratoris perfecti 189. duces plures, quam oratores 3.
 divisor 174. ducitur senus 184. duci populari
 divitiæ &c. nullam habent ve- laude 252. ductus opinione
 ram laudem 203. ne dent ma- vulgi 218.
 teriam superbie *ibid.* dulcior, etsi vehemens minus 105.
 divortium in uxore, translatum dulcedo orationis 267.
 verbum 267. certisne quibus- duo querenda in causis 126.
 dam verbis, an novis nuptiis Duronius M. 181.
 fiat 57. divortia doctrinarum
 236. E.
 diuturna opinio tarditatis 38.
 docendo &c. iudices ad nostram E plenissimum dicere 228.
 sententiam ducimus 125, 129, è republica 128.
 193. docetur iudex aliter ac ecquid video? &c. 247. ecquis
 commoveretur 160. docere ora- hoc &c. 288.
 torem de sua re 121. docere tan- edere factus 130.
 tum velle videatur orator 193. educere ex angustiis 255. educen-
 docilis quando faciendus iudex da dictio ex hac umbratili ex-
 114, 196. ercitatione &c. 47.
 doctrina vetus eadem recte facien- efferre in album 104. in cælum
 di, & bene dicendi magistra verbis 129, 230, 262. laudem
 232, 237. transmarina, & ad- alicujus 158. animum fune-
 venticia 258. olim una erat re 164. verba 226. se in pote-
 omnium, quæ essent homine state 203, 258. efferri ad admira-
 erudito &c. dignæ 260. doctri- tionem 179. iracundia 191. ef-
 narum consensus 220. divor- ferendo invidiosiora facere *ibid.*
 tia 236. doctrinis omnibus ex- effertur, imus &c. 198.
 polire 259, 260. effervescencia verba 116.
 doctus, & rudis in faciendo plu- effingere aliquid imitando 117.
 rimum distant, in iudicando mores oratoris 148. mores ho-
 non 281. minum 170. aliquid animo
 dolare: perpolire opp. 104. 207, 208.
 dolendum est oratori, si audito- efflorescit oratio ex rerum cogni-
 res vult dolere 149, 150, 153. tione 7. exordium ex causa
 dolor oculis, vultu, &c. signi- 195.
 ficatur 149, 150. ipsa oratione & effluere animo 190.
 scribendo excitatur 151, 152. effrenatio vox 284.
 justus, pius 155. dolorem fictum effugere oratorem 145.
 suscipere 150. reficere 174. do- effundere 285. effusa sine inter-
 missionem

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- missione contentio 192. potest 89.
 Egilius 182. emas, Cai, si uti velis 185.
 egregius in procuratione civita- emblemate vermiculato 271.
 tis 68. Empedocles Physicus 69.
 ejero 184. Ennius 46, 62, 139, 162, 182, 222.
 ejicere in viam 167. ejectionis è ci- sphzram in scenam attulit 167.
 vitare 217. enucleatum genus orationis 224.
 epur 180. Epaminondas 66, 203, 260.
 elabi è manibus 156. Ephesus 112.
 elaborare in singulis 7. in una Ephorus Isocratis discipulus 105,
 parte 257. 118, 225.
 elata pluribus 59. Epicurei 234, 235. Epicureorum
 electio verborum 6. philosophia abest ab oratore
 elegantia loquendi quomodo ad- 234. advocat à rostris &c. *ibid.*
 quirenda 227. epilogi 26.
 elementa puerorum 49. epulare deorum sacrificium 238.
 Eleus Hippias 255. epularum sollennium fides, ac
 elicere verbum ex aliquo 30. *id.* tibiz 281. epulones 238.
 quod verisimile est 239. equitatus Populi Romani, de una
 eloquens virtutes omnes habet 26. turma 270.
 & disertus diversis 29. eloquen- equites Romani judices 154.
 tis dominatio 10. eloquenti equus Trojanus 118. equum adi-
 omnia bene dicenda sunt 89. mere alicui 185. equo setas na-
 vide orator. tura dedit ad motus animi de-
 eloquentia est virtus 25, 231, 235. clarandos 291.
 rivis deducta, non fontibus 221. erctum cietur certis verbis 76.
 quibus contineatur 3. varia, & erectus & celsus 57.
 ad popularem sensum accom- Eretrici philosophi 234.
 modata 33. non ex artificio na- erigere inclinantem 149.
 ta, sed ex ea artificio 44. nulla eripere contra rem publicam 144.
 potest esse, nisi accessit os 96. eripite nos ex miseriis &c. 71.
 res est facultate præclara, arte erepta ferro vita est 217.
 mediocri 97. solius oratoris est erras, Scaure, &c. 178. erras, er-
 100. adhibenda in seipsa lau- ras: nam &c. 269.
 danda *ibid.* probitate, summa- error noster risum movet 174,
 que prudentia jungenda 231. fa- 177.
 pientia Græcis nominata *ibid.* eruditio oratori necessaria 6. eru-
 in clamore, &c. posita 258. cu- ditus homo in philosophia 21.
 mulum affert philosophorum eruere argumenta 135, 144. me-
 artibus 261. eadem est quacum- moriam, si nulla est 209.
 que de re tractat 220, 221. vide O- erumpit risus 167. erumpunt
 ratoria facultas. eloquentiæ lau- omnes venti 266.
 des 98, 99, 230. studia Romæ Esquilina porta 182.
 viguerunt 5. studio maxima ethologi mimi 170, 171.
 præmia exposita 6. ars an ulla Etruscus hospes 216.
 sit? 2, 28, 33, 34, 97. membra evanuit eorum memoria 119.
 quinque 113. & sapientiæ ea- Euclides geometra 257.
 dem fuit olim doctrina 233. evertere rem in disputationibus
 237, 238. vires 239. summa 141.
 laus est amplificare 248. ad elo- evitari Priamo vitam vidi 289.
 quentiam natura vim affert ma- evocanda memoria 209.
 ximam 35, 99. eloquentiâ flo- evolare rus ex urbe 94. evolare:
 rere nemo sine omni sapientia opp. relictum esse 158.
 evolere

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- evolvere aliquid 285. evolutus in-
 regumētis diffimulationis 206.
 Euripides 222.
 Euxinus pontus 53.
 ex tui animi sententia &c. 177.
 exacta ætate 151.
 exædificatio historiæ 107.
 exaggerare orationem 248. ali-
 quid oratione 75.
 exagitare aliquid 233.
 exallescere in principiis dicendi
 37. metu mortis 282.
 examinare populari trutina 140.
 exanimata ne exeant verba 226.
 excellentis ingenii adolescentes
 33.
 exceptio, cuius pecuniæ dies fuisset :
 Quod ea res antea in judi-
 cium venerat 51.
 excerpere de numero 102.
 excidit liber invito auctore 29.
 excipere aliquid ex sermone alte-
 rius 30. hominum voluntates
 97. adversarii verba 136. ali-
 cuius vocem 138. aliud ex al-
 terius sermone, ac ille vult 181.
 excitare mentes 6. nova farmenta
 116. reum consularem 128. lo-
 cos à mente 145. omnia dicen-
 do 149, 150. mœstum ac fordi-
 datum senem 152. iracundiam
 158, invidiam, odium *ibid.* 150.
 exclamatio, *Bene! præclare!* 147.
 excludere pullos 240. exclusus à
 negotiis 232.
 excogitare argumenta 140.
 excurrit longius oratio 279.
 excusandi illum, qui arguitur,
 rationes vulgatæ 237.
 exempla ex aliorum factis, &c.
 ponenda 143. maxime movent
 284.
 exercitatio in eloquentia 28, 117,
 119, 244, 278, stili 119. exer-
 citationis vires 280.
 exhedra 219.
 exhæres paternorum bonorum 54.
 exhorrescere in aliquo 230.
 exilitas in dicendo 17. exilis ora-
 tio 26, 140.
 eximere ex ærariis 179.
 existimatio ingenii 151. bona 143.
 exitu judicatur vis oratoris 111.
 exoravit me frater 91.
 exordiendi præcepta 113, 114.
 exordia dicendi qualia esse de-
 beant 194, 195, 196. de exor-
 dio quando cogitandum 194,
 195. exordium exile, nugato-
 rium &c. 194.
 expectoratur 264, 289.
 experts multorum sermonis 228.
 omnis eruditionis 87.
 expetendarum rerum quot genera
 251.
 expilatus ab aliquo 254.
 explanari in principio debet il-
 lud, de quo disputatur 65, 66,
 explanatio illustris 283.
 explere alicujus expectationem
 64. crudelitatem 71. expletis
 ad pariendum mensibus 190.
 explicata recordatio 2. explicate
 dicere 230.
 expolire aliquem doctrinis 260.
 expolitio 17.
 exponere mandata 103. rem 192.
 sententiam suam 139. expolita
 præmia 6.
 exprimere sensa dicendo 11. ali-
 quem imitando 117. formam,
 figuramque dicendi 120. mo-
 res in oratione 147, 162. lite-
 ras putidius 226. expressa ab
 aliquo imitatione 229.
 exforbetur sanguis iniquo iudicio
 71.
 expectamus aliud, aliud dicitur
 174, 177, 184.
 exsultans verborum audaciâ 225.
 exsultantem te, & præfiden-
 tem tibi &c. 269.
 exsuscitare quietum 289.
 extenuatio 283.
 extinguere motus animi 20.
 extorquere sententias de manibus
 judicum 111. definitionem è
 manibus 123.
 extremum tempus diei 9. extre-
 ma membri debent esse aut pa-
 ria, aut longiora primis 277,
 278. extrema pars orationis
 præcipue cernitur 279.
 extrinsecus argumenta promun-
 tur 141, 144.
 extrudere in viam 167.
 R r
 exulcerare

INDEX RERUM ET VERBORUM.

exulcerare ea, quæ sanare nequeunt 191.

F.

Fabii fornix 179.

Fabricii 186. 232.

Fabritius C. 179.

facere coemptionem 76. causam 130. sementem 177. de se con-

jecturam 189. partes 211. consi-

lii sui copiam civibus 257.

faces dicendi 157. verborum 214.

facietæ oratori necessariæ 6, 47,

48, 161, 162, &c. perpetuæ 170.

in Re, & Dicto, vide res. sint

impræmeditatæ 162 condimen-

ta sunt omnium sermonum

180. in omni vitæ tempore ver-

sari debent 180. maxime mul-

titudinem movent 102. face-

tiarum duo genera 161, 169.

in facietis parcendum dignitati

hominum, habenda ratio tem-

porum, &c. 162. facietis omni

de re, quam de ipsius facietis

disputari potest 161. facietis na-

tura ipsa creat 162. vide jocus,

& ridiculum.

facilitatis &c. signa proferri, per-

utile est 147. facilitatem signi-

ficans actio 148. facilius ornari

possunt si sunt, quam fingi si

non sunt 147.

facinorosi majori vi, quam ridi-

culi vulnerandi 168.

factumne sit quæritur 42. facti

controversia 122. facta verba

271.

facultatis in dicendo tres rationes

129.

fallere spem consiliorum alicujus

2. fallax hominum spes 215.

familiz philosophorum 14, 234.

familiarissimus Dionysii 105.

famosæ 132.

Fannii annales 130. exordium

276.

fastidiose judicare 36. fastidium

sequitur maximas voluptates

245. 246. fastidio similitudinis

fatigari 280.

fastigium Capitolii, & ædium

275.

favere oratori judicem, maxi-

um est 145.

felicitatem Deorum judicio tri-

bui, laudationis est 205.

feræ partus suos diligunt 143. fer-

ris præstant homines per Ser-

monem 11.

feriatus à negotiis 232. feriz fo-

renses 242.

ferre legem 177, 185. judices ali-

cui 178, 184. quæstionem in

aliquem 72.

servit æstu pelagus 266.

sisti ab aliquo Deo 35. sictæ nar-

rationes ponendæ 143.

fides ac tibiæ epularum 281.

fides valuit 270.

filiam collocare 257.

filium orationis 243. filo uberio-

re 118.

filius possitne ex hæres esse, quem

&c. 54.

Fimbria C. 117.

ingere nidos 95. puerorum men-

tes ad virtutem 233. ingendi

ars 222.

inis juris civilis 58. orationis

primo proponendus 125.

firmissima primo collocanda 193,

194. & etiam in peroratione

194.

fistulator Gracchi 292.

Flaccus M. 184.

flagrare studio dicendi 6, 254. cu-

piditate 41. odio 150. flagrans

bello Italia 216. studium 294.

flamma invidiæ 217. flammam

ore in ardente opprimere &c.

162.

flatus ostenditur 149.

Flavius Cn. exposuit actiones 57.

flectere mentes oratione 157, 159.

flexanima, & omnium regina re-

rum oratio 149.

flexiones in cantu 246.

flexus ætatis 2.

florere rerum gestarum gloria 1.

laude ingenii, &c. 215. flo-

rescere ad summam gloriam

eloquentiæ 217. florens fortu-

na 159.

flores

flores

245

facun

ce

facun

fontes

64.

foren

47.

fore

rer

ten

forma

271

for

cui

ma

form

forni

26

forte

71

fortu

&c

na

frang

99

ad

se

nu

fra

fra

fraus

de

fren

frequ

&c

frigu

fruct

fucu

lo

Fusi

fuge

tu

fano

fano

eff

fur

fure

n

Fur

Ful

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Aores verborum sententiarumque 107. 140.
 245.
 fecunditas efferat se in adolescen-
 te 116.
 forum esse &c. 167.
 fontes atque itinera demonstrare
 64.
 forensis pulvis, clamor, acies &c. 90, 178. Galbae asper stilus 222.
 47. forense instrumentum 244. Gallustestis in Pisonem 178.
 forenses feriae 242. forensium Gallus distortus in Mariano scuto
 rerum infinitus labor 1. sen- 179.
 tentiarum aculei 107. gemmant vites 265.
 forma & modus verborum 271. gente ad eum rediit hereditas 54.
 272. forma & relaxat &c. 273. gentilitatis jus *ibid.*
 formam mihi fingere non po-
 tui; ingenium potui 177. for-
 mae non debetur laus 203. genus quid sit 58. genera tria sunt,
 formula iudicii 146. quae in controversiam cadunt
 formix Fabii 179. fornices caeli 124. duo facietiarum 161, 169.
 267. genus ad argumentandum 142.
 fortem in miseriis esse non posse quæstionis infinitum; certum
 71. 101, 108. dicendi quale eligen-
 dum 245.
 fortunæ bona 102, 203. fragilitas, geometria 58.
 & varietas 215, 216, 217. fortu- gestus qualis esse debeat 290. ge-
 nae florenti invidetur 159. stus significatio *ibid.*
 frangere cupiditatem accusando gladiatorium vitæ certamen 195
 99. objectum contentione 166. Glaucia 172, 178, 268.
 adversarium 168. dum frangat gloria merces periculi 159. sitne
 se calor 86. franguntur homi- expetenda? 251. gloriæ causa
 num spes in medio spatio 215. mortem obire sitne honestum?
 fractum non esse fortuna 205. 252. gloriæ invidetur 158. glo-
 fractus metu 37. riam abjicere; deponere 159.
 fraus capitalis 74, 154. in fraudem parere *ibid.*
 delabi 292. Gorgias Platonis 15, 253.
 frenis uti in aliquo 225. Gorgias Leontinus 32, 256. do-
 frequentare orationem verborum-
 & sententiarum luminibus 283. ctor sapientiæ 233.
 frigus depellere 265. Gracchus, vide Sempronius. Grac-
 fructus otii 2. chus C. 122, 143, 180. Grac-
 fucus puerilis 149. fuco illitus co-
 lor 282. chus T. 122, 184. Gracchus Ti.
 Fufius L. 54. pater 66. Gracchi orationes 46.
 fugere scuto abjecto; rejecto 188. actio 287. fistula 292.
 fugit manu telum 266. gradatim ascendere vocem utile,
 fundos obire 80. & suave est 293.
 funus ducitur 184. cum funero Græcia princeps eloquentiæ 5. Ma-
 effertur anus 164. gna appellata 138, 260. vetus Ita-
 furax servus 172. liæ 260. Græciæ septem sapien-
 furem videre 162. tes 259. ex Græcia eruditos ho-
 furere lucu 151. furentibus ar- mines secum habebant Lælius
 ma dare 231. &c. 138.
 Furius L. 138. Græci partitionem artium fece-
 Fufius 117. causarum actor 229. runt 8. ineptum dicere nequeunt
 93. magnas res profitentur 138.
 Græcorum mos loquendi de
 omni re ex tempore 32. libri
 R 1 2 de

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- de facetiis 161. libri laudatio-
num 203. differendi consuetu-
do 91, 93. lectio utilis 106.
cognitio obest oratori 89, 138,
139. Græcas orationes explica-
re, utile est 46. Græcus doctor
111. Græcum aliquem adduxis-
sem 32. à Græcis petenda do-
ctrinæ exempla 259. Græculi
contentionis cupidiores, quam
veritatis 15. Græculus otiosus
& loquax 32, 70.
grammatica 58. grammatici 4,
14.
grandis oratio, *pro magna* 271.
Granius 171, 174, 183.
Gratidianus 54, 177.
gravis sic, ut in singulari digni-
tate adsit lepos 223. graves sen-
tentia ex eisdem locis ducun-
tur, quibus faciet 172, 178. ita,
ut gravitas facetiis non minue-
retur 223. gravitas linguæ 227.
gravitate firmanda est lenitatis
remissio 160.
gubernacula civitatis 15, 67.
gurgis 163.
gustare præcepta 44. causas 138.
gustatus sensus maxime voluptua-
rius 246. cito respuit valde
dulcia *ibid.*
guttæ cadentes faciunt numerum
277.
gymnasia 93, 94.
gyrus, in gyrum compellere 237.

H.
Habenæ legum 269.
habere libidines domitas 60. quæ-
stionem 144. verba 153. ratio-
nem dignitatis, hominum, tem-
porum &c. 93, 162, 165, 191.
habitare in tractanda aliqua re
141, 187. habitavit Lepos in la-
bris Periclis 259.
habitus orationis 282.
habere in iure 52. in causa 223.
hesitantes lingua 35.
hæstarum jactatio 194, 195.
hebes in communi vita 80. at-
que impolitum genus 131.
Hecuba 290.
Helena 290.
Hellanicus 104.
Helmius Mancina 179.
Helvius Lamia L. 177.
herciscundæ familiæ causa 76.
Hercules à Polycleto fictus 110.
Herillii philosophi 234.
Hermodorus 20.
Herodotus 105.
herous pes 279.
heus tu! &c. 77.
hexametri versus 280.
Hierocles 119.
hilaritas benivolentiam conciliat
168.
Hippias Eleus 255.
Hippocrates Cous 257.
historia oratori cognoscenda 47.
erat nihil, nisi annalium con-
fectio 103. munus oratoris est
99, 103, 107. temporum ordi-
nem, &c. desiderat 107. histo-
riæ laus 99. leges 107. funda-
menta; exædificatio *ibid.* histo-
riam scribere 103. historici
Græci 105.
histrio veritatis imitator 287.
histrionis oculi ardentes ex per-
sona 151. histrionum levis ars 57.
hiulce loqui 228. hiulcus verbo-
rum concursus vitandus 271.
Homerus 232. Homeri libri à Pi-
sistrato dispositi 259.
homo feris præstat maxime per
sermonem 11. fatuus &c. 181.
es impudens &c. 182. Roma-
nus, *pro Romanis* 270. homi-
nis forma arte, non casu, per-
fecta 274. homini nihil jucun-
dus scientia 232. eidem plures
artes scire licet 68.
honor, non præda, virtuti præ-
mium 247. honores an, expe-
tendi? 252. honorum decursus
2. perfunctio 215. ad honores
adipiscendos plerique nudi ve-
niunt 258.
Hortensius, gener Cæculi &c. 293.
hospes in consuetudine civitatis
120.
Hostilianæ actiones 79.
Hostilius Mancinus C. 76.
humanitatis mollitudo 267.
humilitati

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- humilitati exilium, vel mors anteponenda 73.
 hydra 110.
 hyperbole ad jocandum 179.
 Hyperides 19. 118, 122.
 Hypseus 50.
 I.
 jaculare se in causis centumviralibus 52. se intolerantius 158.
 Iambus 275.
 id oneris 65. id ætatis homines 110.
 id. id temporis est 212.
 jejuna concertatio verborum 109.
 jejunior in dicendo 218. jejunum genus orationis 235. jejunitas bonarum artium 90.
 ignem concipere 150.
 ignominia levare 179.
 ignosci mihi volo, ceteris ipse non ignosco 40.
 ille senius 265.
 illigare sententiam verbis 273.
 illudere præcepta 27. in aliquem 271. illudi ab aliquo 28. illusio 283.
 illuminare orationem, tanquam stellis 221, 271. rem verbis 248. illuminare dicere 230.
 illustrare orationem 243. doctrinam aliquam 161.
 imago animi vultus est 290. imagines in funere Junie 164. ad jocandum 179. ad memoriam 208.
 imbutus usu 141.
 imitatio in eloquentia 116, 117, 118. morum ac vitæ 284. imitatione exprimere ab aliquo 229. multi neminem imitantur 119, 120.
 imminuere auctoritatem alicujus 139. imminuta majestas 123.
 immortalitati tradere 233.
 immutatio, joci genus 177, 269.
 impellere voluntates quo velit 10.
 animos 140. mentes 148. judicem leviter 197. ad dignitatem 201. sensus voluptate 245.
 imperatoris definitio 66. pro imperatore dicere 19. imperatores cari esse debent 142. im-
- ratoris manubiz 216.
 imperio omnium constituto 5.
 imperii jugum 269.
 impetus oratoris 105. impetu animi regi 145.
 impius hortatur me frater &c. 288.
 imploratio deorum & hominum &c. 153.
 impolitum genus 131.
 importare detrimenta rebus publicis 12.
 importunum tempus 94.
 impressi in oratore motus 150.
 improbitas insignis non rideretur 168.
 impudentes qui 37. impudentiaz nomen qui effugiendum 37.
 ludus 245.
 in diem vivere 143. in hædritatem lege agere 53.
 inanis labor 87. sermonis elegantia 260.
 incendere judicem 149. incensus studio alicujus 30. studio discendi 87. incendium oratione concitare 153. non judicium, sed incendium tradere 156.
 inciditur omnis deliberatio necessitate 201.
 incitare mentes 50. ingenium 136. currentem 148. incitatio acer & vehemens 147.
 inclinatione voluntatis propendere in aliquem 129. inclinantem erigere, aut stantem inclinare 149. inclinatio reliqua incumbat oratio 197. inclinatio in postmeridianum tempus die 219.
 includere verba versu 276. inclusa commentatio 47.
 inconcinnus in aliquo genere 93.
 incondita consuetudo dicendi 272.
 incondite fundere quantum potest 273.
 incontroversum jus 78.
 increbuisse 25.
 increpare fugam alicujus 154. increpuit discus 94.
 incudem eandem tundere 141.
 inculcare se auribus 93.
 incunabula doctrinæ 8.
 incurrere in eadem vestigia 137.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- in aliquid 146. incurrunt tempora in causam 133. pedes in orationem 275.
 incurvescere baccarum ubertate 265.
 incutitur timor 158.
 indicere bellum philosophiæ 139.
 indices animi sunt oculi 290. in dicibus librorum deceptus 106.
 indignum maioribus suis &c. 185.
 indiferta prudentia 261.
 inducere aliquid in mores 127. inductus alterius studio 65. in ductio ficta personarum 284. er- roris *ibid.*
 indulgentia in liberos 143.
 ineptus 93. *ineptus* Græci non ap- pellant 93. ineptum esse in pe- tendo 34. ad ineptias deferri 291.
 inertie vituperatio 121.
 infantia 161.
 inferri sermonem de 10.
 infestatione defenduntur cause 122.
 infinitæ rei questio 42, 101, 108, 131, 249. ad infinitam rei que- stionem referuntur omnes con- troversie 131.
 infirmare testes &c. 126.
 inflammare animi motus 20, 79, 147, 148, 150. populum in im- probos 63. inflammari 289. in- flammari amore 61.
 inflare aliquem sonum 292. in- flata ne sint verba 226.
 inflexa vox ad miserabilem so- num 151.
 influere in sensus audientium 244.
 infringere tribunatum 8.
 infucata vitia 246.
 infulis depingere 240.
 infundere in aures 207. infusum animo 190.
 ingenium diligentia incitatur 136. firmum 289. ingenii exi- stimatio 151. admiratio 230. æstus 262. celeritas magis ap- paret in respondendo 166. est oratio celer & concitata 116. fines immensi 67. lucem por- rigere 57. ingenio primæ con- ceduntur 136. ingenia Romana instrumentum oratoris 50, 221. forense 6, 61. acuta, & acria ad elicien- dum verisimile 239. ingeniis uberrimis affluentes 232. inge- niosus homo 280.
 ingenua timiditas 90.
 ingredior ad aliquid 65. aliquo 262.
 inhærere in rei natura 142. in- casarum nervis 248.
 inhibent remiges 46.
 inhorrescit mare, &c. 266.
 initio firmissimum quodque po- nendum 193, 194.
 iniurias ulcisci æquumne sit? 252.
 innuptæ nuptiæ 290.
 inscribere in animo 207.
 insequor ut erudiam 90.
 inserere in os 141.
 inservire artibus 5.
 insidere in memoria 127.
 insignia verborum 99. & lumina disposita in oratione 245. in- signite loqui 205.
 insinuare suppliciter alicui 28. se- penitus in causam 136.
 insistere imperii jugo 269. mu- nus aliquod 273. insistit inte- rius oratio 279.
 insolens alicuius rei 65. in re no- ta 208. insolentem esse in pec- unia 203. insolentia dispu- tationis 31. peregrina vocis 228. & turba verborum 219, 230. insolentia & fastidium in- vidiam inflammant 158.
 instituire leges 19. civitates 27. opus 49. artem 58. tutorem fi- liorum orbitati 72. consilium 141. sermonem de aliquo 128. & erudire aliquos 215. aliquem artibus 260. institutus liberali- ter 141.
 instruere se domesticis copiis 100. aliquem ad liberandam pa- triam 260. instructus ingenuis artibus 23. actione 286. instru- ta plurimis rebus oratio 244. literis eloquentia 259. instruenda propriis præceptis 103, 106. instructissimus à natura ad di- cendum 223.

forense

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- forense 244.
 insulitas ridetur 161.
 integer, quietusque iudex 149. integre sententiæ 149. integros provocare 11. in integro esse 218.
 integumenta dissimulationis 206.
 intendere aliquid 28. aliquo 41, 146. litrem alicui 14. digitum ad fontes 64.
 intercedere rogationi 153. intercesserat annus 117.
 interdicto contendere cum 13.
 interesse sermoni 218.
 interpretandi &c. scriptores 47.
 interpuncta sermonibus narratio 104. *lota litera* 128.
 198. interpunctæ clausulæ 172.
 interpuncta verborum 275.
 interrogationum laquei 14.
 interspiratio 272.
 intervallis metiri orationem 277.
 intestato mori 57.
 intexere in causâ 109.
 intolerantius se jactare 158.
 invehi in causam alicujus 8. contumeliosius in aliquem 191, 214. in iudices 191.
 invenire quid dicas 113. prima pars oratoris est 43, 113. non satis est, nisi & tractare possis 145. ad inveniendum tria sunt 136.
 inversio verborum 177.
 invidetur commodis hominum 157. maxime laudi, atque gloriæ 158. paribus, & superioribus &c. 158, 159.
 invidiæ motus acerrimus 158. quo modo comprimendus, & excitandus *ibid.* flamma 215.
 invidiâ ardens senatus 216.
 invitus & coactus acer esse videaris 147.
 invocare aliquem advocatum 152.
 involare in alienam possessionem 253.
 inusitata verba 264. *vide obsoleta.*
 inusti in oratore motus 150.
 iocus & facetiæ utiles oratori 161, &c. 165. naturæ sunt, non artis 161. impræmeditatæ esse debent 162. iocus ne quid de gravitate decerpatur 165. & risus dissolvunt res, quas argumentis diluere non facile est 168. scurrilis, & mimicus 169. non toties emittendus, quoties occurrit 171. ne sit arcessitus 175. ita, ut iocus magnitudine rerum non excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur 223. iocum tenere, cum occurrit, difficillimum est 162. jocosæ natura apta, & vulcus, præcipue severus, requiritur 186. *vide* facetiæ.
 Ionium mare superum 236.
 iracundia 71. quomodo excitanda, & sedanda 158. iracundiæ vocis genus 288.
 irrauerit 84.
 irreperere in hominum mentes 283.
 irretitus disputationum laqueis 14.
 irruere in alienas possessiones 142.
 in alienum locum 169. ne quo irruas, cavendum 190.
 irrumpere in patrimonium alienum 249.
 Isocrates 237, 260, 272. abstinens à republica, sed docens 233. doctor Ephori, & Theopompæ 105, 225. doctor Critiæ, & Thramenis 118. doctor Timothei 260. pater eloquentiæ 90. Isocratis suavitas 222. de se dictum 90.
 Italia referta Pythagoreorum 138. bello flagrans 216.
 iteratio 283.
 iterum Thyestes &c. 289.
 Ithaca in saxo, tamquam nidulus, posita 61.
 jubere leges 19.
 judicant homines plurima affectibus, odio, amore, &c. 145. in judicando non multum differt inter doctum & rudem 281.
 iudicem incendere 149. iudices moveri, summum est 148, 160. qua ratione id fiat 157, 158. ut afferant aliquem affectum, optandum est 148. iudices ferre alicui 178, 184.
 judicialis

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- judicialis asperitas orationis 107. percussus 153.
in judicium vocare aliquem lapidatio 153.
153. laquei disputationum, &c. 14.
jugum sapientium 236. jugo im-
perii insistere 269. largifluus imber 266.
Julius C. frater Catuli 91. pro- largiri aliquid inertie sue 22. pe-
ditus ab hospite Etrusco 216. cunias, &c. 144.
Julii L. caput 217. Largius 169.
juncta oratio 272. junxit Helenam Latini 222. dicendi magistri Ro-
Paris innuptis, nuptiis 290. ma 244. Latine loqui 43, 225.
Junia anus 164. Latine loquendi præcepta 226,
229.
jus Romanum omnium præstan- latrare ad clepsydram 259.
tissimum 61. naturane sit in- latus condoluit illi 215. lateris
ter homines, an opinionibus? dolore consumtus 215.
251. idne sit, quod maximæ lavare: non lavantur puberes
parti sit utile? 251. juris cogni- cum parentibus 163, 164.
tio facillima 57. & suavis 60. laudatio 43, 101. an sit tertium
oratori utilis 7, 47. finis est æ- quæstionis genus *ibid.* laudatio-
quabilitatis conservatio 58. in- nis honor Popiliz, Catuli ma-
terpretatio senectuti perfugium tri primum contigit 101. lau-
62. oratori non prorsus necessa- dationum ratio 203. quæ in ho-
ria 10, 81. &c. jure quæ defen- mine laudanda 102, 203. &c.
dantur 122. jura publica ora- laudantur ea maxime, quæ sine
tori nota esse debent 62, 63. præmio suscipiuntur 204.
jurisconsulti domus oraculum ci- Laurentum 94.
vitatis 60. definitio 66. jurif- laus non formæ, divitiis, &c. sed
consultorum memoria 39. uni virtuti debetur 203. habeat
justitia à civitatum moribus ab- umbram aliquam & recessum,
horrens 71. justitia confecit &c. &c. 247. an divitiæ magis ex-
270. justitiæ laudatio 204. petendæ 251. laudi invidetur
justo, pio dolore affectus 155. 158.
L. lautos accumbere 9.
L. laxare modos 83. animos à con-
L. L. L., duo M. M. 169. tentione 294.
Laborantibus succurrere 51. legendi consuetudo verborum sua-
labores gloria compensati miti- vitatem confirmat 227. lectio
gantur 218. veterum ad Latine loquendum
lacerat lacertum &c. 169. multum valet 226, 229.
laceffitus, quæ laceffiti dicimus leguleius 76.
probabiliora sunt, quam quæ lenis actio 148. animus: dolens
prioris 165. oppon. 152. oratio 104, 155,
lacinia 250. 159. lenitas in oratione 129,
Lælia focrus L. Crassi 228. 227. vocis in oratore adjuvat
Lælius & Scipio soliti repuerasce- 147. lenitatis remissio gravita-
re 94. te aliqua firmanda est 160. le-
Lælius C. 119, 86, 83, 138, 185, niter loqui 228.
203, 222. lente aliquid ferre: irate oppon.
læte segetes 265. 150. lentum ridiculi genus 183.
Lævus verborum concursus 271. Lentulus P. 66.
Lamia 17, 180. leoni feras dedit natura ad motus
languentem commovere 148. animi declarandos 291.
lapides flere cogere 79. Lepidus M. 185. censor *ibid.*
lapide lepos in omni vitæ tempore re-
quisitus

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- quisitus 180. pellicit sententias
judicum 78. dicitur habitasse
in labris Periclis 259. in jo-
cande 9. oratori necessarius 6.
48, 67, 78. vide *jocus*.
levare aliquem invidia 179. er-
rore 210.
lex Apuleia 123, 155. Cincia de
donis, & muneribus 185. Cras-
si de civitate 163. Servilia 163.
Thoria 184. annalis 177. le-
gem ferre 177. lege agere 14,
51. leges XII tabularum laudan-
tur 60, 61. historię 107. Mani-
lianz venalium vendendorum
80. aut ipsę sua vetustate con-
fenesunt, aut novis tolluntur
ibid. legum habent 269. scien-
tia oratori non negligenda 7, 47.
leges instituere, jubere, vetare
19. scribere 27.
lexeis compositz &c. 271.
Liber, pro vino 270.
liber, qui aliquando nihil agit
95. liberius loqui 121.
liberales doctrinę 255. liberali-
ter institutus 141, 254.
liberatus admiratione 210.
Libertini in urbanas tribus à
Graccho patre translati 13.
libidinis scopulus 138. libidines
dissipavere totum 164. domitas
habere 60.
libra & tabulę ad tutorem insti-
tuendum 72.
librariorum notę 172.
liber excidit invito auctore 29.
libri nugis referti 26.
Licinius Varus 173.
Licinus cliens Catuli 292.
limare de aliquo 225. limat ali-
quid ars 35.
linguę societate conjunctus 291.
linguam acuere & procudere
253.
liquidum sermonis genus 140.
litem alicui intendere 14. perde-
re 51.
litteras putidius exprimere &c.
226.
litteratus homo 292.
Livius Salinator 181.
locos communes paratos habere
- debemus 126, 135, 248, 249.
locos capere ad memoriam 207,
208, 209. loci quibus prodesse
possint 130.
Logica, vide *Dialectica*.
longa continuatio verborum ob-
scurat orationem 229.
Longinus 84.
loquendi elegantia quomodo ad-
quirenda 226. consuetudo con-
firmat verborum suavitatem
227.
lubricus est locus 128.
lucem ingenii & consilii sui por-
rigere 57.
lucide, breviterque definire 123.
Lucilius 174, 242, 271.
Lucilius C. 23, 95, 184.
luctarium aliquo 23.
luctus filii i. e. patris pro filio 151.
ludere aliquem 149. causam 163.
luduntur ea facillime, quę &c.
169.
ludicra armorum ars 44.
ludus Lęlii, & Scipionis 94. ludi
Romani 9. scenici 213. ludo-
rum epulare sacrificium 238.
quinquennalis sollemnitatis 255.
ludos facere 19.
lugere aliquem 154.
lumina domus 54. verborum &
sententiarum 283.
luna accipit solis lumen 274.
luscus 171.
lustrum condere 56, 179.
Lutatius Q. 144.
luxuries in herbis 119, 265. quam
in domum irrupit 270. mater
avaritię 143.
Lyceum & Academia 31.
Lycurgus 61, 118. eloquens 19. sa-
piens 231.
Lysias subtilissimus & disertissi-
mus orator 74, 118, 222.
Lysippus in fingendi arte pręstans
222.
Lysias doctor Epaminondę 160.

M.

Machinatione aliqua 111.
maioris ac miserationis vocis ge-
nus 288.

S f

magi-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- magistratus in populi potestate 238.
 142. magistratum petere 34.
 magistrum aliquem eligere 116.
 magistri quo sua quemque natura ferat videre debent 225.
 magistrorum, quibus liberi committuntur, hebes & impolitum genus 131.
 Magius præfectus 178.
 Magonis Carthaginensis libri de agricultura 81.
 majestas imminuta 123. majestatem minuere *ibid.* 142. 155.
 major mihi moles, majus &c. 289. ex majore argumentum 143. majorum exempla 201.
 male audire 182.
 malim indifertam prudentiam, quam stultitiam loquacem 261.
 Mancia 181.
 Mancinus C. 55, 76, 132.
 mancipii lex 54.
 mandare sermonem libro 213.
 mandata exponere 103.
 Manilius M' 67, 257. Manilianæ venalium vendendorum leges 80.
 Manlius Cn. 128.
 Manlius L. 177.
 manubiz imperatoriz 216.
 manus arguta in gestu 290. manu conferre in jure 13, 14. in manus hominum pervenire 29.
 manus lava, & cena 171.
 Marcellus M. ædilis curulis 19.
 Marcellorum cum Claudis contentio 54.
 Mare inferum Tuscum 236. Superum Ionium *ibid.* mare inhorrescit 266.
 Marius C. 21, 152, 216. Marianum scutum 179.
 Marius Gratidianus 54.
 Mars belli communis 270.
 materiam orationis semper paratam habere debent studiosi dicendi 135. dare superbiæ &c. 203. materies nulla uritur nisi admoto igne 150.
 mathematici recondita in arte versantur 4, 14.
 maturum cito non habet succum diuturnum 116. maturissime
- Maximi 186.
 Maximus Salinatori &c. 181.
 me illorum nihil credere 185.
 mederi morbo 148. vulneribus, oculis &c. 257.
 medici in medendo officium 148.
 medici alii morbis, alii vulneribus non medebantur 257.
 medicinæ facultas 20. artis non est eloquentia 99.
 mediocritas in dicendo laudatur 56.
 meditata præstat dicere, quam extemporanea 45. meditando perfecit 85. meditati joci minus ridentur 171.
 medius fidius 181.
 Megarici Philosophi 254.
 membra eloquentiæ quinque 113.
 membrorum extrema ne sint breviora primis 277, 278. membris distincta oratio jucundior 277, 279. minutioribus carpenda nonnumquam oratio 279.
 Memmius 178.
 Memmius C. 169, 184.
 memoria oratoris 207. thesaurus rerum omnium 7. oratori necessaria *ibid.* exercenda, & quomodo 47, 207. verborum 209. eorum obscurata est, & evanuit 119. memoriæ veteris recordatio 2. ars 189. à quo, & qua ratione inventa 206, 207. princeps natura est 207. memoriæ mandare, membrum eloquentiæ 113. prode 218. memoria tenere 87, 188. in memoria insidere 127. memoriter 21.
 mendaciunculis aspergere 169.
 Meneclæ Alabandensis 119.
 Menodemus 26, 27.
 mentis permotio 146, 148. oculi 268. mente tota tremere 57. omni versari in re aliqua 148. mentes pertractare 70. degustare 71. permovere, impellere 148. percutere 208.
 mentiri aliquando, sitne boni viri? 251.
 mentum intorquere in dicendo

INDEX RERUM ET VERBORUM.

179.
mercedula adducti 61.
meri principes 118.
messorum vox 228.
metaphora, vide translatio.
Metellus Q. 66, 68, 142. L. F. 2:6.
metiri rerum fructum utilitate
201. omnia voluptate 234.
Metrodorus 15, 238. Scepius 209,
211.
metuere & vereri 252.
metus habet suum vocis genus
289. metu non traditur virtus
80. fractus, & debilitatus 37.
exalbescere 289.
militis exheredis causa 53, 79.
mimi ethologi 170, 171.
mimicus jocus 169.
Minervæ signum effictum à Phi-
dia 111.
minima mansa 141. ex minore
argumentum 144.
minuere majestatem 123, 155. au-
toritatem suam 138. potesta-
tem consularem 154.
minutum sermonis genus 140.
minutus animus, pro parvo 271.
mirum ni cantem &c. 183.
miscere animorum motus 70.
omnia odio, invidia &c. 156.
majus malum 289.
Misenus 106.
miserabilis sonus 151. oratio 153.
casus *ibid.*
miseranda oratio 183.
miserationis & mœoris vocis ge-
nus 288.
miseria non ridetur, nec illuden-
di miseri 168.
misericordiam commovere 152.
182. misericordiæ movendæ ra-
tio 159.
mitigare tristitiam & severitatem
168. mitigantur labores gloriæ
compensati 218.
Mnesarchus auditor Panætii 15, 25.
moderata suavitas magis diu de-
lectat 246. moderata sint phi-
losophiæ studia 139.
moderatio vocis, &c. 7.
modificata esse debent orationis
membra 277.
modus, & forma verborum
272. voluptatis diutius delectat
246.
molestia habet suum vocis genus
290. molestiarum moles 2.
molestum argumentum 187.
moliri amorem &c. in judicium
animis 157.
mollis vox 227. molliter & de-
licate recubans 234. mollitudo
humanitatis 267.
mollire translationem præposito
verbo 268. mollitur mare 270.
momento quodam dispensare in-
venta 43.
morem alicujus studio gerere 210.
mores civitatis crebro mutantur
201. oratoris, & rei probari,
multum valet 146, 147. mores
civitatis nosse, caput est ad pro-
babiliter dicendum 201. orato-
ris effingat oratio 148. morata
bene respub. 26. morati bene
viri 148.
mors donata, non erepta vita 216.
mortis atrocitas 217. mortem
gloriæ causa obire, sine hone-
stum 252.
motus animi quisque suum habet
gestum &c. 287. motus digni-
tas 223. motu corporis &c.
aptus 40. motus animi exci-
tandi ab oratore 6. celeres 35.
nulli esse debent secundum ali-
quos philosophos: permedio-
res secundum alios 70. motus
animi miscere, atque agitare
ibid.
movere risum 162, 186. aliquem
tribu 180 moveri judicem ma-
gnum est 150. movendi judi-
cem præcepta 157, 158, &c.
Mucius P. 67, 69, 77, 104, 184.
Mucius Q. 9, 23, 62, 73.
mulieres incorruptam antiquita-
tem facilius servant 228.
mulum frigidum bibere 184.
multitudo habet vim ad orillate
dicendum 201, 202. facetiis fa-
cillime capitur 202. multitu-
dinis auribus est accommodan-
da oratio 140.
multus in aliquo genere 93. in
re nota 208. multi modis cir-
cum-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- cumventus sum &c. 289.
 Mummius censor 179.
 Mummius P. 180.
 mundi omnes partes à se invicem pendunt 220, 274. pulchritudo 274.
 munitionem citare 82.
 munire viam ad audiendum 156.
 murmur maris 267.
 Muscas abige 172.
 musica 58.
 musici 14. iidem olim poetæ 272.
 musicorum norma acerrima 278.
 mutatio crebra vocis utilis 192.
 mutari lumina 55.
 Myro in fingendi arte præstans 222.
 mysteria Athenis 138. dicendi 65.
- N.
- Nævius ignavus 178. Poeta 174, 183, 185, 228.
 Narbonensis colonia 163.
 narratio reliquæ orationis fons est 199. narratione quando uti debeat *ibid.* narrationes fictæ ponendæ 143. narrationum ratio 113, 114, 178, 197, 198, 199.
 nasci prius oportere, quam emori 78.
 Natica Ennii æqualis 182.
 natura fingit homines facetos &c. 162. sequenda in studio deligendo 39, 40, 115, 116. sua quod quemque ferat diligentissime videndum magistris 225. naturæ & artis dona diversa 35, 207. vis ad recta &c. dijudicanda 280. donis omnes se vinci facile patiuntur 102.
 naturalium rerum pulchritudo 274.
 navalium opera 20.
 navare operam 96.
 Naucrates 118, 172.
 navicula duorum scalmorum 53.
 navigium parvum, & magnum 76. navigii partium venustas 274.
 navis concitata 46. Argonautarum 53.
 necem refugiunt omnes 289.
 necessitas tollit deliberationem 201.
 negligentia offensio in causis 111.
 nemo ingemuit &c. 73.
 Neoptolemus apud Ennium 139. ad Trojam 175.
 Neptunus, pro mari 270.
 ne quid nimis 139, 245.
 Neronianum dictum 172.
 nervi causerum 248.
 nexum, quod per libram agitur 266.
 Nicander Colophonius poeta 21.
 nidos fingere, & construere 95.
 Ithaca in saxo, tamquam nidulus, posita 61.
 nihil ad hoc tempus 89. agere aliquando 95. nihil ad Perium 96. nihil addo &c. 175. vides &c. 182.
 nitidum verborum genus 25.
 nobilior, mobilior 175. nobilissimi philosophi 139.
 nobilitatis non est patrimonio augendo studere 164.
 nocere causæ, maxime vitandum 188, &c.
 non tibi molestus &c. 176. non amo nimium diligentes 181.
 non potest melius, exclamatio 247.
 Norbanus C. 117, 122, 128, 142, 149, 154, 156.
 norma juris 146. rhythmicorum & musicorum 278.
 noscere rem pub. debet, qui consilium vult de ea dare 201. debet orator rem, de qua dicturus est 121. mores civitatis, valet ad probabiliter dicendum 201.
 notæ ac signa locorum 144.
 notare orationem tamquam stellis quibusdam 271. notari 181.
 notus minimè est quisque sibi ipsi 224.
 novatus ager 130. novata verba 264. quot modis verba noventur *ibid.*
 novus homo 36. novæ solum, & singulares res laude, & admiratione dignæ videntur 225.

nucæ

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- nuces nudum legere &c. 178. si obstringere civitatem religione
nucem fregisset &c. 179.
Nucula 174.
nudatus scientia 52. nudi & inermes 258.
Numa Pompilius 12, 238, 281. ante Pythagoram fuit 138.
Numantia 179. Numantinum fec-
tus 56.
numeri cognati sunt mentibus
281. numeris excitamur, leni-
mur &c. 281. numerus verbo-
rum 272, 277. numerum con-
ficere in oratione 231. distin-
ctio facit, non continuatio 277.
numero in aliquo esse 224. nu-
meris adstringere 272.
Nummius divisor 175.
numquam ego recepissem &c. 181.
nuncium remittere uxori 57.
nuncupari 264.
nutrices minima mansa pueris in
os inserunt 141.

O.
O diem optatum ! 42.
ô pater ! ô patria ! &c. 247, 289.
obscure orationem 199.
obesse causæ, maxime vitandum
oratori 188, &c.
objectionem lepore elevare, potius
quam contentione frangere 166.
obire judicia 52. fundos suos 80.
mortem 252.
objurgatio in lite 103. si est au-
thoritas 202.
oblectare animos 140.
oblivisci Themistocli optabilius,
quam meminisse 190, 206.
obruï ambitione 29. in ipso cur-
su 219. obruit laudanda offen-
sum 36.
obscenitas oratori vitanda 170,
173.
obscurata esteorum memoria 119.
obscuritas orationis quomodo vi-
tanda 229.
obsequi suis studiis 2. studio al-
terius rectissimo 31.
obsoleta verba quando adhibenda
226, 264, 271.
obstreperè sibi in dicendo 230.
obstringere civitatem religione
179.
obtundere vocem 184. ingenia
244.
occæcat nigror noctis &c. 266.
occidit ille : adversariumne ? &c.
191.
oculi dominantur in ore oratoris
290. indices animi sunt *ibid.*
291. oculorum sensus acerrimus
208, 267, 268. commendatione
animis radi 208. obtutus in
cogitando 219. est magna
moderatio 291. intentio,
remissio, &c. 291.
odium qui creatur 158. in alios
struere, à nobis demovere *ibid.*
odio flagrare 150.
odor urbanitatis 267. odorari quid
sentiat aliquis 148.
offendere ad scopulum 269. offen-
di in aliqua re 246.
officia virtutum 204.
officina rhetoris 105.
olere peregrinum 228. ceram, cro-
cum 246. olens male 173.
Olympia 255.
omnia non revocanda ad præce-
pta 101, 102, 103. una consen-
sione naturæ constricta 220.
opacare locum 9.
operam suam multam existimari
volunt 121.
operarius orator lingua celeri 25.
Opimius Q. 142, 143, 182. Opi-
mii causa 122, 130, 131.
oppido, pro valde 176.
opprimere memoriam 209.
oppugnare rem in disputationi-
bus 141.
optantur lepide quæ fieri non pos-
sunt 185.
optima præmittenda 193, 194.
oratio electione &c. verborum
conformanda 6. nisi subest res
inanis est 7, 17. auditu &c. ju-
cunda 101 accommodata sensu-
bus hominum 18. spinosa, exi-
lis 26. educenda in medium
agmen, atque aciem forensem
&c. 47. multitudinis auribus
accommodanda est 140. fortis,
placida, summissa 147. vehem-
ens

INDEX RERUM ET VERBORUM.

mens lenitate condienda, lenis gravitate firmanda 160. ut facile intelligatur, quibus rebus adsequi possimus 229. confusa & perturbata *ibid.* lumen debet adhibere rebus 230. tenera & flexibilis est 273. quibus ornetur 245. juncta, coherens &c. 272. qua ratione talis reddatur *ibid.* mutatur ad aurium voluptatem 274. vere soluta est 276. fit articulis, membrisque distincta 277. nonnumquam membris minoribus carpenda 279. orationis vires 10, 149. tractus lenis, & æquabilis 104. genus fustum, &c. 107. genus aridum, minutum &c. 140, 235. vis, si iudex sit integer 149. genus vehemens, atrox &c. 155, 159. genus sæpe est mutandum, ut civitatis mores 201. genus aptum, & congruens 251. color & succus &c. 245. severitas 272. ornamenta 273, 284. conversiones 278. habitus, & color 282. unum genus non congruit omni causæ, tempori &c. 286. in oratione numerum quendam conficere 231. orationes ex sunt ornatissimæ, quæ &c. 253. orationum diversa genera 221, &c.

orator actor ipsius veritatis 152, 287. doctus 261. quis sit 16, 21, 85. verus, perfectus, solus 7, 19, 230, 240. debet esse vir probus 231. repellitur à civitatis gubernaculis à Peripateticis 15. melius de re dicet, quam ipse, cujus est res 21. in omni parte humanitatis perfectus esse debet 22, 23. nihil est, nisi operarius lingua celeri 25. nisi sapiens, est nemo *ibid.* 26, 89. quoties dicit, toties de eo judicatur 38. omnia amplificat &c. 70. sit acutus & callidus 69, 71. unus satis in una familia 90. solus ornat, & variat orationem 99. ornamentum est universæ civitatis 115. quomodo à scurra distinguatur 171. præstat phi-

losopho 261. ab imperito quomodo distinguatur 273. utatur verbis ad aptam compositionem &c. 282. orator verborum, actorque rerum 232. oratoris proprium 18. definitio 19, 21, 67, 85. difficultas 6, 39, 110, 241. sapientiæ &c. salus reipublicæ continetur 11. vis in qua consistat 16, 17, 18, 110, 111. caput est, ut ipsis, apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur 27, 145. qua ratione id fiat 27. peccatum, stultitiæ peccatum videtur 38. primum officium 42. facultas in quinque partes distributa 43. nomine, non caduceo, ornatus &c. 63. perfecti munera 98, 99, mores probari, multum valet 146, 147. perfecti divinitas 189. oratori locus de vita & moribus, perdiscendus 22, 231. dolendum est, si auditores vult dolere 149, 150. virtutum omnium cognitio necessaria 205. materies subiecta, est hominum vita 231. docto palma danda 261. ad oratorem quæ requirantur 6, 7, 17, 20, 39, 47, 69, 115, 181, 253. oratore perfecto nihil præclarior 98. in oratore adjuvant lenitas vocis &c. 147. oratores paucissimi 3, 39. sapientiam despexere post Socratem 287. veteres præclare locuti sunt, etsi ornate non poterant 226. summi magis permoventur in dicendi exordio 38. ejus duæ causæ *ibid.* contrarias causas sæpe defendunt 97. oratorum diversitas 222, &c. lectio loquendi elegantiam auget 226, 229. est doctrinæ possessio 253.

oratoria faultas laudatur 10, 11. ejus necessitas &c. *ibid.* difficultas 39. civitates constituit primo 11. non constituit 12. sed dissipat 13. opinionibus, non scientiâ continetur 97. vide eloquentia.

orbis senatus 214.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

ordo & collocatio rerum & locorum 192. & dispositio argumentorum 146. maxime affert lumen memoriæ 207.
 Origines M. Catonis 72.
 ornamenta orationis 283, 284. ornamentis iisdem uti licebit aliàs contentiùs, aliàs summissiùs 286.
 ornari facilius possunt si sunt, quam fingi si non sunt 147.
 quibus ornatur oratio 245.
 ornate dicere 225, 231. ornatus orationis 245. nulla scientia ornatus 258.
 os oratoris 96. oris pressus 227.
 species non nimium mutanda in gestu 291. in os inferere 141.
 in ore sunt omnia 290.
 oscitans & dormitans sapientia 135.
 ostendam cujusmodi sis &c. 179.
 ostentare se 93. ostentationis suspicio vitanda 200.
 otium senectutis bellissimum subsidium 83. otii fructus est relaxatio &c. 94. in otium se de turba conferre 134. otio disfluents 257.
 ovantem in Capitolium ascendere 152.

P.

Pacuvius 152, 222. Pacuvii Teucer 80. Zethus 139.
 pœanem citare 82.
 pœon duplex 276.
 Palatium 178.
 palæstræ artificium 23. palæstræ & olei 25. à palæstra motus 290.
 palmam alicui deferre 165. alicui dare 261.
 Pamphilus 240.
 Panætius 23, 239.
 par, ad argumentandum 144. non parem alicuius ingenio gratiam referre &c. 218.
 parcendum est dignitati alicujus 162. caritati hominum 168.
 parentis est, quem produxit, eum vestire &c. 127.
 parere gloriam 159.
 parietes, testæ, pro ædificiis 270.
 Paris 290.
 παρορμησία 175.
 pars, ad argumentandum 142.
 partes generis 58. partes alicujus sunt, ut &c. 96. partes facere 211. partibus meis transactis 92.
 particeps opinionis alterius 52.
 sermonis 293.
 partitionis modus 142.
 parvis rebus non adhibendæ dicendi faces 157.
 pater patratus 56, 132. quibus nec pater, nec mater est 176. paternus adspæctus 151.
 patiens genus ridiculi 183.
 patriæ amor 61. mos & disciplina nobis nota esse debet 61.
 conservandæ causa an liceat civem interimere? 130, 131.
 patrimonii syrtes; scopulus 268.
 patrimonio augendo studere non est nobilitatis 164.
 patronus nobilis admodum stultus 183. patroni plures non adhibendi 193. aliorum, nostra tueri non potuimus 249.
 paucis philosophari 139.
 Paulli pugna 181.
 pavor sapientiam expectorat 264, 289.
 paupertas an fugienda? 252.
 pax: diuturnitas pacis orium confirmavit 5.
 pectus maximarum rerum copia &c. onerandum 253.
 pecunia expetitur 143.
 pecus Lucilii 184. pecudis est, non hominis, Græcis aurem non admove 138.
 pedis supplotio 74, 228, 290.
 Peleus 232.
 Pelii filii 288.
 pellicere sententias sale 78.
 pellis Herculis 110.
 per tuam nobilitatem &c. 170.
 peragrarè per animos hominum 70.
 perapposita mimis 181.
 percellere usum rerum 136.
 percellere aliquem 13.
 percipit ignem materia 150. percipi

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- cipi auribus, aut cogitatione 135.
 208.
 percurrere multa animo, cogitatione &c. 69. aliquid propere 145. percursus animo habere 133.
 percussiones numerorum 175.
 percutere mentem 208.
 perdam vocem &c. 184.
 perdiscere numquam poterit, qui non cito discit 262.
 perditu 3.
 peregrinus murum ne adscendat 120. peregrina insolentia vocis 228. peregrinum sonare: olere 228. peregrini in nostra patria 81.
 perennis laquacitas 277.
 perfectos: quacumque de arte queritur, de perfecta queri solet 241.
 perferens injuriarum 147.
 perfidiae offensio in causis 121.
 perfunctio honorum 215.
 pergit ut facitis 11.
 Pericles 68, 118, 233, 237, 259.
 periculi merces gloria 159.
 periodus vide membrum.
 Peripatetici 14, 234, 249.
 permanare ad mentes 193.
 permanere in sententia 95.
 permovere mentes 148, 151, 193.
 permotio animi 146, 148, 287.
 peroratio 192.
 Perperna M. 177.
 perpeti & perferre omnes 113.
 perpetuare verba 275.
 perpolire aliquod opus 104. perpolitus omnibus artibus 23.
 perpugnax in disputando 29.
 perpusillum rogabo &c. 171.
 Perius omnium fere Romanorum doctissimus 95.
 persona histrionis 151. personarum ficta inductio 284. personas tres unus sustineo 121. personatus 290.
 perspicua quomodo fiat narratio 199, 229.
 perstrinxi breviter 155.
 persuadent praecipue tria 125, 129. quibus ex locis ad ea ducatur oratio 127.
 pertextere aliquod opus 135.
 pertractare mentes, sensusque 70. animos hominum 97, 148.
 perturbatione animi regi 145.
 pervaga 278.
 pervagata 50, 129.
 perverse dicere perverse dicendo discimus 45.
 pervertere omnem vitae spem morte 216.
 pervolvitur animus in locis 136.
 pes in nave 266. ante pedes posita 267.
 pestis communis 2.
 Phaedrus Platonis 9.
 Pherecydes 104.
 Phidias 111.
 Philippus 8, 162, 171, 173, 194, 213, 214.
 Philippus rex Macedoniarum 203, 261.
 Philistus Syracusanus 105, 118.
 Philo architectus 20. Academicus 250.
 Philoctetes tragedia 260.
 Philolaus 260.
 philosophari paucis 139.
 philosophia artium procreatrix &c. 4. in tres partes distributa est 22. moralis oratori necessaria 22, 70. praetens & gloriosa 60. oratori valde utilis est 69, 70. rerum optimarum cognitio est 233. non est similis artium reliquarum 239. philosophiae studia laudanda, moderata modo sunt 139. eorum opinio oratori adversaria *ibid.* philosophiae bellum indicare 139. philosophiam timide adire 138.
 philosophus mollis, languidus, enervatus &c. 72. inferior oratore 261. philosophi descriptio 67. multi & magni fuerunt 4. politici 26, 249. omnia gymnasia tenent 94. partim negant motus in animis esse debere, partim mediocres esse dicunt 70. copia saepe abundat, sed nulla dant dicendi praecepta 137. legati Romam missi ab Athenis 139. omnes Socraticos se dici vellent 234. eloquentiam despexerunt

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- spexerunt 237, 261. philosophorum sententiarum 39. inventa eloquenti necessaria 26. mos loquendi de omni re ex tempore 32, 93, 137. bibliotheca 61. variae familiae 234.
 Phoenix apud Homerum 232.
 Phormio Peripateticus 112.
 Phrygio 184.
 pictor, historicus 103, 104.
 pictoris summi ratione 109.
 pictores praestantissimi 222.
 picturae ars, ratioque 222. umbra, & illuminatum 247. veteris color obsoletus nos tenet 246. pictura uti 23. in pictura sufficit difficillima tradi 109.
 pigmenta 149.
 pignoribus ablatis coercere 214.
 pila ludentes 23, 232. ludere 174.
 Pinarius Rufus M. 177.
 pio dolore affectus 155.
 Pistratus 259.
 Piso 178, 184.
 Piso M. 32.
 Piso, historicus antiquus 103, 104.
 pistrinum: in pistrinum detrudi 15. in eodem pistrino vivere 135.
 Pittacus 231.
 Plancus Cn. 162.
 plane loqui 43, 225, 226. praecipra plane loquendi 229.
 platanus Crassi 9. 10.
 Plato 10, 15, 16, 69, 218, 220, 233, 234, 236, 256, 260. Platonis Phaedrus 9. Gorgias 15, 254. civitas 71.
 Plautus 228.
 poenae aestimatio 74.
 Poenus 264.
 poeta bonus nemo sine afflatu quodam furoris 152. oratori finitimus 22, 222. poetae pauci 4. legendi sunt 47. quasi aliena lingua locuti 106. inter se diffimiles 222. poetarum verba 39. licentia 264. acris diligentia 276. lectio auget elegantiam loquendi 226, 229. Poetica fastidiosa 22, 272.
 Polemo 236.
 polire orationem 20. politus humanitate 138. politus homo 168.
 politici philosophi 26, 249.
 Polycletus 110, 212.
 Polydorus 290.
 pompam &c. adhibere 188.
 Pompeius Phrygio 184.
 Pompeius Q. praetor urbanus 51.
 Pompeius Sext. philosophus 21, 239.
 Pomprinum 186.
 pondus imaginum 209.
 ponere omne studium in 19. quae stiunculam alicui 32. aliquid alicui in fraude capitali &c. 154. causam 199. tempus in 219. vitia 228.
 pontifex maximus mandabat literis res singulorum annorum 104. pontificum libri 60. pontificium jus 258.
 Popilia mater Catuli 101.
 populi summa est dignitas 207.
 adversa acclamatio vitanda 202.
 populo servire senatum 72. populari trutinâ examinare 140.
 laude duci sine sapientis 252.
 Porcius Natica L. 177.
 porrigere lucem ingenii sui 57.
 porticus & palestra 93. porticum inambulare *ibid.*
 posse aliquid in dicendo 28. qui non potest aliquid, ad aliud se studium transferat 39. 40, 115, 116. potest fieri, Sile, &c. 185.
 posthumus non natus &c. 133.
 postliminium non est ei, quem &c. 56, 131.
 praecipra ad pertractandos animos hominum 97. rhetorum contrita & communia 42.
 praecipere dubitationem 96. praecilio 283.
 praecipites casus clarissimorum virorum 218. praecipitans sol 285.
 praeco actionum 76.
 praecurrere alicui 294.
 praecurrentia 143.
 predicarem P. Lentulum 66.
 praedictum parvum & litigiosum 249.
 praeselle multis 13. alicui scientiam

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- 57, 61.
 præfens sibi 269.
 præmunitio orationis 191. 284.
 præscriptiones 81.
 præsentem in rem venire 81.
 præsidia naturæ; doctrinæ 13.
 præstare culpam 35. incommo-
 dum 54. consilium, fidemque
 reipublicæ 258.
 præterire satius, quam attenta-
 rum deferere 250.
 prætervolare sensus non acuto-
 rum hominum 291.
 πρῆξιμος 62.
 prava acutius videntur, quam re-
 cta 36, 84.
 premi invidia, odio 73. ab ali-
 quo 184. premit aliquid cau-
 sam 191.
 precario venire 269.
 pressare 34.
 pressa oratio 119. pressis verbis
 105. presse loqui 228. pressu
 oris 227, 290.
 Priami domus 247, 289. Priamo
 vi vitam evitari 289.
 primoribus labris attingere 27.
 primas alicui concedere 136.
 princeps sermonis ordiendi 30.
 omnium in suo genere 32. prin-
 ceptis historiæ ornavit Herodo-
 tus 105.
 principium sit connexum reli-
 quæ orationi 197. principia di-
 cendi 193, 194, 195, 196. prin-
 cipiis lenioribus prætexuit ea
 natura, quæ sunt acerrime 195.
 privare se vita 216.
 privatæ causæ sæpe obscuriores
 121.
 Privernas fundus Bruti 163.
 probabilior oratio 89, 138. ad pro-
 babilitatem dicendum caput est
 nosse mores civitatis 201. ad
 probandum duplex materies
 125.
 probi ut videamur quibus effici-
 tur 148. probitate iungenda
 est eloquentia 221.
 procedere: eventus non satis pro-
 cedat alicui 38.
 præcinctu testamentum facere 72.
 proclamator 63.
 procudere linguam 253.
 procuratio reipublicæ 68. civita-
 tis *ibid.* orbis terræ 256. pro-
 curator 81.
 prodere aliquid memoriæ 218.
 Prodicus Chius 255.
 procemia 26, 192, 197.
 proferre in medium 121. signifi-
 cilitatis &c. 147. artem aliquam
 206.
 profiteri multa 14.
 profligare rempublicam 214.
 profluens genus orationis 107,
 140, 222.
 profundere sese nimium 116. se
 universum 195.
 prohiberi opere 232.
 prolusio ante pugnam 197.
 promittere ad aliquem 96.
 pronunciationis præcepta 226.
 propendere in aliquem 129.
 proponi oportet. quid afferas 145.
 proprius timor interior quam
 communis 158. propria verba
 263.
 propugnator patrimonii sui 79.
 profeminatæ diversæ familiæ 234.
 prostrata & afflicta virtus maxi-
 me luctuosa 159.
 Protagoras 256.
 proverbia 176.
 provocatio, patrona civitatis &c.
 154.
 prudentia indiserta optabilior
 stulticia loquaci 261. prudentia
 est scire quid, quandoque deceat
 286.
 Prytaneum Athenis 74.
 puberes cum patribus non lavan-
 tur 163, 164.
 Publicius C. 180.
 Publico victum accipere, summus
 honos apud Græcos 74.
 pudor Crassi 37. Isocratis 90. pu-
 doris significatio adjuvat in
 oratore 147.
 pueri & lachrymæ 72, 75. puero-
 rum mentes ad virtutem fin-
 gere 233. puerilis institutio 87.
 pueriles verborum translatio-
 nes 281.
 pugna & acies aliud, aliud ludus
 desiderat 115.

pullos

INDEX RERUM ET VERBORUM.

pullos excludere 140.
pulvis forensis 47.
puncta argumentorum occulenda 145.
pupillus filius 72. senatus relictus morte Catonis 168.
purus, dilucidusque sermo 226.
pure loqui 43.
pupillus testis 171.
putidius litteras exprimere 226.
Pyrrhoni philosophi 234.
Pythagoras 138, 232, 260. Pythagorei 14, 138.

Q

Qua de re quisque vellet audire 256.
quacumque de re 21.
quadrare 273.
quaeso, adversario da istum patrum &c. 183.
quaestio est habita 144. quaestio-
nis controversia 113. genus in-
finitum, certum 42, 101, 108, 131, 249. quaestionem in ali-
quem ferre 72.
quaestor est sodalis, & liberum lo-
co proconsuli 155, 156.
quamdiu ad aquas fuit &c. 181.
quamvis bonus ipse &c. 242.
quando tandem &c. 178.
quibus sciam poteroque 31.
quid vocetur, queritur 122. quid,
& quomodo dicamus 126. quid
tibi vis, insane &c. 180. quid
ploras &c. 183. quid huic abest
nisi res, & virtus? *ibid.* quid
petam praesidii? 247, 276.
quietem, atque otium sequi 232.
quo me miser &c. 287. quo nunc
me &c. 288.

R

Rabula 69.
radiatum lumen 267.
rapere ad supplicium 169. lumen
oculis 267. rapitur mortuus
184. non dixit *cape*; non *pete*;
sed *raps* &c. 268.
ratio oratoris 25. rationem alicu-
jus dignitatis &c. non habere

98, 191. hominum, & tempo-
rum habere decet in facietis
162.
recipere vocem ab acuto ad gra-
vem sonum 82. oppidum 180.
recitare tabulas 144.
reclamant tota theatra 280.
recolere artes inter nos 2.
recondita artes 3. res 113.
rectissimus in dicendo 138.
rector reipublicae quis 66.
redigere in artem 134.
redolere doctrinam 123.
redundavit oratio hilaritate 162.
refellere testimonia 156. refellen-
di consuetudo oratorum pro-
pria 86.

referre in commentarium 65. ad
senatum de 214. se ad 192,
263.
reflectuntur mentes: oppon. inci-
tantur 18, 193, 220.
refrigere dolorem 154.
refugiunt omnes necem 289.
refutare domesticis testibus 88.
reges exigere 154.
regina rerum oratio 149.
regium est dare salutem 11.
regno in tuo sumus 13, 22.
rejectio in alium 284. rejecto scu-
to fugere 188.
relaxare tristiciam & severitatem
168. relaxat, & liberat immu-
tatione ordinis &c. 273. re-
laxantur animi ex 10. relaxa-
tio animi otii fructus 94.
religio opus censorium 212.
religione obstringere 179.
remissus animus: oppon. dolens
152. remissiores facere cantus
83. remissius dicere *ibid.* re-
missiones vocis 85.
remiges inhibuerunt 46. remi-
gem, aut bajulum oratorem de-
scribere 100.
remorus à causis forensibus 104.
ab usu iudiciorum 191.
renovare animos ad odium ali-
cujus 154. veterem animi cu-
ram 213.
renunciare aliquem consulem 177.
repelli à gubernaculis civitatis 15.
repetere aliquid memoria 1. re-
petita

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- petita alte oratio 243.
 reponere in numero disertorum
 19. in aliquo artis loco 155.
 reprimere vim 12. hominum
 mentes 50. seditionem 128. re-
 priment te valida legum ha-
 bent &c. 269.
 repudiare consilium senatus à re-
 publica 214.
 repuerascere 94.
 repugnantia ad argumentandum
 143.
 repulsam ferre 183.
 res orationi subit 7, 17. lumen
 non habet semotis verbis 220,
 221. rei familiaris tabulæ 119.
 re ridiculum 169, 170, 172,
 174. rerum copia verborum co-
 piam gignit 254.
 respondebunt non vocati 279. in
 respondendo major apparet in-
 genii celeritas 166. responsio
 est humanitatis 160.
 respublica: ad consilium dandum
 de republica, caput est nosse
 rempublicam 201. rerum publi-
 carum regendarum prudentia
 26. rempub. capessere sapientis
 esse negant Epicurei 235.
 restinguere incendium 155.
 retexere ante exorsa, & prope de-
 tenta 140.
 retrusa in media philosophiâ 27.
 reverti ad seipsum 159.
 revocare illa, quæ de altero dicun-
 tur, ad suas res 159. animos
 à temeritate, &c. 201. animos ab
 omni contentione 218. se ad
 suum pensum 252. aliquem à Rudini
 nimia contentione 192, 193. re-
 vocatur oratio 139. revocantur
 ea, quæ se nimium profunde-
 runt 116. revocatio verbi 244.
 revolvit 130, 132.
 reus: ex reo quomodo ducantur
 exordia 196. rei quinam 146,
 196. reos commendat oratio
 summissa 147.
 rex & tyrannus 252.
 Rex Q. 127.
 Rhetores nunc appellati 231. ni-
 hil tenent 26. rhetorici libri
 18, 90, 254. magister sunt 90. Sabinorum connubia 12.
 rhetorici magistri 17. rhetori-
 cæ inventor 28. rhetoricotero
 272.
 Rhodus 23, 287. Rhodii faceti 161.
 rhythmicorum norma acerrima
 278.
 ridiculi locus turpitudine, & de-
 formitate continetur 168, 169.
 ridicula omnia non faceta 173.
 quemam maximè ridetur 168.
 risus frangit adversarium 168.
 obruit testem 185. risum quæ
 maxime moveant genera 172,
 186. movere sine oratoris 167,
 168. movere tenuissimus inge-
 nii fructus est 162, 172. de ri-
 su quinque quærentur 167. ri-
 su res dissolvere 168. vide jocus.
 rivulos consecrari; fontes non
 videre 125.
 rogationi intercedere 153.
 Roma domus virtutis &c. 61. de-
 sine. Roma, tuos &c. 270. Ro-
 manus homo. pro Romani *ibid.*
 Nos sumus Romani &c. *ibid.*
 Romani generis certa vox 227,
 228. Romani sapientissimi in
 jure constituendo 61. philoso-
 phiam numquam aspernati sunt
 138. Romanorum ingenia cæ-
 teris præstiterunt 6, 61. à Ro-
 manis repetenda virtutis exem-
 pla 259.
 Romulus 12.
 Roscius 38, 39, 81, 83, 166, 247,
 290. Roscius in sua arte 40.
 rostra à M. Antonio Censore ma-
 nibus imperatoris ornata 216.
 rudis in jure 13. in rudibus bo-
 nus 242.
 ruptorum testamentorum jura 53.
 rus ex urbe, tamquam è vinculis,
 evolare 94. rusticari *ibid.* ru-
 stica vox 227, 228.
 Rusca 177.
 Rutilius à Scauro accusatus 183.
 Rutilius P. tr. pl. 56.
 Rutilius Rufus 72, 73.
 S.

sacra-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- sacramento iusto contendere cum aliquo 14.
 sal pro facietur 161, 166.
 Salamis 151.
 Salinator 181.
 Samnites gladiatores 197. Samnitium magister 242.
 sanguis fusus in corporibus 193. sanguine diffusus 282.
 Sannio 173.
 sapere, & dicere iidem olim docuerunt 233. sapiens si algebis, tremes 185. optimine cuiusque, se: de se quisque difficillime sentian populari laude ducatur 252. an sapientis sit capessere rem publicam 250. non esse dicunt Epicurei 235. sapientia veterum Græcorum 231. constituendæ civitatis 138. oscitans sedare mentes 6. iracundiam &c. & dormitans 135. sapientia laudem neminem consequi sine studio 220.
 sarmenta 116.
 satietas aufertur varietate 224, 279. satietate similitudinis defatigari 145. satietate celerrime abalienamur ab iis, quæ specie prima acerrime commovent 245, 246.
 satisfacere causis 80. in gestu 241.
 saxifragæ undæ 270.
 Scævola 162, 163, 184.
 Scævola focer Crassi 236.
 Scævola P. 52.
 Scævola Q. 55, 61.
 Scaurus 67, 156, 175, 183, 184.
 scenici ludi 213. scenicus gestus oratori vitandus 290.
 scientia rerum oratori necessaria 18, 19, 20, 25, 81. scientiæ suavitatem nihil homini iucundius 232. scientiæ liberales uno societatis vinculo continentur 220.
 Scipio 83, 94, 176, 177, 179, 183, 184, 257.
 Scipio M. Maluginensis 176, 177.
 Scipiones 232.
 scitum est 193.
 Scopas 206.
 scopulus patrimonii 268.
 scribere plurimum utile est 45.
 Scribonius L. 72, 178.
 scriptores bonarum artium per volutandi &c. 47.
 scriptum dissidens à sententia 42, 123. scripti interpretatio *ibid.*
 scriptum & æquitatem defendere 79. scriptis ludere 68.
 scrutari locos 135.
 scurrilis iocus 169. dicacitas 171. scurrile iudicium *ibid.*
 scutum Marianum 179. scuto non abjecto, nec quidem rejecto, fuggere 188.
 se: de se quisque difficillime sentit 224.
 secare causas in plura genera 125.
 seclusa aquula 141.
 secundum hunc diem 86. secundum vocem 291.
 seditiones multæ à republica 128. nonnullæ iustæ &c. 154.
 segregare abs te ausus &c. 151, 288.
 sementis 80. ut sementem feceris, ita metes 177.
 semidoctus 145.
 Sempronius A. 12, 13, 171.
 Sempronii T. & C. 12.
 senatus est sapiens consilium 200.
 senatus consilium & fides 215.
 senatum servire populo! 71. in senatu quomodo se gerat quisvis 200.
 senectutis subsidium est juris interpretatio 62. non est 83. subsidium est otium 83, 242. senectutis affectus 236. senes discunt 243. senis imitatio Rosciana 170. senescens laus 90.
 Senius ille 265.
 sensus quidam, ac ratio dicendi 148. videndi omnium acerrimus 208, 267, 268. sensum ferre 268. cum sensu tractatum 147. ea maxime figuntur animo, quæ à sensu tradita sunt 208. sensus in nimia voluptate fatiuntur 245. sensuum singulorum varia voluptas 221, 222. sensus habeat oratio 245. ad sensus admoveri 267. sensibus nihil percipi, tenent Academici

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- ci 236.
 sententiarum lumina 283, 284,
 285. numero verborum nume-
 rum consequi 105.
 sententiosè ridicula dicuntur 185.
 Septim' senem &c. 176.
 separatione magnitudines artium
 diminutæ 257.
 sepire se oppidis &c. 12. aliquid
 memoria 43. locum omnem
 cogitatione 136. sepit sedulo
 266.
 Septimuleius Anagninus 180.
 Sergius Aurata C. 54.
 series disputationum 109.
 sermo exanguis 18. purus, dilu-
 cidus 226. sermonis tristitia 9.
 serpere occulte 156.
 Servilia lex 163.
 Servilius M. 177.
 servire venustati 195, 198. voci
 291.
 Servius Tullus 12.
 servus ad manum 292.
 severitate non traditur virtus,
 sed persuadendo &c. 80. seve-
 rus vultus, jocos commendat
 186.
 sextantis non est 174.
 Sextius C. Calvinus 171.
 si quintum pareret &c. 179.
 sibi quisque minime est notus 224.
 Siculus 182, 183. Siculi faceti 161.
 Sicyonii calcei 74.
 significatio artificii 138. pudoris
 147.
 silva rerum 244, 248.
 Silus 184, 185.
 similitudo ad argumentandum
 142. ad ornandum 284. verbi
 265. prius confirmanda 145.
 ne longe sit ducta 267. duci
 potest ex omnibus 267. simili-
 tudinis satietate defatigari 145,
 280. similitudines valde pro-
 ductæ pariunt obscuritatem
 219. à simili translationes 265,
 266, 267.
 simpliciter dictum 139.
 Simonides Ceiis 206, 208.
 fixiens artium 238.
 Socrates 9, 14, 74, 180, 218, 233,
 236, 237, 253, 256. Socratis di-
 cum 20, 64. à Socrate plures
 orti 133, 134. Socratici causa-
 rum actores à se separaverunt
 238. nominari omnes philoso-
 phi vellent 234. Socraticis dis-
 putationibus erudiri 259.
 sodali auxilium ferendum 155.
 sol circumfertur 274. precipitans
 me admonuit 285. solis magni-
 tudo 108. in sole ambulare 106.
 solida suavitas 247.
 solitudo s. neccuti apra 83.
 Solon 19, 61, 231.
 soluta quomodo sit oratio 276.
 sonare peregrinum 228. sonans
 quiddam 263.
 Sophocles 222.
 Soranus 227.
 sordidatus senex 152.
 spatiis duobus, tribusve factis 9.
 species: ad speciem multa fiunt
 à gladiatoribus 195.
 spes hominum fallaces 216. cum
 spe perdiscendi voluntatem di-
 scendi abijciunt 154.
 Speusippus 236.
 sphaeram in scenam attulit En-
 nius 267.
 spinosa oratio 26.
 spiritus angustior 85. infinitus
 275. spiritus angustiae 275.
 spoliare omni dignitate 217. spo-
 liata ornamento civitas 134.
 spondalia 151.
 spondej herous pes 276.
 st, tacete &c. 176.
 stadium: in stadium ingredi 44.
 Staseas Peripateticus 32.
 statera aurificis 140.
 Statius 175.
 statua aurea Delphis honoratus
 Gorgias 256.
 stellis quasi quibusdam notat &
 illuminat orationem 271.
 stercus curiae 268.
 stilus optimus dicendi effector 45.
 ornat ac limat 278.
 stipendia merere 176.
 stipulatiuncula 53.
 stirpis ius 54. stirpe ad eum re-
 diit hereditas *ibid.*
 Stoici ab Antisthene 234. dimit-
 tendi ab eloquentia 235. irasci
 nesciunt

INDEX RERUM ET VERBORUM

- nesciunt *ibid.* Stoicorum inter-
rogationes 14. Stoicis renun-
ciari 74.
stomachari cum aliquo 179. sto-
machosa ridicula 183.
strictim aliquid adspicere 49.
struere odium in aliquem 158.
verba 255. 271.
studere juri civili 81. alicui rei,
gloriae &c. 164. studium orato-
ri necessarium 41, 201. nihil
prodest nisi apta media adhi-
beantur *ibid.* studium ponere
in aliqua re 19. studiosus au-
diendi Platonis 27. studiosi ju-
venes 64.
stulticia exultationem non habet
38. stultus est nemo, quia cru-
dus &c. *ibid.*
suadere aut dissuadere gravissimæ
est personæ 200. suasionis præ-
cepta *ibid.*
suarum rerum incerti? &c. 62.
suavitas oris Atticorum. & Ro-
manorum propria 227. verbo-
rum quomodo acquirenda *ibid.*
acerissima satietatem citius ad-
fert 246. aullera, solida &c.
247.
subactio ingenio opus est 130. sub-
actio ingenii est usus &c. *ibid.*
subauscultare 138.
subductiones 130.
subducere odio civium 63. subje-
ctio rerum sub adspæctum 284.
subiratus alicui 23.
subitò dicere an utile? 45.
subnixi ambulant 79.
sub novis 179.
sublucivis operis 210.
subturpia ridentur 178.
succedere alteri in dicendo 65.
succensere alicui 238.
succrescit vestræ ætati 294.
succubuit orator philosopho 256.
suggerere verba 124. argumenta
causis 125.
Sulpicius Gallus C. 72.
Sulpicius P. 9. 217. Sulpicii ge-
nus orationis 223.
summissa oratio commendat reos
147.
summu bonum 70.
superbum, arrogans 142.
superioribus invideretur 158.
superlatio veritatis 283.
supplicio pedis 228, 290.
surculum defringere 250. surcu-
los da mihi &c. 182.
sus docebo oratorem 167.
suscipere dolorem 150. patrocini-
um voluptatis 234.
suspendere se 182.
suspicio artificii oratori adversa-
ria 139.
sustinere personam 121.
Syri venales 178.
Syrtis patrimonii 268.
T.
Tabernaculum vitæ in philoso-
phia collocare 239.
tabulæ xii. 19, 51, 60, 61, 79. &
prescriptiones 81. testamento-
rum 95. tabulas rei familiaris
conficere 119. recito 144. pro
tabulis, & contra tabulas dicere
126.
tacere sapienter 190. tacito quo-
dam sensu dijudicare 280.
tactus triginta minis 176. tactus
vult modum mollicudinis 246.
talis videri debet orator, qualem
se videri velit 27, 145.
talorum ludus 232, 243.
Tarentum 181.
Tarricina 169.
Tauriscus actor 291.
taurum immolare 179.
tectæ, pro ædificiis 270.
tela, pro bello 270. telum manu
fugit 266. tela ea texitur 292.
Telamon 151.
tempestas commisationis 268.
temporis angustia 293. in tem-
pus causam conferre *ibid.*
tenebræ conduplicantur 266.
tenere vitæ cursum 1. hominum
corpus 104. semper arma 11.
rempu licam 13. venas ho-
minum 71. ignorare, opponi
21, 26. teneri studio pilæ 243.
Terentii locus 144, 198.
Terentius Vespæ 174.
terra media, suaque vi tenetur
274.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

274.
tesserarum ludus 232. tesserae
271.
testamentum scribere 95. testa-
menta rupta 53.
testem ledere &c. 190.
testimoniis dicti partes 102, 103.
dicendi nulla praecepta 103. te-
stimonia refellere 156.
Testius Pinarius 179.
Teucer Pacuvii 80.
textur ea tela 292.
Thales Milesius 259.
theatra tota reclamant 280.
Themistocles 189, 190, 203, 206,
233.
Theophrastus 14, 16, 18, 277, 291.
Theopompus 105, 118, 235.
Theramenes 118, 233.
Thesalia 206.
Thoria lex 184.
Thrasymachus 233, 255.
Thucydides 105, 118.
Thyestes 289.
tibicen sine tibiis canere non por-
est 202. tibicinis modos tar-
diores facere 83.
Tibur 178. Bruti 163.
Timaeus 106.
timide ad dicendum accedere 37.
timido sanguine refugere ne-
cem 289. timoria incutiendi
modus 158.
Timotheus Cononis filius 260.
tinctus literis 115. arte 116.
Tisias inventor artis Rhetoricæ
28.
Titius 174, 243.
Titius Sext. 102, 178.
togæ pro pace 270. togatorum li-
teratissimus 227.
tolerabiliore 70.
toto capite annuit 185.
tractatio causæ varia esse debet 145.
tractus orationis 104, 107. verbo-
rum 156.
tradere artem alicui 189. aliquid
immortalitati 233.
traducere orationem in &c. 154.
animos ad 187. traductio
269.
tragœdias in nugis agere 157. tra-
gœdiis istis non perturbor 69, Tyndaridæ 206.
73. tragœdorum vox 39. tra-
gicas res comice tractare
223.
trahere & rapere animos quocum-
que velit 145.
trajectio 283.
transactis meis partibus 92.
transenna? quasi per transennam
adspicere 49.
transfere alio sermonem 41. se
ad aliud studium 115, 232. ar-
tes ad usum 241. Græcorum
prudentiam ad nostrum usum
245. transferendorum verbo-
rum ratio 265, 266. &c.
transilire ante pedes posita 267.
transire communis juris æquabi-
litate 158.
translatio, si durior, mollienda
præposito verbo 268. verecun-
da esse debet &c. 269. transla-
tum verbum ne sit angustius,
aut latius proprio 268. quod
translatum est feriat sensum
ibid. careat turpitudine ibid.
translati verbis magis delecta-
mur, quam propriis 265, 267.
transverso foro ambulare 257.
Tresvirj Epulones 238.
tribus urbanæ 13. tribu movere
180.
triclinium 178.
Trinummus 100.
trochæus 275.
Trojanus equus 118.
trutina populari examinare 140.
Tubero Q. 203, 242.
Tullus Serv. 12.
tundere eandem incudem 140.
turbines sævi existunt 266.
turmales displicere &c. 177.
turpe ad existimationem 155. ta-
cere, & Barbaros pati dicere
260. turpitudine, ridiculi locus
168. in verbis translatis fugien-
da 268.
Tusculanum-L. Crassi 9, 31. Cz-
saris 91. Lælii 86. Tusculani
munus 253. requies 71.
Tusculum mare inferum 256.
turelæ turpe iudicium 50.
Tutor, mimus vetus 176.
Tyndaridæ 206.

Typhas,

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Tyſias, vide Tiſias.
- Vacare ſtudiis 127.
- vagatur & errat oratio 66, 119.
- vagantur verba 173.
- valere apud aliquem auctoritate 2.
- Valerius ſcenicus 142.
- Valerius Soranus Q. 117.
- Vargula 171.
- varietas in actione utilis 291, 293.
- varietate diſtincta oratio 69.
- varietate orationis, nulla aurium ſatiatur 124, 179, 180.
- Varius Q. 36.
- vaſtus homo 36. vaſti vultu, motuque corporis 35. vaſte loqui 118. vaſtiſ verba diducere 171.
- ubertas in dicendo 17.
- vehemens minus, ac dulcior 105.
- vela dare ad id, unde aliquis ſtatuſ oſtenditur 149.
- velle, primus gradus ad doctrinam 64. vellem hoc eſſet laborare 185.
- Velleius C. 139.
- Velocius Q. 141.
- venas hominum tenere 71.
- veniam hanc dabis 8. hanc nobis verecunda debet eſſe tranſlatio date 30.
- venire in rem præſentem 81. ſubvercor ut tibi poſſim concedere 11.
- adſpectum 108.
- venutatis color 181. cum venutatis ſimplex oratio 80.
- ſtate movere *ibid.*
- verbi contraverſia 15, 33. verbo verſari in cogitatione, curaque facerem 171, 174. in verbo ſimplici tria ſunt &c. 164, 171, 181, 183. verba efferveſcentia, & redundancia 116. rerum pariuntur 135. ſemper ſatis orata ſunt, ſi ea res ipſa peperit *ibid.* qualiſ conneſcunt membra orationis 109. ſedem habere non poſſunt ſine re &c. 220, 221. extrema cum conſequentibus primis ita iungenda, ut verſuciloquus 165. &c. 271. neque alligata, neque ſoluta 273. ſicut molliſſima ceſta formantur *ibid.* aut propria, aut tranſlata, aut novata 163. veſtigia alienjus perſequi obſoleta quomodo adhibenda veſtis prima frigoris cauſa, poſt rem ſequuntur 154, 155.
- verborum ratio 107, 263. ratio in hiſtoria 107. electio 6, 263. inſignia 99. concertatio jejuna 109. comitas 147. curſus 48, 158. audacia 225. ſuavitas quomodo acquirenda 117. continuatio ſit articulis membrisque diſtincta 177. continuatio longa vitanda 119. inſolentia ac turba 119, 120. eligendorum &c. ratio eſt facilis 144. floribus conſperſa oratio 145. propriorum eſt illa laus &c. 263. transferendorum ratio 265. vide tranſlatio. Continuatio duas res deſiderat, collocacionem &c. 171. concuſſus aſper, lævis &c. 171. modus & forma *ibid.* numerus 171. conſuſio *ibid.* ambitus 177. junctio 179. circuitus *ibid.* 181. orbis 181. conformatio *ibid.* lumina 183. geminatio 184. tranſgreſſio concinna 185. conformatio quomodo diſſerat à conformatione ſententiarum 181. verbis illuminare 155. tranſlatis magis delectamur, quam propriis 166, 167.
- vermiculatum emblema 171.
- aliqua 148. in hoſtium caſtris 191.
- oratione adhibendi 172. effectus conjunctione verborum in oratione, vitium 272, 273. facere interponitur 173. atque cunctus 172. verſibus propoſitis eam rem ipſam aliis verbis pronuciare 461.
- veſte ſimulachrum 117. non ſolus 196.
- veſtibus in adibus proportionem præponenda 196.
- veſtigia alienjus perſequi 163.
- veſtis prima frigoris cauſa, poſt rem ſequuntur 154, 155.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

veteres leges 19. veteres plus videbant, quam nostri 220. veterum lectio ad Latine loquendum valet 226, 229. verba addere solebant ad complendum circuitum 281. vibrare hastas ante pugnam 197. vicissitudines auferunt satietatem 230. utiles in actione 292. victu publice accepto vivere, summus apud Græcos honor 74. videndi sensus acerrimus est 208, 267, 268. Vigellius M. 239. vigere memoria 207. villa plena ornamentorum 48. villam in Tyburte &c. 178. vincere, pro probare 14. vincire sententiam modis &c. 275. vincite 288. vindex libertatis 154. vindicare ab oblivione & à silentio 30. in libertatem 135. ab atrocitate mortis 217. virtus sola laudabilis 203. afflicta & prostrata maxime luctuosa est 159. semper libera est, victo corpore 72. hominibus persuadendo, non vi, &c. traditur 80. in fortunæ bonorum usu cernitur 203. ea est præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi laboriosa &c. 205. suamne propter dignitatem expetenda? 250. num interire in homine possit? &c. 251. virtutis genera ad laudationem aptiora 203. species alia magis alia illustris 231. virtuti premium honor, non præda 247. virtutes inter se connexæ 27. æquales & pares 231. pro illis, in quibus sunt 170. virtutum singulorum sunt terra officia 104. cognitio oratori necessaria 207. vis habet suum vocis genus 289. vita non erepta, sed donata mors 216. tranquillitas ob scientiam suavitatem delectat 231. Vita hominum oratori subiecta materia 291, 299. vite dignitas 27. veritas 70. tabernaculum collocare in philosophia 239. vitam sine studiis nullam esse ducebant 94. oratoris & rei probari, multum valet 146, 147. vitæ acutius in dicente, quam recta, videntur 263, 284, 190. pro ipsis, in quibus sunt, sumuntur 270. vitiis argumentis nusquam oportet esse locus 194. vituperandi ratio 205. viva memoria 201. vivere in diem 243. vivendi, dicendique eadem olim doctrina 232, 233, 237. vive Ulysses &c. 267. ulcisci injurias æquumne sit? 232. Ulysses 236, 267. umbilicos & conchas legere 94. umbra facit ut id, quod illuminatum est, magis clarescat & eminentè videatur 247. umbratilia dictio 47. unde i. e. pro quo 22. unctiois causa 94. unguenti acerrima suavitatis minus diu delectat 246. vocabulum, modus argumentationis 141. vocare in iudicium 253, 258. vocula falsa in cantu 246. volare in foro 52, 121. volubilitas verborum 6. volucres cum aliquid effecerint, libere volitant 95. voluntatem defendere 55. voluptas aurium 85. voluptatis patrocinium suscipere &c. 234. genus vocis 289. voluptate sensus impellere 245. voluptatibus maximis finicimum est fastidium 246. voluptatis sensus 246. voluntas in veterum scriptis 226. vorago bonorum 268. vox plena, & suavis 40. oratori necessaria 81. inflexa ad miscrabilem sonum 173. cygneæ 215. muliebris, rustica &c. 227. maxime valet in actione 291. vocis exercitatio inter Græcos

Græcos

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Græcos 82. variatio utilis 191.
vitia 227. lenitas *ibid.* insolentia peregrina &c. 228. sonus rectus & simplex *ibid.* moderatio 272. voci magnopere serviendum 292. vocem obtundere 184. in omni voce medium quiddam est; hinc gradatim &c. 293. voces à motu animi pelluntur 287, 288. vocum varia genera *ibid.*
urbanæ tribus 13. urbanitatis odor 267.
usitata verba reddunt narrationem perspicuam 199.
usucapiones 52.
usus magistrorum præcepta superat 6. oratori necessarius 130. usus nos docuit 157. usum ætas affert 130. usu venire alicui 65.
ut, pro quamvis 93, 102. ut fermentum feceris &c. 177. ut ita dicam 268.
ut lingua nuncupasset 79.
utilissima sunt & digniora & venustiora 274, 292. utilitas amorem conciliat 157. dignitatem plerumque vincit 200. & honestas inter se pugnare videntur *ibid.* contra dignitatem quomodo defendenda *ibid.* 201. dignitate semper conjuncta est 201. utilitatis futuræ spem proponere 157.
vulgaris cognitio satis magna est &c. 263.
vulgus, si est peccatum in versu, videt 281.
vultus adjuvat facies 162. ab animi motu pellitur 287, 290. indicat animi sensus 136, 290. severus joci idoneus 186. imago animi est 290. oculis gubernatur 291. in actione præcipue valet *ibid.*
uxorem prægnantem relinquere, alteramque ducere 56.
X.
Xenocrates Platonis discipulus 234, 236.
Xenophon Socraticus 205, 260.
Z.
Zethus Pacuvianus 139.
Zeuxis Pictor 221.

F I N I S.

Codd. MSS. quibus in hac Editione usus sum.

Bal. Cod. in Bibliotheca Coll. Bal. Oxon.

Bod. Cod. in Bibliotheca Bodleiana.

Joan. Cod. in Bibliotheca Divi Joan. Bapt. Oxon.
cujus librum primum, & secundum usque ad ca-
put sexagesimum evolvit Gronov.

Mag. Cod. in Bibliotheca Coll. Magdal. Oxon.

Nov. Cod. in Bibliotheca Coll. Nov. Oxon. cui ad-
jiciuntur Variantes lectiones nescio unde ex-
cerptæ, quas *Excerpt. Nov.* sepe vocamus.

Wag. Codex, quem pro suo litteras promovendi
studio mittendum curavit vir humanissimus Dns
Wagstaffe.

11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000